

Hanneleena Hieta

Mukautuva museo

Kolmen eurooppalaisen kansanelämämuseon muutostarina
1970-luvulta 2000-luvun alkuun

Esitetään Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi

Turun yliopiston luentosalissa XXV (Fennicum-rakennus, Henrikinkatu 3)
perjantaina 13. elokuuta 2010 kello 12.

Hanneleena Hieta

Mukautuva museo

Kolmen eurooppalaisen kansanelämämuseon muutostarina

1970-luvulta 2000-luvun alkuun

© Hanneleena Hieta 2010

ISBN 978-951-29-4329-6

Sähköinen julkaisu (PDF) Turun yliopiston julkaisuarkistossa <http://julkaisut.utu.fi>

Turun yliopisto – University of Turku

ESIPUHE

Museo on paljon enemmän kuin vain sen rakennus, kokoelmat ja näyttelyt. Yliopistoon tultuani oletin olevani koulutusputkessa, joka valmistaa museotöihin. Näin minulle oli opintojen alussa kansatieteen esittelyluennolla kerrottu. Valmistuessani vuonna 1996 olikin melkoinen yllätys, ettei museoista löytynyt muita töitä kuin kesätöitä (joihin olin ylikoulutettu) ja pitkäaikaistyöttömien työllistämistöitä. Olisi siis uraa edistääkseen pitänyt hankkiutua ensin pitkäaikaistyöttömäksi! Nähdäkseni kansatieteilijät yhä harvemmin työllistyvät museoihin ja kunnan kulttuuritoimeen, vaikka näitä vaihtoehtoja jaksetaan pitää esillä uusien opiskelijoita rekrytoitaessa. Vuodet yliopistoinstituution sisällä ovat saattaneet minut tutkimaan museoinstituutiota juuri sillä otteella, mikä tässä väitöskirjassa näkyy. Yliopisto on näinä kymmenenä vuotena käynyt läpi käsittämättömän monta uudistusta. Tapahtumaketjujen, joiden takia me työntekijät istumme tuntikausia erilaisissa kokouksissa ja koulutuksissa, alku- ja loppupää jäävät organisaation ulkopuolelle ja jossain määrin hämärän peittoon. Kukaan organisaation sisällä ei näytä pystyvän hallitsemaan ketjujen tahtia ja suuntaa. Tapahtumat alkavat siksi, että olemme osana globaaleissa prosesseissa ja päätyvät jonnekin, missä meillä ei ole valtaa eikä sanansijaa. Tämä on syy siihen, miksi olen ollut erittäin iloinen löytäessäni kairoksen ja kronoksen sekä Bergerin ja Luckmannin todellisuuden sosiaalisen rakentumisen teorian. Nämä ovat oleellisesti luoneet järjestystä omaan ammatilliseen kaaokseeni.

On lukematon määrä ihmisiä, joita ilman tämä tutkimus ei olisi ollut mahdollinen. Ennen kaikkea olen kiitollisuudenvelassa *jokaiselle museoalan ammattilaiselle ja kansatieteilijälle*, joka on antanut minun haastatella itseään. Professori emeritus Pekka Leimua kiitän väitöskirjatyöni ennakkoluulottomasta ohjauksesta ja esimiehenä joustavasta suhtautumisesta ulkomaanmatkoihin ja tutkimusvapaiden ajankohtiin. Lisäksi kiitän lämpimästi väitöskirjani esitarkastajia dosentti Pia Olssonia ja dosentti Solveig Sjöberg-Pietarista tarkasta ja haastavasta tekstin arvioinnista. Solveig Sjöberg-Pietarista ja dosentti Ildikó Lehtistä kiitän myös Unkarin tapausta käsitelleen lisensiaatintutkimukseni tarkastamisesta. Prosessissa sain runsaasti väitöskirjaa tukenutta ohjausta. Ohjausta ja vertaispalautetta sain myös dosentti Katriina Siivosen vetämässä työryhmässä pohjoismaisessa etnologi- ja folkloristikonferenssissa kesällä 2009 Helsingissä, mistä olen kiitollinen.

Kreikasta kiitän erityisesti apulaisprofessori Eurydice Antzouladou-Retsilaa vuosia jatkuneesta ajatustenvaihdosta ja kannustuksesta, apulaisprofessori emerita Anna Papamichael-Koutroubasia kaikesta vieraanvaraisuudesta ja avusta, dosentti Kirsti Simonsuurta ja tohtori Petra Pakkasta Kreikan tutkimuksen alkuun saattamiseen liittyneestä käytännön avusta ja klassillisen kulttuurin tutkimuksen pirtaan sopimattoman kansatieteilijän varauksettomasta hyväksynnästä ja kannustuksesta, lisäksi kiitän tohtori Maria Eloa ja Fotis Katsardista käytännön avusta sekä Kreikan ja kreikkalaisuuden tulkinnoista.

Unkarista kiitän professori Gábor Barnaa useiden tutkimus- ja opetusvierailuiden mahdollistamisesta ja kannustuksesta, yliopistodosentti Bertalan Pusztaita perheineen käytännön avusta, alati jatkuvasta ystävydestä ja ajatustenvaihdosta kaikilla kulttuurin aloilla, tohtori László Lukácsia vieraanvaraisuudesta ja neuvoista sekä tohtori Erzsébet Martonia monista valaisevista keskusteluista Unkarin museomaailmaan liittyen. Valitettavasti kansatieteilijä ja museomies János Kodolányi nuorempaa ja tohtori Márta Fügediä kiitokseni eivät enää tavoita, olen heille kuitenkin kiitollinen Unkarin museomaailmaa koskevista laajoista taustatiedoista ja kaikesta vieraanvaraisuudesta. Tohtori Ágnes Fülemileä kiitän unohtumattomista kokemuksista Transilvaniassa, assistentti László Módia kahden viimeisimmän Unkarin

vierailuni isännöinnistä, maisteri Gabi Botkaa perheineen aina yhtä suuresta vieraanvaraisuudesta ja Gabia erityisesti haastattelunauhojeni litteroinnista.

Dosentti Teppo Korhonen hyväksyi Turussa professorin virkaa hoitaessaan väitöskirja-aiheeni vuonna 1996, vaikka tarkoituksena aluksi oli tutkia vain suomalaisen museoammatillaisuuden kehitystä ja haasteita. Olen kuitenkin erittäin kiitollinen oven raottamisesta tutkimukselleni. Museoalan ammattiliiton entistä puheenjohtajaa Ritva Palviaista ja sihteeri Ulla Mättöä kiitän avusta tutkimuksen alussa ja mahdollisuudesta osallistua yhteispohjoismaiseen museologian tutkijoiden verkoston ensimmäiseen tapaamiseen ammattiliiton kustannuksella. Museologian väliaikaisena professorina toiminutta Bengt Lundbergiä Uumajasta kiitän tutkimukseni alkuvaiheen teoreettisesta ohjauksesta ja museologian professori Janne Viikunaa Jyväskylästä silloisen museologisen teoriani kommentoinnista kansatieteen jatkokoulutusseminaarissa 2000-luvun alussa.

Olen ollut siinä mielessä poikkeuksellisen etuoikeutettu, että olen voinut valmistella väitöskirjaani assistenttina Turun yliopiston kansatieteessä. Työyhteisöäni, jossa olen toiminut jo kymmenen vuotta, ei voi ohittaa ilman kiitosta. Assistenttikollegojani ovat tänä aikana olleet aikajärjestyksessä ma. professori Helena Ruotsala, maisteri Katariina Heikkilä ja assistentti Jussi Lehtonen, lisäksi vanhempain- ja tutkimusvapaideni aikana tehtäviäni on hoitanut maisteri Salla Tenkanen. Heille kaikille olen ollut kiitollinen siitä, että pallot on onnistuttu pitämään ilmassa loistavasti, minkä takia joka vuosi on ehditty tekemään myös tutkimusta! Samasta syystä kiitän edelleen muita työtovereitani kansatieteessä. Kuva- ja arkistomateriaalin käsittelyyn liittyvästä avusta kiitän maisteri Aki Luotosta Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistosta, tutkija Lotta Mattilaa Turun museokeskuksesta ja sihteeri Assimina Valassakia Peloponnesoksen Laografisesta Säätiöstä.

Aviopuolisoani, tohtori Erik Hietaa kiitän englanninkielisen tiivistelmän kielentarkastuksesta ja (tieteellisesti pätevistä!) keskusteluista erityisesti liittyen erilaisten yhteiskuntajärjestelmien historialliseen kehitykseen ja hegemonioihin. Kiitollisena Suomen edelleen toimivasta hyvinvointijärjestelmästä totean, että – vastoin väitöskirjoihin juurtunutta tapaa – minun ei tarvitse pyydellä anteeksi lapseltani tai puolisoiltani väitöskirjatyön takia menetettyjä yhdessäolon tunteja tai muitakaan uhrauksia. Viimeinen kiitokseni kuuluu edesmenneelle äidilleni, luokanopettaja-kirjailija Marjatta Savolaiselle ja isälleni luokanopettaja Urho Savolaiselle, joiden kattavan kotikirjaston ansiosta minusta tuli ensin arkeologian opiskelija ja sitten kansatieteilijä. He myös sitkeästi veivät kitisevän lapsensa isoveljineen museokäynneille monta kertaa vuodessa, joskin niiden suurin anti tuossa vaiheessa vielä oli kierroksen jälkeen museokahvilassa syöty perunaleivos.

Tutkimukseen liittyviä matkoja ovat rahallisesti tukeneet CIMO, Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulu, Museoalan ammattiliitto, Szegedin yliopisto, Turun yliopiston määrärahat kansainväliseen yhteistyöhön, Turun Yliopistosäätiö sekä Unkarin opetusministeriö. Lisäksi Suomalainen Konkordia-liitto on antanut 3 kk:n työskentelyapurahan käsikirjoituksen valmistelemiseksi virkatyöstä vapaana.

Turussa 1.8.2010

Hanneleena Hietä

SISÄLLYS

Luku 1: LÄHTÖSELVITYSTÄ.....	7
Alue.....	8
Tutkimuksen kulku.....	11
Aika.....	13
Haastattelut ja kirjalliset lähteet.....	14
Tutkimuksen rakenne.....	20
Joitain huomioita vieraskielisistä sanoista ja nimistä.....	21
Luku 2: INSTITUUTIOISTA, IHMISISTÄ JA MUSEOISTA.....	24
Instituutiot ohjaavat ihmisten ajattelua.....	24
"Sosiaalinen konstruktionismi".....	25
Miten institutionaalinen maailma syntyy?.....	29
Ihmisen mahdollisuudet järjestelmässä.....	32
Aika ja instituutio.....	34
Museokriittinen tutkimus ja museon paradigmanmuutos.....	41
Museot ovat monien vanhempien lapsia, niiden on pistettävä jalkansa moneen ovenrakoon.....	44
<i>Museoinstituutio ja demokratisoituminen.....</i>	44
<i>Museoinstituutio ja julkisen hallinnon rahoituskriisi.....</i>	50
<i>Kohti elämystaloutta ja muita tulevaisuusvisioita.....</i>	62
Luku 3: KANSATIETEESTÄ, LAOGRAFIASTA, NÉPRAJZISTA JA MUSEOISTA..	67
Kansatiede, laografia ja néprajz kansallisessa projektissa.....	67
<i>Kansatiede on luonut kansallista identiteettiä.....</i>	67
<i>Kreikkalainen laografia kansallisen projektin palveluksessa.....</i>	70
<i>Néprajz.....</i>	80
<i>Kansatiede Suomessa.....</i>	91
Museotoiminnasta Kreikassa, Unkarissa ja Suomessa.....	98
<i>Kreikkalaisia museoita.....</i>	98
<i>Museotoiminnasta, erityisesti kansatieteellisestä, Unkarissa.....</i>	107
<i>Suomalaisesta museotoiminnasta.....</i>	123
Luku 4: TAPAUSTUTKIMUKSET.....	133
Peloponnesoksen Laografinen Säätiö ja sen museo.....	138
<i>Ioánna Papantoniun henkilökohtainen panos.....</i>	138
<i>Ensimmäiset toimintavuodet.....</i>	142
<i>Stélios Papadópolosin museovisio.....</i>	144
<i>Voitokas näyttely.....</i>	148
<i>Museo ja säätiö 1980- ja 1990-luvuilla.....</i>	150
<i>Säätiö ja museo laajenevat.....</i>	154
<i>Museon ja säätiön henkiinjäämistäistelu.....</i>	158
<i>Kanéllos Kanellópulosin museoajattelu.....</i>	162
<i>Uusi, linjakas museo.....</i>	166
Ópusztaszerin ulkomuseo Csongrádin läänissä.....	169
<i>Lääninmuseon perustaminen ja kehitys.....</i>	169
<i>Kansatieteellinen osasto.....</i>	171
<i>Ópusztaszerin kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston kansatieteellinen ulkoilmakokoelma...177</i>	
<i>Rakennusten valinta ja tutkimuksellinen taustatyö.....</i>	181

<i>Lääninmuseon ja ulkomuseon tiet eroavat</i>	190
Kuralan Kylämäen elävän historian kylä Turussa	195
<i>Turun kaupungin historiallinen museo</i>	195
<i>Kuralan Kylämäen museoiminen</i>	200
<i>Kylän käyttösuunnitelma</i>	204
<i>Toiminnan periaatteista</i>	211
<i>Kuralan Kylämäki ja suhteet</i>	214
<i>Resurssien rajallisuudesta</i>	220
<i>Kurala astuu projektimaailmaan vuonna 2000</i>	223
Luku 5: AJASTA, SUKUPOLVISTA JA AJAN HENGESTÄ	228
Kun museota perustetaan – instituutioon liittyvät teoriat ja asiantuntijuus.....	229
Yksilö ja järjestelmä – kairos ja kronos.....	233
Sukupolvet	239
Mitä sitten?.....	242
SUMMARY	245
LÄHTEET	251

Luku 1

LÄHTÖSELVITYSTÄ

Mitä kansanelämää kuvaavat museot tekevät ja millä perustein? Kuka niissä työskentelee? Heijastavatko museot aikaansa, omistajiaan, työntekijöitään vai yleisöään? Pysyvätkö ne aina samanlaisina vai muuttuvatko ne? Jos ne muuttuvat, niin miten ja miksi?

Seuraavien parinsadan sivun aikana minulla on tarkoitus tutkia, miten kansatieteelliset museot organisaatioina ja museoinstituution ilmentyminä sopeutuvat muuttuviin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin ympäristöihin. Museoinstituutio on laajempi käsite kuin vain yksi yksittäinen museo. Se on yksi nyky-yhteiskunnan tavoista jäsentää mennyttä ja nykyisyyttä. Museoilla on tietenkin symbolinen merkitysarvo kulttuuri-identiteetin luojina, mutta museoiden järkähtämättömältä näyttävän kuoren alla niille kasautuu uudenlaisia tehtäviä yhteiskunnan muutoksen mukana. Samoin muuttuu käsitys siitä, mitä on kansa sekä kansanelämän ja -kulttuurin tutkimus. Tutkimukseni tavoitteena on soveltaa eräänlaista inhimillisen instituution kehitysmallia joihinkin museotapauksiin Suomessa, Unkarissa ja Kreikassa. Tutkimuksen ajallinen tarkasteluväli on 1900-luku, jossa seuraan tapausten kehittymistä syntymähetkestä 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Tavoitteenani on ollut valita tapaustutkimuksiksi museot, jotka esittelevät kansanelämää ja joiden suunnitteluvaiheessa on ollut mukana kansatieteilijöitä.

Museot ilmentävät sekä jatkuvaa tämän hetken inhimillistä toimintaa että "kivettyntä" aiempaa toimintaa. Aiemman toiminnan tuloksena museoon on kertynyt kokoelmia, näyttelyitä ja vakiintuneita toimintatapoja. Tutkimuksessani käsittelen museolaitosta inhimillisenä instituutiona, joka perustuu pohjimmiltaan sopimukseen siitä, miten yhteiskunnassa käsitellään mennyttä. Instituutio on melko sitova – voi vaikuttaa siltä, että asiat on tehty aina näin ja se on ainoa oikea tapa toimia. Kuitenkin, kuten aina sosiaalisten instituutioiden kohdalla, instituutio on syntynyt inhimillisen toiminnan tuloksena ja yksilöillä on valtaa sekä instituutiorekenteen sisällä määritellyssä roolissaan että yksilöinä, jotka sopivan tilanteen ja ajan tullessa voivat päätöksillään ja toimillaan myös muuttaa instituutiota.

Museoinstituutio on kansainvälinen ilmiö. Museoita luodaan kutakuinkin samoin perustein kaikkialla läntisessä maailmassa. Vaikutteita imetään paikalliselle tasolle alan kansainvälisten organisaatioiden kokouksista, julkaisuista ja asiantuntijavierailuista. Silti museon päämäärä-

nä on useinkin tuottaa jotain aivan erityisen aitoa, alkuperäistä ja paikallista. Tässä ei ole sinänsä mitään kummallista, koska museoiden ajatellaan palvelevan sitä yhteisöä, jonka pariin se on perustettu. Välineet ovat kuitenkin useimmiten kansainväliset ja muualla koetellut. Tässä tutkimuksessani otan esiin kolme museota, jotka kahdessa mielessä ovat perifeerisiä. Ensinnäkin, museot ovat Euroopan museomaailman laidoilta, Suomesta, Unkarista ja Kreikasta. Vaikka kaikissa näissä maissa on hienoja museoita, ne eivät ole maailmankuuluja, niihin ei vaelleta kauempaa ottamaan oppia, eivätkä ne komeile julkaisutilastojen kärjessä. Toisekseen, olen puheena olevista maista valinnut sellaiset museot, jotka eivät sijaitse maan pääkaupungissa. Valitsemani museot, joiden tarinan kerron, edustavat omalla yksilöllisellä tavallaan niin museoinstituutiota kuin aikaansa. Jokainen museo on omanlaisensa, samalla kun se on instituutionsa edustaja. Yhtään näistä museoista ei voi määritellä sanalla ”tyypillinen”. Uskoakseni lähes jokaisesta maailman museosta voisi sanoa samaa: kun niiden taustoihin ja historiaan tutustuu tarkemmin, jokainen on uniikki.

On syytä sanoa pari sanaa siitä, miksi perifeeristen museoiden tutkimus on mielestäni tärkeätä. Kuten jo yllä mainitsin, museoinstituutio on kansainvälinen ilmiö. On erittäin mielenkiintoista tutkia sitä, miten kansainväliset virtaukset suodattuvat paikalliselle tasolle. Jos tutkittaisiin vain keskusten museoita, tämä suodattuminen ja sen yhteydessä syntyvä nk. kreolisaatio jäisi kenties huomaamatta. Kreolisaatio¹ on termi, jota sosiaaliantropologi Ulf Hannerz käyttää puhuessaan kulttuuristen merkitysvirtausten sopeutumisesta paikallisiin olosuhteisiin. Hannerzin mukaan maailmassa on selkeitä keskusten ja periferioiden välisiä epäsymmetrisyyksiä: keskus puhuu suurella voimalla ja periferia kuuntelee ja omaksuu. Kuitenkin hän väittää, että tuloksena ei ole maailmankulttuurin homogenisaatio, vaan ulkopuoliset vaikutteet saapuvat aina paikallisiin olosuhteisiin, joissa ne melko pian muokkautuvat uudennlaisiksi kulttuurituotteiksi, jotka ovat paikallisille ihmisille mielekkäämpiä ja tutumpia. (Hannerz 1992, 238–239; 261 js.) Pienet Euroopan maat (kuten Suomi, Unkari ja Kreikka) ovat Hannerzin mukaan semi-periferioita.

Alue

On hyvin tunnettu fakta, että kansankulttuuria on käytetty yhtenä kansakunnan identiteetin rakennuspuuna (Räsänen, M. 1989, 17–21). Orvar Löfgren on kiinnittänyt huomiota siihen,

¹ Alkuaanhan kreolisaatio merkitsi useamman kielen yhdistymistä sekakieleksi, joka alkaa elää omaa itsenäistä elämänsä.

miten kansakunnan rakentamisen kulttuurinen matriisi on lainautunut rajojen ylitse. Esimerkiksi Eurooppaan syntyi kansallisia kansankulttuurin museoita Berliinin mallin mukaisesti, samoin kansallisesti merkittäviä luonnonnähtävyyksiä muutettiin kansallispuistoiksi Yhdysvaltain mallin mukaan. Löfgren korostaa sitä, miten kansallisista projekteista tulee ylikansallisia ja miten ne kulkeutuvat toisiin yhteyksiin ja muuttuvat jälleen ainutlaatuisiksi. (Löfgren 1993, 217.) Stefan Bohmanin mukaan aidon kansan "löytyminen" oli yksi osa porvarillisen hegemonian kasvuprojektia. Tässä mukana syntyivät myös kansatiede tieteenalana ja kansalliset museot. (Bohman 1997) Kehitysmalli näyttää selvältä ja yleispätevältä yksiviivaisesti modernisoituneissa Pohjoismaissa. Monin paikoin voidaan kuitenkin todeta, että Kreikan ja Unkarin modernisaatio on ollut katkonaisempaa eikä yhtä kaikenkattavaa kuin Pohjoismaiden. Unkarissa yhteiskunta modernisoitui osittain, mutta teollisporvarillisen rinnalle jäi historiallis-feodaalinen yhteiskuntarakente (Hofer 1991, 166). Kreikassa modernisaatiota on kutsuttu "myöhästyneeksi". Feodaalinen, hajautunut ja agraarinen yhteiskunta ei ollut valmis eliitin länsimaista maahantuomille poliittisille ja kulttuuri-instituutioille. (Jusdanis 1991, xiii.)

Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole mekanistisesti vertailla kolmen maan esimerkkimuseoita. Vertaileva metodi on kehittynyt kansatieteeseen evolutionistisen ja diffuusionistisen tutkimusintressin myötä. Kulttuuri-ilmiöitä ja varsinkin esineitä on ennen kaikkea vertailtu, jotta saataisiin selville niiden ikä, alkuperä ja leviämissuunta. Tämän tutkimuksen tavoite on *kertoa kolmen erilaisen museon tarina* erityisesti muistaen yksittäisten museoon vaikuttaneiden ihmisten ja museotyöntekijäsukupolvien edustajien kädenjälki siinä, *millainen museosta on tullut*. Yksittäiset työntekijät tai museoiden perustajat eivät ole tehneet työtään tyhjiössä. Heihin ovat oleellisesti vaikuttaneet yhteiskunta ja kulttuuri, joiden piirissä he ovat työtään tehneet. Tarinan kertoja olen minä, olen koostanut tarinan haastattelujen ja kirjallisten lähteiden perusteella.

Kohtasin ensimmäisen tutkittavan museoni heinäkuussa 1996. Osallistuin tuolloin Unkarissa Szegedin yliopiston kansatieteen laitoksen järjestämään kansainväliseen kenttätökurssiin. Kurssiviikon loppupuolella meillä oli mahdollisuus tutustua läheiseen ulkomuseopuistoon. Tutustuimme museossa kansanrakennuksiin, joista hämmästykseni tein sellaisen huomion, että ne oli pääsääntöisesti pystytetty vasta 1980-luvulla. Seminaariviikon loputtua haastattelin Szegedin Móra Ferenc -museon tutkijaa Ildikó Bárkányia ja sain tietää, että ulkomuseo, jossa olin käynyt, oli vain vähän aikaisemmin vielä ollut lääninmuseon osasto. Koska tarkoitukseni oli jo aikaisemmin ollut tutkia museoalan ammattilaisia yhteiskunnallisessa

muutoksessa, tajusin, että Ópusztaszerin kansallis-historiallinen muistomerkkipuisto oli monella tapaa unkarilaisen yhteiskuntamuutoksen indikaattori. Näin ollen siitä tuli oleellinen osa tätä tutkimusta.

Toinen tutkimani museo on Turussa sijaitseva Kuralan Kylämäen elävän historian kylä, johon tutustuin syvällisemmin museologian opintoihin kuuluneessa museoharjoittelussa tammikuussa 1997. Ensimmäinen kosketukseni Kuralan Kylämäen toimintaan oli tullut jo vuosia aiemmin lukuvuonna 1989/90, jolloin Turun yliopiston arkeologian lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisänen johdolla ensimmäisen vuoden arkeologian opiskelijat, joihin lukeuduin, valmistivat kampakeraamisia astioita Kylämäen kokeellisen arkeologian verstaalla. Olin myös osallistunut verstaalla Hannele Köngäksen vetämään harrastepiiriin, jossa harjoiteltiin kehräämään villaa värttinällä. Kuralan Kylämäen toiminnallisuus ja epämuseomaisuus – siellä ei ole ”kiellettyjä alueita” ja on tarkoitus, että myös haju- maku- ja tuntoaistit tulevat käyttöön – on aina tehnyt minuun vaikutuksen. Niinpä myöhemmissä museologian aineopintoihin kuuluneissa projekteissani keskityin juuri Kuralaan. Näitä olivat Turun yliopiston museologian oppiaineen 1950-lukuaiheinen verkkonäyttely, joka toteutettiin keväällä 2000, ja museologian proseminariesitelmäni, jossa pohdin ekomuseoiden problematiikkaa yleisesti ja erityisesti Kuralan Kylämäen kohdalla. Se valmistui vuonna 2000. Lyhennetty versio proseminariesitelmästäni on myös julkaistu artikkelina Turun maakuntamuseon *ABOA*-aikakauskirjassa (Savolainen 2001). Tuntui luonnolliselta valita Kurala myös väitöskirjani tapaukseksi.

Oli mielestäni loogista valita vielä yksi ulkomainen museo unkarilaisen museon, jonka siis olin valinnut ensimmäisenä, vastapainoksi. Kuten yllä jo kerroin, ajatukseni oli löytää museo jostain päin Euroopan ”periferiaa”. Otin yhteyttä Suomen Ateenan-instituuttiin ja onnekseni silloinen henkilökunta osoittautui hyvin avuliaaksi ja minun oli mahdollista aloittaa tutkimukseni Kreikassa kuuden viikon jaksolla keväällä 1997. Kevättalvella 1997 Tukholmassa järjestäytyneen yhteispohjoismaisen museologisen tutkimusverkoston kautta, museologi Per-Uno Ågrenin suosituksesta, olin saanut yhteyshenkilökseni museologian apulaisprofessori Evridiki Antzulátu-Retsílan, jonka työpaikka oli tuolloin Joonian yliopisto, mutta kotipaikka Ateena. Hän oli aiemmin toiminut kuraattorina Kansantaiteen museossa² Atee-

² Ensimmäisellä tapaamisellamme kävi ilmi, että Antzulátu-Retsíla oli käynyt Suomessa aiemmin museologian kansainvälisen järjestön ICOFOM:in kokouksessa. Lisäksi vielä Kansantaiteen museon kuraattorina toimiessaan hän oli tutkinut pitsejä ja niiden tiimoilta ollut yhteydessä kansatieteilijä, FT Maija-Liisa Heikinnäkeen museovirastossa. Retsíla on tehnyt väitöstutkimuksensa nykykreikkalaisista häätavoista, joten uskoisin, että huolimatta minulle mainituista pitseistä, alkuperäinen yhteinen kiinnostus näillä tutkijoilla on ollut nimenomaan häihin.

nassa, joten hänellä oli kokemusta juuri siltä alalta, josta olin kiinnostunut. Kreikkalaisen museon tutkimuskohteeksi löysin *World of Learning* -hakuteoksesta. (Tämä osoittaa, miten vuosina 1996–1997 elettiin murroskautta, jolloin Internet ei vielä ollut itsestään selvä ensimmäinen tiedonhaun kanava.) Löytämäni Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museo Náfpliossa oli yksi harvoista teoksessa esiintyneistä kansatieteelliseksi katsottavista museoista. (Kansanelämän museoita on Kreikassa kolmisensataa. Useimmat ovat pieniä paikallismuseoita.)

Tutkimuksen museot

Tutkimuksen kulku

Kuten yllä käy ilmi, aloitin tutkimukseni Unkarista vuonna 1996, minkä jälkeen vietin siellä lukuvuoden 1997/98. Lukuvuoteen sisältyi intensiivisiä unkarin opintoja sekä useita tutkimuskäyntejä Ópusztaszerin ulkomuseoon. Tein tuolloin myös koko joukon haastatteluja. Haastattelin museoalan ammattilaisia sekä Szegedissä että Budapestissa muodostaakseni

kokonaiskuvan museoalasta. Lisäksi professori Gábor Barna ystävällisesti valotti minulle Unkarin kansatieteen *néprajzin* historiaa. Sen lisäksi vietin Unkarissa kolmen viikon tutkimusjakson vuonna 2000. Tuolloin tein täydentäviä haastatteluja ja (kohentuneen unkarintaitoni ansiosta) intensiivistä kirjastotyöskentelyä.

Kreikassa tein kuuden viikon pilottijakson vuonna 1997. Siihen sisältyi useamman päivän tutustuminen kohdemuseooni Peloponnesoksen Laografisen Säätion museoon Náfplion kaupungissa. Tein lisäksi haastatteluita, mukaan lukien museon tieteellisen ohjelman laatineen museologi Stélios Papadópuulosin haastattelun Ateenassa. Tuolloisista haastatteluista tosin nauhoitin vain Papadópuulosin, joten muut ovat olleet käytössäni vain käsin kirjoitettujen muistiinpanojeni pohjalta. Oli onni päästä tutustumaan museoon juuri vuonna 1997, koska sen vanha mainetta niittänyt perusnäyttely oli edelleen paikoillaan, vaikka jo suljettu yleisöltä. Sen jälkeen tein Kreikassa kuuden viikon täydentävän jakson vuonna 2002, täydensin tuolloin kohdemuseoni ammattilaisten haastatteluja ja haastattelin museon perustajaa Ioánna Papantoníuta. Thessaloníkin yliopiston antropologian professori Eleonóra Skutéri-Didaskálu valotti minulle tällä matkalla Kreikan kansatieteen *laografian* historiaa.

Tutkimuksen Kuralan Kylämässä aloitin vuonna 1997 ja siitä valmistui yllä mainitsemani proseminaaritutkimus vuonna 2000. Proseminaaritutkimukseen haastattelin museon vastaavaa tutkijaa Anneli Sorvoja loppukesästä 1999. Koska Kuralan Kylämäki on kotikaupungissani, olen käynyt siellä joka vuosi vierailulla ja seurannut museon kehitystä paikallisen sanomalehdistön kautta. Haastattelin eläkkeellä olevaa museonjohtaja Knut Drakea Kylämäen museon perustamisesta vuonna 2002. Kuralasta on tehty mallikkaita opinnäytetöitä maantieteeseen (Liuska 2000), kulttuurihistoriaan (Kaskinen 2005) ja talusmaantieteeseen (Serén 2005). Olen hyödyntänyt niiden antia – haastatteluja ja kävijätutkimuksia – mahdollisimman pitkälle. Viimeisen täydentävän haastatteluni tein tutkija Markku Ikäheimon kanssa kevättalvella 2007. Ilokseni tutkija Anneli Sorvoja suostui myös kommentoimaan jo valmiiksi kirjoitettua Kuralan Kylämäkeä käsittelevää tekstiäni helmikuussa 2010. Näin olen päässyt hyödyntämään aivan erityisen elävää ”hermeneuttista kehää”.

Olen ennen väitöskirjaa kirjoittanut tapaustutkimuksista erimittaisia tekstejä. Unkarin tapausta olen käsitellyt useiden artikkelien (Savolainen 2002; 2004a; Hieta 2007; 2008) lisäksi liseniaatintutkielmassani (Savolainen 2005), Suomen tapausta museologian proseminari-

työssäni (Savolainen 2000) ja siitä muokatussa artikkelissa (Savolainen 2001) ja Kreikan tapausta viidessä erimittaisessa artikkelissa (Savolainen 1997a, 1997b, 1998, 1999, 2003).

Aika

Koska varsinkin Suomessa ja Unkarissa on kansallisen heräämisen ja museoiden suhdetta jo pohdittu, on tämä tematiikka tutkimuksessani vain taustaluvun asemassa. Sen sijaan tutkin tarkemmin 1970-luvun yhteiskunnallista tilaa ja sen synnyttämiä museoita. Miten ne ovat mukautuneet 1990-luvulle, jota leimasivat dramaattiset muutokset julkisen ja yksityisen sektorin suhteissa ja kulttuurielämän rahoituksessa? Kaikki valitsemani tapaukset vastaavat tähän hyvin mielenkiintoisesti, joskin eri tavoin.

Kaikki tutkimuksen museot ovat saaneet alkunsa 1970-luvulla. Kuralan Kylämäki perustettiin vuonna 1984, mutta sen alustava suunnittelu aloitettiin jo 1970-luvun puolivälissä. Ópusztaszerin kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston perustamissanat lausuttiin vuonna 1970 ja sen kansatieteellisen osan suunnitelmat valmistuivat vuonna 1973. Peloponnesoksen Laografinen Säätio ja sen museo perustettiin vuonna 1974.

Kerron näiden museoiden tarinan siten kuin se tulee ilmi niistä kirjoitetuissa teksteissä ja tekemissäni haastatteluissa suunnilleen siihen aikaan asti, jolloin olen tehnyt viimeiset haastattelut. Se tarkoittaa, että Unkarissa tarkasteluväli loppuu noin vuoteen 2000³, Kreikassa vuoteen 2002 ja Suomessa itse asiassa vasta vuoteen 2005, jolloin Kuralassa toteutetun Elämysten maa -hankkeen tulokset olivat selvät. Elämysten maa -hanke oli toiminnassa vuosina 2000–2003.

³ Käytännössä olen seurannut myös Unkarin tapausta vuoteen 2005. Tuon vuoden keväällä suunnittelin Turun yliopistossa tutkijavierailulla olleen Szegedin yliopiston kansatieteen assistentin László Módin kanssa kattavat kenttätötkesäksi 2005 Ópusztaszerin kansallis-historialliseen muistomerkkipuistoon. Tutkimuksella oli melko vähän tekemistä puiston kansatieteellisen ulkomuseon kanssa, sen sijaan oli tarkoitus selvittää, mitä kansallistunto tarkoittaa käytännössä puiston toiminnassa. Kenttätötkesä toteutettiin kansainvälisen kenttätutkimuskurssin muodossa. Itse pääsin Unkariin vasta kenttätutkimuskurssin loppupuolella. Tutkimukset olivat onnistuneet hyvin, mutta niiden lopullinen raportointi kesti pitkään. Itse asiassa se oli edelleen kesken, kun vierailin Szegedin yliopistossa toukokuussa 2006 yhtenä tarkoituksena nimenomaan pitää kokoava seminaari kenttätötkesäihin osallistuneiden opiskelijoiden kanssa. Lopulta László Mód lähetti pari vuotta myöhemmin minulle osan käsikirjoituksista ja kertoi samalla, että osaa ei luultavasti koskaan saada, koska kyseiset opiskelijat ovat jo lähteneet yliopistosta. Käsikirjoitusten aiheet olivat Ópusztaszer valokuvissa, puiston viiniin liittyvät tapahtumat, nomadiajan hevostaitonäytökset ja niiden esiintyjät, puistossa myytävät matkamustot ja niiden myyjät sekä Ópusztaszerin vieraskirjat. Tämän hankkeen tiimoilta on (ilmeisen hitaasti) tekeillä julkaisu, joten lopulta tulii siihen tulokseen, että en käytä hankkeen tuloksia väitöskirjatutkimuksessani, vaan tyydyn lopettamaan tarkastelun siihen, mihin omat tutkimukseni. Tähän ovat poikkeuksena valokuvat, joita tässä tutkimuksessa on sekä vuodelta 2005 että 2006. Tämä ei ole suurikaan harmi, koska tutkimukset eivät käsittele puiston kansatieteellistä osaa, joka on väitöskirjassani pääosassa.

Haastattelut ja kirjalliset lähteet

Yleensä ottaen kiinnostus ihmisten luomiin merkityksiin tietyssä historiallisessa kontekstissa kielii hermeneuttisesta tiedon intressistä. Antropologiaan hermeneuttista otetta soveltaneen Clifford Geertzin ajattelussa hermeneuttisesti tulkittavia tekstejä ovat yhtäältä suppeasti haastattelut ja kenttämuistiinpanot ja toisaalta laajasti koko kulttuuri metaforisena "tekstinä" eli symbolijärjestelmänä. (Schweizer 1998, 47–48.) Tässä tutkimuksessa pitäydyn suppeassa tekstitulkinnessa ja keskityn haastatteluihin ja muihin kirjallisiin aineistoihin ja niiden suomiin tulkintamahdollisuuksiin. Olisi ongelmallista yrittää luoda laajaa käsitystä kolmesta eri kulttuurisesta symbolijärjestelmästä. Pyrin siihen Unkarin osalta lisensiaatintutkimukseni, joka käsitteli Ópusztaszerin kansallis-historiallista muistomerkkipuistoa. Kokeilu oli kiinnostava, mutta samassa yhteydessä kävi ilmi, että kolmen eri maasta olevan esimerkin kuljettaminen samanlaisen analyttisen apparaatin lävitse tekisi tutkimuksestani erittäin rasakan. Lisensiaatintutkielmassani, joka siis käsitteli vain Unkaria, tarpeelliseksi katsomani historialliset ja kulttuuriset taustatiedot veivät 90 sivua. Tässä tutkimuksessa historiallisten ja kulttuuristen yhteyksien selittäminen saattaisi siis kuluttaa jopa 270 sivua, mikä olisi aivan suhteetonta sekä verrattuna tapaustutkimuksiini että tiedekunnan 250 liuskan enimmäissuosituksen koko väitöskirjan pituudelle. Näin ollen tässä tutkimuksessani lähtökohtani on "fenomenologisempi"⁴. Oletan siis, että ilmiöissä on jotain yleisluonteista, kaikille kulttuureille yhteistä, eikä kaikkea tarvitse selittää spesifistä kulttuuritaustasta lähteväksi. Ilmiöt pyritään kuvaamaan sellaisina kuin ne ovat, joskin olen pyrkinyt myös siihen, että niitä kuvataan eri aikatasoissa, jotta saadaan selville, millaista muutosta on tapahtunut. Ilmiöt esiintyvät siten kuin informanttini ovat ne omista lähtökohdistaan eli positioistaan käsittäneet tai vastavuoroisesti itse olen ne nähnyt ja dokumentoinut (ks. Koskiahho 1990, 40–41).

Museoita tutkittaessa ajatus siitä, että museot ovat kuin tekstejä, on tuottanut Sharon Macdonaldin mukaan hyviä analyyseja. Kuitenkaan näiden tutkimusten lähtökohta ei ole ongelmaton. Usein ei ole kiinnitetty huomiota siihen, että myös tutkija on yksi erityinen "lukija", ja on samastettu tutkijan käsitys, näyttelyjen luojien motiivit ja lopulta myös kävijöiden vastaanottamat merkitykset. Tällainen malli olettaa yhtäältä passiivista ja yhtenäistä yleisöä, toisaalta manipulatiivista näyttelynrakentajaa sekä hyvin suoraviivaista mahdollisuutta ra-

⁴ En viittaa fenomenologisella tässä yhteydessä suoraan fenomenologiseen filosofiaan vaan siitä vaikutteita saaneeseen ihmistieteelliseen tutkimukseen. Sille ominaisia piirteitä ovat mm. että asioita pyritään tarkastelemaan tutkittavan henkilön näkökannalta, organisaation tutkimuksessa ihmisten tulkinnat organisaatiosta (eikä niinkään itse organisaatio) määräävät toiminnan sekä tutkitaan sitä, miten ihmiset näkevät, kuvaavat ja selittävät sitä maailmaa, missä elävät. (Koskiahho 1990, 39–42.)

kentaa näyttelyt yhden ajatuksen varaan, ikään kuin käsikirjoitusvaiheessakaan ei esiintyisi kilpailevia merkitystulkintoja. Siitä myös puuttuu kaikki luonnollinen dynaamisuus. Olisikin syytä kiinnittää huomiota myös siihen, miten museot *eivät ole* kuin tekstejä. (Macdonald 1996, 5.) Käytännön syistä pidän hyvin perusteltuna sellaista ratkaisua, jota esimerkiksi Solveig Sjöberg-Pietarinen on käyttänyt jättäessään artikuloitusti omasta tutkimuksestaan yleisön merkitystulkinnan analyysinsa ulkopuolelle. (Sjöberg-Pietarinen 2004, 19.) Tosiasiassa meillä on hyvin vähän tietoa siitä, miten museoiden viestit otetaan vastaan ja millaisia poikkeavia merkitystulkintoja yhdestä ja samasta kulttuuriperintökohteesta tai näyttelystä voidaan tehdä (Urry 1996, 54). Sellaisia näyttelyitä, joita voidaan lukea mielekkäästi usealla tavalla, on itse asiassa alettu pitää toivottavina. Osalle kävijöistä joidenkin toisten ymmärtämät merkitykset voivat jäädä näkymättömiksi ilman sen suurempaa haittaa. (Hooper-Greenhill 1995, 9.) Tässä tutkimuksessa kiinnitän vain toissijaisesti huomiota näyttelyn kävijän, eli itseni, tulkintoihin. Pääpaino on näyttelyn rakentajien, museoammattilaisten ajatuksissa. Haluan myös jo tässä vaiheessa korostaa sitä, että museo instituutiona on paljon enemmän kuin näyttelynsä ja tämä tutkimus ei pääsääntöisesti ole näyttelyanalyysi.

Lähden tutkimuksessani siitä perusoletuksesta, että on mahdollista saada selville, mitä toinen ihminen ajattelee, hänen tuottamansa kertomuksen kautta. Sekä haastattelussa tuotettu puhe että kirjoitetut tekstit ovat näitä kertomuksia. Luostarinmäen käsityöläismuseon ja Amurin työläismuseokorttelin syntyä tutkinut Solveig Sjöberg-Pietarinen on hyvin samantyyppisistä lähtökohdista valinnut materiaaleikseen tutkittavien henkilöiden kirjallisen tuotannon, heidät tunteneiden aikalaisten haastatteluita sekä toisen kohdehenkilön elämänerkerta-haastattelun. Lisäksi hän on ollut mukana museokierroksilla ja äänittänyt ne. Historiallisia tapahtumia hän on rekonstruoitu arkisto- ja sanomalehtilähteiden avulla. Lisäksi hän on käyttänyt aikalaishaastatteluja juuri museoiden perustamisajan ”hengen” tavoittamiseksi. (Sjöberg-Pietarinen 2004, 25–27.) Itse olen haastatellut kiinnostukseni kohteena olleiden museoiden suunnittelijoita ja niissä työskenteleviä/työskennelleitä henkilöitä. Heidän ajatuksiaan olen myös selvittänyt heidän kirjoittamiensa tekstien kautta. Ennen kaikkea olen keskittynyt sellaisiin teksteihin, joita haastatellut (erityisesti Kanellópulos, Papadópulos ja Sorvoja) ovat itse suositelleet minulle. Käsitkseni on siten rajoittunut, että olen saanut tietoa museoista nimenomaan ja ainoastaan haastateltavien näkökulmasta.

Tekemäni haastattelut on tallennettu Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistojen TYKL-kokoelmaan viitenumera TYKL/spa/148. Kansio TYKL/spa/148

sisältää alakansiot k, s ja u, jotka viittaavat Kreikkaan, Suomeen ja Unkariin. Haastattelulit-
teraatioiden ja nauhapöytäkirjojen lisäksi kansiossa on julkaisemattomia käsikirjoituksia,
esimerkiksi kaksi julkaisematonta seminaarityötä (Felföldi 2000; Rautavuoma 2001), muse-
onjohtaja Kanéllós Kanellópulosin esitelmiä ja omat puhtaaksikirjoitetut kenttämuistiin-
panoni Unkarista. Unkarissa haastattelin kuutta museoalan ammattilaista, joista osaa use-
ampaan kertaan, vuosina 1996–2000. Haastattelut liittyivät yhtäältä Unkarin museoalaan
yleisesti, näitä ovat jo edesmenneen János Kodolányi nuoremman ja Miklós Cserin haastat-
telut ja toisaalta Csongrádin lääninmuseon kansatieteellisen osaston toimintaan ja Ópusz-
taszerin museon rakentamiseen, nämä ovat Antal Juhászín ja Ildikó Bárkányin useat haas-
tattelut. Olen myös haastatellut kahta museon johtajaa, arkeologi Ottó Trogmayeria ja hä-
nen seuraajaansa arkeologi Gabriella Vörösiä. Kreikassa haastattelin tutkimuskohteeseeni
liittyen kuutta museon kanssa tekemisissä ollutta henkilöä vuonna 2002, käytännössä tämä
kattoi sekä museon perustajan Ioánna Papantoníun että koko museoammatillisen henkilö-
kunnan sekä museoiden ystävien yhdistyksen edustajan. Museon tieteellisen ohjelman laati-
nutta Stélios Papadópusia haastattelin vuonna 1997, tämä haastattelu on poikkeuksellises-
ti tallennettu äänitteenä (TYKL/aud/125), erilainen arkistointi johtui haastattelun täysin
eriaikaisesta tallentamisesta muuhun materiaaliin nähden. Suomea koskeva alakansio sisältää
myös sellaista materiaalia, jota en ole tässä tutkimuksessa lopulta hyödyntänyt. Kuralan Ky-
lämäkeen liittyviä haastatteluja on neljä, Anneli Sorvojan, Knut Draken ja Markku Ikähei-
mon haastattelut kuvaavat Kuralan Kylämäen perustamista ja toimintaa, lisäksi arkeologi
Jukka Luoto on kertonut minulle ajasta, jolloin Kylämäen museoimisesta alettiin ensi kertaa
puhua. Yllä mainitussa kulttuurihistorian pro gradu -tutkielmassa (Kaskinen 2005) oli haas-
tateltu kattavasti museon tutkija Johanna Viitaharjua, joten jätin itse haastattelemaan häntä.
Ulkomaiset haastattelut on tehty joko suoraan englanniksi tai ranskaksi, tahi tulkin välityk-
sellä suomi/englanti–unkari. Kuten jo edellä mainitsin puhuessani hermeneuttisista esiole-
tuksista, lähtökohtanani ei ole ollut löytää vastauksista kovinkaan syvällisiä kieleen sisältyviä,
mahdollisesti tiedostamattomia, kulttuurisia merkityksiä, joten uskon riittävän määrän tietoa
siirtyneen vieraskielisessä haastattelussa. Unkarinkieliset avustajani Gabi Botka ja Veronika
Doszkoocs ovat litteroineet unkarinkieliset haastattelunosat unkariksi, joten niiden sisällön
olen voinut tarkistaa myöhemmin myös tulkin ”ohitse”.

Tällä hetkellä kansatieteellisessä tutkimuksessa katsotaan lähtökohtaisesti parhaaksi salata
tutkimuksen informanttien henkilöllisyys pseudonyymejä tai koodeja käyttämällä (Olsson
2005, 286). Tutkittaessa nimeltä mainittuja museoita haastateltaviksi valikoituu kuitenkin

vain kourallinen ihmisiä kustakin. Olisi järjetöntä yrittää salata näiden henkilöiden identiteettiä, koska se olisi äärimmäisen helposti selvitettävissä. Mielestäni salaus osoittaisi vain mukautumista salauskäytäntöön ilman todellista ymmärrystä salauksen syistä. Museoissa käytetään historiankirjoituksellista valtaa, joka vertautuu tutkijan nimellä julkaistaviin tieteellisiin teoksiin, minkä lisäksi useimmissa niistä käytetään julkisia varoja toimintaan. Näiden seikkojen valossa olisi huolestuttavaa, jos niiden työntekijät eivät haluaisi puhua työnsä tekemisestä julkisesti. Lisäksi tutkimukseni arvo saattaisi joutua kyseenalaiseksi, jollen pystyisi osoittamaan haastatteleeni museoiden kannalta keskeisiä henkilöitä.

Informanttien suojaajat ajatellessa kolme keskeistä kysymystä ovat: kenen ääni tulee kuulluksi, onko aineiston julkaisemisella tutkittaville haittaa ja ovatko kertojat tietoisia antamiensa tietojen käytöstä. Vastuu päätöksestä on tutkijan. (Olsson 2005, 286–288.) Mainitsin jo yllä käsitteen positio. Tässä tutkimuksessa on lähdetty siitä, että juuri nämä haastateltavat näkevät asiat juuri tällä tavalla positionsa tähden. Kaikki haastatteluja antaneet ovat olleet tietoisia tutkimukseni päämääristä ja pystyneet kontrolloimaan sitä, millaista tietoa ovat minulle haastatteluissaan antaneet. He ovat puhuneet omasta julkisesta, ammatillisesta roolistaan ja siihen liittyvistä tehtävistään, mahdollisesti myös mielipiteistään, tavoitteistaan ja mieltymyksistään, mutta kuitenkin aivan omaehtoisesti. Kyseessä siis ovat olleet haastattelut, joissa haastateltava on ollut vahvasti omissa julkisen piirin roolissaan, eikä hänen yksityisen piirinsä⁵ asioita ole udeltu. Haastateltuihin viitataan pääasiassa omalla nimellä tekstin sisällä. Myönnytyksenä nykykäytännölle en ole merkinnyt nimiä lähdeluetteloon, vaan ainoastaan, millainen käyttämäni lähde fyysisesti on, esimerkiksi haastattelulitteraatio, tulkin muistiinpano, nauhapöytäkirja. Lukija siis saa tekstistä selville, ketä on haastateltu, muttei lähdeluettelosta. Olen korostanut haastateltaville, että haastattelulitteraatiot päätyvät tieteelliseen arkistoon, jonka käyttöoikeus on rajattu tutkijoille. Haastateltavani ovat haastattelujen ulkopuolella voineet kertoa minulle henkilökohtaisia asioita, joita eivät halua julkisuuteen. Nämä tietenkin ohjaavat ymmärrystäni tapausten tulkitsemisessä, mutta tässä asiassa nimenomaan noudatan heidän toivettaan pitää asiat omana tietonani.

Lauri Honkoa mukailien voidaan heti ensi kättelyssä havaita, että edustamani ”tiedemaailman” ja museon ”perinneyhteisön” välillä on niin olemattoman pieni ero, että haastattele-

⁵ Henkilötietolain (22.4.1999/523) 3. luvun 11. pykälän mukaan arkaluontoisia tietoja ovat rotu tai etninen alkuperä, henkilön vakaumus tai ammattiliittoon kuuluminen, rikollinen teko, rangaistus tai muu rikoksen seuraamus, terveydentila, sairaus, vammaisuus, hoitotoimenpiteet, seksuaalinen suuntautuminen tai käyttäytyminen, sosiaalihuollon tarve tai sosiaalihuollon palvelujen tai tukitoimien tai etuuksien saaminen. Yhdestäkään näistä ei ole tietoja haastatteluissa.

mani henkilöt eivät mitenkään ole vain informantteja vaan vähintäänkin "puhekumppaneita". Niiden henkilöiden suhteen, joita olen haastatellut useasti, puhuisin mieluiten "kanssattutkijuuudesta" (Honko 1992, 131–132; ks. myös Helsti 2005, 154). Näinä ihmisinä mainitsisin Unkarista Ildikó Bárkányin, Kreikasta Kanéllos Kanellópulosin ja Suomesta Anneli Sorvojan. Kaikki mahdolliset johtopäätökset ja väittämät tässä tutkimuksessa ovat tietenkin tästä huolimatta omalla vastuullani.

Haastattelujen lisäksi käytän esimerkkimuseoiden toimintaa dokumentoivina keskeisinä kirjallisina lähteinä suomalaisia, unkarilaisia ja kreikkalaisia aikakausjulkaisuartikkeleita, Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museon näyttelyluetteloa ja Kuralan Kylämäen toiminnan osalta *Turun Sanomia*. Peloponnesoksen Laografisen Säätiön ja Turun maakuntamuseon (nyk. Turun museokeskus) toimintakertomukset on julkaistu *Ethnografiká* ja *ABOA* -aikakauskirjoissa.

Kaikkiin kohteisiin liittyä useampien tuntien mittaisia omia havainnoitejani ja dokumentointejani paikalla. Näyttelydokumentointi itsessään on yksi kenttätutkimuksen muoto, jota esimerkiksi Anne Aurasmaa (2002, 28–29) on hyödyntänyt omassa väitöskirjassaan. Se poikkeaa jossain määrin kansatieteelle tutummasta osallistuvasta havainnoinnista. En ole kehittänyt museokäynnin metodia kovinkaan pitkälle. Tämä johtuu jo edellä selittämästäni painotuksesta, joka jättää näyttelyanalyysin toissijaiseksi. "Muistiinpanovälineenä" minulla on ollut digitaalinen kamera ja ensimmäisellä käynnilläni Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museossa kynä ja paperi, koska tuolloin ei juuri digitaalisia kameroita ollut yksityishenkilöillä käytössään. Digitaalisella kameralla voi kuvata sekä rakennuksia, esineitä että näyttelytekstejä. Ideaalisinta olisi tietenkin käyttää videokameraa ja kuljettaa sitä samassa tahdissa ja järjestyksessä kuin satunnainen museokävijä havainnoi näyttelyä. Anne Aurasmaakin tosin myöntää, että useiden katselukertojen jälkeen oma näyttelykokemus ei enää muistuttanut lainkaan tavallisen kävijän kokemusta, koska tuoreus katosi. Samoin kuin Aurasmaa, olen käyttänyt tukena näyttelyluetteloita ja tutustunut museoiden painattamiin lehtiin. Tavoitteena on ollut saada sama määrä ja samanlaista tietoa kuin tavallinen museokävijä. (Aurasmaa 2002, 29.) Näyttelykuvat ja muut muistiinpanot ovat omassa hallussani.

Tutkimuksen taustaluvussa käsittelen kunkin maan kansatieteen tai vastaavan tieteenalan ja museolaitoksen, erityisesti mitä tulee kansanelämän museoihin, kehitystä. Tietenkin voisi kyseenalaistaa tämän lähtökohdan, koska tieteellisen ja museotoiminnan virstanpylväiden

luetteleminen on eräänlaista tieteen ja museolaitoksen sosiaalista konstruointia, jossa otetaan tieteen ja museon yhteenkuuluvuus itsestäänselvytenä. Olen kuitenkin päätenyt tähän ratkaisuun harkinnan jälkeen. Lukija tulisi kuitenkin kaipaamaan juuri näitä taustatietoja, jos ne puuttuisivat, koska tämä asia yleensä ottaen on tähänkin asti näin esitetty. Suomen ja Unkarin kansatiede ovat kehittyneet milteipä ”käsi kädessä”, U.T. Sireliushan oli tiiviissä yhteydessä János Jankón kanssa (Lehtonen 1972, 31 js.) ja Ilmari Manninen, jota unkarilaiset pitivät eturivin eurooppalaisena kansatieteilijänä, matkusti laajasti Unkarissa (Lehtinen 1996), vain joitakin esimerkkejä mainitakseni. Taustalla oli yhteinen kiinnostus suomalais-ugrilaisiin esi-isiin ja Mannisella itäeurooppalaiseen kulttuuriin. Unkarin ja Suomen välinen kulttuurivaihto on ollut vilkasta myös sosialismin aikana ja sen jälkeen (Kodolányi 1984, 97 js.), mukaan lukien fennougristikonferenssit vuodesta 1960 ja suomalais-unkarilaiset kansatieteelliset symposiumit, joita on pidetty kaikkiaan jo kymmenen. Olemme siis hyvin perillä unkarilaisesta kansatieteestä. Kreikan laografia on jäänyt meille paljon vieraammaksi⁶, vaikka se onkin saanut vaikutteita samoista lähteistä kuin tutummat kansatiede ja *néprajz*. Historiallisen kehityksen tuloksena Unkarin ja Suomen aktiivisten yliopistokoulutettujen kansatieteilijöiden kaarti on vankka ja museoala luonnollinen tieteenteon ja työskentelyn paikka. Tästä tutkimuksesta käy nopeasti ilmi, että näin ei ole käynyt laografialle Kreikassa.

Taustalukuun olen käyttänyt lähteinä yleisluonteisia esityksiä. Suomen osalta kansatieteen keskeisimmät lähteet ovat olleet Nina Sääskilahden *Kansa ja tiede* sekä Matti Räsäsen toimittama *Pioneers: the History of Finnish Ethnology*. Museoalan kehitystä käsittelen erityisesti Jouko Heinosen ja Markku Lahden *Museologian perusteet* ja Janne Vilkun *75 vuotta museoiden hyväksi: Suomen museoliitto 1923–1998* teosten pohjalta. Olen ottanut huomioon myös tuoreen Susanna Petterssonin ja Pauliina Kinasen toimittaman *Suomen museohistorian*. On kuitenkin otettava huomioon, että väitöskirjani käsikirjoitus meni esitarkastukseen maaliskuussa 2010 ja viimeksi mainittu kirja ilmestyi vasta saman vuoden toukokuussa. Turun maakuntamuseon (nyk. Turun museokeskus) kehitys on luonnosteltu ennen kaikkea Knut Draken sitä käsitelleen *Menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus: Turun kaupungin historiallinen museo 1881–1981* -kirjan perusteella. Unkarin kansatieteen keskeinen lähde on ollut László Kósan *A magyar néprajz tudománytörténete*, joka käsittelee myös kansatieteellisen museoalan kehitystä. Mu-

⁶ Valmistumassa olevista väitöskirjoista tiedossani Suomesta on Mari-Johanna Rahkalan (Helsingin yliopisto) uskontotieteellinen väitöskirja Kreikan naisluostareiden vaikutuksesta ympäröivään yhteisöön ja Venla Sykärin (Helsingin yliopisto) folkloristiikan alaan kuuluva väitöskirja kreetalaisesta elävästä riimittelyperinteestä, joita voisi pitää kiinnostuksen osoituksina kreikkalaiseen kansanelämäntutkimukseen. Esimerkiksi Sykärin kanssa käymieni keskustelujen pohjalta vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei kreikkalaisesta laografiasta ole ollut tukea suomalaisen tyypiselle nykykulttuurin tutkimukselle. Laografia on hänen kokemuksensa mukaan vahvasti menneisyyteen sitoutunut oppiaine. (Rahkala 2010; Sykäri 2009.)

seoalan kehitystä valottavat myös Unescon *Museum*-lehden Unkaria 1980-luvulla käsitellyt erikoisnumero (*Museum* 140) ja 1990-luvulla julkaistut *Magyar múzeumok* -aikakauslehden numerot. Kreikan laografian kehitys on luonnosteltu Michael Hertzfeldin *Ours Once More* -teoksen ja Álki Kiriakídu-Néstorosin laografian kehitystä käsitelleen artikkelin avulla. Kansatieteellisten museoiden historiaa ja nykytilaa Kreikassa olen ennen kaikkea hahmotellut *The Role of Ethnographical Museums within United Europe* -symposiumijulkaisun kautta. Monia lähdekirjoja vaivaa sama ongelma: ollessaan yleispäteviä ne jättävät pois yksityiskohtia. Tämä voi turhauttaa lukijaa, joka sattuu jostain yksittäisestä asiasta tietämään paljon enemmän kuin lähde-teos. Erityisesti tällaisia ongelmia on Kósan ja Sääskilahden teoksissa, joista jotkin kansatieteen laitokset ovat "unohtuneet" joko kokonaan pois tai jääneet hyvin vähälle huomiolle. Kokonaisen maan tai kielialueen tieteenalan historian kirjoittaminen on vaativa tehtävä ja olisi kohtuutonta olettaa, että se olisi "täydellinen". Erityisesti tieteenhistorioissa tulisi ottaa huomioon, että ne ovat aina kirjoittajansa subjektiivisia ja suodatettuja tulkintoja aiheesta. Kreikan suhteen on valitettavasti ollut erittäin vaikea saada muuta kuin kreikankielistä materiaalia laografiasta. Monet tietoni perustuvatkin haastatteluihin ja keskusteluihin, ja niitä on hyvin vaikea pukea päteviin lähdeviitteisiin. Esimerkiksi tiedot Kreikan tämänhetkistä laografian oppituoista perustuvat kolmeen suulliseen lähteeseen, jotka olen varmentanut yliopistojen internetsivustojen avulla. Valitettavasti en ole voinut kovinkaan tehokkaasti hyödyntää kreikankielistä materiaalia⁷. Sekä huomattavasti unkaria matalampi kreikantaitoni että tutkimusvierailujen lyhyys (yhteensä 12 viikkoa) kostautuvat tässä. Unkarinkielisiä julkaisuja on tehokkaan julkaisuvaihdon seurauksena saatavilla kotiyliopistoni kirjastosta, joten niiden hankinnassa Unkarissa vietetty aika ei ole ollut ratkaisevassa asemassa.

Tutkimuksen rakenne

Tämän johdanto-osuuden jälkeen luvussa 2 käsittelen tarkemmin instituution käsitettä. Instituutioiden synnyn ja kehityksen lisäksi kiinnitän huomiota yksilöön instituutiossa. Lisäksi puhun ajan käsitteestä, jonka merkitys on keskeinen, kun tutkimuksen keskiössä on muutos, joka tapahtuu ajassa. Toisen luvun jälkipuoliskon omistan museolaitoksen muutokselle yleisellä tasolla. Puhun hyvin lyhyesti 1900-luvun lopun museon paradigmanmuutoksesta,

⁷ Kreikaksi olisi olemassa laajempi Álki Kiriakídu-Néstorosin laografian kriittinen tieteenhistoria. Hänen englanninkielinen artikkelinsa, jota olen käyttänyt lähteenäni, on tiivistelmä siitä. Eleonora Skouteri-Didaskalou (1992, 43) mainitsee pelkästään tämän Kiriakídu-Néstorosin teoksen sekä Michael Herzfeldin Kreikan laografiaa (Herzfeld 1982) ja Kreikan antropologiaa (Herzfeld 1987) käsittelevät teokset esimerkkeinä folkloristisen diskurssin dekonstruktioryityksistä. Muita vartenotettavia teoksia aiheesta ei siis tietääkseni ole julkaistu.

museoiden demokratisoitumiskehityksestä, museoiden suhteesta julkisen hallinnon rahoituskriisiin ja omistan yhden alaluvun museoiden tulevaisuusnäkyville.

Luvussa 3 annan taustoja tapaustutkimuksilleni. Käsittelen ensin kansatieteen, laografian ja *néprajzin* institutionaalista kehitystä ja tieteenalan roolia kansallisen identiteetin luomisessa. Sen jälkeen hahmottelen hyvin yleisluonteisesti museolaitoksen kehitystä Kreikassa, Unkarissa ja Suomessa. Erityinen painopiste tässä on kansatieteellisillä museoilla. Suomen kohdalla kansatiede oleellisesti kuuluu ns. kulttuurihistoriallisiin museoihin, joten käsittelen pääsääntöisesti niitä.

Luku 4 esittelee tapaustutkimukseni, ensin Kreikan Peloponnesoksen Laografisen Säätiön ja sen museon, sitten Unkarin Ópusztaszerin kansallis-historialliseen muistomerkkipuistoon sisältyvän kansatieteellisen ulkomuseon ja lopuksi Suomen Turun museokeskukseen (aik. Turun maakuntamuseo) kuuluvan Kuralan Kylämäen elävän historian kylän.

Luvussa 5 esitän toisen luvun teoreettisiin suuntaviivoihin perustuvat johtopäätökseni.

Joitain huomioita vieraskielisistä sanoista ja nimistä

Tässä tutkimuksessa olen kreikankielisten sanojen suhteen mahdollisuuksien mukaan pyrkinyt ottamaan huomioon SFS 5807 -standardin vuodelta 2008. Nykyisten suositusten mukaan nykykreikka siirretään suomalaiseen kirjoitusasuun transkriptiona. Se tarkoittaa, että sanat kirjoitetaan ääntämisen mukaiseen asuun, jolloin suomalainen lukija automaattisesti lukee ne oikein. Kreikkaa transkriboidessa alkukielen ja suomen välillä voi olla eroja kirjainten määrässä, koska erilaiset kreikan kirjainyhdistelmät tuottavat erilaisia äänneitä. Tyypillinen tällainen on *oo*, joka siirretään suomalaiseen kirjoitusasuun *u*, näin ollen tässä tutkimuksessa ei tekstin sisällä esiinny esimerkiksi sukunimeä Papadopoulos, vaan Papadóulos. Lähdeviitteissä se kuitenkin voi esiintyä, koska kirjallisuus on viitteisiin ja lähdeluetteloon merkitty juuri sen mukaisesti, kuin painetussa tekstissä lukee. Äänneelle *θ* ei ole suomessa vastinetta, joten se transkriboidaan *th*, mutta se tulisi ääntää kuten esim. englannin sanassa *this*. *Z* on yksittäinen, soinnillinen sibilantti, kuten englannin sanoissa *zoo* tai *zebra*, ei siis suomalaisittain *ts*. Monet erilaiset kirjainyhdistelmät aikaansaavat äänneitä *i* ja *e*, joten suo-

malaiseen kirjoitusasuun siirtäminen jossain määrin hämärtää lähtösanaa. Olen kuitenkin halunnut pitää kiinni pääsäännöstä, että nykykreikkaa nimenomaan transkriboidaan.

Kreikassa sanojen painokas tavu vaihtelee. Mahdollisuuksieni mukaan olen liittänyt painomerkin kaikkiin transkriboituihin sanoihin, niin yleis- kuin erisnimiin. Valitettavasti muilla kielillä kirjoitettaessa kreikkalaisissa nimissä ei käytetä painomerkkejä (eikä liioin suomessa ennen nykyistä SFS-standardia). Olen kuitenkin halunnut pitää painomerkit myös nimissä, vaikka lähde ei olisi suoraan kreikankielinen. Olen pääasiassa tutkinut nimien painotusta kreikankielisten internetlähteiden kautta kirjoittamalla Google-hakusanaksi sanan kreikkalaisin kirjaimin ilman painomerkkiä. Hakutuloksissa sana on toistunut painomerkkeineen. Joissain tapauksissa olen kysynyt nykykreikkaa taitavilta kollegoilta apua.

On tapauksia, joissa henkilöstä on vakiintunut kansainvälisessä käytössä SFS 5807 -standardista poikkeava muoto, esimerkiksi Calotychos, joka on amerikkalaistunut alun perin kreikkalainen sukunimi, tällöin olen käyttänyt vakiintunutta muotoa. Suomen kieleen on myös vakiintunut tiettyjä paikannimiä, joita käytetään sellaisenaan, näitä ovat mm. Egeia(nmeri), Makedonia, Traakia, Thessalia, Epirus, Attika, Peloponnesos, Ateena ja Thessaloniki. Lisäksi olen käyttänyt sanasta *laografía* suomennosta laografia, vaikkei sana ole erityisen vankasti vakiintunut suomenkieleen. Se on kuitenkin niin läheistä sukua sanalle etnografia ja samanlaisen sananmuodostuksen kautta ymmärrettävissä, että pidän sanan "suomentamista" oikeutettuna.

Vaikka klassisen kreikan yhteydessä suomessa käytetään erityisiä taivutusmuotoja esimerkiksi Akilles > Akilleen, olen tässä tutkimuksessa selvyiden vuoksi kohdellut kreikkalaisia nimiä sitaattilainojen tapaan. Niissä sanavartalo pysyy mahdollisimman muuttumattomana, jotta se on tunnistettavissa. Näin ollen: Stéliosin, ei *Stélioksen tai *Stélioon. Luonnollisesti yllämainitut suomeen vakiintuneet paikannimet eivät toimi kuin sitaattilainat. Ateenan Akropolis on myös tutumpi taivutettuna klassisen kreikan mukaisesti Akropoliin, joten olen käyttänyt sitä muotoa.

Kreikankielisissä nimissä maskuliiniset eli miestennimet loppuvat pääsääntöisesti s-kirjaimen, sama pätee heidän sukunimiinsä. Näin ollen Kanéllos esimerkiksi on miehen nimi ja Pópi naisen nimi. On naistennimiä, jotka päättyvät s-kirjaimen, kuten Hárís, mutta ne ovat poikkeuksia, kyseisen henkilön sukupuolen saisi selville kuitenkin mitä todennäköi-

simmin sukunimestä, joka ei pääty s-kirjaimen. On joitain sukunimiä, kuten Papandréu, jotka eivät miehilläkään pääty s-kirjaimen.

Unkarin kieltä kirjoitetaan samoin latinalaisin kirjaimin kuin suomeakin. Pääsääntöisesti myös järjestelmä on tuttu. Vokaaleilla on tiettyjä sävyeroja suomen vokaaleihin nähden. Nämä eivät kuitenkaan haittaa unkarilaisten sanojen kohtalaisen ymmärrettävää ääntämistä. Pidennetyt vokaalit ilmaistaan aksentteja muistuttavilla pidennysmerkeillä, jotka esiintyvät myös kirjaimilla ü [y] ja ö [ö]. Unkarissa sanapaino on aina ensimmäisellä tavulla, joten pidennysmerkit eivät ilmaise painoa vaan ainoastaan vokaalin pituutta. Esimerkiksi László kirjoitettaisiin suomalaisen järjestelmän mukaisesti Laasloo. Unkarin konsonantit ja konsonanttiyhdistelmät eroavat jossain määrin suomalaisista. Seuraavassa esittelen ne kirjaimet ja kirjainyhdistelmät, joissa ääntämys oleellisesti poikkeaa suomalaisesta: c [ts], cs [tš], gy [dj], ly [lj], ny [nj], s [š], sz [s], zs [ž] ja y [i]. Hakasulkeisiin on merkitty vastaava suomalainen äänne.

INSTITUUTIOISTA, IHMISISTÄ JA MUSEOISTA

Instituutiot ohjaavat ihmisten ajattelua

Antropologi Mary Douglas on käsitellyt instituutioiden toimintatapoja kirjassaan *How Institutions Think* (1987). Douglas ei kirjan nimestä huolimatta väitä, että instituutiot ajattelevat itse. Päinvastoin, hänen kirjansa nimi on kommentti paljon varhaisempaan Lucien Lévy-Bruhlin kirjaan *How Natives Think*. Se julkaistiin ranskaksi vuonna 1910 ja englanniksi 1926. (Fardon 1999, 212.) Douglas pyrki kirjansa nimellä viestimään, että instituutiot vaikuttavat oleellisesti siihen, miten ihmiset ajattelevat. Douglas palaa kirjassaan Durkheimin ajatteluun. Hän puolustaa sosiologisesta reifikaatiosta syytettyä Durkheimia sillä, että vaikka instituutiot eivät todellakaan ajattele itse, vaan ihmiset, ihmisyhteisö yhdessä luo oman tietämisen järjestelmänsä (Douglas 1987, 29). Siinä mielessä juuri Durkheim yhteisöllisyyttä korostaessaan oli huomattavan oikeassa (Douglas 1987, 10). Sen sijaan Douglasin mukaan sekä filosofia että psykologia ovat olleet väärässä kiinnittäessään huomiota pelkästään yksittäisen ihmisen mieleen ja ajatteluun. (Ibid., 126.)

Douglasin mukaan instituutioille on luonteenomaista kolme toimintatapaa. Ensinnäkin instituutio on perusteltavissa järjellä ja ”luonnollisuudella”. Toiseksi instituutio hallitsee yksilön muistia: ihmiset sekä ajattelevat sen tarjoamalla ajatuskategorioilla että saavat näistä kategorioista vaikutteita itsetuntemukseensa ja identiteettiinsä. Kolmanneksi instituutiot pyhittävät oikeusperiaatteet. (Douglas 1987, 112.) Tämä kolmas toimintatapa tarkoittaa, että kriisioloissa instituutiot eivät yleensä murene, kuten voisi olettaa, vaan vahvistuvat. Kun resursseja on vähän, instituutioiden avulla päätetään, ketkä yhteisön jäsenet saavat etusijan. (Ibid. 120 js.)

Douglasin mukaan edelleen

institutions survive by harnessing all information processes to the task of establishing themselves. The instituted community blocks personal curiosity, *organizes public memory*, and heroically imposes certainty on uncertainty. (Douglas 1987, 102, kurssiivi minun.)

Douglas on sitä mieltä, että koska yhteisöt selittävät itseään työnjaon perusteella, yhteisön taloudellisen rakenteen muuttuessa täytyy luokittelujärjestelmienkin muuttua. Näitä järjestelmiä eivät kuitenkaan muuta yksilöt omilla päätöksillään vaan ne muuttuvat yhteisöllisesti

uudenlaisen tarpeen mukaan, kuin huomaamatta. Hänen mukaansa luokittelujärjestelmien muutoksen tutkiminen olisi hedelmällinen indikaattori muille yhteiskuntiemme huomattomille muutoksille. (Douglas 1987, 102–103, 109.) Douglasin mukaan instituutiot siis pohjimmiltaan perustuvat talouteen ja talouden muutos aiheuttaa instituutioiden muutoksia. Tämä on hyvä pitää mielessä museoiden muuttumista käsittelevässä toisen luvun jälkimmäisessä osassa.

Sosiologien Peter Berger ja Thomas Luckmannin kirjassa *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* mennään instituutioiden synnyn problematiikan suhteen pidemmälle. Kirjassaan, joka on alkuaan julkaistu vuonna 1966, he käsittelevät yhteiskunnallisen tietämisen luonnetta. Ihmisten luomat rakenteet, mm. sosiaaliset roolit ja instituutiot, pääsääntöisesti koetaan väistämättömäksi arjessa esiintyväksi todellisuudeksi. Ne voitaisiin myös nähdä sopimukseen perustuvaksi asiain tilaksi, mutta sopimuksenvaraisuus on usein hävinnyt arjen kokemuksesta. Nostan seuraavilla sivuilla esiin teoreettisia ajatuksia kirjasta, erityisesti siten kuin niitä voisi soveltaa museolaitokseen. Nämä sovellukset ovat luonnollisesti omiani, koska Berger ja Luckmann eivät käytä museota yhdessäkään esimerkissään.

”Sosiaalinen konstruktionismi”

Sosiaalinen konstruktionismi on kattokäsite viime vuosikymmeninä suosiota saaneelle tutkimusotteelle, jossa katsotaan maailman rakentuvan ihmisten kielenkäytön kautta. Tämä tutkimussuunta kiinnittääkin korostuneesti huomiota siihen, miten asioista puhutaan (kirjoitetaan) eikä niinkään asioiden konkreettiseen, muutoin kuin kielellisesti mitattavaan tilaan. Esimerkiksi sosiaalisen konstruktionismin puolestapuhuja, sosiaalipsykologi Kenneth Gergen (1999, 52–53) mainitsee Bergerin ja Luckmannin kirjan eräänä koulukunnan virstanpylväänä. Psykologi Vivien Burr (2003, 13), myös sosiaalisen konstruktionismin asiantuntija, tosin huomauttaa, että teoreettisten virstanpylväiden nimeäminen on ”koulukunnan” sosiaalista konstruktioita itseään. Nähdäkseni on tärkeätä ymmärtää, että Berger ja Luckmann eivät tietenkään ole voineet perustaa teoriaansa sille, mikä on kirjoitettu heidän teoksensa *jälkeen* eivätkä myöskään voi identifioitua heidän jälkeensä muotoutuneeseen teoreettiseen kokonaisuuteen. Omassa tutkimuksessani kiinnostukseni Bergerin ja Luckmannin teoriaan ei perustu suoranaisesti sosiaalisen konstruktionismin oppirakennelmaan vaan nimenomaan siihen, mitä nämä kaksi tutkijaa ovat halunneet sanoa instituutioista ja siitä, miten niitä yllä-

pidetään ja uudennetaan. Nähdäkseni heidän koko argumenttinsa perusta on ennen kaikkea siinä, että ihmiset yhdessä (pitkään jatkuvassa vuoropuhelussa) luovat kaikkia koskevan käsityksen ympäröivästä maailmasta ja tämä käsitys objektivoituu niin, etteivät ihmiset *yksilöinä* yleensä ajattele luoneensa sitä. Kuitenkin ratkaisut on aikanaan tehty juuri siksi, että tietyt yksilöt ovat niin päättäneet. Se käy ilmi seuraavasta sitaatista:

No history of ideas takes place in isolation from the blood and sweat of general history – – [A]ll symbolic universes and all legitimations are human products; their existence has its base in the lives of concrete individuals, and has no empirical status apart from these lives. (Berger & Luckmann 1991, 145–146.)

Toisaalta Berger ja Luckmann myöntävät, ettei kaikki inhimillinen kokemus ole sosiaalisesti rakennettua. Ihmisellä on myös kokemus itsestään yhteisön ulkopuolisena oliona:

[T]here are always elements of subjective reality that have not originated in socialization, such as the awareness of one's own body prior to and apart from any socially learned apprehension of it. Subjective biography is not fully social. The individual apprehends himself as a being both inside *and* outside society. (ibid. 154.)

Ennen kaikkea Berger ja Luckmann eivät missään vaiheessa mainitse, että kaikki tapahtuisi vain ihmisten pään sisässä. Heidän mukaansa ihmiset ovat biologisia organismeja, joiden mahdollisuudet ja rajat ovat yhtäältä biologisesti ja toisaalta yhteisöllisesti säädeltyjä:

It is important to stress now that the organism continues to affect each phase of man's reality-constructing activity and that the organism, in turn, is itself affected by this activity – – Biological factors limit the range of social possibilities open to any individual, but the social world, which is pre-existent to each individual, in its turn imposes limits on what is biologically possible to the organism. (ibid. 201–202.)

Bergerin ja Luckmannin teosta on pidetty fenomenologisena struktuurin ja tiedon suhteen analyysinä (Law 1986), Husserlia seuranneena fenomenologisena sosiologiana (Gell 1992, 265–266), wieniläisen yhteiskuntateoreetikko Alfred Schütz in perintöön nojaavana fenomenologisena teoksena (Hacking 1999, 24–25), G.H. Meadista alkaneen ja etnometodologiaksi kehittyneen symbolisen interaktionismin edustajana (Burr 2003, 12–13) sekä Schütz in lisäksi Karl Mannheimista vaikutteita saaneena työnä (Eriksen 2001, 86). Näistä kaikista määritelmistä voidaan vetää se johtopäätös, että teos on ennen kaikkea fenomenologinen.

Tieteenfilosofi Ian Hacking (1999, 24–25) ei pidä teosta äärimmäisenä sosiaalisen konstruktionismin edustajana. Äärimmäistä, universaalialta konstruktionismia hänen mukaansa olisi, etteivät materiaaliset tosiseikat millään tapaa vaikuttaisi ihmisten tapaan kokea maailma. Tällaisia tutkimuksia on kuitenkin loppujen lopuksi julkaistu äärimmäisen vähän. Viime

aikoina sosiaalisen konstruktionismin vastavoimaksi on noussut tutkijoita, jotka kutsuvat itseään realisteiksi (esim. Lopez & Potter (ed.) 2001). Kenneth Gergen huomauttaa, että on yleinen *harhakäsitys* sosiaalisen konstruktion teoriasta, että sen kannattajat uskoisivat, ettei todellisuutta ole objektiivisesti olemassa. Konstruktionistit eivät esimerkiksi kiellä – tai sen puoleen myönnäkään – sellaisia asioita kuin saasteet, köyhyys tai kuolema. Kysymys ei yksinkertaisesti ole siitä, mikä on totta ja mikä ei. Asiat otetaan sellaisena kuin ne ovat. Sen sijaan heti kun asioista aletaan *puhua*, astutaan tradition, elämäntavan ja arvojärjestelmien maailmaan. Näistä konstruktionistit ovat kiinnostuneita. (Gergen 1999, 222.) Toisin sanottuna konstruktionistit pystyvät onnistuneesti soveltamaan teoriaansa vain sellaisiin ilmiöihin, jotka ovat sosiaalisia, ei suoraan materiaalsiin realiteetteihin. Eripuraa lienevätkin ennen kaikkea aiheuttaneet sellaiset konstruktionistiset tutkimukset, joista on jäänyt epäselväksi, käsitelläänkö selkeästi fyysisesti ja historiallisesti todettavissa olevaa asiaa vai siihen liitettyjä uskomuksia, käsityksiä ja tarinoita. Hyvä esimerkki on biologisesti näkyvä sukupuoli (*sex*) ja sosiaalisesti konstruoitu sukupuoli (*gender*). Irvokas esimerkki tästä oli Iranissa vuonna 2006 järjestetty ”tieteellinen foorumi”, jonka aiheena oli juutalaisten joukkotuho myytinä (*Helsingin Sanomat* 11.12.2006). On sanomattakin selvää, että jonkin asian käsittely pelkästään siinä valossa, että se elää omaa elämäänsä tarinana, antaa nopeasti poliittisen asean kiistää koko asian todellinen tapahtuminen. Olkoonkin, että poliittinen käyttö vaatii tietynasteisen tieteellisen tutkimuksen lähtökohtien väärinymmärryksen.

Mary Douglas muistuttaa, että yksilö ei koskaan pysty etäännyttämään itseään täydellisesti oman yhteisönsä luokittelujärjestelmästä. Tämä pätee myös tieteentekijöihin. (Douglas 1987, 99.) Tieteen ei voi olettaa olevan jotenkin muusta yhteiskunnasta erillinen neutraali saareke. Tiede on yksi mahdollisista ja kilpailevista maailmankäsitystä ylläpitävistä käsitejärjestelmistä. (Berger & Luckmann 1991, 127.) Vaikuttaakin siltä, että osa yhteiskunnan konventioita kritisoivasta tieteellisestä diskurssista on nimenomaan kilpailevan yhteiskunnallisen ideologian ilmentymää (ibid. 141–142). Sosiaalisen konstruktionismin nimissä on helppoa osoittaa, että jokin valtakulttuurin tarkoin vaalima maailmanselitys perustuu vain konventioon eikä olekaan pysyvä ja pakollinen asiain tila. Ironista kyllä, myös luotaessa älyllistä välimatkaa tai negaatiota nykyisestä yhteiskunnan käsitejärjestelmästä, siitä ei kuitenkaan päästä ulos (Douglas 1987, 100). On syytä olettaa, että tieteellinen tieto on sosiaalisesti konstruoitua sellaisenaan. Karl Mannheim oli sitä mieltä, että tiedemiehet ryhmittyyvät ja niinpä teoreettiset konfliktit ovat itse asiassa ryhmien välisiä konflikteja. Niinpä tieteellinen tieto onkin sosiaalisen prosessin tuotosta. Ludwig Fleck puolestaan arveli, että tiedemiehen

pitää itse asiassa tietää, mitä aikoo nähdä, ennen kuin voi nähdä sen, joten tieteellinen löytäminen itse asiassa on riippuvainen tieteilijän sosiaalisesta asemasta. Thomas Kuhn puolestaan osoitti, että tieteellinen tieto on mielekästä vain oman paradigmansa sisältä katsottuna. (Gergen 1999, 52–54; ks. myös Douglas 1987, 77,80.) Näin ollen voi olla vaikeata arvioida sekä sosiaalista konstruktionismia että sitä kritisoivaa realismia objektiivisina käsitteellisinä järjestelminä, kun samanaikaisesti näyttää olevan kyse siitä, että kilpailevat yhteiskunnalliset ideologiat saavat itselleen kanavan kilpailevissa tieteellisissä käsitejärjestelmissä, yllä mainittua Mannheimin näkemystä mukaillen.

Yhteisöllisesti luotu maailma ja todelliset biologiset yksilöt, jotka elävät tietyssä ajassa ja tilassa, ovat Bergerillä ja Luckmannilla vuorovaikutuksessa keskenään. Näistä *yhdessä* muodostuu todellisuus. Thomas Hylland Eriksenin mukaan Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin teoksen perspektiivistä sosiaaliseen järjestelmään kuuluvat oleellisesti niin jatkuva interaktio kuin ”jäätynyt” toiminta. Jäätynyttä toimintaa ovat ihmisten aikaan saamat pysyvät rakenteet. Sekä sosiaaliset instituutiot että materiaaliset struktuurit, kuten rakennukset ja teknologia, ovat inhimillisen toiminnan tulosta. Siitä huolimatta ne näyttävät olevan olemassa itsestäänselvyyksinä, objektiivisina realiteetteina. Näin ne puolestaan määrittelevät ihmisten toiminnan reunaehdot. (Eriksen 2001, 86.)

Kriittinen realismi pyrkii toimimaan sosiaalisen konstruktionismin vastapainona ja väittää, että mielikuvituksestamme ja subjektiteetistamme riippumaton ulkopuolinen maailma on olemassa. Tätä ei tietenkään voida mitenkään osoittaa todeksi, mutta arkijärki ja jaetut kokemukset viittaavat siihen, että näin olisi asian laita. (Schweizer 1998, 54.) Kuten jo edellä mainitsin, Gergen pitää koko ulkopuolisen maailman olemassaolon ongelmaa väärinkäsityksenä. Riitta Högbäck on väitöskirjassaan kiteyttänyt niin kutsutun kriittisen realismin näkökulmaa sosiaaliseen todellisuuteen. Kriittisessä realismissa oletetaan, että todellisuudella on kolme tasoa: empiirinen havaintojen taso, havainnoista riippumaton ilmiöiden taso ja reaalin suorien havaintojen ulkopuolinen taso. Viimeiseksi mainittua tasoa ei voi suoraan havainnoida, koska se käsittää ilmiöitä aiheuttavia mekanismeja ja sosiaalisia rakenteita. Niinpä se ilmenee vaikutustensa kautta. Olemassa olevat sosiaaliset rakenteet vaikuttavat yksilöiden toimintaan ja ovat sen ehto. Rakenteet ovat aiemman toiminnan tulosta ja siinä mielessä autonomisia nykyiseen toimintaan nähden. Ne muodostavat sen kontekstin, jossa nykyinen toiminta tapahtuu. Nykyinen toiminta voi joko uusintaa tai muuttaa rakenteita. Rakenteet asettavat rajoituksia yksilön toiminnalle. (Högbäck 2003, 65–67.)

Käytännöllisesti ajateltuna on vaikea nähdä Bergerin ja Luckmannin teosta suuressa konfliktissa kumpaankaan, niin sosiaaliseen konstruktionismiin kuin kriittiseen realismiin, nähden, koska heidän väittämässään on kumpaakin näkökantaa tukevia piirteitä. Mielestäni Berger ja Luckmann edustavat fenomenologista metodia, ehkä juuri lähiten etnometodologiaa (Koskiahho 1990, 41). Käsittääkseni teoreettinen taistelu tajuntamme ulkopuolisen todellisuuden olemassaolosta on syntynyt hyvän aikaa Bergerin ja Luckmannin jälkeen ja se, että heidän teoksensa otsikossa esiintyy sanapari sosiaalinen konstruointi, ei ole vielä peruste pitää heidän ajatteluaan äärimmäisenä sosiaalisena konstruktionismina.

Kansatieteelliselle tutkimukselle on Anna-Maria Åströmin mukaan luonteenomaista toimia lievän konstruktionismin mukaan. Oleellista on, että kansatieteessä tutkitaan hyvin usein ihmisten puhetta ja kertomuksia asioista, eli ei oletetakaan päästäväksi käsiksi "todellisuuteen". Tämä myötäilee konstruktionistista näkökulmaa. Kuitenkin kansatieteilijät myös kiinnittävät huomiota käytäntöihin ja ihmisten toimintaan paikoissa, ihmisten kesken ja esineiden kanssa, puheen ulkopuolella. Näin tieteelliseen otteeseen tulee ilman muuta mukaan myös annos "realismia". (Åström 2005, 40–41.)

Miten institutionaalinen maailma syntyy?

Bergerin ja Luckmannin teoria instituutioiden synnystä lähtee pääosin teoreettisesta tilanteesta, jossa pieni määrä ihmisiä alkaa käyttäytyä kaavamaisesti ja roolinmukaisesti, "a reciprocal typification of habitualized actions by types of actors" (Berger & Luckmann 1991, 72). Varsinainen haaste on instituution siirtäminen seuraavalle sukupolvelle. Silloin siitä ainakin jossain määrin häviää läpinäkyvyys, mitä tulee toiminnan alkuperäiseen tarkoitukseen ja siihen sosiaaliseen tilanteeseen, jossa se syntyi. Jotta sukupolvisiirrosta tulisi menestys, instituution tulee vaikuttaa historiallisesti ja objektiivisesti todelliselta. Ymmärrettävästi useimmat instituutiot tulevat meille jostain kauempaa, harvemmin on mahdollista päästä todistamaan niiden syntyä. Ne ovat alkaneet ennen meitä, emmekä itse muista niiden syntyä. (Ibid., 72–79.)

Kaikille niille, jotka eivät olleet paikalla, kun instituutio alkoi, sen merkitystä pitää perustella legitimaatioin ja sosiaalisella kontrollilla. Tosin jo pelkkä instituution olemassaolo ilman negatiivisen sanktion uhkaa edellyttää sosiaalista mukautumista. (Berger & Luckmann 1991,

79–80.) Nämä merkitykset opitaan sosiaalistumisen kautta. On instituutioita, joihin sosiaalistutaan (ja jotka sisäistetään objektiivisena todellisuutena) jo lapsena ja on toisia, joihin tutustutaan vasta myöhemmin ja jotka siis kuuluvat toissijaisen sosialisoinnin piiriin. Käsitteemme sukulaisuudesta on hyvä esimerkki primääristä ja kouluttautumisen ammattiin sekundäärisestä sosialisoinnista. (Ibid., 149–166.)

Monimuotoisten taloudellisten järjestelmien yhteiskunnissa tiedon välittäminen siirtyy väistämättä asiantuntijoille, koska tietoa on paljon ja kaikkien ei tarvitse tietää kaikkea. On vain tärkeää tietää, minkä *asiantuntijan* puoleen missäkin tilanteessa tulee kääntyä. (Berger & Luckmann 1991, 95.) Nykyisissä teollistuneissa yhteiskunnissa on myös *kilpailevia asiantuntijoiden alajärjestelmiä*. Näistä jokainen lähestyy yhteiskunnan kokonaisuutta omasta perspektiivistään. Itse asiassa on haasteellista ylläpitää sellaista symbolista järjestelmää, joka pystyy kattamaan koko monimuotoisen yhteiskunnan. (Ibid. 103.) Berger ja Luckmann ottavat lääkärin ammattikunnan esimerkiksi asiantuntijoiden alajärjestelmästä. Se painottaa omaa merkitystään sellaisin symbolein kuin lääkärintakki ja ammattikieli. Se myös valvoo jäseniensä ajattelua ja toimintaa ammatillisen tiedon kautta. Ammatillinen tieto nojautuu ”tieteellisiin todisteisiin” siitä, miten typerää olisi minkäänlainen poikkeaminen. “[A]n entire legitimating machinery is at work so that laymen will remain laymen, and doctors doctors, and (if at all possible) that both will do so happily.” (Ibid. 105.)

Bergerin ja Luckmannin mukaan on eritasoisia instituutioita legitimoivia käsitejärjestelmiä. Kaikkiaan tasoja on neljä. Yksinkertaisin on instituution yhteydessä käytetty kieli, joka itsessään legitimoii instituution luokittelut. Hyvä esimerkki tästä on sukulaisuussuhteita kuvaava sanasto, joka samalla tulee määritelleeksi, kenet lasketaan sukulaiseksi. Toisekseen on olemassa suullista tietoa, kuten sanontoja, sananlaskuja ja kansantaruja. Kolmanneksi instituutioon liittyy selkeästi julkituotuja teorioita, jotka edellyttävät erikoistunutta tietämistä. Tietäminen puolestaan vaatii asiantuntijoita. Tiedon vaaliminen saattaa antaa aihetta myös uusille alkuperäistä instituutiota tukeville instituutioille. Neljännellä tasolla näitä pienempiä teorioita saatetaan yhdistellä myös kokonaiseksi maailmankatsomukseksi. (Berger & Luckmann 1991, 112–113.) Tällainen maailmankatsomus siis pyrkii selittämään kaikki inhimilliseen kokemuspäiriin kuuluvat ilmiöt (ibid. 120), siksi Berger ja Luckmann kutsuvat sitä symboliseksi kaikkeudeksi ja näitä teorioita kaikkeutta ylläpitäviksi järjestelmiksi. Teoriat ovat tyypiltään joko mytologiaa, teologiaa, filosofiaa tai tiedettä. (Ibid. 127.) Symbolinen kaikkeus selittää sekä historiaa että nykyisyyttä. “It locates all collective events in a cohesive

unity that includes past, present and future. With regard to the past, it establishes a 'memory' that is shared by all the individuals socialized within a community." (Berger & Luckmann 1991, 120.)

Tässä kohden on hyvä selkiinnyttää, että museoinstituutio on suurempi käsite kuin yksi varsinainen museo. Se, että on olemassa museo myös "teoreettisena" käsitteenä, tulee hyvin esiin siitä, että kun jossain perustetaan uusi museo, se perustetaan jo olemassa olevan ajatuksellisen mallin mukaisesti ja sitä suunnittelemaan ja toteuttamaan pyritään hankkimaan alan asiantuntijoita. Tämä väitöskirja esittelee konkreettisesti näitä tapauksia myöhemmissä luvuissa. Lisäksi tämä tulee hyvin esiin myös asiantuntijoiden ylenkatseena "maallikkovoi-min" perustettuja museoita kohtaan. Sekä museoalan kansainvälisen katto-organisaation ICOM:in määritelmä siitä, millainen laitos katsotaan museoksi (Baghli & al. 1998), että esimerkiksi äskettäin Suomen lainsäädäntöön kirjattu vaatimus museotyöntekijöiden pakollisista museologian opinnoista (valtioneuvoston asetus 1192/2005; Viikuna 2010b, 346) ajavat samaa kuin yllä mainittu Bergerin ja Luckmannin huomio lääkäreiden ammattikunnasta: pyritään siihen, että museot säilyvät ammattimaisina ja maallikot maallikkoina ja jos hyvin käy, kummatkin tekevät näin hyvillä mielin.⁸ Myöhemmin tässä väitöskirjassa kuitenkin käy ilmi, että museoiden asiantuntijavaltaistuminen on kohtalaisen nuori ilmiö. Museoalalle vaadittava koulutus ja museoiden näkyvyys yhteiskunnan lainsäädännössä ovat koko ajan tulleet keskeisemmiksi vaatimuksiksi 1900-luvun kuluessa.

Museologi Tomislav Šola (1997,27) on kiinnittänyt huomiota siihen, että museologia, museoita tutkiva tiede, olisi paremminkin heritologiaa, koska se tutkii yhteiskunnan tarvetta välittää eteenpäin kulttuuriperintöä. Aivan samoin kuin on kasvatustiede eikä "koululogia" ja teologia eikä "kirkkotiede", tieteenalan nimessä pitäisi näkyä syvällisempi yhteiskunnallinen tavoite kuin varsinainen instituutio. Myös Janne Viikuna (2010b, 344) on kirjoittanut, että tieteenala yrittää nähdä museon "läpi" ja käyttää sitä kulttuuri- ja luonnonperintöprosessien ilmaisimena. Tässä huomiossa on piilotettuna, mitä museoinstituutio pyrkii tekemään yhteiskunnallisesti. Museoinstituutio siis oleellisesti on ottanut tehtäväkseen kulttuuriperinnön välittämisen. Muina aikoina ja muissa yhteiskunnallisissa oloissa tätä tehtävää on hyvinkin voinut suorittaa jokin muu instituutio. Museoinstituutiosta on tullut yhteiskunnassamme "muistin paikka", historioitsija Pierre Noraa mukaillen. Noran mukaanhan muistin

⁸ Ritva Palviainen on lähestynyt samaa asiaa profession käsitteestä lähtien. Näyttää ilmeiseltä, että museoammattilaisuus on kehittynyt tai kehittymässä samantapaiseksi professioksi kuin esim. lääkärinkunta, lakimiehet tai pappissääty olivat jo 1800-luvulla. (Palviainen 2010, 315–317.)

paikka (*lieu de mémoire*) kuvastaa yhteiskunnallista tilaa, jossa yhteisölle luontainen muisti ja muistelu ovat syrjäytyneet virallisen historiankirjoituksen tieltä. Yhteisön identiteetti lepää silloin muistin paikkojen varassa, joihin kiteytyvät symbolisesti yhteisön menneisyys ja identiteetti. Tällaisia paikkoja ovat Noran mukaan mm. arkistot ja museot, mutta myös symboliset tapahtumat kuten tiettyjen vuosipäivien viralliset juhlallisuudet. (Nora 1989, 7–11.)

On selvää, että museoinstituutiolle on kehitetty oma teoriansa ja asiantuntijakaartinsa. Kuten Berger ja Luckmann edellä esittivät, asiantuntijatiedon vaaliminen synnyttää uusia instituutioita. Museoinstituution kohdalla voi puhua museologiasta yliopistoaineena toisena, museoinstituutiota tukevana instituutiona omine asiantuntijoineen. Pyrkimykset museologian teoreettiseen järjestämiseen ja oppirakennelmien luomiseen osoittavat juuri tätä pyrkimystä – tietenkin sen ohella, että ne ovat validia tieteellistä toimintaa. Periaatteessahan sitä, miten yhteiskunnassa siirretään kulttuuriperintöä eteenpäin, voisi tutkia monenkin jo aiemmin olemassa olleen tieteenalan sisällä. Anja-Tuulikki Huovinen (2007, 1) kiteyttää asian näin: "Museologia on akateeminen oppiala, joka antaa erilaisille ammattilaisille yhteisen pohjan tehdä työtä kulttuuriperinnön hyväksi."

Varsinaisesti itse museo sellaisena, miksi se 1800-luvulta eteenpäin kehittyi, on oleellisesti tieteellisen maailmankuvan mukainen. Museon voisikin ajatella kehittyneen puolestaan tiedettä tukevaksi instituutioksi. Tiede on Bergerin ja Luckmannin mukaan, kuten yllä todettiin, yksi kaikkeutta ylläpitävä järjestelmä. Sen mukaisesti museoinstituution edustama maailmankuva selittää niin mennyttä, nykyistä kuin tulevaakin selkeänä kokonaisuutena, jonka kaikkien yhteiskunnan jäsenten ajatellaan sisäistävän. Näin oli ainakin tavoitteena museon paradigmanmurrokseen saakka, joka sijoittuu suunnilleen 1980-luvulle. Puhun museoiden autoritaarisen tietoaseman murtumisesta ja museolaitoksen demokratisoitumisesta tarkemmin myöhemmin tässä väitöskirjassa.

Ihmisen mahdollisuudet järjestelmässä

Kun puhutaan kulttuureista ja sosiaalisista järjestelmistä, on vaarana, että unohdetaan niiden olevan vain tutkijoiden luomia abstraktioita. Kulttuurilla tai sosiaalisella järjestelmällä ei ole mitään eksistenssiä itsenäisenä toimijana. Ne eivät voi esimerkiksi tehdä päätöksiä, sopeutua johonkin tilanteeseen tai arvostaa jotain toimintaa tai luonteenpiirrettä. (Keesing 1981, 72.)

Sosiaalinen rakenne ja kulttuuri ovat toinen toisiaan täydentäviä abstraktioita ihmisten toiminnasta. Sosiaalinen rakenne viittaa ihmisten toimintaan erilaisissa asemissa ja rooleissa ja kulttuuri viittaa siihen merkitysjärjestelmään, jonka ihmiset enemmän tai vähemmän jakavat, jotta ymmärtäisivät toinen toisiaan ja toistensa tekemisiä. (Keesing 1981, 74–75.) Yhteiskunnan sosiaalinen struktuuri on kaikkien sen sosiaalisten toimintojen (kuten velvollisuuksien, oikeuksien, työnjaon, normien, sosiaalisen kontrollin) yhteenvedonomainen abstraktio. Toisin kuin varhaisemmat strukturalistis-funktionalistiset antropologit näyttävät oletaneen, ihmiset yksilöinä useinkin poikkeavat heille langenneista rooleista ja odotuksista, vaikka periaatteessa tietävät, mitä heiltä odotetaan. Sosiaalinen järjestelmä puolestaan viittaa toimijoiden välisiin, kuvailtavissa oleviin sosiaalisiin suhteisiin. Näitä suhteita tuotetaan ja pidetään yllä jatkuvassa säännöllisessä interaktiossa. Sosiaalisesta verkostosta voidaan puhua, kun kyseessä on henkilöihin perustuva, eli melko helposti katoava sosiaalinen järjestelmä. (Eriksen 2001, 73–79.)

Erityisesti vallan käsitteessä yksilöllisen ja institutionaalisen tutkimuspainotuksen ero tulee selkeästi esiin. Thomas Hylland Eriksenin mukaan yhtäältä voidaan ajatella, että yhteiskunta on tahdollisten toimijoiden muodostama kokonaisuus. Toisaalta voidaan ajatella sitä institutionaalisten järjestelmien kokonaisuutena, jossa instituutiot määrittelevät ehdot kaikelle toiminnalle. Eriksenin mukaan molemmat näkökulmat ovat hyödyllisiä, ja vaikka ne onkin syytä pitää käsitteellisesti erillään toisistaan, useimmat nykiantropologit vaihtelevat niiden välillä tehdessään analyysiaan. (Eriksen 2001, 53.) Rakenteellisen vallan analyysissä on edetty 1900-luvun kuluessa. Ensin kiinnitettiin huomiota vain materiaaliseen omistukseen. Sen jälkeen tuli keskeiseksi kysymys, millä omistussuhteet oikeutetaan, eli mikä on yhteiskunnan ideologia. Tähän yhteyteen kuului myös kysymys hegemoniasta, varsinkin siinä mielessä, että sama ideologia vallitsi useimpia yhteiskunnan instituutioita, esimerkiksi koululaitosta, hallintoa ja maanpuolustusta. Näiden instituutioiden läpikäyminen valmistaa omaksumaan ideologian kyselemättä. Rakenteellisen vallan analyysissä on sisäänrakennettuna jonkinasteinen ajatus vallan väärinkäytöstä, siitä, että on vallanpitäjiä ja niitä, joita kärsivät ja kokevat vääryyttä sen takia. Vaikka rakenteellisen vallan analyysi ideaalitapauksissa on positiivisen sosiaalisen muutoksen käyttövoima, se yhtäläisesti latistaa asioita ja aiheuttaa polarisaatioita. Myös ne, jotka ovat "vallassa" kokevat itsensä väärinymmärretyiksi. Nykyisissä monimuotoisissa yhteiskunnissa on parempi puhua alistavan vallan sijasta tuottavasta vallasta. Olemme kaikki osasia monimuotoisessa järjestelmässä, jossa arkipäivän askareissamme

tuotamme uudelleen valtasuhteita vain tekemällä asioita, jotka vaikuttavat täysin normaaleilta. Saatamme vaikkapa lukea lehdestä jostain uudistuksesta, joka saa meidän hymähtämään hyväksyvästi ja ilahtuneina. Olemme samalla tuottaneet valtaa järjestelmässä. Samoin, kun hyväksymme lääketieteellisiä, koulutuksellisia tai uskonnollisia ajatuksia siitä, miten asiat ovat, olemme mukana niihin liityvässä valtajärjestelmässä. Myös tämantapaista valtaa voidaan vastustaa, mutta vastustus ei lähde hyökkäyksestä ”vallanpitäjiä” vastaan vaan pienten päivittäisten toimintojemme muutoksista. Kulutustottumusten muuttaminen on esimerkiksi hyvin tyypillinen nykyajan tapa vastustaa monimuotoisiin yhteiskuntiin ja globaaliin maailmaan sisältyviä valtarakenteita. (Gergen 1999, 204–206, 208.)

Yksi tapa vältellä struktuureja, mutta luoda järjestystä sosiaaliseen todellisuuteen on puhua positioista. Sosiaaliantropologi Fredrik Barthin mukaan ei riitä, että tutkitaan osaa kulttuurista, vaan pitää ottaa aina huomioon, kuka on toimija, ja millaiset kokemukset, tiedot ja suuntautuminen juuri tällä henkilöllä on. Kulttuuri on myös *jakautunut* populaatioissa siten, että osa ihmisistä jakaa sen merkitykset ja osa ei. Tutkimuksellisesti mielenkiintoisempia kuin kulttuurin ulkoiset muodot saattavatkin olla sen jakautumismallit. Kaikilla toimijoilla on Barthin mukaan aina *positio*. Juuri positioiden eroista johtuu ihmisten välinen pitkäaikainen vuoropuhelu, jonka kautta he käsittelevät kokemuksiaan ja jäsentävät omaa ja toistensa elämää. Varsinaiset tapahtumat ovat tulosta materiaalien kausaiteettien ja sosiaalisen vuorovaikutuksen välisestä vaihtelusta ja siten *ristiriitaisia yksittäisten toimijoiden intentioiden kanssa*. Näin ollen Barthin mukaan kulttuurintutkijoiden pitäisi yhdistää malliinsa siitä, miten kulttuuria tuotetaan, dynaaminen näkemys niin kokemuksesta kuin luovuudesta – yhtäältä yksilöt uusintavat tapahtumia (eli toimivat instituutioiden mukaisesti) ja toisaalta ponnistelevat saadakseen aikaan muutosta. (Barth 1989, 134.) Tämä näkemys edustaa sosiaalista interaktionismia (Koskiahho 1990, 40).

Aika ja instituutio

Kansatieteellisen tutkimuksen kolmena ulottuvuutena on totuttu pitämään aikaa, paikkaa ja sosiaalista sidonnaisuutta. Aikaa ei kuitenkaan yleensä problematisoida kansatieteellisen tutkimuksen kysymyksenasettelussa.

Eri kulttuureissa ja samankin kulttuurin sisällä eri tilanteissa aika voidaan käsittää eri tavoin. Voidaan puhua *heilurijasta*, jota luonnehtii edestakainen liike, kuten yötä ja päivää, nousu-

ja laskuvettä, elämää ja kuolemaa taikka sisään- ja uloshengitystä. Toisaalta *hetkiäikää* taas luonnehtii ajatus, että vain tapahtumat lasketaan ajan kulumiseksi, silloin kun mitään erityistä ei tapahdu, aika ei kulu hukkaan. Tällaista ajantaju voi olla esimerkiksi joissain kehitysmaissa, joissa se on aiheuttanut kehitysyhteistyössä toimivien länsimaalaisten turhautumista (joiden mielestä aika kuluu hukkaan). *Syklinen aika* puolestaan on usein symbolista ja myyttistä. Samat asiat toistuvat vuodesta toiseen, esimerkiksi vuotuiset juhlapyhät toistuvat joka vuosi ja muistuttavat samoista myyttisistä, ikuisiksi koetuista, asioista. *Lineaarista aikaa* puolestaan puoltavat teollinen yhteiskunta ja modernin ihmisen maailmankuva. Yhtäältä se kannustaa aina parempiin suorituksiin mutta toisaalta se aiheuttaa ahdistusta, koska aika vääjäämättä näyttää kuluvan pois. (Hellberg-Hirn 1991, 12–15.)

Aikaa voidaan käsitteellistää myös pyrkimällä absoluuttiseen aikäkäsitykseen, siihen, mitä aika todella on, inhimillisestä kulttuurista riippumatta. Alkuaan 1900-luvun taitteen cambridgelaiselta filosofi Mc Taggartilta on peräisin ajatus *A-linjan* ja *B-linjan* ajasta. Ajatusta ovat myöhemmin kehittäneet muutkin filosofit, lähinnä R. Gale ja D.H. Mellor. (Gell 1992, 149–174, *passim*.) B-linjan ajassa tapahtumat ovat ikuisesti tietyssä järjestyksessä, joka ei muutu. Ne ovat olemassa, vaikkei yksikään ihminen niistä tietäisi. A-linjan ajassa tapahtumia voidaan kuvata menneeksi, nykyajaksi ja tulevaksi, riippuen tarkasteluhetkestä. Nämä eivät tietenkään voi olla objektiivisia attribuutteja, koska ne muuttuvat toisin kuin B-linjan aina pysyvä järjestys. On mielenkiintoista, että vaikka ihmiset todellisuudessa ovat riippuvaisia B-linjan faktoista, he voittopuolisesti käsitteellistävät aikaa käyttämällä A-linjalle tyyppillisiä kognitiivisia välineitä. (Ibid. 149–155.)

Melko harvoilla kulttuureilla on esiintynyt ajan henkilöitymiä. Kreikkalais-roomalaisessa traditiossa kuitenkin erilaiset ajan aspektit esiintyivät useammankin jumaluuden hahmossa. Kairos kuvattiin alastomana siivekkäänä nuorukaisena, joka piteli vaakaa veistenterällä. Kairos symboloi sellaista lyhyttä hetkeä, jona ihmisyksilön onni saattoi kääntyä. Palaan kairokseen myöhemmin tässä luvussa. (Lippincott 1999, 171.) Mitran mysteerikultteihin puolestaan liittyi Persiasta saapunut Aion (Fanes). Persialainen Aion oli leijonanpäinen mieshahmo, klassinen Aion puolestaan alkumunasta kuoriutuva nuorukainen. Hän symboloi ikuisuutta, jossa aika itsessään oli kaiken luovan voiman alku. Aion-Faneksesta ei koskaan tullut erityisen suosittua jumaluutta. (Ibid.)

Kreikkalaiseen jumaltarustoon puolestaan kuului oleellisesti Kronos (roomalaisten Saturnus), joka oli Zeuksen isä ja vanhin titaaneista. Alkuaan Kronos oli ennen kaikkea maanviljelyksen jumaluus, joka esitettiin vanhana, pitkähiuksisena, parrakkaana miehenä, jolla oli sirppi. Plutarkhos ehdotti, että koska sanan kronos (aika) ja Kronoksen välillä on selvä yhtenäisyys, Kronoksen täytyy olla ajan jumala. Varsinkin varhaiskeskiaikaiset kommentaattorit kehittivät ajatusta pidemmälle: sirpin ajateltiin kuvaavan, miten aika leikkaa kaiken lävitse ja Saturnuksen tarinaan liittyneen kannibalismiin (söi omat lapsensa) ajateltiin symboloivan sitä, miten aika aina lopulta syö pois omat tuotoksensa. (Lippincott 1999, 171.)

Uuden Testamentin ajan kreikankielessä esiintyvät niin kairos, kronos kuin aionikin, joskin selkeästi abstraktissa mielessä. Aioni on erittäin pitkä aikakausi. Usein sen käyttö Uudessa Testamentissa on suomennettu ikuisuus, iankaikkisuus, ikiaikainen, mutta myös ajat⁹ ja maailma¹⁰. (*Raamattu* 1992 suomennos.) Aionilla siis viitattiin käsittämättömän pitkäksi koettuun aikakokonaisuuteen. Yhtäältä sillä tarkoitettiin iankaikkisuutta, eli ääretöntä aikaa. Toisaalta sillä viitattiin maailmanaikaan, joita kristillisen näkemyksen mukaan oli kaksi, vanha maailmanaika, joka alkoi luomisesta ja uusi, tuleva maailmanaika, joka oli limittäin vanhan kanssa ja alkoi Kristuksesta. (Teinonen & Teinonen 2003, 11.) Luonnollisesti myös kreikan sana kronos esiintyy Uuden Testamentin kreikassa normaalissa ajan merkityksessä, ei mytologisena hahmona (ibid.). Uuden Testamentin kairos-käsitettä puolestaan on hyödyntänyt teologi Paul Tillich. Hän kuvailee omaelämäkerrallisesti 1920-luvun tilanteessa vallinnutta kairosta näin:

– – ajattelimme, että meille oli koittanut uusi alku, uusi radikaalin muutoksen aikakausi, ajan täyttymys, tai kuten me sen nimesimme uusitamentillisella ilmauksella: *kairos* – huolimatta romahduksesta ja kurjuudesta. – – Mutta me näimme myös uuden mahdollisuuden: hetken, joka oli täynnä luovia mahdollisuuksia. (Tillich 1967, 83; suomennos H. Hieta.)

Teologi Seppo A. Teinosen (2003, 11) mukaan kairos onkin ratkaiseva ajankohta, tietty hetki, jolloin ihmiseltä vaaditaan ratkaisua suuntaan tai toiseen. Kreikkaa puhuneet sukupolvet eivät mitenkään ole voineet tuhansien vuosien jatkumolla määritellä näitä sanoja sisällöllisesti samoin. Kairos, kronos ja aioni ovat konstruktioita. Näin ollen juuri tässä tutkimuksessa määritellyt ajan käsitteet eivät ole universaaleja totuuksia ajan luonteesta vaan tämän tutkimuksen työkaluiksi luotuja spesifejä käsitteitä.

⁹ (esim. ennen aikojen alkua Tiit. 1:2)

¹⁰ (esim. tämä ja tuleva maailma Ef. 1:21, 1 Kor. 3:18, Room. 12:2)

Viittaamatta suoraan kairos-käsitteeseen antropologi Alfred Gell (1992, 173) kuvaa *oikean hetken* olemusta siten, että ihmisillä on periaatteessa ajattomia käsityksiä oikeista olosuhteista jonkin tietyn toiminnan suorittamiseen päämäärien saavuttamiseksi, esimerkiksi kevätkylvöjen. Siitä huolimatta ihmisten on kuitenkin ponnistettava saadakseen selville, vallitsevatko juuri nyt oikeat olosuhteet – esimerkiksi ovatko hallat varmasti ohi kylvöjen onnistumiseksi. Sosiologi Briitta Koskiahon mukaan *luonnonmaailma* toimii omaan tahtiinsa, mutta ihminen *elämissaailmassaan*¹¹ kohtaa jatkuvasti mahdollisuuksien avautumisia ja sulkeutumisia. Jokainen konkreettinen elämäntilanne on toiseen suuntaan avoin ja toiseen sulkeutunut. On tärkeää tietää, millaiset seikat sulkevat mahdollisuuksia ja millaiset avaavat niitä. (Koskiahon 2003, 291–292.) Gell huomauttaakin, että toimijoina olemme riippuvaisia toimiemme seurauksista, jotka aina rajoittavat seuraavia toimintavapauksiamme, niin että vaikkemme olisikaan rajoittuneita toisten ihmisten takia, olemme sitä omien tekojemme takia. Toisaalta olemme olosuhteiden rajoittamia vain siihen rajaan saakka, kuin löydämme uusia, toteutumattomia itsellemme mielekkäitä toimintamahdollisuuksia, jotka antavat mielekkyyttä myös siihenastisille toimillemme. (Gell 1992, 323.)

Aivan äskettäin kairos- ja kronoksen aikakategorioita on käytetty niin liikkeenjohdon teorioissa (Hedaa & Törnroos 2002) kuin aloitteissa, joissa puolustetaan rauhallisempaa elämäntahtia (Jönsson 2002). Fysikko Bodil Jönsson on kuvannut aikaa kaksijakoiseksi ilmiöksi. Hänen mukaansa kuluva aika voidaan mitata fysikaalisesti, tätä aikaa hän kutsuu kelloajaksi (*klocktid*). Vähintään yhtä tärkeänä hän kuitenkin pitää yksilön omaa aikaa, koettua aikaa (*upplevd tid*). Ihminen ei voi vaikuttaa mitattavan, fysikaalisen ajan kulkuun. Hän voi kuitenkin vaikuttaa suurestikin siihen, miltä ajan kuluminen hänestä itsestään tuntuu, kuluuko aika hitaasti vai nopeasti, aiheuttaako sen kuluminen ahdistusta, onko hänellä aikaa ajatella ja toimia harkitusti. Jönsson kertoo Tempus-nimisestä ajan hidastamista ajavasta monikansallisesta yhdistyksestä, jonka mukaan *chronos* on fysikaalista kelloaikaa ja *kairos* koettua aikaa. (Jönsson 2002, 29–35.) Liiketaloustieteilijät Laurids Hedaa ja Jan-Åke Törnroos puolestaan ovat kehittäneet liikkeenjohdon tutkimukseen organisaatioteoriaa, joka ottaa huomioon ajan kronos- ja kairos-luonteen (Hedaa & Törnroos 2002). Heille kronos ja kairos eivät niinkään ole ilmentymiä fysikaalisesta ja subjektiivisesta ajasta vaan ne kuvastavat sitä, miten erityyppisissä organisaatioissa tapahtumat ovat toimijoiden ennakoitavissa tai hallittavissa eri tavoin.

¹¹ Yksilön saavuttamattomissa katsotaan vielä olevan hahmojen maailman, joka on ihmisen luoma, mutta johon ei yksilö suoraan pysty vaikuttamaan. Tällaisesta esimerkkinä hän mainitsee byrokratian.

Hedaa ja Törnroos korostavat sitä, että modernit kompleksiset yhteiskunnat lisäävät toimintojen ja toimijoiden riippuvuutta toisistaan. Yllättävissä tilanteissa toiset verkoston toimijat joko rajoittavat tai stimuloivat toimijaa. Kun liikkeenjohtajat onnistuvat ajoittamaan ratkaisunsa oikein, he voivat ymmärtää monimutkaisia tapahtumia ja tapahtumaketjuja. Sopivaa ajoitusta ei kuitenkaan ole yleensä mahdollista huomata etukäteen vaan vasta jälkikäteen. Enenevästi menestyminen on sitä, että hyvän onnen ja ajoituksen seurauksena on tehty oikeita päätöksiä ja toimittu oikein yhä vaikeammin ennustettavassa ja nopeammin muuttuvassa lähitulevaisuudessa. (Hedaa & Törnroos 2002, 32–33.) Vaikka yhtä syyseuraus-suhdetta toimijoiden, toimintojen ja tapahtumien välillä on helppo seurata, inhimillinen ymmärryksemme joutuu koetukselle, kun tapahtumia on useammalla tasolla, useammassa toimija-teko-tapahtuma -ketjussa. (Ibid. 43.)

Hedaa ja Törnroosin mukaan tulee lähteä organisaation ominaisuuksista etsittäessä soveliaita analyysimetodeja. Jos organisaation järjestelmä on *avonainen*, se on altis ulkopuolisille vaikutteille. Siinä tapauksessa organisaation ennakoitavuus vähenee ja sen toiminnasta tulee osittain arvaamatonta. Voidaan puhua dynaamisesta verkostosta hierarkkisten rakenteiden sijaan. Jos järjestelmä on *suljettu*, sitä voidaan analysoida ennakoiden ja normatiivisten teorioiden valossa. Suljetulle järjestelmälle ovat ominaisia yhteiset käsitykset rooleista ja auktoriteeteista, toimijoiden samaistuminen tehtäviinsä ja ennakoitavat tapahtumat. Avoin järjestelmä elää kairos-ajassa, suljettu järjestelmä puolestaan kronos-ajassa. (Hedaa & Törnroos 2002, 36–37.) Hedaa ja Törnroos ehdottavat erilaista lähestymistapaa eri aika-maailmoille.

Kyvykkyys	Mahdollisuudet
Toimintakyky	
Motivaatio	Ajoitus/Onni
RUTIINIT	YLLÄTYKSET
TOIMIJAT	VERKOSTO
AUTONOMIA	RIIPPUVUUS
Stabiliateetti	Liike
<i>Kronos-maailma</i>	<i>Kairos-maailma</i>
<i>(normatiivinen teoria)</i>	<i>(deskriptiivinen teoria)</i>
<i>(Lähde: Hedaa&Törnroos 2002, 39.)</i>	

Ajoitus on tilanteellinen aikakäsite, joka liittyy havaittavaan tapahtumaan tapahtumien ketjussa. Sillä tavoitellaan jotain tarkoituksellista tulosta. Kompleksisemmassa tapauksessa ajoituksella tarkoitetaan Hedaan ja Törnroosin mukaan keskenään yhtyviä tapahtumaketjuja toisiinsa yhteydessä olevien tapahtumien verkossa. Tapahtumalla he tarkoittavat ihmisen toiminnan tai luonnon muutosten aiheuttamia seurauksia. (Hedaa & Törnroos 2002, 35.) Hedaa ja Törnroos ehdottavat, että yksittäisten ihmisten ajattelun ja toimintatapojen tutkimisen sijaan tulisi kiinnittää huomiota kairokseen, siihen, miten tapahtumat ovat toisiinsa nähden sidoksissa. Niitä on jopa helpompi tutkia, koska ne ovat kaikkien nähtävillä. Heidän mukaansa johtamisoppien muotivillitysten jatkuva vaihtelu saattaa hyvinkin johtua siitä, että ne perustuvat illuusiolle toimijoiden autonomiasta, kun toisistaan riippuvuus ja yhdessä tekeminen olisivat huomattavasti realistisempia lähtökohtia liikkeenjohdon ja markkinoinnin teorioille. (Ibid., 43–44.)

Perustuen suljetun ja avoimen järjestelmän ajatukseen oletan tässä tutkimuksessani, että yksittäiset museo-organisaatiot ja museoinstituutio kulkevat erilaisten kronos- ja kairos-aikojen lävitse. Hypoteesini, jota kokeilen tapaustutkimuksissani, on, että instituutio ja organisaatiot kokevat "elämänkaarensa" aikana erilaisia aikoja, joita osaa leimaavat nopeat muutokset ja yksilöiden ajoitus- ja innovointikyky ja osaa hidas kehitys sekä yksilöiden samastuminen rooleihin ja vahva hierarkkisuus. Instituutio ja organisaatiot ikään kuin aukeavat ja sulkeutuvat historiansa aikana useampaankin otteeseen. Ulkopuolelta alkavat tapahtumaketjut saattavat avata instituution ja muuttaa sen järjestelmää. Toisaalta instituutio saattaa jälleen tällaisen kauden jälkeen stabiloitua ja sulkeutua. Briitta Koskiaho ja fyysikko Christofer Cronström toteavatkin, että sosiaaliset järjestelmät ovat jatkuvassa liikkeessä. Ne joutuvat epäjärjestyksen tilasta toiseen saavuttaen välillä lyhytaikaisen stabiliteetin. (Cronström & Koskiaho 1995, 47.)

Käsittelen vielä tässä yhteydessä sosiaalisen sidonnaisuuden ja ajan tiivistävää sukupolven käsitettä, joka sivuaa edellä esittämiäni ajan käsitteitä. Sukupolvella tarkoitan tässä yhteiskunnallista sukupolvea, en suvun eri-ikäisiä jäseniä. (Ks. Virtanen 2001, 18–19.) Sosiaalipsykologi Matti Virtanen on Karl Mannheimia mukaillen esittänyt, että yhteiskunnallisia sukupolvia yhdistää iän lisäksi tietty avainkokemus. Avainkokemuksia tuottavat yhteiskunnalliset murrokset ja sukupolvia syntyy siinä tahdissa, missä näitä murroksia esiintyy. (Virtanen 2001, 20.) Voisi ehkä ajatella, että edellä siteeraamani Paul Tillich kuvasi avainkokemus-

ta puhuessaan 1920-luvusta kairoksena. Mannheimin mukaan kiinnostavinta tutkittavaa ovat mobilisoituneet sukupolvet, eli ne, jotka ovat avainkokemuksen innoittamina organisoituneet edistämään hyväksi koettua tavoitetta ja elämäntapaa. (Ibid. 24) Näissä sukupolvissa esiintyy pienempiä ryhmittymiä, fraktioita, joilla on vahva me-kokemus. Nämä fraktiot sitten puolestaan kiinnittyvät jo olemassa oleviin itselleen läheiseksi koettuihin aatevirtauksiin, poliittisiin traditioihin. (Ibid. 27.) Niin kutsutun ajan hengen vaihtuminen ei siten ole sen yliluonnollisempaa, kuin syvien *yhteiskunnallisten rakennemuutosten* heijastumista poliittisia traditioita kantavien fraktioiden voimasuhteisiin. Ajan henki on siis tietyn, vaihtuvan, fraktion hegemoniaa. (Ibid. 28–29.) Matti Virtasen mukaan avaintapahtuma on koko yhteiskuntaa mullistanut suuri murros, mutta eri yksilöt kokevat sen eri tavoin riippuen kunkin tilanteesta. Hänen mukaansa traditioiden sisällä eri-ikäiset fraktiot ottavat toisistaan mittaa. Sen tuloksena traditiot joko pysyvät, muuttuvat tai hajoavat. (Ibid. 34–35.) Vaikka Virtanen käsittelee selkeästi poliittista yhteiskunnallista toimintaa omassa tutkimuksessaan, nähdäkseni hänen sukupolvijatteluaan voi soveltaa myös muuhun julkiseen toimintaan. Näin ollen sukupolven käsitettä, kuin myös tässä yhteydessä mystiikasta riisuttua ajan henkeä, voi käyttää myös sellaisten yhteiskunnallisten instituutioiden kuin museoanalysointiin.

Sukupolvi-käsite on tullut tutuksi Suomen museologiassa Solveig Sjöberg-Pietarisen esittelemän sukupolvijaon kautta. Hänen mukaansa sukupolvia on kolme ja jokainen edustaa erilaista yksilön ja instituution suhdetta. Sukupolvia ei niinkään voi ajoittaa absoluuttisesti vaan jokainen museo käy sukupolvet läpi omaan tahtiinsa. Ensimmäistä sukupolvea Sjöberg-Pietarinen kutsuu keräilijöiksi, *samlarna*. Tämän sukupolven museomiehillä on visio ja he työskentelevät hartiavoimin museon perustamiseksi. Heidän tulee kuulua ja näkyä yhteisössään, jotta saavat asiansa ajettua. Kun kokoelma on kasvanut riittävästi, se pitää systematisoida. On toisen sukupolven aika. Näitä Sjöberg-Pietarinen kutsuu nimityksellä *förvaltare*, mikä suomeksi tarkoittaisi pesän- tai tilanhoitajaa. Ajatuksellisesti voisi suomenkielellä ehkä sanoa hallinnoitsija. Tässä kohdin voidaan jo puhua museoammattilaisista, mikäli museoilla on ollut varaa palkata museonhoitaja. Tämä sukupolvi on melko läheisessä kontaktissa, niin ajallisesti kuin ajatuksellisesti, keräilijöiden kanssa. Kolmas sukupolvi on museoammattilaisten sukupolvi, jota Sjöberg-Pietarinen kutsuu nimellä *förmedlare*, välittäjä. Kolmannen sukupolven museoammattilaiselle museo on työpaikka ja keräilijäsukupolvi niin ajallisesti kuin yhteiskunnallisestikin kaukainen. Heidän välittämänsä viesti perustuu teoreettiseen tietoon ja he korostavat tietoa ja museon yleisösuhdetta. (Sjöberg-Pietarinen 1997, 6–7.)

Koko Suomen museolaitoksen sukupolvikehitystä puolestaan on hahmotellut Knut Drake. Hänen mukaansa ensimmäinen polvi muodostui kourallisesta arvokkaita herroja, jotka olivat tieteenalojensa kansatieteen, arkeologian ja taidehistorian uranuurtajia. Heidän aikakautensa päättyi 1920-luvun lopussa. Toiseen polveen kuului jo naisia, sen sijaan tohtoreita oli entistä vähemmän, koska nämä olivat siirtyneet yliopistolaitoksen palvelukseen. Suuri osa tästä sukupolvesta kuului sivistyneistöön ja heidän museonsa olivatkin korkeakulttuurisia. Noin vuonna 1960 museolaitokseen tuli seuraava, kolmas sukupolvi. Tänä aikana museolaitos kasvoi räjähdysmäisesti. Alalle tuli väkeä yhteiskunnan kaikilta sektoreilta. Helppo töidensaanti aiheutti opintojen jäämistä kesken, joten akateeminen taso laski, mutta toisaalta ammattitaito ja erityisosaaminen kasvoivat. Museo ei enää ollut eliitin temmellyskenttä vaan julkinen palvelulaitos. 1990-luvulla Draken mukaan vastuu oli siirtymässä neljännelle polvelle. Uuden ajan haasteet olivat kansainvälistyminen ja aktiivinen tiedon välittäminen käyttäjille, eli yleisölle, tiedotusvälineille ja päättäjille. (Drake 1994, 6–8.)

Hooper-Greenhill osoittaa tutkimuksessaan sen, että jokainen aikakausi luo oman museonsa, koska tietämisen tapa ja tietämisen arvoisten asioiden suhde muuttuu ajassa yhteiskunnallisten taustatekijöiden ja valtasuhteiden takia. Hänen käyttämänsä ”efektiivisen historian” metodi¹² tuokin esiin nimenomaan epäjatkuvuuden, toisin kuin useimmat museohistoriat, joissa korostetaan instituution jatkuvuutta vuosisatojen halki. (Hooper-Greenhill 1992, 193.)

Museokriittinen tutkimus ja museon paradigmanmuutos

Kuten Berger ja Luckmann ovat todenneet, yhteiskunnan instituutiot tukevat toinen toisiaan tai ovat kilpailuasemassa. Akateeminen kirjoittelu osoittaa, että tiede voi joko pönkittää museoinstituutiota tai osoittaa kritiikkiä sen perusteita vastaan. Oleellista kritiikissä on, että se kohdistuu museossa niihin piirteisiin, jotka muuallakin yhteiskunnan instituutioissa ovat kritiikin kohteina.

Filosofi Hilde S. Heinin mukaan museoiden itsereflektiivisyys lisääntyi 1980-luvulta eteenpäin. Tähän johti museokriittinen kirjoittelu, joka sai museot itse suhtautumaan itseensä

¹² ”*Effective history*”. Michel Foucault’n mukaan sekä järki että totuus ovat suhteellisia käsitteitä, jotka varioivat historiallisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin mukaan. Hän on korostanut pehmeästi kehittyvien pitkien historiallisten linjojen sijaan jatkumattomuutta ja katkeilevaisuutta menneisyysnäkemyksessään. Foucault ei kuitenkaan ota Hooper-Greenhillin näkemyksen mukaan tutkimuskohteeseen menneen instituutioita, ideologioita tai teorioita, vaan *käytäntöjä*, ja kysyy, minkä takia juuri nämä käytänteet olivat hyväksyttäviä juuri tietyssä aikana. (Hooper-Greenhill 1992, 9–12.)

subjektiivisesti oletetun abstraktin auktoriteetin sijaan. Nähtiin, että museon kokoelmat ja näyttelyt olivatkin historiallisessa kontekstissa syntyneitä kulttuurintuotteita, jotka olivat yhtäläisesti luokka- ja taloudellisten etuoikeuksien kuin yksityisten makujen ja mieltymysten tulosta. Museot olivatkin osa yhteiskunnan valtakoneistoa, eivätkä koskaan olleet olleet niin poliittisesti sitoutumattomia ja arvovapaita, kuin mitä oli ajateltu. Tämän ajatuksen sisäistäminen tuotti koko joukon itsetutkiskelevia ja uudenlaisia näyttelyitä. (Hein 2000, 98–99.)

Museoiden kyvystä sisällyttää pieniä vähemmistö- ja eturyhmiä on kirjoitettu monesta näkökulmasta. Seksuaalivähemmistöjen sisällyttämistä museoiden keruu- ja näyttelypolitiikkaan on käsitelty siitä lähtökohdasta, että museoissa on vallassa ”institutionaalinen homofobia” (Vanegas 2002, 98). Museologi Angela Vanegas (2002, 106) on sitä mieltä, että museoilla on erityinen rooli seksuaalivähemmistöjen yhteiskunnallisessa hyväksymisessä, koska niiden katsotaan yleisesti antavan arvovaltaisen tulkinnan historian kulusta. Enemmistöväestölle museon pitäisi voida osoittaa, että seksuaalivähemmistöjen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta on materiaalista historiallista näyttöä, ja vähemmistöjen edustajille sen pitäisi kommunikoida sitä, että heidän elämällään on merkitystä, koska se on päätynyt museoon.

Myös etnisten vähemmistöjen esittäminen museoissa kerää vaihtelevia näkökantoja. Museot ovat tahoillaan reagoineet esimerkiksi tuottamalla vähemmistöjen taiteilijoiden näyttelyitä. Uuden identiteettikeskustelun tuominen mukaan museodiskurssiin ei ole yksinkertaista. Esimerkiksi taidehistorioitsija Mari Carmen Ramirez on sitä mieltä, että museoammattilaisten pyrkimys toimia kulttuurisina välittäjinä vain monimutkaistaa asetelmia. Kun museo luo kokoelman tai näyttelyn, jonka pyrkimys on edustaa jotain identiteettiryhmää, se epäonnistuu, koska se kuitenkin väijäämättä latistaa kohteen stereotyyppiseksi luetteloksi piirteitä. Eli niin kauan kuin museoammattilainen on mukana prosessissa, hänellä väistämättä on määrittelyvalta edustettavaan ryhmään nähden. (Ramirez 1996, 23.) Taidemuseoiden näkökulmasta on esitetty, että – huolimatta pluralistisesta ideologiasta – niin kauan kuin näyttelyleasettajat esittävät esimerkiksi tietyn taustan omaavat taiteilijat ”etnisinä”, he edelleen toisintavat valtakulttuurin oikeutta olla määrittävä kulttuuri. On vaikea kuvitella taidemuseota, jonka keskiössä ei olisi eurooppalaista taidehistorian tai taideteorian näkemystä. (Lavine 1991, 83.)

Museokriittiseen tutkimukseen kuuluu myös korostaa museoiden roolia kansalaisten ”siviliisoinnissa”. Taidehistorioitsija Carol Duncanin mukaan valtiolliset suuret taidemuseot,

joiden esikuva on Ranskan Louvre, ovat seremoniallisia tiloja, joissa tuotetaan ja toistetaan sivilisaation ja kansalaisuuden merkityksiä. Koska niiden seremoniallinen luonne on piiloutunut näennäisen objektiivisen valistusajan sanaston taakse, sitä voi olla vaikeata käsitteellistää. Taidemuseot kuitenkin toimivat aivan samoin kuin muutkin seremonialliset tilat, jotka odottavat vierailivalta yleisöltä muuttunutta vastaanottavaisuuden tilaa. Museoiden voima perustuu taidehistoriaan, joka esittelee sosiaalisista ja poliittisista konflikteista puhdistettua historiaa, joka on muutettu lähinnä yksilöllisen nerouden voittokuluksi. Taidehistorian esittämässä kronologisessa järjestyksessä voidaan nähdä oman maan ja länsimaisen taiteen tuotokset jatkumona antiikin sivilisaatioista. Museo myös tavallaan luo kansalaisen antamalla yleisölle puitteet ja mielekästä tekemistä. Näin taidemuseo antaa kansalaisuudelle ja kansaliskunnolle sisällön ilman, että todellista valtaa tarvitsisi jakaa kenellekään. (Duncan 1991, 90–99 passim.) Museologi Tony Bennett (1995, 23–24) on tuonut esiin myös sen, miten 1800-luvun museot olivat osa massojen sivilisoimisapparaattia. Museoissa menneisyys esitettiin polkuna, jota vierailija kulki. Tämä perustui evolutionistiseen näkemykseen, jota viljelivät esimerkiksi sellaiset tieteet kuin esihistoria, luonnonhistoria ja etnologia. (Bennett 1995, Luku 7, passim.)

On myös havaittu, että huolimatta objektiivisesta ulkomuodosta, sellaiset tieteenhaarat kuin etnografia eivät esitä todellisuutta sellaisenaan vaan ainoastaan yhdenlaisen selityksen todellisuudesta. Samoin kuin taidehistoria, myös etnografia on tiede, jonka kehitys kulkee käsi kädessä museoinstituution kanssa. Etnologi Barbara Kirshenblatt-Gimblettin mukaan etnografia itse on luonut objektinsa ja samassa prosessissa myös itsensä tieteenä. Esineistä ei tee kansatieteellisiä se, että ne ovat olleet alkuaan talonpoikaiskodeissa tai basaareissa, vaan se, että etnografit ovat ne määritelleet, luokitelleet, irrottaneet alkuperäisestä yhteydestään ja tuoneet mukanaan museoon. Katsojalle annetaan selityksiä, historiallisia taustoja, esitetään vertailuja ja toisinaan jopa esitellään näyttelykohteiden keruuseen ja konservointiin liittyviä tietoja. Kaiken kaikkiaan näiden lähestymistapojen kautta objekteista saadaan vahva kognitiivinen ote, joka perustuu suurten ja monenlaisista historiallisista taustoista tulevien esine-määrien luokittelun ja järjestelyn valtaan. (Kirshenblatt-Gimblett 1991, 387–390.)

Voisiko etnografisina tuntemiamme esineitä säilyttää ja esitellä niiden alkuperäisyhteisöjen kulttuurisessa kontekstissa länsimaisen, tieteellisen kontekstin sijaan? Tieteellisiä ja poliittisia selityksiä suurten keskuskokoelmien olemassaololle voidaan haastaa niiden omilla perusteilla. Tämä siksi, että nykyään vähemmistöjen edustajillakin on korkeaa ammattitaitoa, paikal-

lisyhteisöillä on todennetusti paremmat mahdollisuudet hyödyntää oman perinteensä esi-
neistöä verrattuna keskusmuseoon ja niin kävijöillä kuin tutkijoilla on entistä paremmat
mahdollisuudet matkustaa eri paikkakunnille esineitä katsomaan. Cliffordin mukaan sekä
viranomaisten että yksityisten rahoittajienkin tulisi tukea entistä pontevammin kulttuurisen
"omaisuuden" oikeudenmukaisempaa ja laajempaa levittämistä. (Clifford 1991, 242.) Hän
tosin myöntää, että paikallisyhteisö ei ole yksiselitteinen käsite ja pienissäkin yhteisöissä voi
löytyä monenlaisia, ristiriitaisiakin, mielipiteitä esineiden ja paikallisen kulttuurin sekä histo-
rian merkityksestä. (Clifford 1991, 247.)

Filosofi Hilde S. Hein on kummastellut paradigmanmuutoksen kouriin joutunutta museo-
laitosta. Hänen mukaansa yksikään museoiden perustajasukupolven kuulunut henkilö ei
koskaan kyseenalaistanut museota. He toimivat moraalisen tavoitteen hyväksi ja kokivat
toimintansa kansalaisvelvollisuudeksi. Sellaiset kysymykset, kuin miksi olemme olemassa,
mitkä ovat vahvuutemme tai mitä meillä on tarjota yhteisöllemme, eivät olleet mitenkään
ajankohtaisia tuolloin. Nykyinen museotyöntekijäsukupolvi on Heinin mukaan sen sijaan
alistettu byrokraatin rooliin. Tällä ei ole enää entisenkaltaista auktoriteettia mutta ei myös-
kään harrastelijakerääjän suurta intoa. Ainut asia, mitä tällä hetkellä vaaditaan, on olla asia-
kassuuntautunut tiimipelaaja. Heinin mukaan tiimipelaamisessa ongelmana on kaksi asiaa.
Ensinnäkin työn tavoitteeksi on muodostunut pelkästään pallon pitäminen ilmassa, eli mu-
seon toiminnan ylläpitäminen sinällään. Toiseksi, kun museot yrittävät miellyttää kaikkia ja
ottaa aivan kaikki näkökulmat huomioon, viesti vesitty sellaiseksi, ettei mikään näkökulma
enää välity. (Hein 2000, 142–146.)

Museot ovat monien vanhempien lapsia, niiden on pistettävä jalkansa moneen
ovenrakoon¹³

Museoinstituutio ja demokratisoituminen

Eileen Hooper-Greenhillin mukaan monet museoiden ystävät ovat viime vuosikymmeninä
joutuneet järkytykseen havaitsemaan, että se, miten museot toimivat ja mitä ne edusta-
vat, on muuttunut dramaattisesti. Hän kuitenkin muistuttaa, että asiaa lähemmin tarkastel-
taessa käy ilmi, ettei museoilla ole koskaan ollut vain yhtä toimintatapaa ja yhtä todellisuut-

¹³ Teatterimuseon johtaja Hanna-Leena Helavuori 1992

ta. Historian kuluessa museoiden realiteetit ovat usein muuttuneet. Hooper Greenhillin mukaan

Museums have always had to modify how they worked, and what they did, according to the context, the plays of power, and the social, economic, and political imperatives that surrounded them. Museums, in common with all other social institutions, serve many masters, and must play many tunes accordingly. Perhaps success can be defined by the ability to balance all the tunes that must be played and still make a sound worth listening to. (Hooper-Greenhill 1992,1.)

Bengt Lundberg on esittänyt museon ja yhteiskunnan valtasuhteiden kehityksestä kolmipor-taisen alfa-, beeta- ja gammarakennemallin. Esimodernina aikana yhteiskuntaa hallitsi ns. alfarakenne, esimerkiksi kuningas ja aatelisto. Suurin osa väestöstä oli alamaisia, hallittavia. Modernina aikana valta alkoi siirtyä kohti beetarakennetta eli tavallista kansaa, josta oli tul-lut kansalaisia. Demokratiassa kansalaisilla oli valtaa alfarakenteeseen nähden. Vaikka hallit-sijoita oli edelleen, viime kädessä kansalla oli mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuka sitä hallitsi ja miten. Lundbergin mukaan tätä seuraavassa vaiheessa, jota hän kutsuu postmoderniksi, alfa- ja beetarakenteiden dynamiikkaan on alkanut vaikuttaa gammarakenne eli globaalit markkinavoimat ja informaatioteknologia. Lundbergin mukaan gammarakenne uhkaa suo-ranaisesti hyvinvointivaltiota, koska beetarakenne, eli kansalaiset, eivät enää ole kiinnostu-neet yhteiskunnallisesti tuotetuista palveluista. Kun valta siirtyy paikallisen tai kansallisen tason toimijoiden käsistä, demokratia vähenee. Mitä pienempi julkinen sektori on, sitä ka-peampi on demokraattisen päätöksenteon toiminta-alue. Lundbergin mukaan museoinsti-tuutio on jatkuvasti elänyt mukana tässä yhteiskunnallisessa kehityksessä. Siinä missä se oli ensin loisteliaan vallan näkyvä symboli, se pystyi myöhemmin hyvinkin mukautumaan yh-teiskunnan demokratiapyrkimyksiin ruohonjuuritasolta lähtien. Viimeaikoina globaalit markkinatalouden haasteet ovat olleet haaste myös museoille. Lundbergin mukaan tämä kuitenkin herättää kysymyksiä siitä, kuka hallitsee tietoa ja kenellä on vastuu päätöksistä. (Lundberg 1996, *passim*.)

Kirsi Hänninen kutsuu museoiden beetakehitystä museoiden demokratisoitumiseksi. Pit-kähkön ajan kuluessa museolaitoksesta on tullut kiinteä osa yhteiskuntaa ja museokävijöi-den elämää. Hänen mukaansa museoiden demokratisoituminen mahdollistaa museoiden kattavan opetustoiminnan. Museoiden ensimmäinen demokratisoitumisaalto sijoittui 1700-luvulle, jolloin ensimmäisiä kokoelmia avattiin yleisölle. – Eileann Hooper-Greenhill on tosin muistuttanut, että vielä 1800-luvulla äänioikeus oli hyvin rajattua, joten demokratiasta

ei varsinaisesti voi puhua nykyisessä merkityksessään. – Demokratisoitumisaalto toi mukaan sekä kansallisen identiteetin, kansalaisuuden että kansallismuseot. Toiseen demokratisoitumisaaltoon Hänninen laskee mukaan laitoksen kehittymisen 1960-luvulta 1980-luvulle. Tähän liittyivät yhtäläisesti museoalan ammatillistuminen, julkishallinnon aloittama kulttuurialan ohjaus, museoiden aluehallinnon ja valtionavun järjestäminen, sekä kysymys museoiden näyttelyiden ja kokoelmien yhteiskunnallisesta edustavuudesta. Museotoiminnan kolmas demokratisoitumisaalto liittyy Hännisen mukaan 1990- ja 2000-luvulla alkaneeseen keskusteluun museoiden saavutettavuudesta ja esteettömyydestä. Museoiden tulee palvella myös erityisryhmiä. (Hänninen 2006, 47–50; Hooper-Greenhill 2007, 369.)

Hännisen demokratisoitumisaalloista ensimmäinen on ilmeisen kansainvälinen, varsinkin toinen aalto näyttää viittaavan erityisesti suomalaiseen alan kehitykseen ja kolmannella aallossa on taas selkeä yhtymäpiste yleiseen kansainväliseen museoalan keskusteluun. Museoiden julkinen tuki on kuitenkin muuallakin Euroopassa kuin Suomessa vahvistunut 1960-luvulta 1980-luvulle. Hännisen toinen aalto osoittaa, miten museoista tuli julkisesti tuettuja laitoksia ja kuten verovarjoista tuettujen laitosten sopiikin, ajateltiin, että niiden on kulttuurikuvassaan pakko edustaa muutakin kuin eliittiä. Institutionaaliselta ja rauhalliselta vaikuttavan julkisen rahoituskehityksen lisäksi haluaisin nostaa esiin 1960-luvulta 1980-luvulle erityisesti Ranskassa ja Kanadassa, mutta myös muualla länsi- ja kehittyvissä maissa vaikuttaneen radikaalin museoiden demokratisoimis- ja yhteiskunnallistamisateen (Davis 1999, 52–58). Museoiden demokratisoitumisen edistämiseksi käytiin siis myös ideologista kamppailua. Konservatiivisen museoinstituution uudistamispyrkimykset tunnetaan yhtäältä nimellä ”uusi museologia” ja toisaalta ne ilmenivät ekomuseoiden ja yhteisömuseoiden yleistymisenä (Heinonen & Lahti 1988, 17). Yhtäläisyysmerkkejä ei voi vetää suoraan uuden museologian ja ekomuseologian väliin. Monet museotutkijat ovat kuitenkin pitäneet ”kumpi oli ensin” -kysymyksen pohtimista epärelevanttina (Gorgus 1999, 219). Uuden museologian museoissa eliitin, joka työskenteli museon palveluksessa, ja paikallisen väestön intressit kohtasivat uudella tavalla. Sekä uudessa museologiassa että sen kautta muodostuneissa museoissa ajatuksena oli ruohonjuuritason toiminnan yhdistäminen julkisen vallan rahallisesti tukemaan kulttuuritoimintaan (Rivière 1985, 182–183). On kuitenkin muistettava, että kaikista museoista ei tullut demokraattisia ruohonjuuritason toimijoita, eikä aate ottanut tulta tasapuolisesti kaikissa Euroopan maissa (Davis 1999, 55, 219). (Savolainen 2001, 84–88.)

Erilaisten yhteiskuntien kehitys antoi aihetta samantyyppisten museoiden syntyyn eri puolilla maailmaa kohtalaisen samanaikaisesti. Yleiseen 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun yhteiskunnalliseen tiedostamiseen museoalalla liittyivät esimerkiksi Yhdysvaltojen naapurustomuseot. Museoiden oli pakko 1960-luvun kansalaislevottomuuksien jälkeen luoda itsensä uudelleen, kun niiden sosiaalinen ympäristö oli muuttunut täysin. Varhaisin naapurustomuseo oli Anacostia Washington D.C.:ssä. Se avattiin vuonna 1967. Anacostian naapurustomuseo auttoi paikallista väestöä antamalla tietoa arkipäivän ongelmien ratkaisuun ja kohen- tamalla afrikkalais-amerikkalaista identiteettiä. Peter Davis on kuitenkin voinut osoittaa, ettei Anacostiaa perustettaessa vielä oltu tietoisia liikehdinnästä toisaalla, vaan kyseessä on ollut paralleeli kehitys. (Kinard 1985; Davis 1999, 50–51.)

Uuden museologian liike pyrki myös vahvistamaan asemiaan erilaisin julkilausumin, joita annettiin virallisissa yhteyksissä. Yhtenä uuden museologian merkityksellisimpiä virstanpylväitä on jälkikäteen pidetty Santiagon julkilausumaa vuodelta 1972. Santiago de Chilessä pidetty Unescon ja ICOM:in (museoalan kansainvälinen katto-organisaatio) kokous mullisti tavan ajatella asiantuntijuudesta. Sen sijaan, että pohjoisamerikkalaiset ja eurooppalaiset museoalan asiantuntijat olisivat tulleet Latinalaiseen Amerikkaan opettamaan paikallisia museotyöntekijöitä, latinalaisamerikkalaiset tieteen asiantuntijat ja paikalliset museoalan asiantuntijat työstivät keskenään maanosansa tilanteeseen liittyviä kysymyksiä. Santiagossa kehitettiin käsite integraalinen museo, mikä sisälsi ajatuksen museoammattilaisen moraalisesta velvoitteesta ottaa osaa maansa kehitysohjelmiin ja -politiikkaan. (De Varine 1988, 63; 1996a, 22; Davis 1999, 53–54.) Tuolloisen ajanhengen mukaisesti tilanteesta voisi puhua paikallisen kehittyvän yhteiskunnan voimallistamisena (*empowerment*). Samalla olisi asiallista myös puhua museon politisoitumisesta, kun poliittisella tarkoitetaan yhteiskunnallisesti osallistuvaa ja jotain päämäärää julkisesti tavoittelevaa.

Uuden museologian ensimmäisiä kannattajia oli erityisesti joukko ranskalaisen museolaitoksen jäähmyteen muutosta etsineitä nuoremman polven museotyöntekijöitä (Davis 1999, 54). Uuden museologian liike oli kehittynyt kansainväliseksi 1980-luvun alussa. Liikkeen oman näkemyksen mukaan se syntyi tyytymättömyydestä museolaitokseen, jonka liikkeen edustajat näkivät aivan liian hitaana reagoimaan silloiseen kulttuuriseen, sosiaaliseen ja poliittiseen kehitykseen. Uuden museologian liike antoi uuden julkilausuman Quebecissä

vuonna 1984. Tavoitteena oli museoalan sisäinen asennemuutos ja yhteiskunnallisesti osallistuvan museolaitoksen synnyttäminen. (Mayrand 1985, 200–201.)

Ekomuseo on puolestaan ranskalaisten Hugues de Varinen ja Georges Henri Rivièren 1970-luvun alussa kehittämä nimitys museolle, joka tuottaisi perinnetietoisuutta yhteisöä varten ja yhteisön voimin. Eko- eli *oikos*- etuliitteellä viitattiin tuttuun maailmaan, ihmisten elin- ja työskentely-ympäristöön sitoutuneeseen museoon. Yhtäältä ekomuseoliikkeessä oli myös kyse ekologiasta ja luonnonpuistoista ja niissä esitellyistä perinteisen elämäntavan ja elinkeinojen kehityksestä. Toisaalta kyse oli eko-kehityksestä, jolla viitattiin yhteisöjen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen kehitykseen. (Bellaigue-Scalbert 1985, 194; Bergdahl 1997, 3; De Varine 1988; Savolainen 2001, 85.)

Georges Henri Rivière määritteli ekomuseon viranomaisen ja paikallisväestön yhteishankkeeksi. Ideaalisesti siinä viranomainen antoi asiantuntijat, tilat ja resurssit ja paikallinen yhteisö puolestaan kehitti ekomuseota omien toiveidensa suuntaiseksi. Ekomuseon oli tarkoitus toimia paikalliselle väestölle identiteetin ja menneisyyden ja nykyisyyden ymmärryksen välineenä. Vierailijoille se puolestaan antoi mahdollisuuden ymmärtää paikallista kulttuuria ja identiteettiä. Lisäksi se kuvasti ihmisen luontosuhdetta, mennyttä, nykyistä ja tulevaa aikaa sekä tilaa tai paikkaa. Museon piti ideaalisesti toimia laboratoriona, jossa paikalliskulttuuria, historiaa ja luontoa voitiin tutkia ja tutkijoita kouluttaa yhteistyössä ulkopuolisten tutkimuslaitosten kanssa. Lisäksi se oli paikallisen kulttuuri- ja luonnonperinnön konservointikeskus. Se oli myös tutkimukseen ja suojeluun perehdyttävä koulu paikallisväestölle, joka kannusti näitä tiukempaan otteeseen yhteisön tulevaisuuden kohtalon suhteen. Laboratorio-konservointikeskus-koulu vaali yhteisön kaikkien kerrosten kulttuurista arvokkuutta ja taiteellista ilmaisua. (Rivière 1985, 182–183.)

Ekomuseot ovat leimallisesti kehittyneet sosiaalisen tiedostamisen ja aluekehityspolitiikan ilmapiirissä (Savolainen 2001, 91). Vaikka monet Suomen museoista eivät missään nimessä ole ekomuseoita, ne ovat alkuaan kehittyneet paikallisen ponnistelun ja kansalaisaktiivisuuden kautta, eivätkä suinkaan eliitin kokoelmien tai viranomaismääräyksen pohjalta (Vilkuna 2000, 30). Rakenteeltaan Suomen museolaitos ei kuitenkaan ole ollut erityisen joustava. Raili Huopaisen selvityksen mukaan keskusorganisaatiot – opetusministeriö ja Museovirasto – eivät ole toimineet sen enempää suunnannäyttäjinä kuin tienraivaajinaan. (Huopai-

nen 1997, 45.) Ekomuseoaate tuli tutuksi Suomen museoväelle viimeistään silloin, kun Eli-na Melkin esitteli sen *Museo*-lehdessä 2/1986. Suomen ensimmäinen ekomuseo, Liehtalan-niemen pienviljely- ja kalastustila avattiin Puumalassa vuonna 1981. (Melkin 1986, 16–17.) Lisäksi toimintatavoiltaan hyvin lähelle ekomuseota nousi vuonna 1988 avattu Kuralan Kylämäki Turussa (Sorvoja 1997; Savolainen 2001). Ruotsissa ekomuseoille pohjaa antoivat museoiden demokratisoimiseen pyrkineet *Riksutställningar*-kiertonäyttelyt, jotka pyrkivät antamaan reuna-alueilla eläville kansalaisille pääsyn valtioon museoon ja siten hyötymään yhteisistä varoista tuettujen kokoelmien annista, sekä *Gräv där du står* -liike, joka pyrki taval-listen työväenluokan ihmisten oman historian kirjoittamiseen omin voimin työväen sivistys-järjestön opintopiireissä. (Savolainen 2001, 87.) Pohjoismaiden museoiden demokraattisuu-den ja pohjoismaisen demokratian välille on helppoa vetää yhtäläisyysmerkit. Tuonnempa-na käy myös ilmi, miten oleellisesti museoiden demokraattisuus, niiden julkinen tuki ja kan-salaisten universalistinen hyvinvointipolitiikka kuuluvat yhteen. Ranskassa museoiden radi-kaali demokratisoiminen puolestaan saattaa hyvinkin kuvastaa tiukkaa ideologista taistelua vasemmiston ja oikeiston välillä. On nähdäkseni myös maita, joiden museot jäivät demokra-tisoitumisen ulkopuolelle. Näitä havahduttiin kritisoimaan postmodernin dekonstruktio-nistisen kritiikin voimin erityisesti 1990-luvulla. Radikaalia 1990-luvun museokritiikkiä lukiessa on mielestäni erittäin tärkeä muistaa, ettei kaikki kritiikki museosta julkisen vallan temppeli-nä ja eliitin massoihin kohdistaman sivilisoinnin apparaattina välttämättä ole suoraan sovel-lettavissa jo aiemmin demokratisoituneihin museoihin.

Ekomuseoiksi alkoi jo 1970-luvun lopulla kutsua itseään useampikin menneen elävöittämi-sestä ja nostalgisoinnista innostunut laitos, joita ei kiinnostanut yhteiskuntakriittisyys tai yhteisön totuudenmukaisen perinteen esittäminen. Osittain tämä johtui siitä, ettei museoilla ollut taloudellista riippumattomuutta, jonka suojista olisi voinut toimia itsenäisesti. Rahoit-tajien mieliksi menneisyyttä siloteltiin tai turvauduttiin nurkkapatriotismiin. Joissain tapauk-sissa museot myös olivat saaneet paikallisen yhteisön hyvin mukaansa, mutta alkuaan ta-voitteena ollut tieteellinen panos kehitystyössä oli jäänyt uupumaan. Sen takia menneisyys-kuva ei enää ollut kovinkaan objektiivinen. (Hubert 1985, 187–189.) 1990-luvulla ekomu-seota kritisoitiin eräänlaisena saavuttamattomana ylellisyytenä. Esimerkiksi museoiden puo-lestapuhuja Kenneth Hudson arvioi, että kaikkien ekomuseoiden tai lähes-ekomuseoiden oli ollut pakko myöntää olevansa avoimilla markkinoilla. Rahaa oli hankittava periaatteiden kustannuksella. Lähinnä Hudson viittasi tällä siihen, että museo ei voinut olla olemassa vain paikallisyhteisöä varten, vaan matkailu sekä yrittäminen ja ennen kaikkea niistä saadut tulot

oli otettava vakavasti. (Hudson 1996, 18–19.) Jopa ekomuseoiden edelläkävijä Le Creusot Montceau-les-Mines lopulta menetti paikallisyhteisönsä kiinnostuksen ja jouduttiin sulkemaan (Heinonen & Lahti 1996, 42). Koska ekomuseo-nimitystä on varsinkin Ranskassa päästy vesittämään erilaisin alkuperäisideasta poikkeavin hankkein, Hugues de Varine itse ei enää sitä 1990-luvulla käyttänyt. Hänen mukaansa oikeampi nimitys uuden museologian museolle olisi yhteisömuseo, *community museum*. (de Varine 1996, 25.)

Museoinstituutio ja julkisen hallinnon rahoituskriisi

Hooper-Greenhill kirjoitti ajatuksensa monien sävelten soittamisesta 1990-luvun alussa. Tilanne oli sellainen, että ensimmäistä kertaa alettiin kyseenalaistaa museoiden oikeutusta, niiden roolia yhteisössä, niiden toimintoja ja mahdollisuuksia (Macdonald 1996,1). Tähän oli johtanut kriisi julkisessa rahoituksessa. Museoiden yleisin strategia oli korostaa rooliaan tiedon tuottajina. Juuri tieto oli se kauppatavara, jota museoilla oli tarjota ”markkinoille” niihin panostetun rahan vastineeksi. Tässä tilanteessa Hooper-Greenhill oikeutetusti toi esiin sen, että museon ”tietoa” ei ollut juuri koskaan kyseenalaistettu, toisin kuin esimerkiksi koulujen ”piilo-opetussuunnitelmia”(esim. Broady 1986) jo 1970-luvulla. Vielä tuossa vaiheessa hänen mukaansa monet museoammattilaiset kuitenkin katsoivat teoreettisten ja kriittisten pohdintojen olevan ajan haaskuuta. (Hooper-Greenhill 1992, 1–3.)

1980-luvulla museoiden ahdinko oli arkipäivää Britanniassa. Patrick Boylanin mukaan syynä tähän oli julkisen rahoituspolitiikan linjaus vuodelta 1979, joka pian tunnettiin thatcherismina. Osa museoista ja museoalan ammattilaisista sopeutui uuteen suuntaukseen hetimiten, mutta suuri osa koki sen suorana hyökkäyksenä sekä ammattikuntaa että instituutiota kohtaan. (Boylan 1992, 7.) Thatcherismissa oli kysymys suuresta valtion ja julkisten palvelujen suhteen ideologisesta uudelleenorientoinnista. Päämääränä oli vähentää valtion osuutta kaikessa ja antaa vapaiden markkinoiden tuottaa palveluita. Leena Eräsaaren mukaan uudelleenlaiseen ajatteluun liittyi oleellisesti sen pukeminen uudelleenlaiseen kielenkäyttöön. Ajattelu alettiin tuntea nimellä *New Public Management* (NPM) eli uusi julkishallinto ja siihen liittyvää kielenkäyttöä kehityksen suhteen kriittiset tutkijat alkoivat kutsua managereseksi tai managerialeksi. Tämä globaali julkisen rahoituksen kehitys, jota sovellettiin ensimmäisten joukossa Britanniassa, on edennyt myös Suomessa, kuten miltei kaikkialla länsimaissa. (Eräsaari 2002, 22–28.) 1980-luvulla Suomessa vielä rakennettiin hyvinvointivaltiota ja saavutettiin pohjoismainen taso kansalaisten hyvinvointi- ja sosiaalipalveluissa. Samaan aikaan muualla teollisuusmaissa jo alettiin hillitä julkisen sektorin kasvua. Poliittiseen puheeseen Suomessa

tuli uusi sävy suunnilleen 1980-luvun puolivälissä. Tuolloin käännyttiin suunnitelmataloudesta kohti kilpailu(kyky)taloutta. Lopullisesti hyvinvointivaltion kasvu pysähtyi 1990-luvun lamaan. (Helne & Laatu 2006, 18–19; Heiskala 2006a, 21–24.) Julkisen hallinnon ja julkisten palveluiden liberalisoimisesta ei Eräsaaren mukaan ole tehty näkyviä poliittisia päätöksiä Britanniaa ja Uutta-Seelantia lukuun ottamatta. Muutos on tuotu ikään kuin salaa takaovesta. Syynä ovat olleet globaalit paineet, esimerkiksi OECD:n suositukset, jotka ovat velvoittaneet kaikkia jäsenmaita 1980-luvun puolivälistä alkaen karsimaan julkista sektoria. Eräsaari syyttää suomalaisia virkamiehiä liiallisesta innokkuudesta hyvinvointivaltion karsimisessa OECD:n toiveiden mukaiseksi. Esimerkiksi Ruotsissa suosituksia on tulkittu paljon väljemmin ja entisiä rakenteita säilyttävämmiin. Yksi räikeä esimerkki liberalismista oli julkisten tilalaitosten perustaminen ja "aidon markkinavuokran" periminen julkisia kiinteistöjä käytäviltä julkisilta palveluntuottajilta. Asiasta ei ollut demokraattista keskustelua tai päätöstä. Eräsaaren mukaan hyvinvointivaltion purkutalkoisiin onkin osallistunut huomattavasti vähemmän väkeä kuin aikoinaan rakennustalkoihin. Valta on hänen mukaansa näissä asioissa keskitetty eduskunnalta hallitukselle ja hallituksen sisällä tietyille ministeriöille. (Eräsaari 2006, 94–97.)

Julia D. Harrison on tarkastellut koko 1990-luvun museokirjoittamista ja vaihtuvia käsityksiä museoiden tehtävästä. Hänen mukaansa 1990-luvun suurimmat haasteet näyttivät olevan kolmenlaisia. Ensimmäinen haaste oli rahoituksellinen, mikä johti muutokseen siinä, miten museokävijöihin suhtauduttiin. Oli tullut tarpeelliseksi tuoda museon näyttelyihin asiakaslähtöisyyttä kokoelma- ja asiantuntijalähtöisyyden sijaan. Voitiin myös suoraan puhua museoiden lähentymisestä "Disney-maailman" kanssa, koska joissain tapauksissa aivan käytännössä uusia ideoita hankittiin kyseisen korporaation asiantuntijoiden johdolla. Samalla myös perinteisistä, akateemisista asiantuntijapalveluista alettiin puhua niiden rahallisen arvon mukaan. Museoiden tulostavoitteet saivat syystäkin museoalan ammattilaiset huolestuneiksi sekä työpaikkojensa puolesta että akateemisen työn ja tutkimuksen joutumisesta syrjään museoiden toiminnassa. Toinen ja kolmas haaste liittyivät museoiden ulkopuolisten yhteiskunnan ryhmien vaatimukseen museon toiminnan suhteen. Yhtäältä kyseessä oli populistinen retoriikka, joka osoitti tuohtumusta siitä, mitä museoissa esitettiin, toisaalta kyseessä olivat useat pienet vähemmistö- ja eturyhmät, jotka vaativat poikkeavia historiantulkintoja ja oman ryhmänsä sisällyttämistä museoihin. (Harrison 2005, 40–45.)

Suomeen museoalan rahoitus- ja identiteettikriisi iski 1990-luvulla talouslaman myötä. Samoin kuin 1980-luvulla Britanniassa, ei ole mitenkään itsestään selvää, että koko museoalan ammattikunta olisi ollut asiasta huolissaan tai nähnyt jotain syytä pohtia museoiden olemassaoloa. 1980-luku oli vielä maamme kulttuuripolitiikassa ollut tasavertaisuus- ja samankaltaisuusperiaatteelle rakentunutta hyvinvointipolitiikan aikaa, siihen kuului oleellisena osana kulttuurin – museoiden muiden muassa – infrastruktuurin vahvistaminen. Kun kulttuuripolitiikkaa alettiin suunnata kohti tulosjohtamista, oli kulttuuripolitiikkojen ajatus, että ainoastaan kulttuuri- ja taideyhteisöt itse pystyvät omaan asiantuntemukseensa luottaen luomaan ja kehittämään toiminnan tuloksellisuutta arvioivia laadullisia kriteerejä. Haasteena olisi ollut kentälle soveltuviin arviointimenetelmien luominen, ei ulkopuolelta otettujen mallien sokea soveltaminen. (Helavuori 1992, *passim*). Tasavertaisuus- ja samankaltaisuusperiaatteella rakentuvalla (universalistisella) hyvinvointipolitiikalla tarkoitetaan, että hyvinvointipalveluilla on kysyntää väestön enemmistön keskuudessa. Kaikille kansalaisille taataan samanlaiset palvelut. Yhteiset palvelut luovat yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta jaetun kokemuksen kautta. Näin ollen turvataan kaikille taustaan katsomatta keskiluokkainen elämänlaatu. (Julkinen 2006, 43–44, 46.)

Jonkinlaisen kuvan siitä, millaisia ajatuksia ammattikunnan piirissä laman myötä virisi, saa Suomen Museoliiton *Museo*-lehden kirjoituksista 1990-luvulla. Museo tietenkin edustaa vain niitä museoalan ammattilaisia, joilla oli kiinnostusta keskustella asioista julkisesti. Erityisen teräviä kirjoituksia *Museossa* olivat pääkirjoitukset, joiden yleisenä tehtävänä luonnollisesti oli herättää keskustelua ja ajaa museoiden etua. Vielä vuoden 1990 alussa Veikko Laakso arveli lehden pääkirjoituksessa, että museoala tulisi menestymään alkavalla vuosikymmenellä, koska ihmisten yleinen kiinnostus historiaan ja omiin juuriin oli ollut selvästi lisääntymässä. Ainoa huolenaihe oli uusi laki museoiden valtiosuuksista. Olisiko varmaa, etteivät kunnat samanaikaisesti vähentäisi omaa panostaan museotoimeen. (Laakso 1990, 1.) Jo 1980-luvun lopussa osattiin uumoilla, että tulevaisuudessa kulttuurin toteutuminen vaatisi aikaisempaa enemmän puolestapuhujia, paikallista oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta (Helavuori 1992, 5). Toinen vuonna 1990 Museoliittoa huolettanut aihe oli, onko museoita jo perustettu liikaa. Olisiko mahdollista, ettei resursseja riitä kaikkien ylläpitämiseen kunnialla viisimiljoonaisen kansan voimin? (Huovinen 1990a, 1.) Valitettavasti valtiosuusjärjestelmän tarkastelu osoitti heti saman vuoden lopulla pelot oikeiksi:

Lain mukanaan tuomasta valtiosuuden lisäyksestä museot ovat saaneet käyttöönsä keskimäärin alle 50 %. Tämä merkitsee sitä, että 33 museosta 23:n nettomenot ovat vähentyneet ja yli puolet valtion rahasta on kilisnyt kuntien pitkään pussiin muiden (kulttuuripuo-

len?) menojen katteeksi. – – Tämän perusteella voidaankin yleistää, että suuret museot näyttävät kasvavan yhä suuremmiksi ja pienet pienenevät entisestään. Ei museolaki ainakaan tasoitusta tuonut,

kirjoitti Markku Lahti (1990, 17). Seuraavana vuonna, kun todelliset tulokset olivat nähtävissä, kuva oli synkkä: Olavi Tapion mukaan liian monessa kaupungissa museoille tarkoitetut valtion rahat olivat menneet ”väärään kukkaraan.” Hänen mukaansa julkisen talouden katastrofin uhkasta huolimatta vastuu valtionapulain ensimmäisen pykälän hengen noudattamisesta oli yksinomaan kunnilla. (Tapio 1991, 8–9.)

Vuoden 1990 loppupuolella Museo-lehti alkoi jo hätääntyä julkisen rahoituksen ja tulosvastuun suhteesta. Taustalla näkyy yhteiskunnallinen *New Public Management* -hengessä käyty keskustelu. Numerossa 4/1990 Anja-Tuulikki Huovinen kirjoitti:

Museoala vaalii arvoja, joita *taloudellisesti ajatteleva nykypäivä* ei aina tunnista. – – kulttuuri halutaan sitoa osaksi *taloudellisesti tuloshakuista kehittämistä*, yhä kaupallistuvampaa vapaa-ajan palvelutarjontaa. Museotyötä on perinteisesti kautta maailman pidetty kansalaisten peruspalveluihin kuuluvana yleishyödyllisenä toimintana. – – Tämä linja tulisi säilyttää ja sitä varjella. *Taloudellisen tuloksen tavoittelu* korkeiden pääsymaksujen ja yleisönhoukutusnäyttelyiden avulla elitistää museot vain ostovoimaisten kansalaisten käyttöön, mikä ei vastaa niitä eettisiä tavoitteita, joita museotyölle on perinteisesti asetettu. Museoilla ei, ilman että niiden toimintaperiaatteet vääristyvät, ole sellaista *kilpailukykyä*, jolla ne voisivat asettua kaupallisten vapaa-ajanpalvelujen *kuluttajakisaan*. Museoiden käytön tulee olla kaikkien kansalaisten ulottuvilla, niiden yleisöä ei voi jakaa maksukyvyyn nojalla oikeutettuihin ja syrjäytettyihin. (Huovinen 1990b, 1; kursivit H. Hieta)

Uusi julkishallinto toi mukanaan oman kielenkäyttönsä, jota on kutsuttu *managereseksi* tai *managerialeseksi*. Se on ikään kuin uudenlaista johtamisen latinaa, joka vertautuu Rooman imperiumin mukanaan tuomaan hallinnon ja vallan kieleen. Puheeseen liittyy vahva usko siihen, että ”panostamalla johtamiseen, kilpailuttamiseen, kumppanuuteen, verkostoihin ja tietotekniikkaan asiakkaat saavat parempaa palvelua ja tuhlailu loppuu” (Eräsaari 2006, 90). Lisäksi uskotaan vaativaan kuluttajaan, joka valitsee tarjolla olevista palveluista parhaat, jotka näin ollen kukoistavat. Uuden julkishallinnon peruseriaate on, että yksityinen on julkista parempaa, ja siksi yksityisen periaatteita pitää tuoda julkiselle. Säännöt ovat kuitenkin keksittyjä. Esimerkiksi kilpailuttaminen ei Leena Eräsaaren mukaan ole tietenkään pakollista yksityisellä sektorilla, mutta julkisella sektorilla se on vienyt viime vuosina paljon voimavaroja ja hidastanut toimintaa. Uusi julkishallinto on tuonut mukanaan myös johdon ja ruohonjuuritason eriytymisen ideologisesti. Ruohonjuuritasolla on haluttu tehdä mahdollisimman laadukkaasti töitä, kun taas johdon tasolla on vain haluttu tuottaa mahdollisim-

man paljon mahdollisimman halvalla. Lopulta ruohonjuuritaso pettyy ja antaa periksi. (Eräsaari 2006, 89–93.)

Huovinen kirjoitti museoista ja tulosvastuullisuudesta vielä Museon numerossa 5/1990:

– – 1980-luvun puolivälissä – – julkisen rahan osuus alkoi monissa perinteisissä museoissa, mm. Hollannissa ja Englannissa osoittaa kiristymisen merkkejä. Henkilökuntaa supistettiin ja taloudellinen tulosvastuullisuus nostettiin keskeiseksi tavoitteeksi. Kansainvälisissä museoalan lehdissä pohdittiin toistuvasti sitä, millaista tukea museolaitoksen sopisi liike-elämältä vastaanottaa ja minkälaisin ehdoin. Taloudellisen tuen pelättiin tuovan mukanaan myös sisällöllistä riippuvuutta ja määräysvaltaa. – – Museotoiminnan perustan tulee säilyä julkisen rahoituksen varassa. Yhteiskunnalla on velvollisuus huolehtia siitä, ettei kansakuntamme jää historiattomaksi eikä kasvottomaksi. – – Tiede, sivistys ja kulttuuri ovat nykyään jokaisen ulottuvilla. Niiden julkisen tukemisen tulee olla itsestään selvää, jotta kansallinen identiteetti voisi säilyä. – – Tiukka budjetti ei koidu asukkaiden onneksi, jos punakynää lyhytjänteisesti heilutetaan kulttuuripuolella tai jos tämä sektori jätetään sponsorituen varaan. (Huovinen 1990c, 1.)

Huovisen yllä mainitsemaa punakynää kuitenkin heilutettiin jatkuvasti dramaattisemmin. Vaikka valtionosuudet eivät juurikaan pudonneet 1990-luvun alkuvuosina (Vallisaari 1991, 10–11), valtion rahat käytettiin yleiseen kuntatalouden paikkaamiseen (Huovinen 1992, 1; Pelttari 1992, 1). Vuonna 1993 tilanne oli jo hyvin tiukka. Museoissa samana vuonna tehdyn hätätilaselvityksen mukaan museot olivat joutuneet supistamaan talouttaan muita kulttuurilaitoksia huomattavasti enemmän. Verrattuna kirjastoihin (3 %) orkestereihin (4 %) ja teattereihin (8 %) museoiden määrärahoihin kohdistunut lasku oli peräti 12 %. Museot kärsivät käyttövarojen puutteesta, henkilökunnan lomautuksista ja ylimitoitetuista tulostavoitteista. Oli nähtävissä, että valtio oli luopumassa määrärahojen valvonnasta, joten päätäntävalta siirtyi kuntatasolle, jossa arvot joutuivat konkreettisesti vastakkain. Kulttuuri ja sellaiset peruspalvelut kuin terveydenhoito ja sosiaalitoimi asetettiin keskenään kilpailutilanteeseen. (Huovinen 1993, 1.) Vuonna 1993 teattereiden ja museoiden valtionosuudet kasvoivat huomattavasti ja samanaikaisesti kunnat leikkasivat niille antamia tukia markkamääräisesti valtionosuuden kasvua enemmän. Sama ilmiö näkyi orkestereiden tuessa. (Opetusministeriö 2009, 11.)

Kun julkinen rahoitus jakoi niukkuutta ja samalla vaati tuloksia, havaittiin nopeasti, että museoiden oli löydettävä omatoimisen tulonhankinnan keinoja. Ideologisesti tai ”museopoliittisesti” yleishyödyllisyyden ja voitontavoittelun yhdistäminen ongelmitta oli kuitenkin Anja-Tuulikki Huovisen mukaan vaikea kysymys. Kirjastot olivat asettuneet lamassa puolustamaan jokaisen kansalaisen oikeutta lukemiseen. Museoilla ei ollut samanlaista valttikorttia pöytään lyötäväksi. Työkaluja omatoimiseen tulojen hankintaan ei ollut tuohon

mennessä juuri kehitely, koska valtion ja kuntien museoiden keräämät tuotot olivat aina menneet omistajan yleiseen kassaan, eikä niillä museoiden talouden kannalta ollut käytännön merkitystä. Toimintamääräraha oli ollut riippumaton hankitusta tulosta. Tulosajattelu (siis *New Public Management*, uusi julkishallinto) ja lama käänivät asian toisenlaiseksi. Ensimmäinen vastaus ongelmaan oli sisäänpääsymaksujen korottaminen ja ilmaiskävijöiden huomattava karsiminen. Muita mahdollisia, ja esim. Yhdysvalloissa koeteltuja, tulonhankkimismenetelmiä olisivat olleet mm. museokaupat, ravintolatoiminta, ystäväyhdistysten tuki sekä lahjoitukset. Eurooppalainen museotoiminta oli tuohon asti rahoitettu yhteiskunnan tuella ja kokoelmat usein hankittu verovaroin. Siksi tulonhankinnan painottumista pääsymaksuihin piti Huovisen mukaan arvioida kriittisesti. Korkeat sisäänpääsymaksut karsivat lapsiperheitä sekä niitä, joilla taloudellisesti ei mennyt hyvin. Varsinkin laman aikana koettiin, että säästöä syntyisi väärästä päästä, jos museosta tulisi vain hyvätuloisten huvi. (Huovinen 1992, 1)

Taloudellisesti tiukassa tilanteessa museot eivät juuri palkanneet uutta työvoimaa. 1990-luvun alkupuolella kehittyivätkin ensimmäiset yksityiset yritykset, joita museotalle koulutautuneet, työttömiksi jääneet henkilöt perustivat. Yksityisiä konservaattoreita oli ollut jo aikaisemmin, mutta nyt alalle olivat tulossa myös näyttelysuunnittelijat, tutkijat, historioitsijat ja konsultit. (af Hällström 1995, 24–25.) Kuten jälkikäteen on helppoa huomata, työvoiman ulkoistaminen on ollut lisääntyvä trendi kaikkialla yhteiskunnassa. Miksi vaivautua maksamaan ympärivuotisia palkkoja, kun työvoiman saa käyttöönsä yrittäjämuodossa juuri ja vain silloin, kun on tarpeen.

Aivan samoin kuin muuallakin maailmassa, tulosajattelun myötä museoiden katse alkoi nopeasti kiinnittyä yleisön palvelemiseen. Matti Pelttari kirjoitti vuonna 1993:

Kilpailu ihmisten ajankäytöstä on kovaa ja armoitonta. Tässä kilpailussa on museoiden oltava mukana, haluttiinpa sitä tai ei. Vain osoittamalla tarpeellisuutensa tavalliselle ihmiselle museot turvaavat muiden toimintansa osa-alueiden toimintaedellytykset. Rahan puutteen ja rahanjakajien ymmärtämättömyyden taakse on helppo vetäytyä. Se ei kuitenkaan ole kuin osatotuus. Toinen totuus näkyy katsoessamme peiliin. Meidän pitää pystyä ravistelemaan omia toimintojamme lähemmäksi tämän päivän ihmistä. Ei kansallisen jalustan vahvistaminen aina tarvitse isoja rahoja. Viitseliäisyyttä sen sijaan kyllä. (Pelttari 1993, 1.)

Myös Anja-Tuulikki Huovinen pohti aiheesta vuonna 1993 pidettyä kulttuurialan seminaaria:

Kävijämäärien väheneminen ei varsinaisesti millään kulttuurialalla ollut huolena. – – Suurelle yleisölle halutaan kasvot, joiden kanssa voidaan käydä välitöntä vuoropuhelua. Menesty-

misen edellytyksenä on, että tunnistetaan kuka on tuotteen vastaanottaja ja ollaan kiinnostuneita muokkaamaan sanomaa siten, että kulttuurialan ja yleisön välinen kommunikointi mahdollistuu. – –ymmärtäjiä ja harrastajia on koulutettava pienestä pitäen musiikin, teatterin, taiteen ja kulttuurin tuntijoiksi ja suosijoiksi. – – Tänäpä joudutaan ensi-illan jälkeen kokoamaan voimat vuoropuheluun ja kommunikointiin yleisön kiinnostuksen virittämiseksi ja ystävyyden hoitamiseksi. (Huovinen 1994, 1.)

Museo-lehti julkaisi vuoden 1994 ensimmäisessä numerossa myös Maaria Lingon artikkelin museoiden asiakassuhteista. Linko kiinnitti huomiota siihen, että museoista oli enenevässä määrin alettu puhua kävijöiden näkökulmasta. Kävijöille museo kuitenkin oli vain yksi vapaa-ajanviettokohde muiden joukossa. Museoista etsittiin sekä nautintoa, vaikutteita, elämyksiä, kuluttamista että myös hiljaisia yksityisiä kokemuksia. Linko oli havainnut museo-kriittisessä kirjoittelussa erikoisen sisäisen ristiriidan: yhtäältä kritisoitiin perinteisen museolaitoksen elitismia, mutta samalla kritikoille ei kelvannut liioin museoiden liittyminen kaupallisen kulutuksen maailmaan. Lingon mielestä kaupallisuuden kritiikissä oli piilossa omanlaistaan elitismia, koska museo ei siis olisi saanut kiinnostaa suuria massoja. Kuitenkin kaupallisuuden ja kulttuurin eriytyminen oli vain historiallinen kehityslinja, joka saattoi olla muuttumassa jälleen lähentymiseksi. Hän puolusti ihmisten oikeutta elämyksellisyyteen ja sen kautta oppimiseen. Museokriittisessä kirjoittelussa kuitenkin tuomittiin sekä piiloauktoriteettiset perinteiset näyttelyt että liian viihteelliset perinnekeskukset. Lingon mukaan:

Kuitenkin elävöitetty, tarinan kerrontaan keskittyvät uudentyypiset museoiden näyttelyt antavat kävijöille mahdollisuuden eläytymiseen ja tunnekokemukseen menneisyyden esineiden parissa, ja arvelisin, että juuri sen tapaiset kokemukset ovat suurelle osalle kävijöistä tärkeitä. Museokäynnit ovat varmaankin monille ihmisille nykyään nautittavampia kuin aikaisemmin, mutta kävijöiden ilosta ei museokriitikoiden kirjoituksissa juuri näy jälkiä. (Linko 1994, 7–11.)

Vuonna 1995 saatettiin jo katsoa taaksepäin 1990-luvun ensimmäistä puoliskoa. Matti Peltarin mukaan taloudellinen tiukkuus oli aiheuttanut sen, että ”arvostuksemme, käsityksemme asioista ja niiden tärkeysjärjestyksestä ovat muuttuneet”. Hän näki kehityksessä hyvääkin, osaaminen oli kristallisoitunut. (Peltari 1995, 1.) Museoamanuenssi Marjo-Riitta Saloniemi puolestaan kuvaili museoalan työnkuvan muutosta näin: ”Viimeisen viiden vuoden aikana työn sisältö on muuttunut ehkä enemmän kuin koko edeltäneen sadan vuoden aikana yhteensä. Työpaikkoja on tarjolla myös vähemmän kuin koskaan vaikka haasteet ja työtehtävät ovat huimasti lisääntyneet.” (Saloniemi 1995, 11.) Hän kiinnitti huomiota siihen, miten museoissa ei enää ollut mahdollista olla kapean tieteenalan tutkija. Museoammattilainen hallitsi niin talousjohtamista, markkinointia kuin pedagogiikkaakin. Hänen mukaansa:

Oheisohjelman kehittäminen vie työajasta leijonan osan, mutta tempaukset ja tapahtumat ovat tärkeä ase taisteltaessa ihmisten vapaa-ajasta – siis kävijöistä ja markoista. – – Tulevaisuu-

nessa työhömmä mukaan tulee myös erilainen harrastustoiminnan ohjaus, kerhot, museoiden ystävien toiminta jne. Jokapäiväistä museotyötä on myös markkinointi, mainonta ja tiedotus, vieraskieliset opastustehtävät ja ns. edustaminen. – – Työn määrä, vaativuus ja tuottavuus ovat lisääntyneet huomasti. Museot kilpailevat yhä selvemmin yksityisten yritysten tuottamien palvelusten kanssa. Kilpailutilanne nostaa työn vaativuutta ja tuo mukanaan talousvastuun. Työhön on tullut runsaasti uusia ulottuvuuksia – pullanmyynnistä ja rakennusurakoinnista aina multimedian suunnitteluun. (Saloniemi 1995, 11–13.)

Periaatteessa lama oli lopussa 1990-luvun puolivälissä. Valitettavasti kuitenkin julkisella sektorilla kurjuus vain lisääntyi. Tuossa vaiheessa tehdyt palkkaratkaisut vaikuttivat kunnissa veroäyrin hinnassa mitattuna vuonna 1996 yli puolen pennin verran. Sen lisäksi uuden hallituksen (Lipponen I) toimeenpanemat kuntien valtionosuussupistukset merkitsivät samalla mittarilla ilmaistuna puolentoista pennin lisärasitusta. Lisäksi sosiaalietuuksien leikkaaminen tuli samaan aikaan aiheuttamaan paineita kunnallisen rahan käytöstä toimeentulotukiin. (Pelttari 1995, 1.) Näin ollen vaikka ”Suomi” oli ohittanut 1990-luvun alun laman, Suomen kunnat eivät. Kuntien alaisuudessa toimineet museot, eli käytännössä suurin osa museoista, olivat edelleen samassa kilpailutilanteessa kuntalaisten muiden palveluntuottajien kanssa. Se, miten museoilla meni 1990-luvun loppuun tultaessa, ei ollut enää valtion asia, koska rahoja ei ollut korvamerkitty, vaan kaikesta päätettiin kunnallisella tasolla poliittisesti. Tällöin vaakakupissa painoivat paikallinen kunnallisveroäyri, poliittiset arvostukset ja museoiden yhteiskuntasuhteet. Museoilla oli myös vastuullaan tulostavoitteet ja maksettavanaan useimpien julkisen tilalaitoksen vuokrat. Liikkumavaraa oli siis äärimmäisen vähän. Tässä tilanteessa opetusministeriön asettama Museo 2000-toimikunta ehdotti, että museoiden valtionosuus korotettaisiin valtion budjetissa henkilötyövuosia todellisuudessa vastaavalle tasolle ja totesi samalla, että museoiden rahoituksen kehittäminen kuuluu museoiden omistajille ja museoille (Vallisaari 2000, 24). Asiantuntijat siis kokivat vielä 1990-luvun lopussakin, että seuraavalle vuosikymmenelle kannattaa mennä valtionosuusjärjestelmän turvin.

2000-luvulla valtionosuusjärjestelmää oli varaa kohentaa. Sekä kulttuurilaitosten henkilötyövuosia on lisätty että niiden todellista hintaa tarkistettu. Uuden lainsäädännön mukaan, joka astui voimaan vuonna 2005, valtionosuuksia kasvatettiin siten, että vuosien 2008–2010 lopullinen rahoituksen kasvu on noin 50 miljoonaa euroa. (Opetusministeriö 2009, 13.) Valtion ja kuntien erilaisesta innostuksesta kulttuurin tukemiseen kuitenkin kertoo se, että kun vuosina 2007–2009 valtionosuudet nousivat 52 %, niin kuntien rahoitus kasvoi samana aikana vain 11 %. Samanaikaisesti arvioitu vuokrien nousu oli 15 % ja kuntien arvioitu vuokra-avustusten tai -tukien nousu vain 3 %. On kuitenkin muistettava, että kunnat ovat

selvästi valtiota suurempi kulttuuripalvelujen rahoittaja. Museoiden julkisesta tuesta kuntien osuus on yli kaksikertainen valtioon verrattuna, teattereissa tuki jakaantuu tasan ja orkestereita kunnat rahoittavat yli kaksi kertaa valtionosuutta vastaavalla summalla. (Ibid., 20.) Kulttuurilaitosten julkista rahoitusta pohtinut työryhmä on ehdottanut, että valtionosuuksien päätymistä oikeisiin kohteisiin kuntataloudessa alettaisiin uudelleen valvoa. Kuntaliitto on puolestaan vastustanut rahojen korvamerkitsemistä. (Ibid., 27–29, liite 1.)

1990-luvun lopussa Mobilian museonjohtaja Kimmo Levä antoi erinomaisen esimerkin *managerese*-puheen leviämisestä museoalalle. Hän kirjoitti Museo-lehden numerossa 4/1999 aiheenaan ”2000-luvun museot eivät tarvitse avustuksia”. Artikkelin perimmäinen tarkoitus lienee ollut osoittaa, että museoalallakin osataan *manageresea*. Toisaalta puheen omaksumisesta voitaneen päätellä, että myös ajatustapa on omaksuttu. Seuraavat esimerkit ovat artikkelista:

[Museoiden] on syytä painavasti kysyä, kuinka kauan valtiolla, kunnilla ja muilla julkisilla laitoksilla on mahdollista ylläpitää toimintaa, joka kattaa vain 15 % menoistaan. – – [Museoiden] on määriteltävä uudelleen suhteensa valtioon ja kuntiin sekä luotava museon asiakas-termille uusi sisältö. Museoiden on tuotteistettava keskeinen osaamisensa. – – Valtion ja kuntien [on] muututtava museopalvelujen ostajiksi. Anteliaisuuden sijasta niiden on ensisijaisesti määriteltävä, mitä he museoiltaan tarvitsevat. – – Kun avustajasta on tullut asiakas, hänellä on täysi valta päättää siitä, mitä hän haluaa ostaa. Siihen on ankarimmankin myyntityön jälkeen tyytyminen. – – Asiakas- ja tuottajaroolien selkiinnyttyä museot lopettavat palvelujen tuottamisen, jos palveluja ei osteta. Tältä perustalta museot nousevat tasaveroisiksi neuvottelukumppaneiksi muiden suurten yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa. Museot voivat, kaikkien suureksi helpotukseksi, lopettaa iänikuisen valittamisen rahoituksen niukuudesta. Talous saattaa jatkua tiukkana, mutta vastuu siitä jää museoille. Se, että asiakas ei ymmärrä arvokasta museotyötä, ei ole enää mikään argumentti. – – Tällä perustalla nykyinen nurinkurinen rakenne, jossa ostaja (avustaja) määrittelee hinnan ja myyjä (museo) sen mitä asiakas haluaa, kääntyy oikein päin rakenteeksi, jossa ostaja määrittelee, mitä hän haluaa ja myyjä sen, mitä tuote maksaa. (Levä 1999, 26–27.)

Heti seuraavassa numerossa museologian professori Janne Vilkuna kommentoi Levän ajatuksia. Periaatteessa ”asiakkaille” palveluja oli tähänkin asti ostettu, vaikkei julkisesta rahoittajasta asiakaskunnan edustajana ollut käytetty tällaista nimitystä. Yhteiskunta kun oli alkanut tukea useimmiten yksityisestä aloitteesta syntyneitä museoita, koska toiminta oli nähty yleisesti hyödyllisenä, peruspalveluna. Hän muistutti, että museolaissa ja ”perusoikeuslaissa” määritellään museoiden toiminnan olevan yksi yhteiskunnan perustehtävistä ja kansalaisilla tuli olla lain mukaan tasa-arvoiset mahdollisuudet kouluttautua ja sivistyä asuinpaikasta tai sosiaalisesta asemasta riippumatta. ”Tulosajattelun myötä julkisella sektorilla yleistyivät 1990-luvulla käsitteet ulkopuolinen rahoitus ja oma(n toiminnan) tuotto.

Näitä varoja ihastellessa on unohtunut se, ettei yhteiskunnan eli valtion tai kunnan talousarviorahoitus ole mitenkään liikaista. Samoja markkojahan ne, eikä niitä jaeta vastikkeetta.” (Vilkuna 2000, 30.)

Kaiken lisäksi ammatillisesti hoidetut museot eivät enää edes saaneet *avustuksia* vaan *valtionosuutta*, vaikkei avustus sinällään ollut mitenkään pejoratiivinen käsite. Vilkunan mukaan huolestuttavinta olikin, jos avustusten myöntäjät eivät enää kokeneet olevansa asiakkaita tai asiakkaiden asialla. (Vilkuna 2000, 30–31.) Tässä esimerkissä näkyy selvästi, miten poliittinen ja kaikille avoin keskustelu siitä, tuotetaanko Suomessa edelleen sivistyspalveluja verovaroin kaikille, kuten laki näyttää edellyttävän, on jäänyt täysin uupumaan ja samalla käytäntö on alkanut osoittaa kohti aivan toisenlaista yhteiskunnallista käsitystä.

Samoin kuin Suomessa, Unkarissa oli pyritty sosialismin jälkipuoliskolla (ns. Kádárin kaudella) kansalaisten hyvinvointipalveluiden tuottamiseen julkisista varoista (Kontler 2002, 443; Romsics 1999, 368, 380). Unkarin yhteiskunta tuki kulttuuria voimakkaasti. Kirjojen hinnat olivat erittäin matalia, ja lukeminen suosittu harrastus. 1980-luvun alussa Unkarissa julkaistiin niin paljon kirjoja, että maa sijoittui Euroopan ylimpään kolmannekseen. Yhdellä unkarilaisella viidestä oli kirjastokortti ja julkisten kirjastojen teosmäärä oli kaikkiaan noin 50 miljoonaa. Unkarilaiset kävivät myös innokkaasti teatterissa ja konserteissa, yksi osasyynä tähän oli matala lippujen hinta. Hinnassa oli valtion tukea yli puolet. Säännöllisistä korkeakulttuurin kuluttajista lähes kaikki olivat akateemisesti koulutettuja ylempiä toimihenkilöitä. (Kontler 2002, 447; Romsics 1999, 398–399.) Samoin museoala oli kasvanut ja järjestäytyneet erityisesti vuoden 1963 lääninmuseolain myötä. (Ikvai 1983, *passim*; Éri 1977, 24.)

Unkarin 1980-luvun elintaso oli kuitenkin luotu ulkomaisen lainarahoituksen voimalla ja jo ennen sosialismin romahdusta taloudelliset edellytykset laajoille hyvinvointipalveluille olivat todellisuudessa huonot (Romsics 1999, 353–358). Jo 1980-luvun puolenvälin jälkeen oli alkanut vaikuttaa siltä, että museoalan taloudelliset edellytykset tulisivat tiukentumaan. Osittain tähän vaikutti laukkaamaan lähtenyt inflaatio. 1990-luvulla julkisen rahoituksen luvut laskivat myös numeerisesti. Julkisen rahoituksen kiristyminen johti todellisiin henkilökunnan vähentämisiin, koska 1990-luvun puolessa välissä lähes kolme neljäsosaa museoiden budjetista koostui henkilömenoista. (Müller 1996, 43–46.) 1990-luvulla maan politiikassa vuorottelivat sosialistiset ja uusliberaalit näkemykset. Uusliberalismi kulttuuripolitiikassa merkitsi sitä, että oli pantu merkille, että sosialismin aikanakin kulttuurin suurimpia kulutta-

jia olivat olleet hyvätuloiset ja hyvin koulutetut keski- ja yläluokan jäsenet. Näiden ajateltiin voivan osallistua suuremmalla omakustannusosuudella kulttuuriin. (Ks. Bácskai 1999, *passim*.)

Kreikassa valtionhallinnolla ja sen byrokratialla on perinteisesti vahva rooli. Vaikka Kreikka onkin jaettu kuntiin, valtionhallinto on myös hajautettu prefektuureiksi, jotka ovat ottaneet hoitaakseen useita alkuaan kunnallistasolle ajateltuja tehtäviä. 1980-luvun kunnallishallinnon uudistuksissa kuntiin perustettiin omia liikelaitoksia mm. vesi- ja viemärlaitokset ja liikennelaitokset. Vuosikymmenen lopulla verotus uudistettiin siten, että valtion keräämistä tulo-, kiinteistö- ja autoveroista osa palautui kunnille väkiluvun mukaan. Vuosina 1997–98 Kreikan hallitus yhdisti pakolla useita pieniä kuntia, jotta palvelut pystyttäisiin turvaamaan. (Chlepas 1999, 97–99, 106.) Paikallistasolla kunnissa ei vastata keskeisistä sosiaali- ja kulttuuritoiminnan tehtävistä itsenäisesti vaan valtion aluehallinnon valvomina ja rahoittamina. Yhteistyössä valtionhallinnon kanssa kunnissa huolehditaan talouden edistämisestä, sosiaali- ja kulttuurisektorien kehittämisestä, päiväkotien rakentamisesta, kirjasto- ja kulttuurikeskusten hoitamisesta ja luonnonsuojelusta. Opetus, sairaanhoito ja sosiaalitoimi kuuluvat suoraan valtionhallinnon piiriin. Monet julkiset ja puolijulkiset organisaatiot (mm. ortodoksinen kirkko) osallistuvat yhteiskuntapoliittisten tehtävien hoitamiseen. Valtionavustukset ovat pääsääntöisesti kuntien asukaslukuun sidottuja. Lisäksi eri ministeriöt voivat kohdentaa harkinnanvaraisia avustuksia määrätyille toiminnoille. Kuntien omien verotulojen kertyminen on vähäistä. (Siikaluoma 1996, 17–18.) Kreikassa ostetaan yksityisiä palveluita tai turvaudutaan muuten omaan apuun sellaisilla sektoreilla, joissa Suomessa ja Unkarissa pääsääntöisesti oletetaan universalistisen hyvinvoinnin periaatteen mukaisia julkisia palveluja kaikille. Kreikka toteuttaakin ns. familiaanista eli eteläeurooppalaista hyvinvointivaltiomallia (Heiskala 2006a, 19). Esimerkkinä rinnakkaisista julkisista ja yksityisistä järjestelmistä voidaan ottaa päivähoito ja koulut (Vesterinen 2008, 16, 19; Defiggou & Labropoulos 1999, 257). Näin ollen Kreikan yhteiskunnassa hyvinvointipalvelut eivät ole samalla periaatteella toteutettuja kuin Suomessa ja Unkarissa.

1980-luvulla Andréas Papandréun (Pasok) pääministerikaudella Kreikassa ei kitsasteltu julkisen rahan käytössä. Konstantínos Mitsotákisin (Néa Dimokratía) hallitus 1990–1993 pyrki saamaan julkista taloutta kuriin. Arvonlisä-, polttoaine- ja alkoholiveroja korotettiin ja julkisten palvelujen (kuten sähkö ja vesi) hintoja nostettiin. Oli myös suunnitelmia ongelmallisimpien valtion yhtiöiden yksityistämiseksi. Oppositio alkoi kutsua näitä toimia balkanilai-

seksi thatcherismiksi. Kreikka liittyi Maastrichtin sopimukseen vuonna 1992 suuren poliittisen konsensuksen vallitessa. Sen sijaan seuraavat vaalit jouduttiin pitämään jo etuajassa vuonna 1993. Ne voitti Pasok, ennen kaikkea yksityistämishjelmaan kohdistamansa kritiikin ansiosta. Euroopan rahaliittoon pyrkimisen takia Papandréukin seuraavassa hallituksessa jatkoi Mitsotákisin julkisen talouden tervehdyttämishjelmaa. Papandréun seuraaja Konstantínos Simítis katsoi saaneensa äänestäjiltä valtuudet rahaliittoon pyrkimiseksi vuoden 1996 vaaleissa. Julkisen talouden karsiminen sai kuitenkin aikaiseksi voimakkaita massamielenosoituksia ja erityisesti julkisen alan lakkoja. (Clogg 2002, 209–213, 216, 218–219, 226.)

Kreikan museolaitoksen osalta valtio on merkittävässä roolissa antiikin ja Bysantin kulttuuriperinnön varjelussa ja arkeologisessa toiminnassa. Sen sijaan muiden alojen museoita on julkisen sektorin vastuulla vähän. (Michaelidou 1995, 104.) Esimerkiksi kansatieteellisiä valtion museoita on vain kolme. Kaksi, joista toinen on tarkalleen ottaen etnomusikologinen kokoelma, on Ateenassa ja yksi Thessalonikissa. Yksityisestä aloitteesta on kuitenkin syntynyt monia paikallismuseoita ja yleisölle avattuja yksityiskokoelmia, jotka toimivat erilaisten rahoitusratkaisuiden pohjalta (Provatakis 1995, 39–41; Michaelidou 1995, 104). Haastattelin vuonna 1997 Kreikan ensimmäistä museologian professoria Evridiki Antzulátu-Retsílaa. Hän oli jo tuolloin sitä mieltä, että julkisesti rahoitettavienkin museoiden tulisi siirtyä maksulliseen toimintaan, koska oli ilmeistä, että rahoitus vain vähenisi ja lopulta ehtyisi kokonaan. Hän oli itse ollut ensimmäinen museoalan ammattilainen, joka oli tuoteistanut museon opintokäynnit, vielä työskennellessään valtion Kansantaiteen museossa Ateenassa. (Savolainen 1998, 26–27.) Antzulátu-Retsíla oli tuonut ajatuksen museon pedagogisesta osastosta mukanaan Yhdysvalloista, jossa hän oli opiskellut. Hän piti vapaa-ajan teollisuuden siirtymistä luonnollisena trendinä. Hänen mukaansa ei ollut pelättävää silloin, kun tarjottava tuote oli ensiluokkainen. Hän arveli, että seuraavan museotyöntekijäsukupolven tulisi jo ansaita oma palkkansa itse. (Evridiki Antzulátu-Retsíla suullinen tiedonanto 25.2.1997.)

Tämän tutkimuksen kannalta on merkittävää muistaa, että museotoiminta, kuten moni muukin pohjoisemmassa automaattisesti julkisesti rahoitettavaksi mielletty yleishyödyllinen toiminta, on Kreikassa usein järjestetty julkisen ja yksityisen (filantrooppisen) rahoituksen yhdistelmänä tai suoraan yksityisellä rahoituksella. Myös Suomessa ja Unkarissa monet keskeiset kulttuurilaitokset ovat alkuaan vastaavan filantrooppisen innoituksen tulosta. Samalla,

kun julkinen sektori otti kulttuuri- ja tiedeinstituutioista vastuun, filantrooppisen toiminnan perinne hämärtyi maissamme.

Kohti elämystaloutta ja muita tulevaisuusvisioita

Koska museoiden julkisen rahoituksen kriisin yhteydessä on ilmaan heitelty ajatuksia tuotteista, maksajista ja vastineista, on syytä nostaa esiin vielä immateriaalisen tuotteen hinta. Talouselämän ”näkiäjät”, esimerkiksi B. Joseph Pine II, ovat havainneet, että 2000-luvulla kuluttaja maksaa materiaalin lisäksi tuotteeseen sisältyvästä elämyksestä tai kokemuksesta (*experience*). Elämykset ovat ikimuistettavia tietyn ajan kestäviä tapahtumia, jotka koskevat yksilöä hyvin henkilökohtaisesti. Elämyksestä tulee taloutta, kun tuottaja pyytää asiakkaalta maksun pelkästään yrityksen kanssa vietetystä ajasta. Tällä olisi niin haluttaessa yhteyksiä museomaailmaan. Ovathan museot jo pitkään pyytäneet pääsymaksua ”tyhjältä”. Elämysten tuottama arvo on ihmisen sisäisessä reaktiossa. Niitä on neljää eri tyyppiä: viihteellisiä, opettavaisia, eskapistisia ja esteettisiä. Parhaissa tapauksissa kuitenkin elämyksessä yhdistyy elementtejä useista sen alatyypeistä. Joseph Pinen mukaan elämyksiä on ollut aina, mutta vasta nyt niihin erikseen liittyvä taloudellinen arvo on alettu ottaa huomioon. Seuraava askel elämystaloudesta eteenpäin on kohti muutostaloutta (*transformations*). Asiakas maksaa itsensä tapahtuneesta muutoksesta. Muutostaloudessa muutoksen tarjoajalla on vastuu siitä, että muutos ei toimi asiakasta vastaan vaan on hänelle hyödyksi. (Pine & Gilmore 1999, *passim.*; Levinson 1999; www 1.) Itse asiassa esimerkiksi kuntosalit, täydennyskoulutuskeskukset ja psykoterapeutit toimivat jo nyt muutostaloudessa. Myös museoinstituutio voisi olla osa muutostaloutta. Museo on jo valmiiksi kehittynyt organisaationa ja instituutiona siten, että se voisi toimia asiakkaan puolella, antamalla mahdollisuuksia sisäisiin muutoksiin, jotka ovat hänelle hyödyksi. Silloin luonnollisesti museossa pitäisi vallita jonkinlainen konsensus siitä, mikä on hyvää ja tavoiteltavaa, mikä saattaa olla yllättävänkin haasteellista nykyisenä moniarvoisena aikana.

Elämystaloudesta hyötyy kuitenkin vain se osa museoinstituutiota, joka on tekemisissä yleisön palvelun kanssa ja pystyy voimavaroistaan luomaan kaivattuja elämyksiä. Samoihin aikoihin, kun Pinen ja Gilmoren ajatukset ensimmäistä kertaa saivat huomiota Suomessa, Anja-Tuulikki Huovinen osoitti huoltaan Museo-lehdessä siitä, että osa museoista oli muuttunut lippulaivoiksi, ”joille oli löytynyt sopiva markkinarako ja voimavarat menestykseen”.

Silti osa museoista edelleen kurjistui taloudellisesti. Hän oli huolissaan menestyksen mittareista. Jos menestys mitattaisiin vain rahassa, museoiden tehtäväkuva liukuisi elämys- ja kassavirtahakuiseksi. Hänen mukaansa museoiden perustehtävä kuitenkin oli kokonaisvaltainen kulttuuriperinnöstä huolehtiminen ja kulttuurin kehityksen tallentaminen. (Huovinen 1999, 3.) Mielestäni kritiikkiin elämyshakuisuudesta tietenkin on aihetta, mutta museoiden todellinen arvo voisi ollakin mitattavissa muutostaloudellisesti. Lisäksi on mahdotonta kuvitella, että elämyksiä ja muutosta tuotettaisiin tyhjästä. Museoiden pitäisi hoitaa perustehtäväänsä päästäkseen tilanteeseen, missä on jotain, minkä pohjalta elämystä ja muutosta tarjotaan asiakkaille. Jopa Pinen mukaan: "In order to guide someone to a transformation, you must understand their aspirations and what set of experiences are required to help them reach those aspirations. That requires not only knowledge but wisdom as well." (www 1.)

Vuosina 1995–1996 museovirasto ja Turun kauppakorkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskus tekivät yhteistyössä museoiden tulevaisuusvisioita käsitelleen pehmeää systeemimetodologiaa hyväksi käyttäneen tutkimuksen *Tulevaisuuden museossa*. (Huopainen 1997, 24.) Siinä luotiin neljä erilaista skenaariota: muuttumattoman kasvun, katastrofin, paluun menneeseen ja aktiivisen muutoksen.

Katastrofiskenaariossa lähdettiin siitä, että koko yhteiskunnan rakenne oli lähestulkoon romahtanut. Tuolloin museot menettäisivät asiakaskuntansa ja muuttuisivat merkityksettömiksi laitoksiksi. Ne eivät pystyisi turvaamaan kokoelmiaan. Toisaalta museoista saattaisi löytyä tietoa, miten poikkeusoloista on ennen selvitty ja ne mahdollisesti toimisivat tulevaisuuden uskon ja optimismin lähteinä. Paluussa menneeseen puolestaan lähdettiin sellaisesta skenaariosta, että Suomi haluaisi sulkeutua maailman nopeilta ja voimakkailta muutoksilta. Yhtäältä menneisyyttä ihannoitaisiin, mikä olisi museoiden kannalta hyvä asia, mutta toisaalta niistä olisi kuitenkin kiinnostunut vain ohut yläluokka. Suomen talouden supistuessa museoiden resurssit supistuisivat. Museoita hoidettaisiin pääosin palkattomana, aatteellisena vapaaehtoistyönä. Useimmissa museoissa esiteltäisiin vain poliittisesti soveliaista sisältöä. (Huopainen 1997, 54–58.)

Käytännön kannalta mielenkiintoisempia visioita olivat tutkimuksessa muuttumattoman kasvun ja aktiivisen muutoksen skenaariot. 2000-luvun museoiden kehitys todennäköisesti perustuu niiden jonkinasteiselle sekoitukselle. Muuttumattoman kasvun skenaariossa museot ovat vakaa osa yhteiskunnan kulttuuripalveluja, mutteivät keskeisessä roolissa kulttuuri-

palvelujen kirjossa. Niiden tiedonhallinta on hyvässä järjestyksessä ja ne osaavat hyödyntää kokoelmiaan sekä virtuaalisesti että konkreettisesti todellisuudessa. Museot ovat taloudellisesti melko hyvällä pohjalla, mutta niiden julkisen rahoituksen osuus ei lisääntynyt. Osa museoista pystyy hyödyntämään erilaisia ulkoisia projektipohjaisia rahoituslähteitä, osa ei, joten museot eriarvoistuvat. Museoiden työntekijöiden määrä ei kasva, sen sijaan museot käyttävät hyödykseen ostopalveluita, samoin projektityö museoissa lisääntyy. Eriarvoistumista on myös kansainvälisten suhteiden alalla. Eriarvoistuneista museoista pahiten kituvat lakkauteen, toisaalta monet pienet museot voisivat yhdistää voimansa yhteistyöhön. Koska tämän skenaarion Suomessa on pysyvää työttömyyttä ja toisaalta suuri kulutuskykyinen eläkeläisten joukko, museot suuntaavat toimintaansa näille ryhmille. Museoiden ystävien toiminta antaa tekemistä molemmille ryhmille. Lisäksi harrastajatutkimusta tuetaan. (Huopainen 1997, 50–53.)

Aktiivisen muutoksen skenaariossa Suomesta on tullut mosaiikkimainen verkostoyhteiskunta, jossa valta on sillä, joka hallitsee tietoa. Kansalaiset ovat jakautuneet kahteen ryhmään: hyvin koulutettuihin kovapalkkaisiin työssäkäyjiin ja vähänkoulutettuihin matalapalkkatyöntekijöihin, jotka ovat pääsääntöisesti maahanmuuttajia. Suomessa on otettu käyttöön kansalaispalkka, jonka vastineeksi suoritetaan yhteiskuntapalvelua. Tämän Suomen museot ovat edelleen pääasiassa julkisessa omistuksessa, mutta niiden omarahoitusosuus on noussut 30 prosenttiin. Ympäristön tutkimukseen museot saavat lisäresursseja. Museoihin myös palkataan lisää henkilökuntaa ennen kaikkea erityisosaamista vaativiin tehtäviin ja museoiden yleisösuhteita ja markkinointia hoitamaan. Museoissa kuitenkin myös henkilökunnan liikkuvuus ja projektitehtävät lisääntyvät. Museotalle ja -alalle liikutaan entistä enemmän, myös kansainvälisesti. Aktiivisen muutoksen museota kuvastaa ennen kaikkea yhteistyö. Museo on verkostoitunut sekä kansallisesti että kansainvälisesti ja se toimii tiiviissä yhteistyössä koulujen, kirjastojen, arkistojen ja yliopistojen kanssa. Se on luonut toimintamalleja, joiden kautta siitä on tullut ihmisten ja kulttuurien kohtaamispaikka sekä keskustelufoorumi. Yhtäältä museoista tulee entistä suurempia kulttuurimatkojen vetonauloja ja toisaalta ne tavoittavat käyttäjänsä myös virtuaalisesti. Lähialueiden asukkaat ottavat museot omikseen. (Huopainen 1997, 59–62.)

Museoiden tulevaisuustutkimus uskoo vahvasti siihen, että museoiden organisaatiot tulevat muuttamaan monimuotoisemmiksi. Hierarkkiset mallit eivät sen mukaan toimi. Sen sijaan päätösvalta- ja vastuusuhteet ovat hajautettuja. Museot ovat verkostoituneita ja ne yksiköt,

joilla ei ole toimintaedellytyksiä yksinään, voidaan liittää osaksi verkostomaista kokonaisuutta. Museonjohtajilta uudessa museossa vaaditaan johtamistaitojen ja ihmissuhdetaitojen lisäksi herkkyyttä tajuta yhteiskunnassa tapahtuvia asioita. Koko Suomen museolaitosta, museo-instituutiota, tulevaisuustutkimus kuvaa ei-byrokrattiseksi ja itseohjautuvaksi. Se huolehtii itse museotoiminnan kehittämisestä. Onnistuakseen sillä täytyy olla vahvat suhteet mediaan, päätöksentekijöihin ja toimintaympäristöön. Tulevaisuustutkimus myös ennustaa, että "pelkästään toimintoja uudistamalla toivottavaa muutosta ei saada aikaan. Rakenteelliset muutokset ovat välttämättömiä. Hierarkkiset, ylhäältä alaspäin toimivat järjestelmät puretaan." (Huopainen 1997, 68–69.)

Kymmenen vuotta *Tulevaisuuden museossa* -tutkimuksen jälkeen Museovirasto julkaisi tutkimuksen *Museot vaikuttajina, tarve- ja tavoitekartoitus* (Karvonen & al. 2007). Se oli syntynyt hankkeesta, jonka nimi oli ollut "Kohti museotoiminnan arviointia ja museopoliittista toimintaohjelmaa". Tämäkin tutkimus oli tulevaisuudentutkimusta, koska siinä kartoitettiin tulevaisuuden muutostekijöitä, jotka vaikuttavat museotalouden toimintaedellytyksiin ja sisältöihin. Pilottitutkimukseen oli osallistunut 38 erilaista museota eri puolilta Suomea. Tutkimuksen mukaan Suomen peruspilarit ovat kestävä kehitys, hyvinvointiyhteiskunta ja kulttuuriperintö. Museot ovat osa hyvinvointipalveluiden verkkoa, jota ylläpidetään julkisista varoista. Suomeen ja sitä myöden museolaitokseen vaikuttavia muutossuuntia näyttivät vuosina 2005–2007 olevan maailmantalouden yhdentymisen, palvelujen sähköistyminen ja siirtymisen verkkoon, tuotannon, väestön ja palvelujen keskittyminen, väestön ikärakenteen muutos, kulttuurinen monimuotoistuminen ja lisäksi tuottavuusvaateiden koveneminen, toimintatapojen monipuolistaminen sekä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuudet ja verkostoituminen. Museotaloudella lisääntyy tilaaja-tuottajamalli. Sekä julkisella että yksityisellä sektorilla osaaminen ja aineeton pääoma ovat keskeisiä tekijöitä kilpailukykyyn säilyttämisessä. (Karvonen & al. 2007, 5–15.)

Museoviraston julkaiseman tutkimuksen erityinen anti on siinä, että se on melko laajaan suomalaisten museoiden parissa tehtyyn kyselyyn perustuen luonut museoiden toiminnan arviointiin soveltuvia indikaattoreita. Nämä ovat erityisen tärkeitä, koska viimeinkin on muunlaisia tehokkuuden mittareita kuin vain raha ja kävijämäärät. Kuten joistain Museolehden kirjoituksista edellä kävi ilmi, 1990-luku olikin jo kulunut niitä odottaessa. Indikaattoreiden kirjo on moninainen. Esimerkkeinä voisi mainita kulttuuristen ja sivistyksellisten päämäärien tavoittamisen arvioinnin indikaattoreina mm. tietoaineistojen, selvitysten ja

tutkimusten tuottamisen suunnittelun ja päätöksenteon tueksi, museon toiminnan saaman julkisuuden, museon kokoelmien tuomisen laajasti yleisön nähtävälle näyttelyissä, eri yleisöjen huomioimisen julkaisuissa ja opaspalveluissa, kokoelmien esittelyn verkkoympäristössä ja aktiivisen asiakaspohjan laajentamisen. Sosiaalisten päämäärien toteutumista voidaan mitata seuraavilla indikaattoreilla: näkyvyys paikallisena kulttuuritoimijana, aseman vakiintuminen kohtauspaikkana, toimiminen oppimisympäristönä, toiminnan aktiivinen kehittäminen osana paikallisia tai alueellisia hyvinvointipalveluja, toiminta syrjäytymisen vähentämiseksi, toiminta asiantuntijatehtävissä, yhteistyö sosiaali- ja terveystoimen tai alan järjestöjen kanssa. Lopuksi taloudellisten vaikutusten indikaattoreiksi ehdotetaan: osallistumista hankkeisiin, joissa syntyy uusia työpaikkoja tai yritystoimintaa, merkitystä paikkakunnan vetovoimaisuuteen asuin- ja työympäristönä sekä matkailukohteena sekä ymmärryksen kasvua kulttuuri- ja luonnonympäristön taloudellisesta merkityksestä. (Karvonen & al. 2007, 17–21.) Tutkimus suosittaa, että indikaattoreita käytettäisiin kerrottaessa yhteiskunnallisille päättäjille ja museon sidosryhmille museon merkityksestä yhteiskunnassa ja onnistumisesta tehtävässään. Tulevaisuudessa museoiden olisi hyvä verkostoitua sekä toisten museoiden että muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa. Museoiden kehittämiseen itse- ja ulkoinen arviointi on tutkimuksen mukaan paras väline (Karvonen & al. 2007, 26–31).

Kulttuurilaitosten valtionosuusuudistusta 2008–2010 pohtinut työryhmä on esittänyt, että osa valtionosuudesta annettaisiin kannustusperusteisena. Työryhmä myös kannatti mahdollista ylimääräistä kannustusavustusta, mutta totesi sen nykyisessä taloustilanteessa mahdottomaksi, varsinkin kun valtionosuusjärjestelmään on aivan äskettäin investoitu 50 miljoonaa euroa. Kannustettavaa toimintaa työryhmän mukaan voitaisiin mitata joko vertaisarvioinnilla tai tilastolliseen vertailuun perustuen. Laatua kuvastavia tilastoja ei kuitenkaan ole, joten vertailu perustuisi taloudellisiin ja yleisöllisiin mittareihin. Vertaisarviointiin liittyvä ennustamattomuus ja jääviyskysymykset saivat työryhmän epäilemään sen toimivuutta tässä yhteydessä. Niinpä työryhmä päätyi – jälleen – ehdottamaan uusien, paremmin toimintaa ymmärtävien mittarien luomista toiminnan laadun ja tuloksellisuuden arvioimiseksi. (Opetusministeriö 2010, 21–23.)

Luku 3

KANSATIETEESTÄ, LAOGRAFIASTA, NÉPRAJZISTA JA MUSEOISTA

Kansatiede, laografia ja néprajz kansallisessa projektissa

Kansatiede on luonut kansallista identiteettiä

Álki Kiriakidu-Néstoros on kiinnittänyt huomiota siihen, miten keskeisellä sijalla kansan tutkimus on ollut useissa pienissä kansakunnissa niiden kansallisen identiteetin määrittämisessä. Se, että juuri oppimaton maaseudun kansa saman etnisyyden kirjallisen eliitin edustajien sijaan nousi kansallisen identiteetin lähteeksi, ei olisi voinut tapahtua ennen eurooppalaisen nationalismin ja romantiikan aatesuuntausten suunnilleen yhdenaikaista nousua. Vanhemmissa kansakunnissa tällaista kehitystä ei koskaan tapahtunut. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 36–38.) Kansan runojen pitäminen parempana kuin oman maan kirjallisen eliitin johtuu Herderin ajatuksesta, että ulkomailta omaksutut esitysmuodot ovat kansakunnalle turmiollisia, kun taas kansakunnan omimmat, pilaantumattomat ilmaisumuodot turvaavat oman kulttuurin säilymisen ja kansakunnan tulevaisuuden. Juuri kansanrunoilijat olivat olleet parhaiten sopusoinnussa kansansielun kanssa. (Wilson 1985, 22–24.)

Kiinnostus kansankulttuuriin syntyi eliitin kiinnostuksesta kansan kieleen. Tamás Hoferin mukaan Itä-Euroopassa nähtiin kansallisten kielten luominen ensimmäisenä kansallisen kulttuurin muodostamisen tavoitteena. Tähän sisältyivät sekä jo käytössä olleen kielen reformipyrkimykset että kansallisen kirjallisuuden luominen ja edistäminen, kirjallisten instituutioiden luominen sekä lukevan yleisön kouluminen. Ensimmäiseksi pyrittiin vain kääntämään kirjallisuutta omalle kielelle. Hyvin pian tavoitteeksi kuitenkin nousi omintakeisen kirjallisen tyylin löytäminen. Tätä pyrkimystä tukemaan alettiin etsiä ja tutkia kansanrunoutta ja -tarinoita. (Hofer 1980a, 106–107.) Vähän myöhemmin kiinnostuttiin myös muista kansankulttuurin osa-alueista. Erityisesti tämä tutkimus tyydytti suuren yleisön esteettistä nälkää, joka oli syntynyt mm. kansallisten ja kansainvälisten muotoilu- ja teollisuusmessujen myötä. (ibid. 112.) Kansallinen kansankulttuurin tieteellinen ja systematisoiva tutkimus – folkloristiikka ja kansatiede – institutionalisoitui Keski- ja Itä-Euroopassa 1800-luvun loppuvuosikymmeninä. Näinä vuosikymmeninä perustettiin museoita, yliopiston oppituleja, kansatieteellisiä seuroja sekä julkaisusarjoja. Ensimmäiset itäeurooppalaiset kansankulttuu-

rin yleisesitykset julkaistiin myös tuolloin. (Hofer 1995, 216.) Kehitys ei koske pelkästään Itä-Eurooppaa, eurooppalaisen etnologian synty myös Pohjoismaissa on Orvar Löfgrenin mukaan yhtäläisesti liittynyt herderiläiseen kansansieluun ja kansallisten kansankulttuurien kokoamis- ja pelastamisyhteyksiin. Myöhempien tutkijasukupolvien tehtävänä on ollut kriittisesti dekonstruoida ensimmäisen sukupolven saavutukset. Tämä on täytynyt tehdä, jotta kansallisen identiteetin ja kulttuurin kysymyksiin on voitu paneutua uudella, tuoreella otteella. (Löfgren 1989, 5.)

On mielenkiintoista, miten juuri Suomen, Kreikan ja Unkarin kansanperinteen tutkimus on saanut 1970- ja 1980-luvulla hyvin samantapaista kriittistä huomiota. Yhdysvaltalainen William Wilson (1985) kirjoitti kriittisen tutkimuksen Kalevalasta ja kansallisuusaatteesta vuonna 1976. Miltei samanaikaisesti Unkarin *néprajzia* tutkinut, samoin yhdysvaltalainen, Michael Sozan (1977) osoitti kritiikkiä *néprajzin* toimimisesta unkarilaistamispolitiikan välineenä. Alkuaan brittiläinen Michael Herzfeld (1982) puolestaan kritisoi tutkimuksessaan laografian uranuurtajan Nikólaos Politisin toimintaa. Wilson (1985, v–vi) on kertonut kriittisyytensä johtuneen siitä, että hän tutki kansanrunouden ja ideologian suhteita Suomessa 1960-luvulla, jolloin häntä itseään tuohdutti Yhdysvaltojen imperialistinen toiminta Kaakkois-Aasiassa. Eräs haastattelemani laografian ja antropologian professori puolestaan arveli, että Herzfeld oli kriittinen Politisin suhteen, koska hän oli tehnyt tutkimustaan sotilasjuntan (1967–1974) aikaisessa Ateenassa. Tuolloinen oikeistolainen ilmapiiri olisi siis tuohduttanut häntä. (TYKL/spa/148/k:7.)

Suomella, Unkarilla ja Kreikalla on kaikilla se yhteneväisyys, että ne ovat joutuneet luomaan kansallisen identiteettinsä ikään kuin idän ja lännen välissä. Kreikalla ja Suomella on myös yhteisenä tekijänä kohtalaisen nuori kansakunnan luomisen projekti. Kreikkahan itsenäistyi¹⁴ 1820-luvulla ja laajentui seuraavat sata vuotta. Suomi puolestaan sai autonomisen suuriruhtinaskunnan aseman 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ja itsenäistyi 1917. Unkari sen sijaan on ollut itsenäinen valtio 1000-luvulta lähtien. Se oli kuitenkin personaaliliunionissa Itävallan kanssa vuosisatoja. Siten myös Unkari joutui 1800-luvulla luomaan oman, Itävallasta erillisen identiteetin ja kysymään, mikä on todella unkarilaista. 1800-luvun aloitti kreivi Széchényin luotsaama modernisaatiokausi, se kulminoitui vallankumoukseen ja

¹⁴ On tässä yhteydessä syytä muistaa, että tuntemamme muinainen antiikin Kreikka ei ollut yhtenäinen valtio vaan joukko keskenään kilpailevia kaupunkivaltioita, joten 1800-luvulla “uudelleensyntyneellä” Kreikalla ei todellisuudessa ollut historiallista esikuvaa. (Rasku 2007, 43.)

itsenäisyystaisteluun 1848/49, jota seurasi uusabsolutismi. Itävallan ja Unkarin lopulta solmima valtiosopimus vapautti Unkarin aivan uudelleenlaiseen kehitykseen.

Suomessa henkinen ja aineellinen kulttuuri on tieteenaloittain eriytetty folkloristiikaksi ja kansatieteeksi. Sen sijaan Unkarissa *néprajz* ja Kreikassa laografia ovat kaikkea kansanelämän tutkimusta, sisältäen siis sekä kansan materiaalisen että henkisen kulttuurin. Kaikissa maissa kiinnostus kohdistui ensin suulliseen perinteeseen ja esinetutkimus seurasi vasta tämän jälkeen.

Kreikkalainen laografia kansallisen projektin palveluksessa

Kun ajatellaan kreikkalaista 1800-luvun kansallisen ideaalikuvaan etsintää, voidaan löytää ainakin kolme keskeistä ongelmakohtaa: olivatko kreikkalaiset helleenejä (*ellin*) vai (itä)roomalaisia (*romi*). Voidaan katsoa, että poliittinen eliitti ja sivistyneistö jakaantuivat mielipiteiltään hellenisteihin ja romanisteihin. Ulkopuolelta Kreikkaa tarkastelleet aikalaiset saattoivat sen sijaan jopa kyseenalaistaa kreikkalaisten eurooppalaisuuden. Ainakaan moderni Kreikka ei kelvannut heille sellaisenaan. (Herzfeld 1982, *passim*; Calotychos 2003, 237–238.) Moderni Kreikka oli kahden ideologisen tehtävän edessä: piti osoittaa diakroninen jatkuvuus sekä synkroninen hajallaan asuvan kreikankielisen väestön yhteys. Akateemisista tieteenaloista kansanrunoudentutkimuksen lisäksi projektiin ryhtyivät myös kielitiede, klassillisten kielten tutkimus, arkeologia, historia, kirjallisuustiede ja poliittinen historia. Tehtävä koski sekä oman kotiyleisön että ulkopuolisten tarkkailijoiden vakuuttamista asiasta. (Chouliaras 1986, 139–140.)

Filhellenismi oli ollut suosittu eurooppalainen aate. Yksinkertaisimmillaan sillä tarkoitettiin Kreikan itsenäistymisen ja aluelaajentumisen poliittista tukemista muissa Euroopan maissa. Ongelmallista tässä oli se, että helleeneistä muokatut käsitykset olivat olleet taustalla monissa eurooppalaisissa kansallisissa pyrkimyksissä, esimerkiksi Ranskan vallankumouksessa. Itsenäistyneen uuden kansakunnan olisi pitänyt vastata sitä kuvaa, jonka läntinen Eurooppa oli mielessään antiikin jaloista, demokraattisista kreikkalaisista muovannut. (Calotychos 2003, 237.) Kreikan arkitodellisuus ja kansanelämä olivat kuitenkin kaukana antiikin ideaaleista. Näytti siltä, että antiikkia seuranneet vuosisadat olivat vääristäneet ja suorastaan tuhonneet antiikin kulttuuriperinnön. Turkkilaisvallan ohella myös keskiaikainen Bysantti nähtiin harmillisena taantumana. Bysantin väheksyminen ja sen merkityksen uudelleen löytäminen ovat molemmat kansallisen identiteettiprojektin virtauksia, joskin vastakkaisia. Aléxis Politisin mukaan voidaan nimittäin olettaa, että alkuperäinen identifioituminen kreikkalaisilla oli *nimenomaan* kristilliseen ortodoksiaan, jolla tietenkin oli jatkumo aina Itä-Rooman keisarikuntaan saakka. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt, että olisi identifioitunut menneisyyteen vaan pikemminkin silloiseen hetkeen: oltiin ortodokseja erotuksena muslimeihin. (Politis 1998, 4.) Ajatusta klassisista esi-isistä pidettiin jopa vastenmielisenä, olivathan nämä olleet pakanoita (Herzfeld 1982, 124). Kreikkalaisen vanhan eliitin ja ortodoksisen papiston näkemyksen mukaan uskonnollinen identifioituminen oli yhtä kuin kansallinen identifioituminen ja voidaankin olettaa, että yleisesti 1700-luvulla ei vielä ollut varsinaisia valtiollisia pyrkimyksiä. Vasta 1790-luvulla uuden balkanilaisen eliitin – nousevan porvaris-

ton – ideologiseksi päämääräksi nousi ”roomalaisten hellenisointi”. Uusi kansallinen ideologia itsenäistymispyrkimyksineen kuvasti Polítisin mukaan uuden luokan nousua ja sitä seurannutta valtataistelua entisen eliitin kanssa. (Politis 1998, 7–8.) Hän näkee antiikin suosimisen syyksi ennen kaikkea sen paremman kelpaavuuden eurooppalaisen ”yleisön” silmissä. Vaikka eurooppalainen romantiikka pääasiassa ihanoi keskiaikaa, Kreikassa Bysantti nähtiin alennustilaksi verrattuna kreikkalaisten kansalliseen etuun: loistaviin antiikin esiisiin. (Politis 1998, 13–14.) Peter Mackridgen mukaan kreikkalaiset alkoivat suuremmassa määrin kutsua itseään helleeneiksi vuoden 1821 itsenäistymistaistelun jälkeen. Miltei siihen asti ”helleeni” oli käytännössä merkinnyt samaa kuin pakana. Vasta noin vuonna 1800 valistuksen ideologiasta vaikutteita saaneet kreikkalaiset olivat alkaneet käyttää nimitystä helleeni. (Mackridge 2009, 13.)

Kuten jo edellä kävi ilmi, Hoferin mukaan Keski- ja Itä-Euroopan valtioissa kansallinen projekti alkoi kielestä. Myös Kreikassa kansallisen perinnön ongelma kulminoitui kielikysymyksessä. Osa eliitistä kannatti kreikan ”puhdistamista” myöhemmistä vaikutuksista, jotta se tulisi lähemmäksi alkuperäistä, ”puhtaaksi” käsitettyä antiikin kielimuotoa. Osa varhaisista kielitieteilijöistä – se joka kannatti modernia kielimuotoa – kuitenkin näki erityisen merkitykselliseksi kielen jatkuvuuden osoittamisen antiikista moderniin aikaan. Näiden tieteilijöiden tutkimuksessa Bysantin kreikka nousi ratkaisevaan asemaan. Sillä oli rooli todisteena kielen jatkuvuudesta, ei niinkään itsenäisenä kielellisenä kehitysvaiheena. Ajateltiin, että kreikkalaiset ovat aina, kautta historiansa, kirjoittaneet puhekielellään, ja niin pitäisi modernissakin kreikassa tehdä. (Mackridge 1998, *passim*.) Kiistan *katharévusa-* ja *dimotikí-*kielimuotojen, eli kirjallisen ja puhekielenmukaisen kirjakielen, välillä voidaan katsoa jatkuneen pitkälle 1900-luvulle. Kyseessä ei ole mitätön riita kirjakielen kieliopista ja sanavarastosta, vaan paljon laajempi ja monimuotoisempi kansallisen identiteetin ja jatkuvuuden ongelmakenttä, johon tutkijat ovat pyrkineet antamaan omia ideologiaväritteisiä vastauksiaan. (Mackridge 2009, *passim*.)

Kreikkalaiset taistelivat itsenäisen Kreikan puolesta pitkään. Kansannousu alkoi vuonna 1821 ja vasta vuonna 1832 Kreikasta tehtiin Ison-Britannian, Ranskan ja Venäjän sanelemana kuningaskunta. Tuolloin itsenäiseen Kreikkaan kuului kuitenkin vasta vajaat 50 000 neliökilometriä maata ja runsaat 750 000 asukasta. Oli ilmeistä, ettei projekti ollut vielä loppuun saatettu. (Smerlas & Ntouskas 1999, 14–15.) Kreikka laajeni itsenäistyttyään Peloponnesokselta kohti pohjoista. Siihen liitettiin Thessalia (1881), Epirus (1913) ja Makedonia

(1919). Näitä kaikkia pidettiin alueina, joihin Kreikan valtiolla oli historiallinen oikeus ja laajentumien tapahtui Kreikkaa suojelevien suurvaltojen siunauksella. Britannia antoi hallussaan olleet Joonianmeren saaret Kreikalle vuonna 1864. Kreikan laajentuminen oli suosioinnussa tuolloisen länsieurooppalaisen ajattelun kanssa. (Rasku 2007, 42–43.)

Koska Bysantti, eli keskiaikainen Itä-Rooma, oli luonteeltaan ekspansiivinen ja sen historiallinen alue nuorta modernia Kreikkaa laajempi, on monissa tutkimuksissa mainittu juuri Bysantin toimineen esikuvana kreikkalaiselle laajentumisideologialle, nk. *megáli idéalle*. Joissain tutkimuksissa vedetään suora ideologinen jatkumo Konstantinopolin tuhosta moderniin Kreikkaan: ajatellaan, että kristityn kansan nousu turkkilaisvallan (*turkokratía*) alta ja Konstantinopolin uudelleen rakentaminen on ollut kansan tavoite ja haave koko ajan. Tällainen näkemys on ollut vallalla mm. kansanrunouden tutkimuksessa. (Kitromilides 1998, 25; Herzfeld 1982, 129.) On itsestään selvää, että Konstantinopolin kukistuminen ja profetioiden sen uudelleenvalloittamisesta olivat kansanperinnettä. Pashális Kitromilídisin (1998, 26) mukaan on kuitenkin syytä korostaa, että *megáli idéassa* kyseessä oli erityisesti moderniin, 1800-luvun valtionmuodostukseen liittynyt ilmiö. Hänen mukaansa historiallisen jatkuvuuden näkeminen Bysantista moderniin aikaan, mitä tulee kansan itsenäistymispyrkimyksiin, häivyttää kuvasta sen tosiasian, että 1800-lukulainen kreikkalainen kansallismielisyys oli oma, erillinen älyllinen ja poliittinen projektinsa, jonka tavoitteena oli Kreikan valtion vakinaistaminen ja legitimointi. Vähintään yhtä paljon kuin *megáli idéa* palveli laajentumispolitiikkaa, se antoi selityksen, miksi osa Kreikan eliittiä tuli diasporayhteisöistä ja silti kuului samaan kulttuuriseen kokonaisuuteen (Chouliaras 1986, 140).

Megáli idéaa käsitteenä käytti ensimmäiseksi runoilija Aléksandros Sútšos vuonna 1843. Seuraavan kerran, ja ratkaisevasti, siihen turvautui valtiopäivämies Koléttis puheessaan parlamentissa 14.1.1844. Kitromilídisin (1998, 27) mukaan Koléttis ei kuitenkaan sanallaankaan vielä viitannut Bysanttiin, vaan tarkoitti *megáli idéalla* itse asiassa ainoastaan Kreikan kulttuurista ja poliittista hegemoniaa ”kreikankielisessä idässä” (ts. Aasian puoleisella Egeianmeren rannikolla). Bysantin käsitteen varsinainen isä oli historioitsija Konstantínos Paparrigópulos, joka Kreikan kansakunnan historiassaan (1. painos 1860–74 ja 2. painos 1885–87) yhdisti Kolettisin *megáli idéan* ja historiallisen Bysantin. Näin syntyi ”romanttisen hellenismien” poliittinen kulttuuri. (Kitromilides 1998, 27–28; myös Kyriakidou-Nestoros 1986, 42.) Yllättävää kyllä, Herzfeldin (1982, 123) mukaan hellenistit ennemminkin kuin romanistit kannattivat *megáli idéaa*, vaikka Bysantin merkitys oli idealle keskeinen. Kitromilídisin mukaan

kuitenkin bysanttilainen *megáli idéa* oli melko myöhäinen ideologinen tulokas eikä se koskaan saavuttanut yleistä suosiota poliittisen luokan keskuudessa. Kansallisena ideologiana se kariutui vuoden 1922 murhenäytelmään, joka aloitti Kreikan 1900-luvun surkeasti. (Kitromilides 1998, 33.) Noin miljoona Vähän-Aasian kreikkalaista karkotettiin Turkista ja noin 500 000 turkkilaista ja albanialaista muslimia Kreikasta. (Rasku 2007, 43.)

Vaikka historioitsija Paparrigópulos olikin tietoinen saksalaisen historiankirjoituksen tuolloisesta romanttisesta traditiosta, hän ei turvautunut eurooppalaisten aikalaistensa kieli- ja kansatieteellisiin teorioihin. Hänen teesinsä oli viiden aikakauden kreikkalainen ”kulttuurirevoluutio”: muinainen, makedonialainen, kristitty, keskiaikainen ja moderni hellenismi. Bysantti nousi tässä jatkumossa edustamaan kansallisen yhtenäisyyden, solidaarisuuden ja koheesion ideaaleja. Paparrigópulosin Kreikan kansakunnan historia oli Kitromilídisin mukaan yhteiskunnalliselta vaikuttavuudeltaan erittäin merkittävä: se antoi uuden valtion kansalaisille mahdollisuuden ajatella koko Kreikan pitkää historiaa ”meidän” historianamme. Näin keisareista tuli ”meidän keisareitamme” ja Konstantinopolin tuhokin vaikutti lukijan silmissä henkilökohtaiselta häviöltä. Vähitellen Bysantin esikuvasta tuli myös poliittisessa ajattelussa tavoittelemisen arvoinen kansallinen päämäärä. Samalla ortodokskristitty liturgia ja siinä säilyneet ikaikaiset muodot, esimerkiksi keisarien ja kristittyjen kuninkaiden muistelu, saivat uuden poliittisen sisällön. (Kitromilides 1998, 29–31.)

Tieteenhistoriallisesta tutkimuksesta käy hyvin ilmi (mm. Herzfeld 1982, luku 4), että Kreikan kansalliset tieteet joutuivat alusta asti puolustuskannalle, mitä tulee kreikkalaiseen rodulliseen ja kulttuuriseen jatkuvuuteen. Jakob Philipp Fallmerayer, germaaninen historioitsija ja pamfletisti, kiisti sekä kreikkalaisten eurooppalaisuuden että modernin kreikan kansanverenperinnön – eli rodullisen jatkuvuuden – antiikin helleeneistä. Todistaakseen tämän hän turvautui lähinnä historialliseen ja kulttuuriseen aineistoon. On huomattava, että vielä tuohon aikaan rodullinen ja kulttuurinen jatkuvuus käsitettiin yhdeksi ja samaksi kysymykseksi. Fallmerayerin teesin mukaan helleeninen väestö oli bysanttilaisena aikana tuhoutunut kokonaan ja tilalle oli siirtynyt albaaneja ja slaaveja. Erityisen raivostuttavaa kreikkalaisten kannalta oli, että Fallmerayer päätyi tuloksiinsa ennen kuin oli itse edes käynyt Kreikassa. Puolustuskannalle joutuminen ei ollut suinkaan laografian kehityksen kannalta huono asia: Herzfeldin (1982, 80) mukaan nimenomaan tehtävän haasteellisuus sai tämän akateemisen alan ennennäkemättömään kukoistukseen – samalla kuitenkin laografiasta tuli väistämättä tieteenala, jolla oli akateemisen merkityksen lisäksi vahva poliittinen lataus.

Tieteenhistorialliset jaottelut ovat melko yhteneväisiä kreikkalaisten laografien eri sukupolvien jaottelussa. Stélios Papadóulos on jakanut väitöskirjassaan tieteenhistorialliset periodit seuraavasti: a) ensimmäiset tutkijat 1800-luvulla; b) Nikólaos Polítisin (1852–1921) perustava työ ja Kansanrunousarkiston ja Likion-yhdistyksen tekemä tutkimus 1909–1921; c) Stílpon Kiriakídisin, Angelikí Hatzimihálin, Dimítrios Lukópulosin ja Vähän Aasian tutkimuskeskuksen tekemä tutkimus 1922–1950; d) yliopistollisten ja yliopistojen ulkopuolisten tutkijoiden moderni etnografinen tutkimus. (Papadopoulos 1982, luku 1.)

Álki Kiriakídu-Néstorosin tieteenhistoriallinen jaottelu osoittaa, miten laografia palveli kansallista projektia eri aikoina ja miten käsitys kansasta muuttui. Jo ennen laografiaa oli kansanrunouden tutkimusta, vaikka folkloristiikasta puhuminen olisikin historian vääristämistä. Ensimmäisessä vaiheessa, jota Kiriakídu-Néstoros kutsuu kreikkalaiseksi valistukseksi, vuosina 1770–1820, eliitti ei sinänsä arvostanut kansaa, mutta halusi vapauttaa sen valistuksen avulla taikauskosta. Kansan sananlaskuissa katsottiin ilmenevän kansan moraalinen selkäranka. Toisaalta kielitieteessä heräsi ajatus organisesta kielen kehityksestä. Kieltä ei sen mukaan olisi saanut kehittää sellaisiin muotoihin, jotka eivät luonnostaan olisi syntyneet kansan suussa, joten kansankieltä oli tutkittava. Tässä yhteydessä syntyi ensimmäinen kiinnostus kansantaruihin. Voidaan katsoa, että Claude Faurielin ensimmäinen kreikkalaisten kansanlaulujen julkaisu vuodelta 1824 kuuluu tähän ajattelulliseen aaltoon. Bukarestissa vaikuttanut valistusfilosofi Dimítrios Katartzís (1730–1807), joka kannatti kansankieltä, ei ollut varsinainen romantikko, koska *Volksgesistia* ei vielä tuolloin ollut keksitty Saksassa, mutta kylläkin samanlaisen ajattelun edelläkävijä. Hän uskoi, että kansa luonnostaan alkaa myös sivistyä, kun kansakunta itsenäistyy. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 41; Jusdanis 1991, 25–26.)

Seuraava vaihe Kiriakídu-Néstorosin sukupolvien mukaan ajoittui kreikkalaiseen romantiikan aikaan. Se alkoi kuningas Otosta (1832) ja loppui ensimmäiseen porvarihallitukseen (1924). Tänä aikana alkoi Nikólaos Polítisin työ laografian vakiinnuttamiseksi tieteenä. Kiriakídu-Néstorosin mukaan kreikkalainen laografia otti – samoin kuin historioitsija Papparigópuloskin – päätehtäväkseen jatkuvuuden osoittamisen antiikista moderniin aikaan. Toisin kuin historiankirjoituksessa, jonka päätehtävä oli yhtenäisen historiallisen linjan todentaminen, laografiassa pääasiaksi nousi kulttuurin säilymisen todentaminen. Keskeinen termi, jota romantiikan ajan kansatieteilijät, tieteenalan isä Nikólaos Polítis ennen kaikkea, käytti-

vät ja joka hyvin kuvastaa tätä pyrkimystä, oli "elävät muistomerkit". Tällä tarkoitettiin niitä kreikkalaisen antiikin "monumentteja", eli muistoja tai jäänteitä, jotka elivät kreikkalaisten keskuudessa edelleen. Modernin Kreikan kansanelämää ja kansanrunoutta verrattiin kertomuksiin antiikin tavoista ja uskomuksista. Vertailun kautta pyrittiin todistamaan kreikkalaisen rodun jatkuvuus antiikista nykypäivään. Varteenotettavaa on, etteivät laografit oikeastaan olleet kiinnostuneita kansanelämästä sellaisenaan, vaan kansan kyvystä kantaa tiedostamattaan ikivanhoja kulttuurielementtejä. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 42–43.)

Herzfeldin mukaan varhaisia laografisia tutkimuksia tekivät esim. historioitsijat, arkeologit ja filologit, mutta tieteenalan nimen kehitti Nikólaos Polítis. Hän esitteli termin vuonna 1884. Laografiassa näkyi klassillisen filologian taipumus tekstianalyysiin ja arkeologiasta ja arkistotutkimuksesta peritty tavoite historialliseen rekonstruktioon. Polítisin laografia oli ennen kaikkea kansanrunouden ja -tapojen tutkimusta, eli tutkimuksen kohteena oli ennen kaikkea folklore. (Herzfeld 1982, 98–99.) Polítis perustikin vuonna 1918 Kreikan kansanrunousarkiston, jonka tarkoituksena oli taata systemaattinen kansanperinteen tutkimus (Kaliambou 2004, 257). Lisäksi Polítis oli jo vuonna 1909 perustanut aikakausjulkaisu *Laografían* kansanrunouden julkaisukanavaksi (Beaton 1986, 116).

Herzfeldin mukaan Nikólaos Polítisin metodi oli eräänlaista etnoarkeologiaa, jossa oli myös vertaileva juonne. Edeltäjiensä tavoin Polítisikin etsi kansanrunoudesta ja -tavoista yhtymäkohtia antiikin kirjallisuudessa esiintyviin esimerkkeihin. Samanaikaisesti hän kuitenkin teki myös vertailua Balkanin muiden kansojen tapojen ja runouden kanssa. Polítis ei liioin ajatellut, että kulttuuripiirteet olisivat säilyneet identtisinä, vaan piti muutosta luonnollisena osana kulttuurin luonnetta. Polítis oli ottanut vaikutteita Grimmin veljeksistä, mikä näkyi hänen kiinnostuksessaan esikristillisiksi tulkittavissa oleviin kulttuuripiirteisiin. Hän opiskeli vuonna 1876 Saksassa Albrecht Dieterichin oppilaana. Saksasta voidaankin olettaa tulleen hänen kiinnostuksensa vertailevaan metodiin. On myös selviä todisteita, että Polítis jo varhain oli lukenut Tylorin teoksia ja pyrki jopa olemaan kirjeenvaihdossa tämän kanssa. Tylorilta Polítis omaksui jäänteiden (*survival*) käsitteen. Hän kuitenkin muokkasi siitä kreikkalaisiin oloihin soveltuvamman. Tylorin mukaan jäänteet on osoitus primitiivisemmistä, varhemmista kulttuurimuodoista. Kreikkaan se ei sinällään soveltunut, koska kreikkalaisen tieteen piti ideologisesti todistaa, että varhaisin helleeninen kulttuurimuoto oli puhtain. Polítisin teksteissä kuitenkin on viittauksia Tylorin kulttuurievolutionistiseen teoriaan, vaikka se onkin – tahallisesti – väärinymmärretty. (Herzfeld 1982, 100–104.)

Kiriakídu-Néstorosin mukaan näkemys kansasta sivistymättömänä ja ikään kuin sokeasti jaloja jäänteitä kantavana muuttui suunnilleen vuosiin 1880–1922 rajoittuvana ajanjaksona. Samalla kun porvaristo nousi, nousivat myös romanismi sekä kansankielen (*dimotiki*) suosio. Kansa alettiin nähdä kulttuurin ainoana aitona synnyttäjänä. Juuri kansankulttuurista eliitin tuli nostaa oma inspiraationsa ja palauttaa uudet, jalostetut kulttuurintuotteet takaisin kansalle. Vaikka tämäkin näkemys oli taaksepäin katsova, ei enää kaivattu antiikkiin vaan lähemmäs historiassa. Aidon kreikkalaisen luonteen ajateltiin löytyvän kansankulttuurista, jonka juuret olivat Bysantin jälkeisessä historiassa ja itsenäisyystaistelussa. Kiriakídu-Néstorosin mukaan tässä kohdin laografia toimi kansallisen solidaarisuuden tukemiseksi aikana, jolloin yhteiskunnalliset eturistiriidat syvenivät. Vallitseva ideologia näki menneen, traditionaalisen ja kotoperäisen hyvänä ja uuden, edistyksellisen sekä kansainvälisen pahana. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 43–44.)

Yksi Michael Herzfeldin keskeisiä teemoja tutkimuksessa *Ours Once More* on laografian toimiminen ekspansionistisen kansallisen identiteettipolitiikan välineenä. Hän osoittaa tutkimuksessaan, miten yhtäältä laografia kansallisesti innoittuneena etsi kansan runoudesta todisteita koko kreikankielisen alueen kuulumisesta moraalisesti Kreikalle, ja toisaalta, miten nämä todisteet edelleen innostivat irredentionalistista politiikkaa, eli *megáli idéaa*. (Herzfeld 1982, 118–119.) Onkin totta, että Politis kuului niihin älykköihin, jotka kannattivat *megáli idéaa*. On kuitenkin luultavaa, että jollei Herzfeld olisi tehnyt tutkimustaan sotilasjuntan aikaisessa Ateenassa, jossa vallitsi oikeistolainen henkinen ilmapiiri, hän ehkä olisi ollut johdopäätöksissään loivempi. (TYKL/spa/148/k:7.)

Herzfeldin mukaan laografia poistui kansallisen identiteettipolitiikan näyttämöltä suunnilleen vuonna 1922. Politis itse oli kuollut jo 1921 eikä nähnyt Konstantinopolin takaisin valloituksen epäonnistumista ja sitä seurannutta kansallista tragediaa. Kun Politiksen seuraajien edustamalla laajenemispolitiikkaa tukeneella tieteellä ei enää ollut tilausta, tutkimuksen suunta muuttui vähemmän populistiseksi ja akateemisemmaksi. (Herzfeld 1982, 138–139.) Vuoden 1922 väestöjen pakkosiirron Itä-Traakiasta ja Vähästä-Aasiasta olisi Kiriakídu-Néstorosin mukaan pitänyt herättää kansatieteellistä kiinnostusta vähintäänkin siksi, että esiin nousseet silmiinpistävät alueelliset variaatiot haastoivat aiemman, muuttumattomiin kulttuuripiirteisiin perustuvan, historiallisen ”elävien monumenttien” ajatuksen. Akateeminen laografia ei kuitenkaan reagoinut haasteeseen. Sen sijaan siirtoväestöä tutkittiin

yksityisestä aloitteesta. Mélpo ja Octave Merlier perustivat Vähän-Aasian tutkimuskeskukseen¹⁵. Kuitenkin tämänkin kiinnostuksen kohteena oli lähinnä vanhan, taakse jääneen alueellisen kulttuurin tallentaminen unohduksen uhatessa. Kukaan ei dokumentoinut uuden, todellisen yleishelleenisen kulttuurin syntyä väestön sekoittuessa, eikä liioin kiinnittänyt huomiota merkittäviin sosiaalisiin ongelmiin. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 44–45.) Stélios Papadópolosin mukaan siirtoväestön tutkimukseen keskittynyt Vähän-Aasian tutkimuskeskus, jossa Mélpo Merlierin lisäksi työskenteli Dimítrios Lukópulos, teki erinomaisen kattavaa tutkimusta Anatolian eri osista. Tutkimus perustui siirtoväen muistitietoon. Heidän käyttämänsä metodit eivät kuitenkaan vaikuttaneet muihin tutkijoihin. Papadópolosin mukaan aikakauden yliopistomaailman pääkaupunkikeskeisyys ja olematon kiinnostus nykyään tai tulevaan olivat erittäin hedelmätön kasvuperä tieteelle. (Papadopoulos 1983, 165.)

Nikólaos Polítis oli ensimmäinen suuri kansanrunouden tutkija, mutta materiaalisen kulttuurin tutkimukseen perehtyi vasta joitain vuosikymmeniä myöhemmin ensimmäisenä Angelikí Hatzimiháli. (Romaïou-Karastamati 1995, 155.) Angelikí Hatzimiháli, joka nousi kansansivistyksellisen Likion-yhdistyksen riveistä, oli kansantaiteen tutkimuksen todellinen pioneeri. Hän omisti koko elämänsä (1895–1965) kansankulttuurille ja teki mittavia kenttätutkimuksia koko Kreikan alueella. Hän julkaisi lukuisia kirjoja ja artikkeleita Kreikan kansankulttuurin moninaisuudesta. Hatzimiháli oli jäsen monissa merkittävässä seuroissa ja yhdistyksissä ja yksi hänen saavutuksistaan oli naisille suunnattujen käsityöammattikoulujen perustaminen. (Antzoulatou-Retsila 2005, 386.) Hatzimiháli ei varsinaisesti kuulunut akateemisiin tutkijoihin, mutta hän kehitti vähitellen oman metodinsa. Hänen tutkimuksellaan oli huomattava vaikutus muihin, hänen jalanjäljissään seuranneisiin kansantaiteen harrastajiin ja itseoppineisiin tutkijoihin. (Papadopoulos 1983, 165.)

Thessalonikin Aristoteleen yliopiston laografian ja antropologian professori Eleonóra Skutéri-Didaskálon mukaan Thessalonikin yliopistoon perustettiin vuonna 1926 ”Muinaisten kreikkalaisten uskonnon ja elämän sekä laografian” oppituoli. Sitä ryhtyi hoitamaan Stílpon Kiriakídis (1887–1964, professorina vuoteen 1957), Polítisin kollega ja oppilas. Kiriakídisin tutkimusta voitaisiin kuvailla boasilaiseksi, hänen tutkimuksensa oli historiallista empirismiä. Ateenassa ei Polítisin jälkeen vähään aikaan ollut yliopistollista laografiaa. Polítisin alkuaan perustamaa Akatemian kansanrunousarkistoa johti 1940-luvulla Polítisin oppilas Jórgos

¹⁵ Mélpo (1890–1979) oli kreikkalaissyntyinen musikologi ja ranskalainen Octave (1897–1976) kreikankielen asiantuntija ja Ateenan Ranskan instituutin johtaja. Vähän-Aasian tutkimuskeskus syntyi Mélpon keräämien kreikkalaisen kansanmusiikin ja vähäaasialaisen suullisen perinteen arkistojen pohjalta. (www 2.)

Mégas. Hänen lähestymistapansa oli historiallis-maantieteellinen. Mégasin johtamat tutkijat tekivät merkityksellisiä kenttätöitä Pohjois-Kreikassa, Mégas keräsi Traakiassa ja Thessaliasa ja Dimítrios Lukópulos Rumeliassa. Mégasin tutkimus oli arvoväritteistä, koska hän johdonmukaisesti näki kreikkalaiset versiot *Urformeina* ja arvotti ne siten paremmiksi ja vanhemmiksi kuin muut löydökset. Koska laografia liitettiin etnisyyteen, se politisoitui. (TYKL/spa/148/k:7.) Mégas toimi Ateenan yliopiston professorina vuodesta 1947 lähtien. Itse asiassa vasta hänen kauttaan ajatus *Volksgeistista* juurtui kreikkalaiseen laografiaan. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 39.)

Kiriakídu-Néstorosin näkemyksen mukaan virallinen kreikkalainen laografia, siten kuin sitä edusti Thessalonikin yliopiston professori Stílpon Kiriakídís, ei mennyt mukaan 1930-lukulaisen Metaksásin hallintokauden ”kolmannen kreikkalaisen sivilisaation”¹⁶ ideologiseen rakennusprojektiin. Kiriakídísin lähestymistapa oli historiallisemmin suuntautunut ja vähemmän tunteenomainen. Kiriakídís määritteli laografian lyhyesti tieteenksi, joka tutkii kansaa ja sen kulttuuria, kansankulttuurin tutkimukseksi. Hänen kulttuuriteoriansa mukaan modernin kreikkalaisen kulttuurin juuret eivät olleet klassisessa antiikissa vaan myöhäisessä kreikkalais-roomalaisessa kaudessa, jolloin kreikkalaiset, roomalaiset ja itäiset elementit yhdistyivät kristinuskon vaikutuksesta. Kreikkalainen kansankulttuuri syntyi samoihin aikoihin kuin myöhäisantiikin *koiní*-kreikkakin. Hänen näkemyksensä mukaan Kreikan kansankulttuuri ammensi siis samasta kulttuuripohjasta kuin muukin välimerellinen, ja laajemmaltikin eurooppalainen, kansankulttuuri. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 37, 45.) Thessalonikin yliopiston laografian ja antropologian professori Eleonóra Skutéri-Didaskálu huomautti kanssani käymässä keskustelussa, että on mielenkiintoista, miten Ateenassa vaikuttanut Mégas myötäili ideologialtaan Metaksásin diktatuuria, mutta teki konkreettisia, loistavia kenttätöitä kun taas puolestaan Kiriakídís oli kenttätöissään miltei aristokraattisen etäinen, mutta päätyi demokraattisempiin tuloksiin. (TYKL/spa/148/k:7)

Toisen maailmansodan aikaan kreikkalainen kansatiede joutui vastaamaan vielä uudelleenlämmitettyihin saksalaisväitteisiin kreikkalaisten ”epäpuhtaudesta”. Kun Saksa miehitti Kreikan, se pyrki ideologisesti mitätöimään kreikkalaisen kansan oikeuden ”elintilaansa”. Kiriakídu-Néstorosin mukaan tähän laografia pystyi vastaamaan todellisuuspohjaisten eikä enää spekulatiivisten argumenttien turvin. (Kyriakidou-Nestoros 1986, 45–46.)

¹⁶ Ajatuksena oli, että Metaksásin diktatuurista (1936–1941) alkoi kolmas sivilisaatio antiikin ja bysantin jälkeen (Clogg 2002, 247–248).

Thessalonikin oppituoli muutti nimensä 1970-luvun alussa laografiaksi ja 1980-luvun laitosuudistusten yhteydessä laografian ja sosiaalianthropologian oppituoliksi. Vuonna 1976 Kiriakidista seurasi professorina tämän tytär Álki Kiriakídu-Néstoros (1935–1988), joka kuitenkin menehtyi syöpään melko nuorena. Kiriakídu-Néstoros oli erikoistunut Claude Lévi-Straussin tuotantoon ja tutki mm. muodon merkitystä ja osui semioottiseen analyysiin samoihin aikoihin, kun siitä tuli suosittua maailmalla. (TYKL/spa/148/k:7.) Stélios Papadópuolos on kiinnittänyt väitöskirjassaan huomiota vielä 1970-luvulla laografiassa vallinneisiin puutteisiin. Näitä hänen mukaansa olivat modernien kenttätyömenetelmien puute, kriittisen tieteenhistorian puute, puutteellinen museokokoelmien dokumentaatio ja edelleen jatkunut 1800-luvun tieteellisen tradition noudattaminen. (Papadopoulos 1928, luku 1.)

Nykyään laografian opetusta on osassa Kreikan yliopistoja, mutta joihinkin on samaan tarkoitukseen mieluummin vakiinnutettu esimerkiksi sosiaalianthropologiaa. Ateenan ja Thessalonikin jälkeen laografian oppituoli perustettiin Ioánninaan vuonna 1964, ensimmäisenä professorina toimi 1964–1969 Kefaloniasta kotoisin ollut Dimítrios Lukátos. Lukátos oli aiemmin työskennellyt Jórgos Mégasin alaisuudessa Ateenan akatemiaan kuuluneen kansanrunousarkiston toimittajana. Kreikan sisällissodan aikaan hän oli opiskellut Pariisissa. Nykyisin laografia on Ioánninassa yksi oppiaine historian ja arkeologian laitoksella. Sitä ei voi opiskella pääaineena, vaan se kuuluu syventäviin opintoihin erikoistumisopintoina. Mitilíniin Egeian yliopistoon perustettiin *sosiaalianthropologian* ja historian oppituoli vuonna 1984. Traakian yliopistoon perustettiin 1990-luvun alussa historian ja *etnologian* oppituoli. Thessalian yliopistoon perustettiin vuonna 1993 historian, arkeologian ja laografian laitos, joka muutti nimensä vuonna 2002 historian, arkeologian ja *sosiaalianthropologian* laitokseksi. Ateenan yliopistossa laografia on nykyään yhdessä bysanttilainen filologian kanssa oppiaineena filosofisessa tiedekunnassa *filologian* laitoksella, mikä korostaa sen kansanrunouden tutkimuksellista luonnetta. Thessalonikissahan se on yhdessä sosiaalianthropologian kanssa. (Professori Minás Aleksíadis in luento Turun yliopiston kansatieteen opiskelijoille lokakuussa 1998 Ateenassa; Nelli Melídu-Kefalá 18.3.1997; Edwards 2004, 107; www 3; www 4; www 5; www 6.) Laografiaa ei opiskella pääaineena, vaan se on erikoistumisala pidemmälle ehtineille opiskelijoille tai tohtoriopiskelijoille. Monet kreikkalaiset laografit ovatkin peruskoulutukseltaan arkeologeja. (Éfi Karpodíni-Dimitriádi, suullinen tiedoksianto 9.6.1998.) Tämä on mielestäni tärkeä seikka verrattaessa tieteenalan painoarvoa suomalaiseen kansatieteeseen ja unkarilaiseen *néprajziin*.

Néprajz

Kansatieteeksi, *néprajz*, (kirjaimellisesti "kansankuvaus", etnografia) kutsutaan Unkarissa sekä materiaalisen että henkisen kansankulttuurin tutkimusta. Kansatieteilijä ja kulttuurihistorioitsija László Kósa on kirjoittanut yleisesityksen Unkarin kansatieteen kehityksestä *A magyar néprajz tudománytörténete*, Unkarin kansatieteen tieteenhistoria. Käytän Kósan hahmottelemaa tieteenhistoriallista kehitystä pääasiallisena viitekehyksenä tässä luvussa. Kósan mukaan Unkarin kansatiede jakautuu seuraaviin jaksoihin: romantiikka (1817–1872), positivismi (1872–1933), kansallisen tieteen aika (1933–1949) sekä lähihistoria ja nykyhetki (1900-luvun jälkipuolisko).

Kansatieteellä oli syntyäikoinaan hyvin vahva yhteys esihistoriaan. Tamás Hoferin mukaan se aloitti Unkarissa nimenomaan esihistorian aputieteenä, joka vasta myöhemmin itsenäistyi. Sen tehtävä oli tuottaa tietoa, jota käytettiin esihistorian hahmottelussa. Alun perin oli nimittäin vallalla ajatus, että kansankulttuuri kantaa itsessään jäänteitä vanhoista, unkarilaisten maahantuloa edeltävistä ajoista ja näin ollen kansankulttuuria tutkimalla voidaan rekonstruoida muinaishistoriaa. Tämä käy ilmi esimerkiksi Antal Herrmannin kansatieteellisen seuran ensimmäisessä kokouksessa pitämästä puheesta, jossa hän luonnehtii kansan käyttöesineitä "geologisin" termein: jokainen aikakausi jättää esineisiin oman kerrostumansa. Tiede alkoi kuitenkin hyvin pian kehittyä vertailevaan ja luokittelevaan suuntaan, eikä enää taipunut pelkäksi mahdollisimman vanhojen – ja yleensä ottaen itäisten – piirteiden etsiskelyksi. 1920- ja 30-luvuilla alettiin kansankulttuuria käsitellä prosessina, joka oli hahmoteltavissa arkistomateriaalin kautta. Esimerkiksi István Györffy osoitti, ettei Unkarin tasankoalueen ekstensiivinen karjatalous ollut jääne unkarilaisten maahantuloa edeltävistä ajoista, vaan seurausta ottomaanien sodista, jolloin alueen keskiaikainen kyläasutus oli tuhoutunut. Myöhemmin kansatiede on esittänyt toteen, että se, mitä pidettiin aitona, muinaisena kansankulttuurina, olikin itse asiassa porvarillistuvan talonpoikaisluokan kulttuuria, joka oli hetkellisesti saavuttanut sellaisen vauraan ja värikkään muodon, jota aiemmat tutkijat ja kansankulttuurin vaalijat pitivät "aasialaisena mieltymyksenä koreiluun". (Hofer 1996, 117–120.) László Kósan (1991, 58) mukaan puolestaan kansatiede määriteltiin sekä sisä- että ulkopuolelta muinaistieteeksi vielä 1920-luvulla. Silti hänenkin mielestään olisi epäoikeudenmukaista määritellä 1930-lukua edeltävä kansatiede ainoastaan idealistiseksi muinaistieteeksi, olihan se kuitenkin menestyksellisesti tuonut esille laajan materiaalin omalta eri-

tyisälaltaan. 1930- ja 40-lukujen taitteessa kansatieteeseen sitten viimein asetettiin historiallisen ja funktionalistisen tutkimuksen perustukset, minkä jälkeen kansatiede saattoi karistaa yltään muinaistieteen leiman. (Kósa 1991, 63.)

Koska kansatiede on yleensä ottaen Euroopan maissa nk. kansallinen tiede ja sen synty usein liittyy kansallisuusaatteen nousuun, on syytä tarkastella unkarilaisen kansatieteen suhdetta kansallisuusaatteeeseen. Antropologi Michael Sozan on väitöskirjassaan esittänyt, että unkarilainen kansatiede oli yksi unkarilaistamispolitiikan keskeisiä välineitä aikana, jota hän kutsuu ”kultaiseksi aikakaudeksi” (1889–1919) (Sozan 1977, luku 5, passim, 339–340). Sozanin kirjaa käsitelleessä kirja-arvostelussaan Tamás Hofer huomauttaa, että tämä ei ole antropologina ottanut huomioon kansatieteen eurooppalaisia juuria ja lähtökohtia, ja on omasta tieteenalastaan käsin rajannut tarkastelukohteensa sellaisella tavalla, mikä ei tyydytä nykykansatieteilijöitä Unkarissa (Hofer 1980b, 121–123).

Kósan mukaan Sozan ei ota huomioon sitä, että vielä vuosisadan vaihteessa kansatieteilijöiden parissa vallalla oli toinenkin aate: pienois-Eurooppa, jonka mukaan Unkari kansallisuuksineen oli kuin Eurooppa pienoiskoossa. Etnosentrinen näkemys ei ollut vielä pyyhkinyt kilpailevaa aatetta pois sillä voimalla, jonka se sai vasta Trianonin rauhansopimuksen jälkeen (Kósa 2001, 111–112.) Hoferin mukaan puolestaan vuosisadan vaihteessa kehittymässä ollut etnografia tieteenalana kannatti monietnistä kansallisuusmallia. Toisin kuin esimerkiksi toisaalla Itä-Euroopassa ja Saksassa, *tiede* ei ollut erityisen etnosentristä, vaan tieteilijät näkivät itsensä *Völkerkunden* eikä *Volkskunden* harjoittajina (Hofer 1991, 156).¹⁷ Itse asiassa Zoltán Fejősin mukaan Unkarin kansatieteessä, ja varsinkin kansatieteellisessä museossa, on koko sen historian aikana vuorotellut kiinnostus niin universalistiseen yleiseen etnologiaan ja antropologiaan kuin kotoiseen deskriptiivisempään kansatieteeseen (Fejős 2001, 26). Kiinnostus yhtäläisesti kaikkia etnisiä ryhmiä kohtaan ja kriittinen suhtautuminen unkarilaisen ylemmyyden myytteihin osoittaa Hoferin mukaan, että positivistiset kansatieteilijät olivat liittoutuneet liberaalin ja perustuslaillisen kansakuntanäkemyksen kanssa. Omaksutun monietnisen aatteen mukaisesti kaikki kansallisuudet piti nähdä saman kotimaan ”lapsina”. Tieteessä oli vallalla kulttuurievolutionistinen näkemys, joka tuli ilmi esimerkiksi Zsigmond Bátkyn unkarilaisen etnografian käsikirjassa ja Budapestin Kansatieteellisen museon kokoonpanossa. Bátkyn mukaan kulttuurit eivät kuuluneet millekään erityiselle kansalle, vaan kulttuuripiirteet levisivät keskuksista lainojen kautta eri etnisille ryhmille,

¹⁷ Hoferin mukaan: ”The Hungarian scholars considered themselves practitioners of *Völkerkunde* and not *Volkskunde*; they went regularly to the conferences of the anthropologists and ethnologists.” Hofer 1991, 156.

jotka olivat kulloisenkin kulttuurin kehitysvaiheen hetkellisiä kantajia. Kansatieteellinen museo puolestaan oli yhtäaikaisesti sekä maailmankulttuurin että unkarilaisen kulttuurin museo, jonka näyttely esitti suuria inhimillisen kulttuurikehityksen linjoja. Hofer korostaa, että tämä oli hyvin toisenlainen näkemys kuin toisaalla Euroopassa viljelty ”kansansielu”. Näin ollen tieteellisesti orientoituneet unkarilaiset kansatieteilijät erottautuivat näkemyksiin jyrkästi populistisemmasta harrastajien, taiteilijoiden ja poliitikkojen mytologisoivasta, kansallisromanttisesta kansankuvauksesta. Trianonin sopimuksen (1920) jälkeen monietnisyys menetti merkityksensä ja keskeiseksi kansalliseksi teemaksi nousi kadotettu yhteys uuden rajan takaisin unkarilaisiin. (Hofer 1991, 156–157.)

Kósa kiinnittää huomiota myös siihen, että kansatieteellisten laitosten ja merkittävimpien aloitteiden ohjelmanjulistuksissa ei puhuta unkarilaistamisesta mitään. Sen sijaan yksittäisissä aikakauslehtiartikkeleissa toiveita unkarilaistamisen nopeutumisesta ilmaistaan. Kósan mukaan on huomionarvoista ja samalla psykologisesti ymmärrettävää, että voimakkaimpien mielipiteiden kirjoittajien joukossa on koko joukko syntyperältään ei-madjaareita ja äskettäin assimiloituneita henkilöitä. (Kósa 2001, 112.) Kósan mukaan Sozan on väärässä väittäessään, että tuon aikaisella kansatieteellä olisi poliittista merkitystä. Tuhatvuotisjuhlassuuhin kuuluneen tuhatvuotisnäyttelyn kansatieteelliset osat kylläkin liittyivät yleiseen keskusjohtoiseen poliittiseen päämäärään siinä, että nekin osoittivat unkarilaisten tuhatvuotista jatkumoa, mutta kansatiede ei ollut itsessään aktiivinen poliittisen ideologian palvelija tai pyrkinyt ohjaamaan sitä johonkin uuteen suuntaan. (Ibid. 113.)

László Kósan mukaan Unkarin keskeiset kansatieteelliset instituutiot perustettiin ”positivismin aikakaudella” (1872–1933). Näihin sisältyvät Kansatieteellinen Seura (*Néprajzi Társaság*), Kansatieteellinen museo (*Néprajzi Múzeum*) Budapestissa, tietyt kausijulkaisut ja kirjahankkeet sekä kansatieteellisen akateemisen opetuksen järjestely. (Kósa 2001, 103–110.)

Akateemista opetusta alettiin antaa 1860-luvulla. Ensimmäiset luennot pidettiin kansanrunouden ja myöhemmin, lähempänä vuosisadan vaihdetta, folkloristiikan alalta. Pääosin opetusta annettiin Budapestissa. Maantieteen laitoksella opetettiin yleistä etnologiaa ja antropologiaa. Kolozsvárin yliopistossa Antal Herrmannilla oli kansatieteen henkilökohtainen professuuri vuosina 1898–1919 ja yliopiston muutettua rajamuutosten takia Szegediin, hän opetti siellä 1921–1926. Kolozsvárisissa annettiin myös museologista opetusta viimeisinä ensimmäistä maailmansotaa edeltävinä vuosina. Monet kursseille osallistuneet saavuttivat

näin perustavaa kansatieteellistä asiantuntemusta. Herrmannin luentoja kuuluivat mm. István Györfy, Károly Viski, romanialainen Romulus Vuia ja Szegedin-vuosina vielä Sándor Bálint. (Kósa 2001, 110–111.)

Antal Herrmann julkaisi Unkarin ensimmäistä kansatieteellistä sarjaa *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* omakustanteena vuosina 1887–1907. Sen rinnakkaisjulkaisu *Ethnologiai Közlemények* ilmestyi vuosina 1887–1889 ja oli ensimmäinen unkarinkielinen kansatieteellinen kausijulkaisu. Kun Kansatieteellinen Seura oli perustettu, se alkoi miltei heti (vuodesta 1890) julkaista kausijulkaisuaan *Ethnografiaa*. Folkloristiikan alan artikkeleita oli aiemmin ja vielä *Ethnografian* jo ilmestyessä julkaistu myös muissa budapestiläisissä aikakauskirjoissa ja -lehdissä. Kansatieteellinen museo alkoi julkaista omaa sarjaansa *Néprajzi Értésítő* vuonna 1900, sen saksankielinen rinnakkaisjulkaisu ilmestyi vuosina 1902–1922. Näihin aikoihin virisi myös kaksi kirjasarjahanketta. Toisessa pyrittiin koko Itävalta-Unkarin kansankuvaukseen ja toisessa Unkarin läänien kansankuvaukseen. (Kósa 2001, 109–110.)

Unkarin kansatiede ei varsinaisesti syntynyt samalla hetkellä kuin Kansatieteellinen Seura perustettiin, mutta Kósan mukaan on kuitenkin perusteltua laskea Unkarin kansatieteen tieteellisen itsenäisyyden alkaneen seuran perustamishetkellä. Se oli pitkään maan ainut kansatiedettä tukeva pysyvä instituutio. (Kósa 1989, 6.) Se on nykyäänkin Unkarin kansatieteen laajin ja monipuolisin foorumi. On vain joitain ennen sitä perustettuja unkarilaisia tieteellisiä seuroja, jotka ovat edelleen toiminnassa. Aloitteita seuran perustamiseksi tehtiin jo 1880-luvun alussa, mutta varsinainen perustamiskokous pidettiin vasta tammikuussa 1889, jolloin seura perustettiin nimellä Unkarin Kansatieteellinen Seura (*Magyarországi Néprajzi Társaság*). Sen tehtäväksi määriteltiin Unkarin valtion ja historiallisen Unkarin entisten ja nykyisten kansojen tutkiminen, mitä tulee niiden alkuperään, kehitykseen ja olosuhteisiin sekä niiden etniseen luonteeseen ja antropologiseen olemukseen sekä kansansielun ja kansanelämän ilmauksiin. (Kósa 2001, 104.)

Kuten määritelmästä käy ilmi, seuran intressipiiriin kuuluivat kaikki valtion sisäiset kansanryhmät eikä se erityisesti korostanut vain etnisten unkarilaisten (madjaarien) kulttuuria. Näkemys Unkarin valtiosta monien kansojen kotimaana oli yleinen aate vielä tuohon aikaan, sitä on kutsuttu ”pikku-Eurooppa” -näkemykseksi. (Kósa 2001, 105; Hofer 1991, 156.) Kaikkiaan Kósan mukaan seuraan mahtui kolmenlaista näkemyksellistä painotusta: yhtäältä monikansallisen Unkarin valtion perinne, toisaalta moderni unkarilainen kansallistunne, ja

viimeisenä, eikä lainkaan yhtä suurella painotuksella, kansallisuuksien yläpuolinen valtakunnallinen (Itävalta-Unkari) tietoisuus (Kósa 2001, 105). Seura joutui alkuaikoinaan taloudellisiin ja organisatorisiin vaikeuksiin, ja sitä jouduttiin saneeraamaan. Sille hankittiin lisää taloudellista tukea ja sen alaosastomäärää karsittiin. Vuodesta 1896 lähtien sen nimi on ollut Unkarilainen Kansatieteellinen Seura (*Magyar Néprajzi Társaság*). Näiden uudistusten jälkeen sille koitti pitkä myönteisen kehityksen jakso. (Kósa 2001, 106.)

Museoiden kehitys ja aineellisen kansankulttuurin tutkimuksen tieteellinen kasvu kulkevat Unkarissa käsi kädessä. Aineellisen kansankulttuurin tutkijat olivat myös "museomiehiä". Heidän voidaan katsoa jakautuneen kahteen sukupolveen. Ensimmäinen sukupolvi aloitti tieteellisten kokoelmien luomisen ja toinen sukupolvi jatkoi työtä systematisoimalla kokoelmia, luomalla museoinstituution toiminnalliset perusteet ja kehittämällä kansatieteen teoriaa ja metodia.

Vanhimpana museomiehenä voidaan pitää János Xantusta (1825–1894), josta vuonna 1872 tuli Unkarin kansallismuseon kansatieteellisen kokoelman hoitaja. Hän oli koulutukseltaan lakimies. Hän oli myös tutkimusmatkailija, joka oli kiinnostunut yhtäläisesti luonnontieteestä kuin etnografisten esineiden keruusta. 1850 ja -60 -luvuilla hän oleili Pohjois- ja Väli-Amerikassa, 1868–70 hän otti osaa itävaltalaiseen Kaukoidän tutkimusmatkaan. (Kósa 2001, 87.) Juuri näiden, tutkimusmatkalta tuotujen esineiden ansiosta Unkariin piti perustaa kansatieteellinen museo-osasto (Fejős 2001, 22). Ottó Hermania (1835–1914) voidaan pitää esinetutkimuksen uranuurtajana. Hänen keskeisin kiinnostuksenkohteensa olivat nk. muinaiselinkeinot kalastus ja paimennus. Kalastuksesta hän kirjoitti useamman vuoden kenttätöiden ja dokumentaation jälkeen kattavan esityksen. Hermania kiinnosti nimenomaan muinaisunkarilainen kulttuuri, jonka hän ajatteli olevan löydettävissä vanhakantaisissa elinkeinoissa. (Kósa 2001, 94, 98–100.) János Jankó (1868–1902) jatkoi Xantusin työtä kansatieteellisen kokoelman hoidossa. Hän teki pitkiä tutkimusmatkoja niin Unkarissa kuin Venäjällä ulottaen matkansa Siperiaan saakka. Hän oli tehokas esineiden kerääjä, minkä lisäksi hän systematisoi keräämäänsä aineistoa ja julkaisi sitä tunnollisesti. Valitettavasti hän kuoli hyvin nuorena. (Kósa 2001, 107–108; Jankó 1989; 2000.)

Aineellisen kansatieteen ja museon yhdistäneiden tutkijoiden toinen sukupolvi koostui kolmesta tutkijasta, jotka olivat István Györffy (1884–1939), Zsigmond Bátky (1874–1939) ja Karoly Viski (1882–1945). Györffyn ominta aluetta oli Tasanko, Bátkyn Tonavan tuonpuo-

leinen alue (*Dunántúl*) ja Viskin Transilvania. Heidän katsantokantansa oli kuitenkin hyvin yhtenäinen, koska yhteiskunnalliselta taustaltaan he olivat keskiluokkaa. Kaikkien taustakoulutus oli lähinnä maantieteellinen. Kolmikosta laajin humanistinen koulutus oli Viskillä. Kaikkein eniten itse hankitulle aineistolle painoarvoa antoi heidän joukostaan kuitenkin Győrffy. Kolmikon merkitys oli suuri siksi, että he kannustivat kokonaista sukupolvea uusia tutkijoita. Heidän olivat myös kansatieteen keskeiset virat: Bátky johti Kansatieteellistä museota 15 vuotta ja Győrffy ja Viski puolestaan opettivat yliopistoissa Budapestissa ja Kolozsvárissa. (Kósa 2001, 118–121; Szegedy-Maszák 2000, 233.)

Miklós Szilágyin mukaan Unkarin kansatieteen tieteenhistoriat usein jättävät Vilibald Semayerin muiden merkittävien kansatieteilijöiden varjoon. Hän kuitenkin toimi yli vuosikymmenen kansatieteellisen museon johtajana merkittävällä paikalla, mitä tulee kansatieteelliseen kokoelmien kartuttamiseen ja metodiikan kehittämiseen. Szilágyin mukaan Semayerin kyvyt tulivat erityisesti esiin maakunnallisessa neuvontatyössä. (Szilágyi 1990, 14–15.)

Zsigmond Bátky kirjoitti vaikutusvaltaisen oppaan kansatieteellisten museoiden perustajille 1900-luvun alussa. On huomionarvoista, että Bátkylla kansatieteen unkarinkielinen nimitys oli tieteellistä taustaa valottavassa osiossa *néptan* (*nép*=kanssa, *tan*=oppi) ja vasta käytännön osiossa hän puhui pääsääntöisesti *néprajzista* (*rajzol*=kuvailla). Näin ollen Bátky yhdisti kansatieteen yleiseen etnologiaan, mitä tulee tieteenhistoriaan, ja kotoinen kansanelämäntutkimus oli hänelle etnologian esivaihetta, oman maan kansanryhmien kuvausta yleistävempien tieteellisten päämäärien taustaksi. Bátky erotti kansatieteessä kaksi tasoa. Yhtäältä voitiin puhua kansatieteestä, jonka tavoitteena oli kuvata kaikki maapallon kansat, tämä oli hänen mukaansa kuvailevaa kansatiedettä (*leíró néprajz*) eli etnografiaa. Toisaalta voitiin tavoitteena pitää eri kansojen kulttuurien vertailua ja asettamista laajempaan, koko ihmiskuntaa eri kehitysvaiheineen kuvaavaan yhteyteen. Tätä hän kutsui vertailevaksi kansantutkimukseksi (*összehasonlító néptan*), eli etnologiaksi. Bátky korosti, ettei etnologiassa tutkita ihmistä yksilönä vaan yhteisön (perhe, suku, kansa) jäsenenä. (Bátky 1992, 1–5.)

Bátkyn esittelemä kulttuurikäsitys oli selkeästi evolutionistis-diffusionistinen. Kulttuuri ei ollut kansaan sidottu, vaan se levisi keskuksista eri kansojen pariin. Koska kukin kansa oli vain hetkellisesti yhden inhimillisen sivistysvaiheen kantaja, oli Bátkyn mukaan merkityksellistä, että tutkimus ja keruu asettivat kulttuurit historialliseen aikaulottuvuuteen. Luonnonkansoilta oli opittavissa se, että heidän kulttuurinsa oli vastaavalla asteella, kuin ehkäpä jokin

kerros omasta kansasta tai ainakin esihistoriallisissa esineissä nähtävä esi-isien kulttuuri. Eri kansojen tuntemus olikin siten oman itsen tuntemusta. Bátkyn mukaan Unkarin Kansallismuseon kotoisten kokoelmien päämääränä oli "kaikkien kotimaassa asuvien eri ihmistyyppiä edustavien ja sivistyksellisesti eri tasoilla olevien kansojen, ja myös yhteiskunnallisten kerrosten, nykyisen ja mikäli mahdollista menneen aineellisen kulttuuriomaisuuden esitleminen"¹⁸. (Bátky 1992,6.) Bátky piti Unkaria otollisena kansankuvauksen valtiona väestön moninaisuuden takia. Unkarilaisten lisäksi kolme eurooppalaista kansallisuusperhettä tuli edustetuksi Unkarissa: roomalaiset kansat, germaanit ja slaavit. Nämä Unkarin sisäiset kansallisuudet olivat verisukulaisia ympäröivien vieraiden valtioiden kansojen kanssa. Näin ollen Unkarin kansankulttuuri oli mitä kirjavinta, ja niin idästä, lännestä kuin Balkanilta tulleet vaikutteet löysivät paikkansa luontevasti yhdessä maassa. (Bátky 1992, 21.)

Kósan mukaan tämä kirja vahvisti unkarilaisen esineellisen kansatieteen perussäännöt. Sen kuvallinen johdatus auttoi rakentamaan niin olemassa kuin myös syntymässä olevia provinssiaalisia kansatieteellisiä kokoelmia. Kósan mukaan kirjassa kuitenkin heijastuvat myös koko Bátkyn edustaman kansatieteilijäsukupolven heikot kohdat: tutkimuskohteen erottaminen ympäristöstään ja yhteiskunnallisten suhteiden huomiotta jättäminen. (Kósa 2001, 122.) Hoferin mukaan Bátkyn näkemys kulttuurista muuttuvana ja kansoilta toisille lainautuvana ilmiönä oli aikaansa nähden poikkeuksellinen ja osoitti tämän älyllistä itsenäisyyttä ja lahjottomuutta. Tuohon aikaan kansallinen sentimentaalisuus väritti kansankulttuurin tutkimusta monin paikoin. Ajateltiin, että "kansa" kuljettaa mukanaan itselleen erityistä kulttuuria aina muinaisuudesta asti. Unkarilaisessa kansankulttuurissa haluttiin tavoittaa muinaisten, itäisten piirteiden pitkä jatkumo. Bátkyn (1992, 254–257) esittämä ajatus esimerkiksi transilvanialaisen Kalotaszegin alueen kirjo-ompelumallien yläluokkaisesta alkuperästä ja yhteydestä länsieurooppalaiseen muotiin oli täysin ristiriidassa tuon ajan etnosentristen jugendtaiteilijoiden näkemykseen niistä löydettävistä aasialaisista yhteyksistä. (Hofer 1996, 118–119.) Szilágyin mukaan puolestaan Bátkyn teos selittää erään tieteenhistoriassa sitkeästi pysyvän väärinkäsityksen. On yleisesti ajateltu, että provinssiaaliset kerääjät arvostivat koristeltuja esineitä ja suosivat niitä koruttomien maatyövälineiden yms. kustannuksella. Szilágyin mukaan kyseessä on kuitenkin metodin sanelema kokoelmien painottuminen. Koska ajatuksena oli kerätä "kokonaisia sarjoja", eri tavoin koristellut esineet koettiin sarjaan nähden tarpeellisiksi kerätä, koska koristeluvariaatioita kohdeltiin kuin kansanrunojen eri variaatioita. Sen sijaan yksinkertaisissa maatyövälineissä valikointia suoritettiin jo kentäl-

¹⁸ „az e hazában lakó különfele fajtájú és a művelődés különböző fokán álló összes népeknek, sőt társadalmi rétegeknek anyagi kulturvagyonát mutassa be a jelenből s a mennyire lehetséges, a multból is.”

lä. Samaksi tyyppiksi katsottuja ei kerätty useampia edes eri keruupaikkakunnilta. Kun kaikki tyytit oli tallennettu, kerääjät katsoivat keruun päättyneeksi. (Szilágyi 1990, 43.)

Sotien välistä aikaa kansatieteessä Kósa kuvailee siirtymävaiheeksi. 1920-luvun kansatiedettä leimasi samanlainen sisäänkäänntyneisyys kuin muutakin yhteiskuntaa. Ulkomailla Unkarin kansankulttuuria esitelleistä artikkeleista näkyy tarve perustella menetettyjen alueiden kuulumista samaan historiallis-sivistykselliseen kokonaisuuteen kuin tynkä-Unkarikin. Nämä artikkelit kuvastivat kuitenkin myös ensimmäisiä pyrkimyksiä unkarilaisen kansatieteen tieteelliseen synteisiin. Samaa pyrkimystä edusti myös madjaarien kansankulttuurin suuri, neliosainen kokoomateos *A Magyarorság néprajza*, joka julkaistiin 1930-luvulla. Kósan mukaan se oli positivistisen kauden viimeinen suuri projekti. Aikakauden kulttuuripolitiikka suosi kansallisen hengen nostatusta, johon kansatiede sopi hyvin. Kyseinen teossarja olikin osa suurempaa kustannushanketta, jossa aiheina olivat myös Unkarin historia ja maantiede. Se ajoittui samaan historialliseen vaiheeseen kuin muutkin ensimmäiset kansalliset kansankulttuurin yleisesitykset Pohjois-, Keski- ja Itä-Euroopassa: esimerkiksi Sireliuksen Suomea ja Mannisen Viroa, Vuian Romaniaa ja Zeleninin Venäjää käsittelevät teokset. Se pyrki esittämään kansan arjen työssä, vastakohtana aiemmalle, esteettisiä arvoja korostaneelle Malonyain kokoomateokselle. Verrattuna aiempaan, nyt kiinnostus keskittyi madjaareihin – myös rajantakaisiin – yhtenä kokonaisuutena, eikä kansallisuuksien ja kulttuurien välisiin vuorovaikutussuhteisiin kiinnitetty huomiota samalla tavoin kuin aiemmin. Teoksen keskeinen kiinnostus oli pikemminkin kulttuurisen menneisyyden ja muinaisten piirteiden jäljittämisessä, toisin sanoen kansatieteen historiallinen ulottuvuus sai eniten painoarvoa metodisissa valinnoissa. Metodista voisi kuvata historiallis-maantieteelliseksi. Teossarjasta tuli lukevan yleisön keskuudessa hyvin suosittu ja se nosti kansatieteen ns. kansalliseksi tieteeksi historian ja kielitieteen rinnalle. (Kósa 2001, 154–156, 159–160; Szegedy-Maszák 2000, 233.)

Unkarin kirjallisuuden kenttään nousseen, yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen pyrkineen ns. kylätutkimuskoulukunnan ja kansatieteen välillä voidaan havaita vuorovaikutusta 1930-luvulla (Kósa 2001, 170–171, 173–180, *passim*). Kylätutkijat kirjoittivat raporttien ja kaunokirjallisuuden väliin sijoittuneet kansankuvauksensa omien kokemustensa pohjalta. Näitä kokemuksia he olivat osin saaneet omassa elämässään, koska osa oli syntyisin maaseudun talonpoikaisluokasta, mutta myös tieteellisten, lähinnä sosiologisten, tutkimushankkeiden kautta. Näitä tutkimushankkeita, joiden päämääränä oli tutkimusraporttien tuottamisen lisäksi löytää ratkaisuja maaseudun kurjiin oloihin, toteuttivat pienet tutkijaryhmät, kuten

”Szegedin nuoret”, jonka kylätutkimustoimintaa johtivat kansatieteilijä Gyula Ortutay ja graafikko György Buday. (Sozan 1977, 248–260.) Yksi kiinnostavista sosiografeista oli Szegedin lähistöllä pääasiassa kuvannut, ”Szegedin nuorten” joukkoon kuulunut Ferenc Erdei¹⁹ (1910–1971), jonka tutkimus erosi jyrkästi romanttis-nostalgisesta talonpoikaiskuvasta (Kósa 2001, 176). Hänen mukaansa talonpoikaisluokan liikkeellepaneva voima oli maan tarve. Jokainen talonpoika halusi nousta ylemmäs sosiaalisessa arvoasteikossa hankkimalla lisää maata. Erdei kuitenkin joutui myöhemmin poliittisen uransa tähden toimimaan maan kollektivisoinnin²⁰ yhteydessä vastoin omia kirjoituksiaan. (Sozan 1977, 267.) Ildikó Lehtisen mukaan kylätutkimuskoulukunnan mantteliin peri 1950-luvulla Tamás Hoferin ja Edit Félin kansatieteellinen 20 vuotta kestänyt kylätutkimus Pohjois-Unkarissa. (Lehtinen 2009, 27.)

1930- ja 1940-luvun kulttuuripolitiikan keskeinen idea oli yhtäältä unkarilaisen kansallistunteen vahvistaminen – ja toivottu Trianonin rauhanehtojen uudelleen arviointi – ja toisaalta jatkuvasti kasvavan saksalaisvaikutuksen torjuminen. Tämä mahdollisti kansatieteellisten tutkimuskeskusten toiminnan, koska rahoitusta suunnattiin nimenomaan erilaisten instituutioiden toimintaan. Niitä oli yksi pääkaupungissa, jonka lisäksi 1940-luvulla myös Kolozsvárissa, Pécsissä ja Szegedissä toimivat alueelliset tutkimuslaitokset. Vuosina 1939–1949 toimi myös monitieteinen hungarologian (*magyarságtudomány*) tutkimuskeskus, jonka julkaisutoiminta oli runsasta. (Kósa 2001, 190–191.)

Monin paikoin 1930- ja 1940-luvulla alkoi syntyä sellaisia uusia aatteita ja aloitteita, jotka varsinaisesti kantoivat hedelmää vasta 1950-luvulta eteenpäin (Kósa 2001, 162). 1920-luvun sisäänkäänntyneisyyden jälkeen unkarilainen kansatiede pyrki myös ulkomaisten tieteellisten kontaktien luomiseen. Useat unkarilaiset nuoret kansatieteilijät kävivät opiskelu- ja tutustumismatkoilla Länsi- ja Pohjois-Euroopassa. Béla Gundan Ruotsin-matkan (1938–1939) tuliaisina unkarilaisille tuli tutuksi Sigurd Erixonin ajatus eurooppalaisesta etnologiasta. (Kósa 2001, 192.)

Vanhasta tutkimustraditiosta elinvoimaisena säilyi aineellisen kulttuurin tutkimus. Aikakautteen kuuluivat ensimmäiset vakavat ulkomuseosuunnitelmat, jotka eivät pääsääntöisesti

¹⁹ Erdein kuuluminen ”Szegedin nuoriin” ei tule itsestään selvästi esiin niin Sozanilla kuin Kósallakaan. Asia on kuitenkin szegediläistä yleistietoa (esim. TYKL spa/148/u:12:2 ja 5), ja tarkistettavissa esimerkiksi useista internet-lähteistä sekä Erdein omista kirjoituksista (esim. Erdei 1971, 153).

²⁰ Hänellä oli kuitenkin myös rooli osuuskunnallisten maiden reformissa viljelijäystävällisempään suuntaan 1960-luvulla.

kuitenkaan toteutuneet. Rakennustutkimuksessa alettiin käyttää ammattimaista mittaustekniikkaa. Keskeisin vaikutus kuitenkin lienee ollut István Györffyllä, joka toimi Budapestissa 1934–39 kansatieteen professorina. Hänen tutkimuksensa aineellisen kulttuurin, varsinkin asutuksen, talouden ja pukeutumisen alalta, vaikuttivat syvästi tutkijoiden ymmärrykseen kansanelämän historiallisesta syvyydestä. Monet arkaaiset kansankulttuurin piirteet havaittiinkin myöhäiskeskiaikaisiksi tai sitä uudemmiksi. (Kósa 2001, 195–197.) Györffyn (1939) käsialaa oli 1940-luvun kulttuuripoliittinen ohjelma, joka luotasi mahdollisuuksia kansanomaisten kulttuurin toimimiseen kansallisen kulttuurin pohjana. Ajatuksena oli ottaa elementtejä kansankulttuurista ja luoda niiden pohjalta uutta korkeakulttuuria. Kansatieteellä olisi ollut tässä merkittävä rooli. Sosialismin vuosina nämä ajatukset leimattiin nationalistisiksi. (TYKL spa/148/u:5 ja u:13; Kósa 2001, 166.) Györffyn materiaaliseen kansatieteeseen painottunut virka Budapestin yliopistossa vahvisti kansatieteen jakautumista kahtia materiaaliseen kansatieteeseen ja folkloristiikkaan. Szegedissä professorina toimineen Sándor Solymossyn opetukseen kuului vain kansanrunouden tutkimusta, ei materiaalista kansatiedettä (Sozan 1977, 281). Solymossyn kausi kesti vuodet 1929–34, oppituoli ei toiminut uudelleen ennen vuotta 1947, jolloin professoriksi valittiin Sándor Bálint. (Barna, Juhász & Pusztai 2004, 28–39.)

Sosialismiin siirtyminen vaikutti kaikkeen tieteeseen, myös kansatieteeseen. Sosialismiin siirtymisen myötä kaikki tieteelliset ja koulutukselliset instituutiot kansallistettiin. Kansatieteessä tämä näkyi Kansatieteellisen museon uudelleenjärjestelyissä, joista kirjoitan tarkemmin jäljempänä. Myös kaikki muut esinekokoelmat, paitsi kirkolle kuuluneet, kansallistettiin vuoden 1949 museolain perusteella, mikä vaikutti paikallismuseoihin (Selmeczi 1983, 206). Opetusministeriötä, jonka hallintoalaan kuuluivat niin tieteelliset kuin koulutuksellisetkin laitokset, johti kansatieteilijä Gyula Ortutay. Attila Paládi-Kovács on esittänyt, että Unkarin kansatieteen historiassa olisi perusteltavissa ajanjakson 1949–1978 kutsuminen sosialistiseksi kaudeksi. Tälle ajanjaksolle kaikkein leimaa-antavin piirre on Ortutayn vahva rooli tieteen profiilin muodostamisessa. Tieteellistä tutkimusta ohjeisti ensin Tieteellinen neuvosto, ja vuodesta 1950 lähtien Tiedeakatemia. Sen alaisuudessa toimi myös kansatieteen pysyvä akateeminen toimikunta, joka vastasi kansatieteilijöiden ideologisesta koulutuksesta ja valvoi kaikkia kansatieteellisiä laitoksia. (Sozan 1977, 307; Paládi-Kovács 1990, 117.) Budapestin yliopiston kansatieteen opetus järjestettiin uudelleen. Käytännössä yliopistoon perustettiin kaksi oppituolia: folkloristiikan ja aineellisen kansatieteen. Ensin mainittua johti Ortutay itse ja jälkimmäistä István Tálasi. Kolozsvárista palannut professori Béla Gunda sai oppi-

tuolin Debrecenin yliopistosta ja Szegedissä professoriksi tuli Sándor Bálint. Nämä laitokset vakiintuivat useammaksi vuosikymmeneksi Unkarin kansatieteen yliopistollisen opetuksen tyysijoin. (Voigt 2001, 12.)

Sotien välisenä aikana toimineet tutkimuslaitokset lopetettiin vuonna 1949. Antropologi Mihály Sárkányin mukaan kansatiedettä pidettiin yleisesti ottaen temaattisen, metodologisen ja ideologisen uudistumisen tarpeessa olevana tieteenä, koska sen katsottiin kärsivän niin nationalismiin kuin romanttisen populismin taakasta. Kansatieteellinen tutkimus rajoittui yliopistolaitoksiin ja museoihin. Tätä voidaan Sárkányin mukaan kuitenkin pitää hyvänä tilanteena verrattuna sosiologiaan, joka tieteenalana lakkautettiin täysin. Hänen mukaansa tämä osoitti, ettei senhetkisen todellisen tilanteen tieteellinen tutkimus ollut poliittisesti suotavaa. Näissä oloissa kuitenkin kehittyi historiallista, sosioekonomiset lähtökohdat huomioon ottavaa materiaalisuuden kansankulttuurin tutkimusta. Tiedeakatemia kansatieteellisen komitean kautta kansatiede pystyi ylläpitämään jonkin verran kansainvälisiä yhteyksiä ja koordinoimaan tutkimusta. Akatemiaan perustettiin kansatieteellinen tutkimusryhmä vuonna 1967. Se oli seurausta niin onnistuneesta aiemmasta tutkimuksesta kuin poliittisen ilmaston muutoksesta. (Sárkány 2001, 56–57.)²¹ Museonjohtaja Zoltán Fejősin mukaan sodanjälkeisten vuosien merkittävin kansatieteellinen tutkimuslaitos oli Budapestin Kansatieteellinen museo. Se oli saanut huomattavan määrän uutta henkilökuntaa itsenäistyttyään, jolloin kaikkia voimavaroja ei enää tarvinnut suunnata pelkästään kokoelmien hoitoon. Vuonna 1952 akateemisia tutkijoita oli neljä kertaa enemmän kuin ennen sotaa. 1960-luvulla Akatemian kansatieteellinen tutkimusryhmä ja yliopistolaitokset syrjäyttivät museon rahoituksessa ja tutkimuksen määrässä. (Fejős 2001, 22–23.)

On siis huomattava, että museoilla oli itse asiassa merkittävä rooli kansatieteellisen tutkimuksen jatkuvuuden takaamisessa ennen Tiedeakatemia kansatieteellisen tutkimusryhmän perustamista. Varsinaiset vakaat yhteiskunnan rakentamispyrkimykset, joiden voi olettaa merkitsevän vakaata institutionaalista kehitystä, alkoivat Unkarissa vasta vuoden 1956 jälkeen. Käsittelen Kádárin kauden kulttuuripolitiikkaa, museolaitosta ja kansatiedettä yhtenä kokonaisuutena esiteltyäni tarkemmin kansatieteellisen museotoiminnan alkuvaiheet.

²¹Ks. myös Sozan 1977, 305–331, *passim*. Sozanin mukaan kansatiede siirtyi ”turvallisiin” aiheisiin turhauttavan Tiszaigar-projektin jälkeen, jonka tutkimustuloksia ei koskaan raportoitu, koska ne osoittivat talonpoikien olleen tyytymättömiä maan kollektivisointiin.

Kansatiede Suomessa

Kansatieteen synnyn ja kehityksen käsittely poikkeaa hieman laografiasta ja *néprajzista*. Kansatiede kun suomeksi merkitsee nimenomaan kansan materiaalisen, toisinaan myös tapakulttuurin, tutkimusta. Niinpä suomalaisen kansatieteen oma tarina ei selkeästi ala kansanrunouden tutkimuksesta, jolla on samansuuntainen ideologinen ja identiteettipoliittinen tausta kuin laografialla. Suomen kansatieteen historia alkaakin vasta evolutionistisesta tieteestä. Nina Säaskilahden mukaan jo ennen kansatieteen vakiintumista tieteenä ”kansa” oli eliitille tärkeä, koska se oli tutkimuskohde, johon tutustumalla voitiin rakentaa kuva koko kansakunnan – ja samalla sivistyneistön – menneisyydestä. Aluksi tutkittiin kansaa sen pariin tehdyin matkoin, mutta myöhemmin tyydyttiin tutkimaan museoesineitä, mikä etäännytti tutkijaa ja tutkittavaa. (Säaskilahti 1997, 93.)

Akateemisen kansatieteen ”alkupisteenä” Suomessa on tieteen historian kirjoituksessa pidetty M.A. Castrénin luentosarjaa *Ethnologiska föreläsningar öfver Altaiska folken* vuodelta 1851. Seuraavaksi virstanpylvääksi tieteenalan vakiintumisessa mainitaan U.T. Sirelius, joka alkoi opettaa kansatiedettä Helsingin yliopistossa vuonna 1906 ja nimettiin alan ensimmäiseksi professoriksi vuonna 1921. (Lehtonen 1992, 126.) Samaan aikaan toimintansa aloittaneeseen Åbo Akademiin perustettiin kulttuuripoliittisista syistä pohjoismaisen sivistyshistorian ja kansanelämäntutkimuksen oppituoli (Anttila 1988, 111). Toisaalta samakin kirjoittaja voi eri tekstissä asettaa tieteenalan alkupisteen eri kohtaan. Juhani U.E. Lehtonen on määrittänyt kansatieteen alkupisteeksi myös A.O. Heikelin väitöskirjan suomalaisten ja eräiden sukukansojen rakennuksista vuodelta 1887 (Lehtonen 2005, 20).

Säaskilahti on osoittanut, että 1800-luvun lopun suomalainen kansatiede oli teoreettisesti yhteneväistä muiden maiden evolutionistisen antropologian kanssa. Hän on kiinnittänyt huomiota siihen, että varhainen kansatiede nosti esinetutkimuksen kiinnostuksen keskiöön. Näin esimerkiksi E.N. Setälän mukaan arkeologian ja kansatieteen välillä ei oikeastaan ollut muuta eroa, kuin että arkeologia on esihistorian etnografiaa. Esineiden arvo oli siinä, että ne olivat osa typologista kehityssarjaa. Toinen keskeinen piirre oli vahva kiinnostus suomalais-ugrilaisiin kansoihin. Molemmat näistä piirteistä johtuivat tieteen evolutionistisesta suuntautumisesta. Oli tärkeää selvittää kansan alkuperä ja varhaisin mahdollinen kulttuurimuoto. Tähän uskottiin päästävän vertailun avulla. Koska kielisukulaisten uskottiin olevan myös kulttuurisukulaisia, suomalais-ugrilaisten kansojen kulttuuria ja kieltä vertailemalla uskottiin

päästävän kantakansan kieltä ja kulttuuria rekonstruoivaan synteisiin. (Sääskilähti 1997, 41–48.)

Varhaiset kansatietelijät olivat myös museomiehiä. Evolutionistinen ja typologinen tutkimusote näkyi myös Kansallismuseon näyttelyssä. (Anttila 1988, 109.) Tutkimus ja tieteelliset kokoelmat kulkivat käsi kädessä. Kansatieteilijät tekivät kenttätutkimusmatkoja, joiden merkittävänä osana oli esineiden keruu. Koska tieteen näkökulma oli evolutionistinen, esineiden keruussa kiinnitettiin huomiota alkuperäisyyteen. Mieluiten kerättiin mahdollisimman primitiivisiä esineitä, kun taas selkeitä kulttuurisia lainoja naapurikansoilta ylenkatsottiin, koska niitä ei pidetty aitoina alkuperäisen kulttuurin ilmentyminä. Esineitä kerättiin tieteellisiin kokoelmiin Suomessa mutta myös ulkomaita varten. Museoiden merkitys tutkimukselle näkyy myös siinä, että suomalaiset tutkijat yleensä tutustuivat Venäjän museokokoelmissa jo oleviin suomalais-ugrilaisiin esineisiin. (Sääskilähti 1997, 51–52.)

Varhaista suomalaista kansatiedettä, samoin kuin muutakin muinaistieteellistä tutkimusta, leimasi vahva kiinnostus suomalais-ugrilaisuuteen. Kiinnostus kielisukulaisten kulttuuriin oli saatu kielitieteestä, jonka helmoista kansatiede itsenäistyi. Kun pääsy suomalais-ugrilaisen kansojen pariin estyi, tutkijat joutuivat painottamaan kohteitaan uudella tavalla. Tällöin huomio keskittyi ensisijaisesti omaan talonpoikaiseen kulttuuriin ja maaseudun kyliin. Pekka Leimun mukaan omasta kansasta kiinnostuttiin myös siksi, että tutkimustulokset osoittivat, ettei kielisukulaisiin ollutkaan kulttuurisukulaisuutta. (Räsänen, R. 1993; Anttila 1988, 109; Lehtonen 2005, 20–21; Leimu 2009, 181.) Juhani U. E. Lehtosen mukaan kansa ei ollut kovinkaan problemaattinen käsite tutkittaessa kaukaisempia suomensukuisia kansoja, koska niiden primitiivisinä katsottiin koostuvan vain yhdestä kerroksesta, rahvaasta. Sen sijaan Suomessa kansan määrittely oli vaikeampaa. Taustalla oli nelisäätöisen sääty-yhteiskunnan hajoaminen, minkä seurauksena 1800-luvun lopulla väestön katsottiin koostuvan kahdesta kerroksesta: säätyläisistä ja rahvaasta. Pääosin rahvas asui maaseudulla, joten maaseudun rahvas valikoitui tutkimuskohteeksi. Käytännössä tutkimuskohde oli kuitenkin kapeampi: museoiden esinekokoelmat kerättiin maataloilta ja tutkimuksen kohteena oleva kansa oli tilallista väestöä. Näin ollen kansatiede oli talonpoikaiskulttuurin tutkimusta. (Lehtonen 1972, 232–233.) Kun kansatieteessä luovuttiin suomalais-ugrilaisuudesta, samalla luovuttiin mahdollisimman varhaisen kulttuuritason etsinnästä. Oman maan kansaa tutkittaessa aikataso tuli paljon lähemmäksi nykyaikaa, sadan tai kahdensadan vuoden päähän. Keskeiseksi

tutkimustehtäväksi tuli juuri katoamassa olleen elämänmuodon tallennus unohdukselta. (Sääskilahti 1997, 59, 63.)

Kun Venäjän suomensukuisten kansojen pariin ei enää voitu matkustaa, suomalais-ugrilaisesta tutkimuksesta tuli erityisen selkeästi museokokoelmiin perustuvaa tutkimusta. Kansatieteen voidaan kuitenkin katsoa syntyneen ja kasvaneen museoiden huomissa muutenkin. Keskeiset varhaiset kansatieteilijät Theodor Schvindt, A.O.Heikel ja U.T. Sirelius kaikki työskentelivät museoissa. Esimerkiksi U.T. Sirelius oli kansatieteen professori, Kansallismuseon etnologisen osaston johtaja ja valtionarkeologi. Helsingin yliopiston kansatiede myös toimi Kansallismuseon tiloissa aina professori Niilo Valoseen asti. Sääskilahti huomauttaa, että esinesuuntautuneisuus johtui myös oppituolijaosta. Koska Helsingin yliopistolla oli jo suomalaisen ja vertailevan kansanrunouden oppituoli, suomalais-ugrilaiseen kansatieteeseen määriteltiin erityisesti kuuluvan esineellinen kulttuuri ja tavat. Professoreista Albert Hämäläinen kritisoi esinepainottuneisuutta ja korosti tapatutkimusta. Tapatutkimus oli kuitenkin käytännössä pienempi osa-alue kuin esinetutkimus. (Sääskilahti 1997, 53–55 ; Räsänen R. 1992, 115–117; Lehtonen 2005, 21.)

Samoihin aikoihin, kun kansatiede muutti tutkimuskohdettaan suomalais-ugrilaisuudesta kotimaan kansankulttuuriin, sen teoreettinen painotus siirtyi diffusionismiin. Erityisen tärkeäksi tehtäväksi nousi kulttuurilainojen kartoitus. Alettiin korostaa sitä, miten naapurikansat ovat vaikuttaneet toisiinsa historian saatossa. Kulttuurilainojen käsitettä oli tosin käytetty myös suomalais-ugrilaisessa kansatieteessä. Sekä Heikelin että Sireliuksen rakennustutkimuksissa oli otettu naapurikansat huomioon. Nyt se kuitenkin sai pääosan. Suomalainen diffusionismi oli kaikkein läheisimmin sukua itävaltalais-saksalaiselle *Kulturkreis*-suuntaukselle. (Sääskilahti 1997, 67; Anttila 1988, 110–111.)

Kansatieteellinen kylätutkimus alkoi samalla kuin kiinnostus talonpoikaisuuteen. Veikko Anttilan mukaan se sai vaikutteensa kahdelta taholta. Akateemiseen kylätutkimukseen tuli kipinä U.T. Sireliuksen ja kumppaneiden tutustumisesta Ruotsissa tehtyihin ryhmäkylätutkimuksiin. Hänen aloitteestaan Suomen Muinaismuistoyhdistys lähetti tutkimusryhmän Hauholle, Pyhämään Ketteliin ja Ilomantsin itäkyliin. Osakuntien kotiseutretkien takana puolestaan oli Hämäläisen osakunnan inspehtori ja historioitsija Gunnar Suolahden saksalaisperäinen historiakäsitys ja ajatus elämäntavan tutkimuksesta muistitietoa keräämällä. Osakuntien retket jatkuivat 1950-luvulle asti. (Anttila 1988, 112.)

Sääskilahti on kiinnittänyt huomiota siihen, miten museo ja sen esineet jopa entistä enemmän nousevat tutkimuksen keskeiseksi aineistoksi 1950- ja 1960-luvun kansatiedettä käsittelevässä kirjoittamisessa. Nyt uutena painotuksena esineistä tuli tietää keruu- ja käyttöyhteys ja niiden kansanomaisen nimitys ja monenlaisia muitakin lisätietoja, joista mitä hyvänsä pidettiin mahdollisesti ratkaisevan tärkeänä tietona. Ajan kirjoittelu korosti Kansallismuseon kansatieteellisen osaston keskeistä merkitystä kansatieteelliselle tutkimukselle. Lisäksi pidettiin tärkeänä sitä, että myös paikallismuseoihin kerättyjen esineiden tiedot saataisiin tutkijoiden ulottuville jonkinlaisen keskusarkiston kautta. (Sääskilahti 1997, 70–71.) Lehtosen mukaan sotien jälkeisen ajan tohtorinväitöskirjoissa korostui kansatieteen historiallismaantieteellinen metodi ja kiinnostus vanhaan maaseutukulttuuriin. Tutkimusaiheina olivat rakennukset ja tekstiilit ja tutkijoiden yhteys museokenttään yleinen. (Lehtonen 2005, 23.) Ei ole mitenkään kummallista, että museolaitos oli keskeisellä sijalla kansatieteen roolia käsittelevissä kirjoituksissa. Museot ja yliopistokansatiede kehittyivät yhdessä. Tämä konkretisoitui Niilo Valosen henkilössä. Niilo Valonen valittiin Turun kaupunginmuseon johtajan paikalta Kansallismuseon kansatieteellisen osaston johtajaksi vuonna 1955 ja samana vuonna Suomen museoliiton hallituksen jäseneksi, jossa hän toimi eri tehtävissä aina vuoteen 1973. Tänä aikana hänet valittiin Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen professoriksi vuonna 1961, mitä ennen hän oli toiminut myös Turun yliopiston kansatieteen dosenttina. (Korhonen & Räsänen 1992, 145–152; Leimu 2009, 181.) Teppo Korhosen ja Matti Räsänen kirjoittamasta Valosen tutkijanuraa käsittelevästä artikkelista käy ilmi, että juuri Valonen rakensi ponnistelullaan Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen laitoksen, mitä tulee virkojen lukumäärään ja vakiintuneeseen toimintaan. (Korhonen & Räsänen 1992, 167.) Voidaan siis hyvin nähdä, millainen vaikutus yhden ihmisen näkemyksellä oli kansatieteen akateemisen instituution kehitykselle. Samanaikaisesti kansatieteelle vakiintuivat Turkuun (1960) ja Jyväskylään (1963) professuurit, jolloin Helsinki- ja kansallismuseokeskeisyys ei enää ollut kansatieteen kentän koko todellisuus (Lehtonen 2005, 22). Turussa talonpoikaista kulttuuria ei missään vaiheessa nostettu keskeiseksi tutkimuskohteeksi (Leimu 2009).

Juhani U. E. Lehtonen (2005, 19) on todennut, että talonpoikia koskevalla tutkimuksella oli sosiaalista tilausta vielä 1960-luvulla, kun vasta maaltamuuttanut sukupolvi kaipasi kotoisia juuriaan. Vaikuttaa siltä, kuin juuri 1960-luvulla muutos olisi ollut niin suurta, että katoava kulttuurimuoto itse asiassa katsottiin niinkin kadonneeksi, että voitiin huokaista helpotuk-

sesta, kun se oli ehditty saada tallennetuksi museoon. Nyt tehtävänä oli tutkia sitä museoiden kautta. Se oli myös edelleen saavutettavissa haastattelu- ja kyselyin – seikka, jota Sääskilähti ei niinkään käsittele (ilmeisesti siksi, että haastatteluista ja kyselyistä ei mainita hänen lähteinä käyttämässään tieteenalan suuntaa luotaavissa kirjoituksissa). Nähdäkseni tuon ajan kansatieteellistä tutkimusta luonnehtivat kyselytutkimus, vastaajaverkostot ja kylätutkimus.

Kyselyverkostoilla ja kylätutkimuksella on kummallakin esivaiheensa jo ennen 1950-luvun loppua (Leimu 2005, 78–79; Kirveennummi & Räsänen 2001, 9), mutta nähdäkseni ne nousivat uuteen kukoistukseen juuri tuolloin. Veikko Anttila on antanut harrastajien harjoittamalle kotiseuduntutkimukselle keskeisen aseman siinä, että yhtäältä paikallinen museotoiminta on ollut vireää, yleinen asenne paikallistutkimukselle myönteinen ja on ollut mahdollista ylläpitää laajoja vapaaehtoisia vastaajaverkkoja akateemisen kansatieteellisen tutkimuksen tarpeeseen. (Anttila 1969, 17.) Tästä ovat hyviä esimerkkejä *Seurasaari-Fölisön* -lehden kyselyt, jotka aloitettiin vuonna 1956 (Korhonen & Räsänen 1992, 152; Kirveennummi & Räsänen 2001, 10), ja Turun yliopiston säännöllinen kansatieteellinen kyselytoiminta, joka aloitettiin vuonna 1958 (Leimu 2005, 79). Seurasaarisäätiön kylätutkimushanke, joka oli käynnissä 1959–1967, ansaitsee tulla mainituksi museaalisen lisäksi henkisen ja sosiaalisen kulttuurin kerääjänä. Hankkeen aikana ei pelkästään pyritty kuvin, piirustuksin ja kartoin tallentamaan katoamassa olevien kylien rakennuskantaa vaan myös haastattelu- ja saamaantietoja vanhoista yhteisöllisen elämän muodoista. Eri kylistä kirjoitetuissa kenttäraporteissa muisteluaineiston määrä tosin vaihtelee. Tässäkin yhteydessä käy ilmi, miten keskeinen Niilo Valosen näkemys oli tämän toiminnan aloittamiselle ja kehitykselle. Ensi alkuun tavoitteena oli vain tallentaa fyysistä ympäristöä museaalisesta näkökulmasta, mutta vuosien saatossa Valosen kiinnostus kylien sosiaalisiin suhteisiin ja muutokseen lisääntyi. (Kirveennummi & Räsänen 2001, 10–13; Korhonen & Räsänen 1992, 152–153, 158–159.) Myös Turun yliopistolla oli mittava monitieteinen kylätutkimushanke 1960–1970 -luvulla (Tommila & Heervä 1980).

Voisikin sanoa, että kansatiede olisi tullut tiensä päähän, kun museot olivat ”täynnä”, kaikki tarpeellinen kartoitettu ja vanha kulttuurimuoto tallennettu – elleivät tiede ja samoin kansatieteellisiksi itsensä katsovat museot olisi kehittäneet uutta tehtävää itselleen. Ruotsalainen kansatiede ja museolaitos omalla tahollaan muutti nimensä folklivsforsknigista etnologiaksi ja kehitti 1970-luvun alussa SAMDOK (*Samtidsdokumentation*) -projektin (Heinonen & Lahti 1996, 86–87; Lehtonen 2005, 15). Näin tutkimuksen aikataso nousi nykyaikaan. Leh-

tonen (2005, 19) on katsonut, että työväestö ”löydettiin” hyvin samantapaisesti kuin talonpojat sata vuotta aikaisemmin. Säaskilahden tutkimuksesta käy ilmi, että suomalainen kansatiede, erityisesti Ilmar Talven johdolla, kiinnitti huomionsa kaupunkeihin ja teollisuustyöväestöön jo 1960-luvun alussa. Epistemologiset kategorisoinnit olivat kuitenkin vielä hyvin samankaltaisia kuin aiemmassakin kansatieteessä, etsittiin perinnettä ja yhteisöllisyyttä ja perusteltiin kaupunkien tutkimusta sillä, että valtaosa niiden väestöstä oli ensimmäisen tai toisen polven maalaisia. Säaskilahden mukaan katse oli siis edelleen menneeseen suuntautunut. Työväenkulttuurista luotiin tutkimuksen kautta samanlainen jähmeä kokonaisuus kuin kansankulttuurista aiemmin. (Säaskilahti 1997, 78–83, 86–87.) Veikko Anttilan mukaan kansatieteessä oli tarpeen sopeuttaa sen tutkimusmenetelmiä, jotka oli alkuaan kehitetty yhtenäisen talonpoikaiskulttuurin tutkimukseen. Ne eivät sellaisenaan soveltuneet moniarvoisiin yhteisöihin ja joukkotuotettuihin esineisiin.²² Mielekkäämpää oli tarkastella innovaatiolähteitä ja -väyliä, niiden vastaanottajia sekä pienyhteisöiden rakenteita ja toimintaa. Anttila kritisoi vielä 1980-luvulla sitä, että työväenkulttuuria koskenut kansatieteellinen tutkimus oli tuohon asti soveltanut talonpoikaiskulttuurin tutkimuksen mallia. Muutoksen hän näki tulleen vasta Kaskisten kaupunkia koskeneen tutkimushankkeen myötä. (Anttila 1988, 115–116.)

Kun sotien jälkeen suuri osa akateemisesta kansatieteestä oli vielä museokentän kanssa kytköksissä, tilanne alkoi muuttua viimeistään 1980-luvulla. Museoiden ja akateemisen kansatieteen suhdetta 1980-luvulla arvioinut Matti Räsänen huomautti, että yhteiskunta oli jatkuvasti kasannut enemmän rutiininomaisia ja byrokraattisia tehtäviä museoille. Tämä sitoi tieteellisesti koulutettua henkilökuntaa. Näin tutkimustoiminta lähinnä rajoittui dokumentaatioon (eli kokoelmien hallintaan). Räsänen mukaan kansatiede oli tuossa vaiheessa irtautunut esineellisyydestä ja tieteen kentälle oli ilmaantunut joukko tutkijoita, jotka eivät olleet sitoutuneet niin museoihin kuin yliopistoonkaan. Samalla tiede oli vahvasti teoretisoitunut. Tämä oli johtanut kuiluun ennen yhtenäiselle museo- ja yliopistoväen kentälle. Räsänen pohti tuolloin, että kansatieteilijän peruskoulutuksen pitäisi kuitenkin edelleen turvata mahdollisuus toimia pätevästi museossa. Hän ei kuitenkaan tarkoittanut pelkästään esinetutkimuspainotusta vaan sitä, että museoissakin voitaisiin tarvita teoreettisia aseita monimuotoiseen yhteisötutkimukseen. Hänen mukaansa kaupungistumista ei ollut tuohon mennessä

²² Se, että yhtenäinen talonpoikaiskulttuuri ei ollut koko kuva maaseudun kansasta, ei nähtävästi tullut Veikko Anttilallekaan tässä yhteydessä mieleen. Myös 1800-luvun suomalainen maaseutu on ollut moniarvoinen yhteisö. Juhani U. E. Lehtosen (2005, 18) mukaan talonpoikien ihailu ja heidän valitsemisensa tutkimuskohteeksi johtui siitä, että he edustivat rikkainta ja vanhoillisinta talonpoikaiskulttuuria; varsinkin sisällissodan jälkeen itsenäinen talonpoika oli itsenäisen Suomen kansallissankari.

tutkittu kuin vasta työväestön osalta, vaikka muutos koski koko yhteiskuntaa. Museoiden ja yliopistokoulutuksen suhteesta Räsänen kirjoitti seuraavaa: "Kunkin tieteen tehtävänä on kouluttaa väkeä oman alansa spesialisteiksi myös museoihin eikä suinkaan konttoristeiksi tai byrokraateiksi." (Räsänen 1985, 6–7.) Tästä kommentista voi nähdä, että – toisin kuin Ruotsissa – suomalainen museoiden kansatiede vielä etsi uutta rooliaan talonpoikaisuuden ja esinekeskeisyyden jälkeen. Akateeminen kansatiede puolestaan oli jo uuden teoreettisen ja sosiaalisia ilmiöitä tarkastelevan roolinsa löytänyt. Janne Vilkuna on arvellut 1980-luvun tutkimuksen korostamisen museoiden profiloinnissa johtuneen siitä, että museoiden asioita hoidettiin vuoteen 1990 asti opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosastolla, jossa ne jäivät tiedepolitiikan jalkoihin. (Vilkuna 2010a, 27.) On mielenkiintoista, että museot tuolloin vuonna 1990 siirtyivät opetusministeriön kulttuuriosastolle. Tarkoittiko tämä periaatteellista eroa akateemisen ja museaalisen kansatieteenkin välillä?

Knut Drake sivusi hänen kanssaan tekemässäni haastattelussa museoiden tutkija-nimikettä. Hänen mukaansa "tutkija" on tullut ammattijärjestö Akavan ehdotuksesta museoalalle antamaan yhtenäisyyttä nimikekirjoon. Aiemmin samantasoisilla virkamiehillä kunnallisissa museoissa oli ollut nimikkeinä amanuenssi, antikvaari, intendentti yms. Museovirastoon vakiintunut tutkija-nimike tuotiin kunnallisiin museoihin. Ammattijärjestössä ajateltiin, että yhtenäinen nimike auttaa palkkaneuvotteluissa ajamaan yhtenäistä palkkauslinjaa. Toisaalta Draken mukaan tämä on johtanut työntekijöiden turhautumiseen, jotka nimikkeensä perusteella ajattelevat, että työn pitäisi sisältää tutkimusta, vaikka sillä itse asiassa tarkoitetaan vain tietyn tason museotyöntekijää. (TYKL/spa/148/s:6.)

1980-luvulla myös ehdotettiin useissa mietinnöissä, että Suomen museoilla tulisi olla koordinoitu tutkimusohjelma, samaa ehdotettiin myös 1990-luvulla *Museo 2000* -museopoliittisessa ohjelmassa. Kuitenkin keväällä 2007 tehdystä museoiden tutkimustoimintaa käsittelevästä kyselystä kävi ilmi, että vain aniharvalla museolla oli tutkimus- ja julkaisuohjelma. Museoiden tekemä tutkimus oli ennen kaikkea kokoelmien hoitoon liittyvää esinedokumentaatiota. Lisäksi tehtiin tutkimusta näyttelyiden yhteydessä, jolloin kohteena oli jokin museon toiminta- ja aihealueeseen liittyvä ilmiö. Museoiden työntekijät ovat siis saaneet akateemisen tutkijakoulutuksen, mutta heidän tekemänsä tutkimustyö on useimmiten luonteeltaan akateemisesta tutkimuksesta poikkeavaa. (Kinanen 2007, 239–244.)

Museotoiminnasta Kreikassa, Unkarissa ja Suomessa

Kreikkalaisia museoita

Kreikasta puhuttaessa on suuri kiusaus vetää museolaitoksen juuret aina antiikin muusiin ja heille omistettuihin votiiviesinekokoelmiin, *museoineihin*. Eileann Hooper-Greenhill (1992) on kuitenkin vakuuttavasti todentanut, että ne kuuluvat täysin eri episteemiin, eikä niillä todellisuudessa ole yhteyksiä moderniin museolaitokseen.

Kreikan modernin museolaitoksen synty liittyy antiikin kulttuuriperinnön vaalimiseen nuorena valtiossa. Jo valtionhoitaja Ioannis Kapodistriasin aikana (1827–1831) pyrittiin estämään antiikkiesineiden maastavientiä asetuksin. Kuningas Oton hallinto alkoi edistää myös arkeologisen museon asiaa. Arkeologinen valtion virasto perustettiin vuonna 1833, sen johtaja oli Ludwig Ross. Ensimmäinen julkinen museo perustettiin Ateenaan Akropoliin lähelle vuonna 1835 ja nykyinen uusklassinen museorakennus Patissionkadun varrella avattiin kokonaisuudessaan yleisölle vuonna 1889. (Kaftanzoglou 1999, 468–469.) Arkeologiseksi kansallismuseoksi museo muuttui asetuksella vuonna 1893. Museoon oli alettu siirtää esineistöä jo vuonna 1874, kun sen yksi osa oli valmistunut. Museon lisäosat rakennettiin vuosina 1903–1909 ja 1932–1939. (www 7.)

Merkittävänä varhaisena museoimishankkeena voitaisiin myös pitää Ateenan Akropoliin entisöimistä. Nuoren Kreikan pääkaupungiksi oli valittu Ateena sen historiallisen arvon takia, vaikka se olikin tuolloin vain kyläpahainen. Alkuaan kuningas Otolle oli tarkoitus rakentaa palatsi Akropoliin länsipäättyyn. Palatsista olivat Karl Friedrich Schinkelin piirrokset valmiina. Koska valtiolla ei ollut tarpeeksi varoja, rakennettiin vain yksinkertaisempi palatsi lähelle Likavittóskukkulaa. Kaupungin asemaakaava-arkkitehdit Schaubert ja Kleánthis samoin kuin heitä hovin puolesta valvonut arkkitehti von Klenze olivat muutenkin sitä mieltä, että Akropoliista ja sen lähialueista tulisi luoda ulkomuseo niillä sijaitsevien rikkaiden antiikin muistomerkkien takia. Von Klenze arveli, että alueen restauroimiseen menisi 5–6 vuotta. Parthenonin temppelin restaurointi aloitettiin syyskuussa 1834. Von Klenze ja aiemmin mainittu Ludwig Ross toteuttivat hankkeen. (Carter 1979, 44–45.)

Akropoliin alueelle oli rakennettu useina vuosisatoina sekä sotilasparakkeja että yksi moskeija. Akropoliin suurin temppeli Parthenon oli ollut käytössä bysanttilaisena Neitsyt Mari-

an (myöhemmin Ateenan Neitsyen) kirkkona 1200-luvulle asti, sen jälkeen katolisena Marian kirkkona noin 250 vuotta, kunnes siitä tehtiin turkkilainen moskeija. Muutkin alueen temppelit toimivat kirkkoina tai kappeleina ja yksi oli ensin piispan asunto ja myöhemmin frankkilaisen komentajan asumus. Ottomaanien aikana paikalla oli turkkilaisen varuskunnan päämaja. Venetsialaisten hyökkäyksen yhteydessä vuonna 1687 Parthenon räjähti. Sen sisään rakennettiin pienempi moskeija. 1830-luvulla moskeija, bysanttilaiset ja sitä myöhemmät rakennuksenosat purettiin "aidon" klassisen ilmeen saavuttamiseksi. Ensimmäiset kaivaukset alueella tehtiin vuosina 1835 ja 1837. Vuosina 1885–1890 alue kaivettiin systemaattisesti. (www 8; Andrén 1997, 24.)

Arkeologi Andreas Andrén on Ateenan museotarjonnan perusteella tehnyt huomion kreikkalaisen historiankirjoituksen "valkoisista täplistä". Arkeologisen museon esineet loppuvat 400-luvun alkuun. Bysanttilainen museo Sofíankadulla esittelee Bysantin kirkollista perintöä 400-luvulta 1600-luvulle. Sen sijaan mitään museota ei ole omistettu frankkilaiselle (1200–1400-luvut) tai turkkilaiselle (1400-luvun puolivälistä eteenpäin) kaudelle. Ainoastaan sotamuseossa voi nähdä joitain turkkilaisia aseita ja Kansantaiteen museossa on näytteillä tekstiilejä turkkilaiselta ajalta. Hänen mukaansa sama asiointi toistuu kaikkialla Kreikassa. Merkittävimmät museot ovat aina antiikkiin keskittyneitä. Ainoastaan Thessalonikin Bysanttilainen museo vuodelta 1985 on poikkeus. Lisäksi hän mainitsee, että islamilaista kulttuuria edustaa Ioánninan kaupunginmuseo Pohjois-Kreikassa, koska se sijaitsee vanhassa moskeijassa, jonka rukoussalissa on näytteillä kaupungin muslimiväestön esineistöä. (Andrén 1997, 6–7.) Andrénin käsitys perustuu hieman alle vuoden oleskeluun Kreikassa ja on hieman yleistävä. Se on kuitenkin ymmärrettävissä hänen näkökulmastaan keskiajan arkeologian edustajana.

Kreikan museot voidaan pääsääntöisesti jakaa kahteen ryhmään, arkeologisiin ja bysanttilaisiin museoihin sekä myöhemmän kreikkalaisen kulttuurin museoihin. Ensimmäisen ryhmän museot ovat melkein poikkeuksetta valtion museoita, kun taas puolestaan toisen ryhmän museot ovat melkein poikkeuksetta yksityisiä ja ovat valtion kontrolloitavissa ja avustusten kohteina vain osittain. (Michaelidou 1995, 104.) Jo tästä asetelmasta voidaan nähdä, että helleninen ja bysanttilainen kulttuuri on saanut osakseen vakiintuneen julkisen arvostuksen, kun taas turkkilaisvallan aikaisen ja modernin kreikkalaisuuden vaaliminen on asialle omistautuneiden yksityisten tahojen vastuulla. Muidenkaan länsimaille tyypillisten museoiden osalta Kreikka ei ole osoittanut valtiollista kiinnostusta. Esimerkiksi maan luonnontie-

teellisenä "keskuseuseona" paremman puutteessa toimii Ateenan esikaupunkialueella Gu-landrísin perheen yksityisen säätiön hallinnoima luonnonhistoriallinen museo, joka on avattu yleisölle vuonna 1983. (Hudson 1987, 85.) Myös Kreikan teknologinen museo ja tiede-keskus, joka sijaitsee Pohjois-Kreikassa, Thessalonikissa, perustettiin yksityisestä aloitteesta vuonna 1978. Se sai tukea Kreikan teollisuuspankilta ETBA:lta ja myöhemmin EU:lta sekä Euroopan investointipankilta ja vasta sen jälkeen valtionvarainministeriöltä. Vuodesta 2004 museo- ja tiede-keskus on toiminut nimellä Noesis säätiömuotoisena. (www 9.) Tietenkin kysymys on myös resursseista. Euroopassa ei liene toista valtiota, jonka harteille on langennut näin suunnaton määrä arkeologisesti merkittäviä kohteita ja bysanttilaisia rakennusmuistomerkkejä.

Vanhin modernin kreikkalaisen kulttuurin museoista on Kreikan historiallisen ja etnologisen seuran museo, joka sijaitsee aivan Ateenan ydinkeskustassa vanhassa parlamentissa. Kreikan historiallinen ja etnologinen seura perustettiin vuonna 1882. Sen tarkoituksena oli herättää kiinnostusta Kreikan uudemman historian tutkimukseen. María Ladá-Minótun mukaan se syntyi aatteellisessa ympäristössä, jossa koettiin kansallisesti tärkeimmäksi päämääräksi yhdistää Kreikan valtioon ne kreikkalaiset alueet, jotka eivät vielä liittyneet siihen vuonna 1830. Seuran perustajajäsenet olivat kirjallisuuden, tieteen ja taiteen näkyviä hahmoja. Kunnia perustamisajatukselta on annettu laografi Nikólaos Polítisille. Hän oli seuran pääsihteeri vuoteen 1890, jolloin siirtyi laografian professoriksi Ateenan yliopistoon. Polítis käänsi kansalaisten huomion kansan runoudellisiin rikkauksiin ja samalla antoi inspiraation koko joukolle 1880-luvun runoilijoita ja prosaisteja. (Lada-Minotou 1995, 162.)

Hyvin pian perustamisensa jälkeen Historiallisen ja etnologisen seuran tavoitteeksi tuli perustaa museo. Esikuvina siihen pidettiin Pariisin, Lontoon, Venetsian, Nürnbergin ja Berliinin tiettyjä museoita. Seuran yhdessä kulttuurijärjestö Parnasson kanssa järjestämän "Vuoden 1821 pyhän taistelun muistomerkit" -näyttelyn vanavedessä perustettiin Historiallinen ja etnologinen museo vuonna 1884. Tavoitteena oli asettaa näytteille kansan itsenäisyystaistelun muistoja. Museo sai paljon lahjoituksia kansalaisilta, mm. kansanpukuja, jotka olivat itsenäisyystaistelun ajalta. Museon lisäksi seura alkoi julkaista jo vuonna 1883 tieteellistä aikakauslehteä. (Lada-Minotou 1995, 163–164.) Osoituksena seuran kansansivistyksellisistä päämääristä näyttely oli ilmainen koululaisille. (Velioti-Georgopoulou 1995, 302.) Kokoelmat käsittävät kansanpukujen ja -taiteen lisäksi lippuja, aseita, laivojen keulakuvia, univormuja, mitaleita, sinettejä, veistoksia, maalauksia, kaiveruksia, historiallisia litografioita, kart-

toja sekä arkistomateriaalia, joka jakautuu käsikirjoituksiin ja valokuviiin. (Papasprou-Karadimitriou 1994, 107 js.) Historiallinen ja etnologinen museo ei siten ole nimestään huolimatta kansatieteellinen museo vaan ennen kaikkea Kreikan vapaustaistelun historian museo.

Seura museoineen oli hyvin päämäärätietoinen siinä, että modernin kreikkalaisen maailmankuvan tulisi olla kreikkalaisen koulutuspolitiikan tai -filosofian pohjana. Tämä vastasi yleistäkin yhteiskunnallista suuntausta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tällöin oli Konstantínos Paparrigópulosin yleisen kreikkalaisen historiankirjoituksen hengessä siirretty bysanttilaisen ja myöhäisemmän kulttuurin harrastukseen kansallisen omakuvan pohjana. (Velioti-Georgopoulou 1995, 303.)

Kreikan Kansantaiteen museo perustettiin vuonna 1918 runoilija Jórgos Drosínisin ja arkeologi Konstantínos Kuruniótisin aloitteesta. Heillä oli tuolloin johtava asema opetusministeriössä. Eléni Roméu-Karastamátin mukaan tuota aikakautta leimasivat modernisaatio ja uudistuminen sekä sitä ajavat vahvat persoonallisuudet. Roméu-Karastamátin mukaan ei ole sattumaa, että samaan aikaan syntyi muitakin modernin Kreikan kulttuurille omistautuneita laitoksia. Näitä olivat Kreikkalaisen laografian seura (1908) Líkion-yhdistys kreikkalaisille naisille (1911) ja Ateenan Akatemian kansanrunousarkisto (1918). (Romaíou-Karastamati 1995, 155–156.)

Museon ensimmäinen johtaja oli ateenalaisesta yläluokasta noussut kansanpukuihin ja -käsityöhön harrastunut Ánna Apostoláki. (Papadopoulos 1983, 165.) Ensi vuosikymmenillä Kreikan kansantaiteen museo oli kahden vaiheilla tutkimussuuntauksensa suhteen. Yhtäältä sen tarkoituksena oli edustaa kreikkalaista kansantaidetta, mutta toisaalta ulkomaisen esikuvien ja lahjoitusten kautta sillä oli tavoitteita myös kansainvälisen muotoilun historian alalla, Lontoon Victoria & Albert -museon tapaan. Niinpä se muuttikin nimensä vuonna 1923 Kansalliseksi taidekäsityön museoksi. Vuonna 1956 museon uusi johtaja Pópi Zóra vahvisti nimen nykyiseksi, eli Kreikan Kansantaiteen museoksi. (Romaíou-Karastamati 1995, 155–156.)

Eléni Roméu-Karastamátin mukaan Pópi Zóran johtajuuskautta (1956–1980) voidaan kutsua Kansantaiteen museon kulta-ajaksi. Hän paransi näyttelyitä ja kartutti kokoelmia. Hän aloitti ensimmäiset yleisölle suunnatut tapahtumat ja systematisoi museon harjoittaman

kenttätutkimuksen. (Romaïou-Karastamati 1995, 156) Museon toiminnan kautta Pópi Zóra koulutti kokonaisen kansankulttuurin tutkijasukupolven, koska he eivät saaneet kansantaitteen oppia yliopistolta. (Romaïou-Karastamati 1995, 158.)

Pópi Zóralle oli yliopistollinen arkeologin koulutus. Kun hän sai Kansantaitteen museon hoitoonsa, se oli vielä melko vähäinen ja sijaitti vaurioituneessa rakennuksessa, ilman kunnollista budjettia ja henkilökuntaa. Valtion byrokratian viidakoiden lävitse Zóran onnistui luoda museosta merkityksellinen laitos, jota museologian professori Evridíki Antzúlatoú-Rétsila kuvaa hyvin johdetuksi museoksi, jolla on loistavat resurssit. Zóran ansioihin kuuluu myös eräiden merkityksellisten kirjoitustöiden palauttaminen takaisin Kreikkaan Ranskasta. Zóra painotti kirjoituksissaan erityisesti museon roolia yhteiskunnan kehityksessä. (Antzoulatoú-Retsila 2005, 387–388.) Kreikan Kansantaitteen museo on yksi kolmesta valtiollisesta kansatieteellisestä museosta Kreikassa.

Líkion-yhdistyksen kreikkalaisille naisille (Λύκειον των Ελληνίδων = kreikatarthen lyseo²³) perusti Ateenan seurapiirin näkyvä hahmo, journalisti ja ensimmäinen kreikkalainen feministi Kallirrói Siganú-Parren (1861–1940). (Antzoulatoú-Retsila 2005, 384.) Edelleen toimivan Líkion-yhdistyksen tavoitteet ovat ensinnäkin a) kreikkalaisten tapojen ja perinteiden tutkimus, tieteellinen tallennus, vahvistaminen ja säilyttäminen sekä b) kreikkalaisten naisten aseman kohentaminen, äitien ja lasten moraalinen tukeminen ja sukupuolten tasa-arvo. (www 10.) Siganú-Parrenin päällimmäinen tarkoitus oli kohentaa naisten asemaa yhteiskunnassa ja suojella luku- ja kirjoitustaidottomia äitejä ja näiden lapsia. Yksi keskeisiä naisten koulutuksen muotoja Siganú-Parrenin ideologiassa oli kansantanssien opiskelu. (Loutzaki 1992, 160.) Yleishyödyllisen yhdistyksen tavoitteena oli Kreikan henkisen ja aineellisen kulttuuriperinnön tallentaminen. Erityisesti Siganú-Parren kiinnitti huomiota kansanpukuihin, joita hän piti sanattoman viestinnän muotona. Hänen suunnitelmissaan ollut pukumuseo perustettiin itse asiassa vasta vuonna 1988 Ateenaan. (Antzoulatoú-Retsila 2005, 384–385.)

Líkion-yhdistyksellä on yhä tänä päivänä merkityksellinen yhteiskunnallinen asema Kreikassa. (Antzoulatoú-Retsila 2005, 384–385.) Yhdistys pyrkii ylläpitämään kreikkalaista kulttuuriperintöä. Kansantanssin lisäksi sen puitteissa opetetaan kansanmusiikkia ja rytmistä voi-

²³Käytän mukaelmaa järjestön itsensä käyttämästä englannoksesta *Lyceum Club of Greek Women*, koska ”kreikatarthen lyseo” kuullostaa suomeksi hyvin vanhahtavalta. Kyseessä ei edes ole koulu, kuten lyseosta voisi kuvitella, vaan sivistyksellinen järjestö. Lyseo-klubi syntyi 1900-luvun alussa Englannissa. Siellä se lähti selkeän elitistisestä tavoitteesta luoda foorumi koulutetuille ja yläluokkaisille naisille. Sillä ei ollut kreikkalaisen ”sisarjärjestön” kansansivistyksellistä tavoitetta (ks. www 11).

mistelua. Líkion-yhdistyksen kansantanssitunneille Ateenan keskustassa ja lähiöissä osallistuu vuosittain noin 2 500 kreikkalaista 6–18 -vuotiasta lasta tai nuorta. Kansantanssin edustusryhmä puolestaan esiintyy sekä kotimaassa että ulkomailla kulttuuritapahtumissa. Líkion-yhdistyksellä on 51 paikallisosastoa eri puolilla Kreikkaa ja 16 edustustoa ulkomailla, jotka palvelevat ulkokreikkalaisia. Líkion-yhdistyksen kokoelmat käsittävät yli 2 500 alkuperäistä, Kreikan maaseudulta kerättyä kansanpukukokonaisuutta. Lisäksi sillä on huomattava määrä arvokkaita, kenttätutkimuksen tuloksena syntyneitä dokumentteja ja äänitteitä. (www 12.)

Thessalonikin yliopisto perustettiin vuonna 1926. Sille kerättiin välittömästi laografian professori Stílpon Kiriakídisin aloitteesta kansatieteellinen opetuskokoelma. Samanaikaisesti perustettiin myös oppituolin arkistot. Niiden yhteiset tavoitteet olivat kolmenlaiset. Ensinnäkin opetuksessa haluttiin käyttää esineitä folkloren lisäksi. Toisekseen esineiden tieteellinen tutkimus oli mahdollista parhaiten vain kokoamalla niitä museoon. Kolmanneksi käytännössä yleiskuvan luominen koko kulttuurisesta kirjosta onnistui parhaiten, jos kaikki oli koottuna yhteen paikkaan. Museo karttui opiskelijoiden keruutyön ja lahjoitusten kautta. (Velioti-Georgopoulou 1995, 304–305.) Kiriakídisin perustamaa museota voitaisiin eräässä mielessä pitää Kreikan ensimmäisenä tieteellisenä kansatieteen museona, koska sen perustaminen ajoittuu aikaan ennen Pópi Zóran johtajuuskautta Kansantaiteen museossa.

Aleksandriasta kotoisin ollut diasporakreikkalainen Antónis Benáki (1873–1954) perusti Ateenaan Benáki-museon vuonna 1931. Se on edelleen toiminnassa oleva merkittävä museo, jonka kokoelmat kattavat kaikkea Kreikan historiaan liittyvää materiaalia antiikin taidesesineistä ja bysanttilaisista ikoneista kreikkalaisen kansantaiteen kautta ulkoeurooppalaiseen taiteeseen ja valokuvakokoelmiin saakka. Kokoelmien runsaus selittyy sillä, että 1930-luvulta alkaen museo on saanut paljon lahjoituksia muilta keräilijöiltä, taiteilijoilta ja valokuvaajilta, jotka tukivat Benákin hanketta. Benáki lahjoitti museon kokoelmineen Kreikan valtiolle jo vuonna 1931. Nykyisin museo toimii yksityisoikeudellisena säätiönä. Museon konservointikeskus on toiminut vuodesta 1974, museopedagoginen keskus vuodesta 1978 ja informaatioteknologiakeskus vuodesta 1991. Museolla on töissä noin 250 henkilöä ja sen esinekokoelmat ovat noin 47 000 kappaleen laajuiset. (Kaftantzoglou 1999, 471; www 13.) Benáki-museo on merkittävä toimija Kreikan kulttuurikentässä.

Stélios Papadópusin mukaan 1930-luvulta eteenpäin annettiin useita ohjelmanjulistuksia modernien kansanelämänmuseoiden perustamisen puolesta. Muun muassa vuosina 1931 ja

1937 K. Marínis ehdotti opetusministerille etnografisen museon perustamista, vuonna 1937 Stílipon Kiriakídis kritisoi tuon aikaisia museoita ja vaati kaikki kansanelämän aspektit huomioon ottavaa museota, mieluiten ulkoilmanäyttelyn avulla. Vuonna 1952 Dimítrios Lukátos sekä vuosina 1950, 1953 ja 1967 professori Mégas vaativat tieteellistä etnografista ulkomuseota. Nämä eivät kuitenkaan johtaneet käytännön toimiin. (Papadopoulos 1983, 167.)

Thessalonikiin perustettiin vuonna 1970 poliittisesti sitoutumattoman Makedonialaisen sivistyksen ystävien veljeskunnan kokoelmien pohjalle Makedonian ja Traakian laografinen ja etnologinen museo. Se kuuluu hallinnollisesti Makedonian ja Traakian alueen ministeriön alaisuuteen. Sen voidaan katsoa syntyneen alue- ja geopolitiittisten syiden takia. "Etnologinen" museon nimessä oli alkuaan vastaveto Balkanin sosialististen maiden etnos-käsitteelle. Alkuperäinen Sivistyksen ystävien veljeskunnan museo puolestaan oli virallisesti perustettu vuonna 1957, joskin sen kokoelmat olivat alkaneet karttua jo vuonna 1931, jolloin Veljeskunnan laografinen osasto oli perustettu. (Velioti-Georgopoulou 1995, 308; K7).

Pohjois-Kreikkaan, Ioánninan yliopistoon perustettiin laografinen museo vuonna 1977. Yliopiston ensimmäinen laografian professori Dimítrios Lukátos, joka, kuten yllä kävi ilmi, ajoi kansatieteellisen ulkomuseon asiaa jo 1950-luvulla, oli aloittanut esineiden keruun virkaan päästyään vuosina 1964–1969. Hänenkin tarkoituksenaan, kuten Kiriakídisin, oli käyttää esineitä opetuksen tukena. Lisäksi esineiden keruun perusteet olivat nimenomaan tieteelliset, eivät esteettiset. Tämä oli tuolloin vielä poikkeuksellista Kreikan kansanelämän museoissa. (www 14.)

1930-luvulta aina 1950-luvulle perustettiin nimenomaan *kansantaiteen* museoita. Toisen maailmansodan jälkeinen nopea modernisoitumisprosessi kuitenkin herätti uudenlaisen tarpeen koko entisen elämäntavan keräämiseksi. (Velioti-Georgopoulou 1995, 305.) María Vellióti (1995, 307) arvelee, että poliittisen ilmaston muutos 1970-luvulla antoi aiheita museoiden määrän räjähdysmäiseen kasvuun, koska demokratian palauttaminen inspiroi kollektiivista ilmaisua, myös museoita.

Ateenan Kansantaiteen museon luokittelujärjestelmä ja näytteillepanon tavat vaikuttivat suuresti provinssiaalisiin museoihin, jotka perustettiin vuosien 1970 ja 1980 välillä. Kun Kreikan ICOMin alaosa perustettiin vuonna 1983, paikallisille museoille avautui suora

yhteys museologiseen ajatteluun ilman keskusmuseon välitystä. Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museo, joka perustettiin 1974, oli ensimmäinen edustaja uudentyyppiselle ajattelulle, jossa esineitä ei asetettu näytteille esteettisten arvojen mukaan vaan osana sitä sosiaalista maailmaa, jossa ne oli valmistettu. (Romaïou-Karastamati 1995, 156–157.)

Kreikan kulttuuriministeriön kansankulttuurin johtokunta perustettiin vuonna 1978. Se otti tehtäväkseen koordinoita etnografisia museoita ja kokoelmia koko maassa. (Provatakis 1995, 39.) Kun johtokunta alkoi toimia, sen ja Kansantaiteen museon välille syntyi seuraavanlainen työnjako: ministeriö päätti apurahojen antamisesta museoille ja kokoelmille, Kansantaiteen museo puolestaan toimi edelleen neuvonantajana ja lähtökohtana niille tahoille, jotka halusivat perustaa tai kohentaa paikallismuseota. Kansankulttuurin johtokunta on ottanut erityisesti rakennussuojelun hoitaakseen. On yleistä, että paikallinen kansaneläminen museo on rakennus- tai kulttuurihistoriallisesti merkittävässä suojellussa rakennuksessa. (Romaïou-Karastamati 1995, 158–159.) Valtiollinen kiinnostus kansankulttuurin museoihin syttyi siis vasta 1970-luvun lopulla.

Vuosien 1980 ja 1990 välissä Kreikassa perustettiin yli 400 paikallismuseota tai kokoelmaa. Näissä pääosin on ollut taustalla yksityinen taho, mutta ministeriö on antanut neuvontaa ja rahallista tukea. Suurin osa museoista toimii sopimusosoikeudellisina oikeushenkilöinä kulttuuriyhdistysten tai -instituuttien ylläpitäminä. Osa toimii itsenäisesti julkisoikeudellisina oikeushenkilöinä, tai on yleishyödyllinen yhdistys tai kunnallinen laitos. Kreikan kansantaiteen museo on valtion laitos. (Provatakis 1995, 39–41.) Myös Makedonian ja Traakian laografinen ja etnografinen museo ja Fivos Anojanákisin kokoelmalle perustuva etnomusikologinen museo Ateenassa ovat julkisia laitoksia. Säätiöiden museoista yksi näkyvimpiä on Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museo. Muita samantyyppisiä ovat mm. Réthimnon museo Kreetalla, Zigomalán museo Attikan Avlónasissa ja Stemnítsan museo Peloponnesoksella. Samaan kategoriaan voitaisiin lukea myös Ateenan Benáki-museo, vaikkei se olekaan suoranaisesti etnografinen museo. (Michaelidou 1995, 104.)

Yksityisten seurojen, yleishyödyllisten yhdistysten ja kiltojen ylläpitämät museot toimivat mahdollisesti museologisesti oikeaoppisesti, mutta eivät käytännössä täyttäneet ICOMin museomääritelmää ennen sen uudistamista. (ICOMin vanhemmassa määritelmässä oli melko rajoittunut määrä soveltuvia museon ylläpitäjätahoja.) Tällainen museo olisi esim. sarakatsanien kansanryhmän museo Sérresissä Makedoniassa. Myös monet paikalliskokoelmat,

jotka eivät välttämättä lainkaan ole ammatillisesti hoidettuja, käyttävät epävirallisesti museonimitystä. (Michaelidou 1995, 105.) Pienten, kouluille ja yhdistyksille kuuluvien paikalliskoelmien ongelmana on se, että ne ovat usein vain yhden henkilön ponnistusten tulosta. Ilman tätä henkilöä kokoelma jää tuuliajolle. (Velioti-Georgopoulou 1995, 308.)

ETBA:n eli Kreikan teollisuuspankin kulttuurisäätiö perustettiin vuonna 1986. Sen päälimmäinen tarkoitus on ollut tutkia Kreikan käsiteollisuuden historiaa. Se on mm. perustanut kaksi museota, järjestänyt konferensseja ja näyttelyitä ja julkaissut kirjallisuutta. Erityisesti sen tarkoituksena on ollut perustaa paikallisia teknologisia museoita, jotka ottavat huomioon kulttuuri-identiteetin ja luonnonperinnön. (Economou 1995, 147.) Ensimmäinen perustettu museo oli silkkimuseo Sufliissa, joka valmistui vuonna 1990. Toinen museo oli Peloponnesokselle Dimitsánaan perustettu vesivoimamuseo. (Economou 1995, 148–149.)

Vuonna 1997 toimintansa aloittanut vesivoimamuseo on Kreikan ensimmäinen ulkomuseo (jos arkeologisia alueita ei lasketa). Museo on perustettu muistomeriksi Lúsios-joen jo 1600-luvulla alkaneelle vesivoimaan perustuvalla teollisuudelle. Jokilaaksosta on dokumentoitu kaikkiaan yli sata erilaista teollisuuslaitosta kuten myllyjä, sahoja, nahan parkitsimoita, tislamoja ja ruutitehtaita. Tavoitteena on ollut luoda elävä museo, joka antaa vierailijalle käsityksen perinteisistä teknologioista ja tuotantotavoista. Museossa on myös näyttelyllisiä elementtejä, kuten tekstejä, kuvia, piirroksia ja videota. ETBA:n kulttuurisäätiö sai haluamansa rakennukset käyttöön ortodoksiselta kirkolta, jonka erään luostarin maa-alueisiin ne olivat kuuluneet. Säätiö sai myös apua ja tukea Dimitsánan paikallishallinnolta. Alueviranomaiset päättivät samanaikaisesti museoprojektin kanssa kehittää aluetta ekoturismia varten. Lopullisen silauksen hanke saikin itse asiassa EU:n tavoite 2 -ohjelman turvin. (Louvi 1997, 5–6; Matsingos 1997, 2; Kasmás 1997, 3.)

Ensimmäisen ulkomuseon myötä kreikkalaisen kansankulttuurin museon ympyrä sulkeutuu. Jo 1900-luvun alkupuolelta asti kuullut vaatimukset ulkoilmamuseosta toteutuivat viimein. Kaiken lisäksi ne toteutuivat näyttävästi EU:n tuella ja kokonaisvaltaisesti ekologisen matkailun ja kestävä kehityksen puitteissa.

Museotoiminnasta, erityisesti kansatieteellisestä, Unkarissa

Unkarin Kansallismuseo on perustettu huomattavan varhain, vuonna 1802. Tämä oli osa kreivi István Széchényin ponnisteluja modernin Unkarin luomiseksi. Hän lahjoitti kokoelmansa Unkarin valtiolle ja niiden pohjalle alettiin kerätä muita lahjoituksia. Unkarin vuosien 1832–36 parlamentti osoitti varat museorakennukselle. Kymmenen vuotta kestäneet rakennustyöt aloitettiin vuonna 1837. Museon rakennus on uusklassista tyyliä ja sen päätykolmion veistoksissa on yhtäältä klassisista toisaalta Unkariin viittaavaa symboliikkaa. Museorakennuksella oli oma symbolinen roolinsa myös vuosien 1848–49 vallankumouksessa ja itsenäisyystaistelussa. 1800-luvun loppupuolella museosta eriytyivät omiksi laitoksikseen taide-teollinen museo ja taidemuseo. (www 15.)

János Xantusin nimittämistä Unkarin Kansallismuseon Kansatieteellisen osaston kuraattoriksi vuonna 1872 pidetään yleisesti Kansatieteellisen museon perustamisajankohtana. Kokoelmat perustuivat obinugrilaisiin ja Kaukoidästä tuotuihin esineisiin. Kotimaiseen kansantaiteeseen ja kotiteollisuuteen kohdistuneeseen kiinnostukseen vaikuttivat puolestaan 1800-luvun toisen puoliskon kotimaiset ja kansainväliset taideteollisuus- ja teollisuusnäyttelyt. Vuoden 1873 Wienin maailmannäyttelyssä kansanomaiset esineet saivat ensimmäistä kertaa vahvan roolin. Esineiden keräilyssä alkoi hahmottua myöhemmin vahvistunut kansatieteellinen temaattinen esineryhmäjako. Näyttelyn jälkeen nämä esineet tosin päätyivät perusteilla olleeseen Taideteollisuusmuseoon. Taideteollisuusmuseo näyttikin kukoistavan Kansatieteellisen museon kustannuksella. (Kósa 2001, 107; Selmeczi Kovács 1997, 14.) Kaikkiaan Xantus ja hänen kollegansa Flóris Rómer keräsivät maailmannäyttelyn alla nelisentuhatta esinettä. Keruu oli kattava ja painotettu alueiden kansallisuussuhteiden mukaisesti. Ainoastaan Unkarin tasankoalueelta ei kerätty mitään. Xantusin kansatieteellisen museon ytimeksi suunnittelemaat esineet olivat kuitenkin pitkään ilman mitään käyttöä Taideteollisuusmuseon ja Kansallismuseon varastoissa. (Gráfik 1997; Fejős 2001, 22, 24–25.)

Todelliseen kasvuun kansatieteelliset esinekokoelmat lähtivät unkarilaisten maahantulon tuhatvuotisjuhlallisuuksien (1896) aikoihin. Kokoelma oli vuonna 1892 saanut itsenäisen aseman ja Xantusin kuoleman (1894) jälkeen museon johtajaksi valittiin nuori ja energinen János Jankó. Kokoelmat kasvoivat vuoden 1894 vajaasta kuudesta tuhannesta kappaleesta runsaaseen 29 tuhanteen vuosisadan loppuun tultaessa. Niissä olivat vahvasti edustettuina Unkarin unkarinkielinen väestö sekä kaikki sen muut kansallisuudet. Lisäksi museo keräsi

kaikkien Euroopan kansojen esineitä. Näiden lisäksi museolla oli etnologisia kokoelmia kaikkialta maailmasta. (Kósa 2001, 107.)

Unkarilaisten maahantulon tuhatvuotisjuhlallisuuksien yhteyteen suunnitellulla juhlanäyttelyllä oli suuri merkitys kansatieteellisten kokoelmien kehittymiselle. Juhlanäyttely järjestettiin Budapestin Kaupunginpuistossa. Tarkoituksena oli esitellä laajamittaisesti Unkarin historian, sivistyksen ja talouden saavutuksia. Näyttely vaati vuosien mittaisen, eri alaosastoihin jaotellun suunnittelutyön. Siihen oli suunniteltu yhdeksi osaksi ”kansatieteellistä kylää”, joka esittelisi kansanelämää silloisen Unkarin eri osissa. (Szemkeő 1989, 7.) Maailmannäyttelyiden kansanomaiset ja kylämäiset osiot olivat tehneet suuren vaikutuksen niin yleisöön kuin ”museomiehiinkin” ja Skandinaviassa – josta tuli ulkoilmamuseoiden edelläkävijä – oli viireillä useita ulkoilmamuseohankkeita juuri näihin aikoihin. (Stocklund 2001, 24–27.) Unkarissa oltiin siis ulkoilmamuseoiden kehityksessä tässä mielessä kehityksen kärjen tuntumassa. Kósa kutsuikin kansatieteellistä kylää ”unkarilaisen kansatieteellisen museologian ensimmäiseksi suureksi voimainkoetuksiksi”. (Kósa 2001, 108.) Kansatieteellinen kylä koostui 12 madjaariperäisestä ja 12 muille Unkarin kansallisuuksille kuuluneesta kansanomaisesta talosta. Alkuperäisen suunnitelman mukaan niitä olisi pitänyt olla vielä enemmänkin. János Jankó teki vuonna 1894 kenttämatoja Unkarin eri lääneihin dokumentoidakseen eri kansallisuuksien rakennuksia. Samalla hän keräsi useita tuhansia esineitä ja otti suuren määrän valokuvia. Kun museokylä sitten lopulta purettiin, lähes kymmenentuhatta esinettä päätyi Kansatieteellisen museon kokoelmiin. (Selmeczi Kovács 1997, 16; Jankó 1989.) Pysyvää ulkomuseota kylästä siis ei jäänyt.

Kansatieteellinen museo joutui jatkuvasti kamppailemaan tilakysymysten kanssa. Akuutiksi tilanpuute muuttui kokoelmien kasvaessa. Vuonna 1893 museo muutti Csillag-kadulle tilaan, joka oli yhdistetty kahdesta vuokra-asunnosta. Osa esineistä asetettiin vitriineihin varastonäyttelyksi. Tätä varten Jankó systematisoi kokoelman. Jankón pääsystematisointi oli seuraava: Unkarin osasto, Unkarilaisten sukukansojen osasto ja Vieraiden kansojen osasto. (Szemkeő 1997, 57–60.) Vähitellen museo levittäytyi lähes koko Csillag-kadun taloon, kaikkiin sen kerroksiin. Samanaikaisesti museon henkilökunta kasvoi. Kesäkuussa 1898 viimein avattiin Csillag-kadun rakennuksen ensimmäinen pysyvä kansatieteellinen näyttely, joka kattoi 32 näyttelyhuonetta kahdessa kerroksessa. Sen esikuvina oli käytetty Tukholman Nordiska Museetia ja Wienin kansatieteellistä näyttelyä. Huoneista 16 oli kansainvälistä, kolme unkarinsukuista ja 13 Unkarin sisäisiä kansoja ja muinaiselinkeinoja esitteleviä. Esil-

lepano oli runsas, mutta erittäin ahdas. Rakennuksessa toimivat myös tieteellinen kirjasto ja mm. fonografiahuone sekä valokuvaus- ja restaurointilaboratorio (Szemkeő 1997, 66–67; Gráfik 2002, 14.)

János Jankón varhaisen kuoleman (1902) jälkeen Vilibald Semayer oli museon johtajana vuodesta 1904. Tänä aikana museon tilantarve aktualistui. Museo muutti pois Csillagkadulta vuonna 1906 ja siirtyi väliaikaisesti Kaupunginpuiston Iparcsarnok-näyttelyhalliin, jossa se toimi vuoteen 1924 asti. Endre Szemkeőn mukaan olosuhteet täällä olivat huomattavat kuin ahtaamassa Csillagkadun kiinteistössä. Useiden toteutumatta jääneiden tilasuunnitelmien jälkeen museo muutti Könyves Kálmán -kehätien varrella sijainneeseen lukiorakennukseen. Siellä se toimi vuoteen 1974 asti. (Szemkeő 1997, 71–74; Kósa 2001, 129–130.)

Kansatieteellinen museo palveli niin Zsigmond Bátkyn, István Györfyn kuin Károly Viskin tieteellisenä kotina (Balassa 1974, 191). Samoin lähestulkoon kaikki materiaalsen kansatieteen ja hyvin monet folkloristiikan alan tutkijat olivat tavalla tai toisella kytköksissä museoon. Kun Zsigmond Bátkysta oli tullut museon johtaja Semayerin siirryttyä eläkkeelle (1920), hän ryhtyi selvittämään museon ensimmäisen maailmansodan jälkeistä tilaa. Hänen johtajuuskaudellaan siitä tuli Kósan mukaan kiistämättä Unkarin johtava tieteellinen laitos kansatieteen alalla seuraavaksi neljäksi vuosikymmeneksi. Merkitys oli sitäkin tärkeämpi, kun aineellisen kansatieteen yliopistotasoinen opetus oli puutteellista, joten museo toimi monen tutkijasukupolven käytännön harjoittelupaikkana. (Kósa 2001, 129–130; Fejős 2001, 22.)

Erityisen vaikeaa aikaa museolle oli toisen maailmansodan aika, varsinkin Budapestin piiritys vuosina 1944–45, jolloin SS- ja neuvostojoukot taistelivat museon lähiympäristössä ja käyttivät myös museorakennusta. Osa esineistä oli saatu turvaan Kansallismuseon kellarikerrokseen, mutta tuhot olivat kuitenkin huomattavat. Museo alkoi toimia jossain määrin jälleen vuonna 1946, jolloin järjestettiin myös unkarilais-venäläinen näyttely. Sodanjälkeistä aikaa leimasivat myös henkilövaihdokset. (Balassa 1997, 25–28.) Museo itsenäistyi Kansallismuseon alaisuudesta lopullisesti vuonna 1947 (Selmeczi Kovács 1997, 18).

1800- ja 1900-luvun taitteessa paikallispatiotismi kasvatti maaseutukaupunkeihin paikallisia kaupungin- ja lääninmuseoita, joissa usein oli useamman alan, esimerkiksi numismatiikan,

arkeologian, historian ja taiteen sekä taideteollisuuden, kokoelmia. Vanhimmissa museoissa kansatieteen kokoelmat tulivat mukaan vasta hieman perustamisen jälkeen, koska vuonna 1872 perustetun Unkarin Kansallismuseon Kansatieteellisen osaston toiminta alkoi voimistua vasta unkarilaisten maahantulon tuhatvuotisjuhlallisuuksien aikoihin. Julkisten kokoelmien valtakunnallinen ylitarkastamo tuki Budapestista käsin niitä museoita, jotka toteuttivat tuon ajan museologisia standardeja. Näitä standardeja levittivät mm. Budapestin Kansatieteellisen museon *Néprajzi Értésítő* -aikakausjulkaisu ja Zsigmond Bátkyn museologinen opaskirja. Kiinnostuneille järjestettiin myös museo- ja keruukursseja. (Szilágyi 1990, passim.)

Yhtenä unkarilaisen museokansatieteen perusteoksena voidaan pitää Zsigmond Bátkyn Johdatus kansatieteellisten museoiden järjestämiseksi (*Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*) -teosta, joka julkaistiin vuonna 1906. Unkarin kansatieteellinen museo julkaisi taanoin teoksesta uuden, Attila Selmeczi Kovácsin jälkisanoin täydennetyn painoksen. (Selmeczi Kovács 1992, 335). Bátky kirjoitti teoksen Julkisten kokoelmien valtakunnallisen ylitarkastamon alkuaan Jankólle antamasta toimeksiannosta (Bátky 1992 [1906], i.). Vaikka Bátkyn teoksen käytännön anti onkin sen esinetauluissa ja systematisointiin pyrkivässä ryhmittelyssä, tieteenhistoriallisesti vähintään yhtä mielenkiintoinen on teoksen alkuun kirjoitetut lyhyt johdatus kansatieteeseen tieteenä sekä käytännön neuvot keruun sekä museotoiminnan suhteen.

Bátkyn oppaassa on myös hahmoteltuna provinsiaalisen (*vidéki* = Budapestin ulkopuolinen) kansatieteellisen museon tehtävä. Samoin kuin kansallisten kansatieteellisten museoiden tarkoituksena oli palvella yhtenä mosaiikinpalasena koko maailman materiaalisen sivistyksen kuvassa, myös kansallisen materiaalisen kulttuurin kuva oli hänen mukaansa mosaiikki. Näin ollen provinsiaalisen kansatieteellisen museon tehtävä oli esitellä oman alueensa aineellista kulttuuria. Oman maakunnan kansatieteelliset ominaispiirteet piti tulla näkyviin muihin maakuntiin nähden. Museoon tuli tuoda kaikkea sitä, mitä kansa itselleen valmisti, tarpeeseen tai koristeeksi, samoin kuin käsityömestarien valmistamia käyttöesineitä. Bátky kiinnitti huomiota erityisesti *esinesarjoiden* keräämiseen, joiden kautta voitiin jäljittää historiallista muutosta. Keruussa kiinnitettiin huomiota niin esineen muotoon kuin koristeluun. (Bátky 1992, 8–11.)

Bátkyn kuvauksesta keruumatkoista paistaa läpi sosiaalinen välimatka kylien asukkaisiin ja todellinen kokemus kenttämatojen kulusta. Hän esittää matkan kaikkine vaiheineen, alkaen siitä, miten kerääjä saapuu kylään ja hakeutuu jonkin kylässä toimivan virkamiehen luo, sitten esittelee asiansa aluksi epäluuloisille talonpojille, mutta pääsee lopulta luottamuksen synnyttyä talosta taloon tutkimaan "antiikkia". Bátkyn mukaan oli mielekästä tutkia ensin kunnolla alusta loppuun yksi kylä. Näin saatiin jo luotettava alku kokoelmalle. Pelkkä esineiden keruu ei kuitenkaan vielä riittänyt, ne oli asetettava omaan ekologis-maantieteelliseen kehikseen. Kylä- ja talomallit tuli dokumentoida piirtämällä ja kuvaamalla. Piti myös muistaa kerätä tietoja kansanelämän ilmiöistä. Lisäksi oli syytä kuvata kylälle tyypillisiä ihmisiä kahdesta suunnasta mahdollista myöhempää fyysisen antropologian tutkimusta varten. Bátky mainitsi myös folkloristiikan käyttöön tehtävät fonografiaänitteet. Kun yksi kylä tunnettiin perin pohjin, muissa kylissä tarvitsi kiinnittää huomiota vain siitä poikkeaviin yksityiskohtiin, kunnes koko lääni oli dokumentoitu. (Bátky 1992, 11–12.)

Bátkyn opas johdatti käyttäjänsä kerättyjen esineiden siirtämiseen kokoelmaan ja sen jälkeen näyttelyn rakentamiseen. Esineiden puhdistuksessa homeesta, ruosteesta ja tuholaisista Bátkyn ohjeet seurasivat Kansallismuseon vakiintuneita käytäntöjä. Samoin oli laita luetteloinnin kanssa. Bátky huomautti, että tunnollisesta luetteloinnista riippuu kokoelman tuleva käyttökelpoisuus. Alaluvussa "Joitain sanoja museoiden järjestämisestä" Bátky antoi yksityiskohtaisia neuvoja siitä, millainen olisi ideaalinen kansatieteellinen näyttely. Todellinen ideaali olisi ollut kokonainen kalustettu talonpoikaistalo ulkoilmamuseossa, joita oli Skandinaviassa. Kun todellisuudessa tähän ei vielä Unkarissa päästy, Bátky suositteli, että käytetään interiöörejä ja malleja ja että talojen yhteyteen kuuluvat maisemat esitetään kuvien avulla. Mitä läänimuseossa esitettiin, sen tuli olla alueelle mahdollisimman tyypillistä ja todenmukaista. Mallitalo tuli sisustaa alkuperäisillä tai niitä vastaavilla vanhoilla huonekaluilla. Talon asuinhuoneeseen voitiin myös sijoittaa pari nukkea. Bátky ehdotti myös taajamatyypien esittelyä pienoismallitalojen avulla. Niiden yhteyteen olisi voitu sijoittaa myös selittäviä valokuvia, pohjapiirroksia ja läpileikkauksia. Kansanpukuja puolestaan voitiin esitellä varta vasten valmistettujen mallinukkien päällä. Nukkien päät oli mahdollista valmistaa kentällä otettujen antropologisten valokuvien perusteella. Vaihtoehtoisesti museon esinekoelma voitiin asettaa esille luonnollisina ryhminä, esimerkiksi työkalut ryhminään. Bátkyn mukaan ryhmien sisäinen erottelu maantieteen tai kansallisuuden perusteella ei ollut mielekästä, ellei ollut todennettavissa jyrkkää rajaa esineissä itsessään. Esineitä tuli esitellä niiden

käyttöä selventävän kuvituksen kanssa, tai esimerkiksi käsityömestareiden välineitä eri työvaiheiden yhteydessä. (Bátky 1992, 14–21.)

Oppaansa johdantoluvun lopuksi Bátky hahmotteli lyhyesti sitä, ketkä voisivat toimia kansatieteen hyväksi ja miten. Opasta kirjoitettaessa modernisaatio oli tunkeutumassa kyliin ja kansankulttuurin yhtenäistyminen oli alkanut. Toisaalla oltiin hänen mukaansa jo melkein myöhässä keruutoimien suhteen, mutta oli myös alueita, joissa oli edelleen runsas aineisto tarjolla. Erityisesti Bátky kannusti maaseudun pikkuvirkamiehiä – opettajia, apteekkareita, lääkäreitä, agronomeja, insinöörejä – ja pappeja sekä kirjailijoita välittämään tietojansa kansatieteen hyödyksi. Kouluissa tuli hänen mukaansa kiinnittää varsinkin äidinkielen ja maantiedon opetuksessa huomiota synnyinmaanrakkauteen. Maalaiskeskikoulut sinänsä jo olisivat voineet olla pieniä kansatieteellisiä keruujoukkueita. Bátky mainitsi myös piirustuksenopettajat, taiteilijat ja valokuvaajat. ”Rouvillemme” (*hölgyeink*) hän löysi oivan työnsaran naisten käsitöiden parissa. Näin ollen kansatieteelliseen tehtävään olisivat Bátkyn mukaan voineet ottaa osaa kaikki, huolimatta ammatista tai yhteiskunnallisesta asemasta. Tässä on hämmästellään huomattava tehtävän urbaani keskiluokkaisuus – kaikki paitsi itse talonpojat, ellei lasketa heidän kouluissa opiskelevia lapsiaan, olisivat ideaalisesti mukana talkoissa kansankulttuurin pelastamiseksi. Lopuksi Bátky vielä kehotti läänien museoita julkaisemaan valmiit systemaattiset kokoelmansa kuvallisina Kansallismuseon *Értesítő*-kausijulkaisussa ja oppaan lukijaa liittymään Unkarin Kansatieteelliseen Seuraan. (Bátky 1992, 21–23.)

Paitsi Bátkyn käsikirjaa, Budapestin Kansatieteellisen osaston rooli oli muutenkin keskeinen provinsiaalisen kansatieteen kehityksessä. Eräässä mielessä tämä kuvastaa yleisemminkin Unkaria vahvasti keskushallinnollisena valtiona. Jo aiemmin mainittu Julkisten kokoelmien valtakunnallinen ylitarkastamo (*a Közgazjtemények Országos Főfelügyelősége*) perustettiin vuonna 1897 ja sen tehtäviin kuului valvoa kansallista tukea saavia kokoelmia, niin museoita kuin kirjastojakin. Kun vuonna 1900 valittiin ylitarkastamon uusi jäsenistö, siihen kuului jo kansatieteilijä: hän oli János Jankó. (Szilágyi 1990, 2–3.)

Ensi alkuun valtiollista tukea kansatieteellisiin kokoelmiin sai vain muutama museo. Vuonna 1900 näitä oli kolme ja seuraavana vuona määrä nousi vielä kolmella. Useimmissa Jankó valvoi tukiehtojen täyttämistä henkilökohtaisesti. Szilágyin mukaan järjestelmällinen keruu alkoi hieman sattumanvaraisesti sellaisilla paikkakunnilla, joissa museoita ylläpitävissä yhdistyksissä sattui olemaan henkilökohtaista kiinnostusta asiaan. Kaikki kokoelmat eivät saaneet

valtioneutua, koska eivät sitä anoneet, mutta ensimmäiseen maailmansotaan mennessä useimpiin merkittäviin provinssiaaliisiin museoihin kuului myös valtioneutua saanut kansatieteellinen kokoelma. Tasankoalueella näitä museoita olivat muiden muassa Debrecenin, Kecskemétin, Kiskúnfélegyházan ja Szegedin museot, jotka olivat päässeet jo yli 3000 esineeseen. Monilla näistä museoista oli tavoitteena omaa läänää laajempi alueellinen keruu. Esimerkiksi Szegedin kaupunginmuseoon kerättiin kansatieteellisiä esineitä useamman läänin alueelta eteläisen tasankoalueen kokoelman aikaansaamiseksi. (Szilágyi 1990, 3–7.)

Valtioneutun valvonnan, henkilökohtaisen paneutumisen ja nauttimansa ammatillisen arvostuksen takia Budapestin Kansatieteellisen osaston kansatieteilijöiden vaikutus oli vertaansa vailla provinssiaalisten kokoelmien ja näyttelyiden muodostamisprosessissa. Näin ollen koko Unkarissa tuli hyvin varhaisessa vaiheessa selkeä konsensus siitä, mikä on materiaallisen kansatieteen tutkimuskohde. Tähän kysymykseen vastasi jo ennen Bátkyn opaskirjaa Kansatieteellisen osaston vuosikirja *Néprajzi Értésítő* esittelemällä osaston kokoelmia ja yksittäisiä esineitä artikkeleissaan. Harrastelijoiden henkilökohtainen opastus oli näiden lisäksi keskeinen vaikutuskanava. Tarkastamo järjesti kaksiviikkoisia museokursseja, joista ensimmäisellä (1903) Bátky ja Semayer ja toisella (1914) Györfy ja Semayer pitivät kansatieteen luentoja. (Szilágyi 1990, 12–14.)

Yleiset Unkarin kulttuurielämän virtaukset heijastuivat myös museaaliseen kansatieteeseen. Suuren koti- ja pienteollisuusinnostuksen takia, joka vallitsi 1900-luvun alun Unkarissa, otettiin käsityömaestarien tuotteet, työ ja sosiaalinen järjestäytyminen hyvin varhaisessa vaiheessa keruuseen mukaan. Oli museoita, jotka esittelivät kokonaisia käsityömaestarien työpaikkoja, joskin useimmissa museoissa tämä oli tilanpuutteen takia mahdotonta. (Szilágyi 1990, 18–21.) Szilágyin mukaan ennen vuotta 1920 kertyneestä aineistosta voidaan havaita, että provinssiaaliset museot pyrkivät *sekä* alueensa unkarinkielisten ja muiden kansallisuuksien välisen vuorovaikutuksen *että* tyylillisen erottumisen kuvaamiseen. Tässäkin voidaan nähdä, että kansatiede palveli monietnistä kansakunnan mallia. Oli myös museoita, jotka keräsivät ja palvelivat voittopuolisesti kansallisuuksien kulttuuria. Tarkastuskertomuksissa ei puututa tähän tai vaadita unkarilaisten esineiden lisäämistä. Yksi syy unkarilaisten kiinnostukseen kansallisuuksia kohtaan oli näiden kulttuuripiirteiden arkaaisuus. On nimittäin muistettava, että tämän ajan kansatieteilijät olivat hyvin kiinnostuneita vanhoista kulttuurinmuodoista, mikä liittyi kulttuurievolutionistiseen tieteenäkemykseen. Toinen syy kerätä talteen kansallisuuksien esineistöä oli se, että jotkin ryhmät olivat hyvää vauhtia assimiloitumassa, joten

niiden kulttuuri oli uhanalaista ja näin museaalisten toimien otollinen kohde. (Szilágyi 1990, 21–27, 43.)

Kuten edellä on esitetty, Unkarin 1920- ja 1930-lukuja voidaan pitää poikkeuksellisina maan historiassa. Ennen suuri ja monietninen valtio kärsi vakavasta traumasta, kun rajat oli vedetty vain unkarilaisen ydinalueen ympärille. 1940-lukua puolestaan varjosti raskas sota ja sen jälkeinen sosialismin valtaannousu. 1950-luvulle leimallista oli Kremlin tiukka sanelupolitiikka, joka lientyi Hruštševin aikana sekä Imre Nagyn lyhyt kausi, joka päättyi kansannousuun 1956. Unkarin yhteiskunta saavutti tasaisen nousujohtaisen tilan 1960-luvulta eteenpäin nk. Kádárin kaudella. Erityisesti 1970-luvulta lähtien maassa vallitsi entistä vapaampi ilmapiiri, joskaan julkinen keskustelu ei ollut vapaata. Tilanne huipentui 1980-luvun vuosiin, jolloin sosialistinen hyvinvointimalli oli parhaimmillaan, vaikka samanaikaisesti taloutta johdettiin kohti osittaista kapitalismia ja julkiset palvelut ja hyvinvointi tuotettiin enenevässä määrin ulkomaisen lainarahoituksen turvin. Tämän historiallisen kauden esittäminen omana osiona on perusteltua myös mitä tulee Unkarin museolaitokseen ja kansatieteellisiin tutkimuslaitoksiin.

Vuoden 1949 museoasetuksessa julkiset kokoelmat oli määrätty valtion omistukseen. Ammatillisessa mielessä tämä nähtiin ainoana järkevänä ratkaisuna sodassa pahoin kärsineiden kokoelmien hallinnoimiseksi. Museoiden taloutta johdettiin keskusjohtoisesti Budapestista käsin. Sosialistinen museologia katsoi esikuvakseen vuoden 1919 lyhytkestoisen kansantasavallan museopolitiikan, jonka mukaan museoiden tehtävä oli sivistää työtätekeviä massoja, vastata niiden esteettisiin ja kulttuurisiin tarpeisiin ja opettaa niitä historialliseen tietoisuuteen omasta yhteiskuntaluokastaan. Toinen museoiden tehtävä oli toimia edistyksellisen tieteen palveluksessa. Vuosien 1920–45 aikaa pidettiin stagnaationa, jonka todisti jo se seikka, että uusia museoita ei tuona aikana perustettu, eikä museoilla ollut mitään erityistehtävää kulttuuripolitiikassa. (Selmeczi 1983, 206–207; Éri 1977, 17.) Uuden museopolitiikan ansioksi luettiin uuden, systemaattisen luokittelu- ja kortistointijärjestelmän käyttöönottoa, joka seurasi UNESCO:n suosituksia, arkeologisten kaivauksien lupamenettelyä, opiskelijoiden museoharjoittelujaksoja, konservattorikoulutusta sekä uudistunutta didaktista näyttelypolitiikkaa, joka perustui kansalliseen, näyttelyiden tuottamiseen erikoistuneeseen keskukseseen. (Éri 1977, 22.)

Museoiden ideologista tehtävää sosialismin alkupuolella tutkinut Veera Rautavuoma on todennut tuona aikana keskusjohdon painottaneen museoiden kansansivistystyötä. Vallankumouksellisen sivistyspolitiikan ydin oli kulttuurin käyttö sosialismin rakentamisen välineenä. Painotuksesta huolimatta alalla oli jännitteitä, mikä johtui ajallisten ja taloudellisten voimavarojen jakamisesta tieteellisen työn ja popularisoinnin välillä. Yhtäältä museoilta vaadittiin laajojen kansankerrosten, varsinkin työläisten, tavoittamista ja positivistisesta tieteenäkemyksestä luopumista, toisaalta ajateltiin, että Neuvostoliiton ja Puolan mallin mukaan museoihin pitäisi palkata erityisiä kansankasvattajia, joiden tehtävänä olisi museoiden yleisösuhteiden hoitaminen. Tosiasiassa museoiden työntekijät pysyivät voittopuolisesti museoaineiden tutkijakoulutuksen saaneina. Yksi Rautavuoman merkille panema sosialistisen museologian erityispiirre tuona aikana oli, että nykykulttuurin dokumentointiin panostettiin selvästi enemmän kuin samaan aikaan länsimaissa. Tämä johtui erityisestä tarpeesta osoittaa sosialismin mukanaan tuomaa yhteiskunnan kehitystä, joka pystyttiin todentamaan asettamalla näyttelyissä huonommat entiset ajat ja paremmat sosialistiset vuodet rinnakkain vertailtaviksi. Aiheutti kuitenkin tiettyjä ongelmia osoittaa ideologista kehitystä materian avulla, koska materiaallinen kulttuuri ei perusolemukseltaan muuttunut kovin nopeasti. (Rautavuoma 2001, *passim*.)

Vuosien 1949 ja 1958 välillä museoiden lukumäärä Budapestissa nousi neljästätoista kahdeksaentoista, ja kasvu provinssissa oli sitäkin suurempaa. Vuonna 1960 kulttuuriministeriön alaisuudessa oli jo 49 Budapestin ulkopuolista museota. József Szabadfalvi onkin kutsunut 1950-lukua maaseudun museoiden "ensimmäiseksi renessanssiksi" teknisen edistyksen ja museoille avautuneen julkaisumahdollisuuden takia. Lisääntynyt henkilömäärä ja toiminta asettivat keskushallinnon taloudellisesti haastavaan tilanteeseen. Yleisesti unkarilaisessa hallinnossa vuonna 1962 alkanut hajauttamishjelma ja aluepoliittinen pyrkimys pääkaupungin ulkopuolisten alueiden kulttuuriseen ja tieteelliseen voimistamiseen johti läänimuseojärjestelmän perustamiseen vuonna 1963 (laki nro 9). Läänien sisälle järjestettiin olemassa olevien museoiden verkosto, jotka yhdessä muodostivat läänimuseon, joka puolestaan oli oman lääninhallituksensa alainen, eikä enää historiallisten monumenttien ja museoiden keskusyksikön Budapestissa. Kaikkiaan läänimuseoita syntyi 19. Läänimuseojärjestelmän piiriin kuuluivat läänin eritasoiset museot ja museoidut tilat alueellisesta keskusmuseosta paikallishistoriallisiin museoihin, paikallishistoriallisiin kokoelmiin, museollisiin näyttelytiloihin ja historiallisen muistoarvonsa perusteella museoituihin rakennuksiin asti. (Selmeczi 1983, 206–207; Szabadfalvi 1991, 27; Ikvai 1983, 224; Éri 1977, 24.)

Nándor Ikvai arvioi 1980-luvun alussa, että lääninmuseojärjestelmän luominen oli Unkarin museoelämässä merkittävä käännekohta: erillään olleet laitokset saatiin jakamaan voimavaroja yhteiseksi hyödyksi ja pääkaupungin ulkopuoliset tieteelliset laitokset saatiin paremmin integroitumaan valtakunnalliseen tieteelliseen elämään. Kaikkein tärkeimpänä saavutuksena hän kuitenkin piti museoiden laadun parantumisesta johtunutta kasvanutta yleisön museokäynti-innokkuutta. (Ikvai 1983, 227.) Tilastojen valossa museoiden suosion kasvu voitiin selittää sekä museon vetovoiman kasvuna paikallisväestön piirissä että entistä suuremmalla kotimaanmatkailulla, joka oli Kádárin kauden kehittyneen elintason tulosta. (Éri 1983, 255; Kontler 2002, 442; Romsics 1999, 402.)

Läänin pääkaupungin suurin ja vanhin museo yleensä muodosti lääninmuseon keskusyksikön. Sen johtaja oli myös koko lääninmuseon johtaja, jolla oli niin tieteellinen kuin taloudellinenkin vastuu siitä. Pääosin museonjohtajat olivat koulutukseltaan tieteenharjoittajia, mm. arkeologeja ja kansatieteilijöitä. Museon tieteellisten ja taloudellisten voimavarojen käyttöä suunniteltiin viiden vuoden suunnitelmilla, jotka tehtiin koko lääninmuseon tutkijakunnan kanssa yhteistyössä. Tavoitteet oli jaettu vuotuisiin etappeihin, joiden toteutumista nk. kansalliset museotarkastajat kontrolloivat Budapestistä käsin. Koska museoiden pääsylippujen hinnat pidettiin tietoisesti alhaisina ja museon oheistuotteiden (postikorttien ja esinejäljennösten) myynti oli vähäistä, suurin osa museoiden rahoituksesta tuli lääninhallinnolta. Läänin museoasioita käsittelevä elin oli melko vapaa rahoituspäätöstensä suuntaamisessa läänin alueella. Koska palkkausjärjestelmä koko maassa oli yhtenäinen – se perustui koulutuksen tasoon ja työtunteihin – ja oletettavat ylläpitokustannukset hyvin samanlaiset kaikkialla, lääninmuseoiden budjetit muistuttivat hyvin paljon toinen toisiaan. Ainoastaan museoiden erikoistuminen erilaisiin tieteenaloihin, esimerkiksi arkeologiaan, luonnontieteeseen tai kansatieteeseen, loi kirjavuutta siihen, millaisiin erityiskohteisiin niiden piti saada määrärahoja. Näyttely- ja julkaisutoiminnan tukemisessa oli jo 1980-luvun alussa yleistä, että paikallishallinnolta, matkailun kehittämiskeskuksilta ja joiltain teollisuuden aloilta, joita näyttely koski, saatettiin saada erityistä sponsorirahoitusta. Merkittäviin hankintoihin ja pysyvien näyttelyiden uusimiseen saattoi myös erikseen anoa kulttuuriministeriöltä erityisavustusta, jonka kokonaismäärä oli enimmillään 25–30 prosenttia koko hankkeen budjetista. (Ikvai 1983, 224–226.)

Läänimuseojärjestelmä osoittautui erittäin hedelmälliseksi ratkaisuksi Budapestin ulkopuolisten museoiden toiminnan kannalta. Vuosien 1962 ja 1982 välillä akateemisesti koulutettujen museoammattilaisten lukumäärä nousi alle sadasta yli neljään sataan koko valtion alueella, valtaosa näistä toimi juuri läänimuseoissa. Samoin esinekonservaattorien, näyttely- ja varastopinta-alojen ja työvälineiden lukumäärän kasvu oli huomattavaa tänä aikana. (Ikvai 1983, 224; Éri 1977, 26–28.) Lyhytaikaisista näyttelyistä, joita Unkarissa järjestettiin 1980-luvun alussa noin 600 vuodessa, jopa 85 prosenttia oli läänimuseoiden tuottamia. Kaikki läänimuseot myös julkaisivat vuosittain ilmestyviä tieteellisiä sarjoja, jotka levisivät koko maahan ja monikieliset jopa kansainvälisesti kirjastojen vaihtosuhteiden kautta. (Ikvai 1983, 225.)

Uuden museojärjestelmän mukaan valtion keskusmuseot neuvoivat ja opastivat läänimuseoita alakohtaisesti. Sen lisäksi Unkarin Tiedeakatemian vastuulla oli luonnostella tieteellisen tutkimuksen yleisiä suuntaviivoja. Yleisesti toimintaa valvoi kulttuuriministeriö, jota tuki kansallinen museoneuvosto. (Éri 1977, 23–24.) Valtakunnallisesti yhtenäisen museopolitiikan takaamiseksi kulttuuriministeriö piti itsellään vahvan roolin hajauttamisesta huolimatta. Museoiden tuli hyväksyttää toimintasuunnitelmansa ministeriössä. Museoiden yhteiskunnalliset tehtävät määriteltiin myös keskusjohtoisesti. 1980-luvulle tultaessa tunnettiin tapauksia, joissa lääninhallinto olisi halunnut toteuttaa sellaisia projekteja, jotka eivät sopineet valtakunnalliseen museosuunnitelmaan. Myös valtakunnallisesti perusteettomia museoiden perustamishankkeita oli tuettu paikallishallinnossa. Museot saivat edelleen näyttelytoimintaansa niin rahoitusta kuin luvatkin kulttuuriministeriöltä. (Éri 1977, 30; Ikvai 1983, 227.) Tämä merkitsi sitä, että käytännössä kaikkien näyttelykäsikirjoitusten sisältö kontrolloitiin poliittisesti.

Sekä aluepoliittinen pyrkimys läänien tieteellisen panoksen integroimiseen valtakunnallisesti että kasvanut museoammattilaisten määrä vaikuttivat suoraan unkarilaisen kansatieteen olemukseen ja rooliin Kádárin kaudella. Ensinnäkin tutkimuksen valtakunnallista koordinaatiota koskien voidaan kansatieteen osalta huomata kolme seikkaa. Pitkän linjan kansatieteellisen tutkimussuunnitelman loi jo mainittu Unkarin tiedeakatemian kansatieteellinen toimikunta. Esimerkiksi 1980-luvun koittaessa se kattoi vuodet 1981–2000. Kansatieteellisen museon tehtäviin valtakunnallisena keskusmuseona kuului läänimuseoiden ammatillinen ohjaus. Muita sen tehtäviä olivat myös mm. käsikirjaston kokoaminen ja harrastelijoiden keruutoiminnan opastus ja ohjaus. Läänimuseoiden keskusyksiköiden puolestaan piti

ottaa huomioon toiminnassaan valtakunnalliset tavoitteet ja jakaa keruu- ja tutkimustoiminta myös kansatieteen alueella siten, että eri museot erikoistuvat eri teemoihin. (Paládi-Kovács 1990, 32.)

József Szabadfalvi on kiinnittänyt huomiota siihen, miten yleinen museoalan kukoistus 1970-luvulta 1980-luvun loppuun vaikutti provinsiaalisen kansatieteen painoarvoon. 1980-luvun loppuun tultaessa jokaisessa lääninmuseossa oli 4–6 kansatieteilijää. Samaan kauteen liittyi myös useiden kansatieteellisten ulkomuseoiden perustaminen eri puolille maata. Kun otetaan huomioon lääninmuseoiden aktiivinen julkaisutoiminta, yhteiset tutkimushankkeet akatemian ja yliopistolaitosten kanssa, konferenssien järjestäminen, osallistuminen yliopistolaitosten opetukseen ja valtakunnallisen tutkimusohjelman suunnittelussa mukana oleminen, voidaan sanoa, että 1990-luvun koittaessa unkarilaisesta kansatieteellisestä tutkimuksesta suurimman osan tekivät provinsiaaliset museokansatieteilijät. Szabadfalvin mukaan ”ilman niin kutsuttua provinsiaalista etnografiaa nykyään ei olisi enää mitään unkarilaista etnografiaa”²⁴. (Szabadfalvi 1991, 27–28.)

Museoalan kukoistuksen vuosiin osui myös ulkomuseoiden perustamisen aika (Szabadfalvi 1991, 28). Kansatieteelliset ulkomuseot ovat pääasiassa 1960-luvulta alkuun lähtenyt ilmiö Unkarissa. 1980-luvun loppupuolella julkaistiin ensimmäinen kansatieteellisiin ulkomuseoihin perehdyttävä yleisteos, jossa esiteltiin niistä keskeisimmät. Osansa saivat niin valtakunnallinen keskusulkomuseo Budapestin lähellä, alueelliset ulkomuseot provinssikaupunkien lähellä sekä paikalliset *in situ* -museoidut talonpoikaisrakennukset. Ulkomuseot voitiin karkeasti jakaa alkuperäisellä paikallaan sijanneisiin rakennuksiin, joiden sisustus usein oli myös alkuperäinen, ja muualta siirrettyihin rakennuskokonaisuuksiin. Ensimmäistä museoryhmää Albert Kurucz kutsui maisema- tai seututaloiksi (*tájház*). Siirrettyjen rakennusten ulkomuseoiden ryhmään kuului yksittäisten siirrettyjen rakennusten lisäksi alueellista kulttuuria esitelletä alueellisia ulkomuseoita ja kansallisia, koko maata esitelleitä museoita, joita Unkarissa oli vain yksi: Szentendren kansatieteellinen ulkoilmamuseo. Rakennussuojeltuja kylien osia, joissa jatkui rakennusten alkuperäinen toiminta, Kurucz ei pitänyt museoina. (Kurucz 1987, 14.)

Kuruczin mukaan maailmannäyttelyiden kyläilmapiiriä jäljitelleet rakennuskokonaisuudet olivat kansatieteellisten ulkomuseoiden edeltäjiä. Näyttelyistä vaikutusvaltaisimpia olivat

²⁴ ”az ún. vidéki etnográfia nélkül ma már nincsen magyar etnográfia”.

Pariisin vuoden 1867 ja Wienin vuoden 1873 näyttelyt. Pohjoismaihin vuosina 1885–1909 syntyneitä kansatieteellisiä ulkomuseoita Kurucz kutsui ulkomuseoiden ensimmäiseksi sukupolveksi. Ensimmäinen maailmansota katkaisi kehityksen ja seuraavan sukupolven museot rakennettiin Eurooppaan vasta sodan jälkeen. Kuruczin mukaan kolmas ulkomuseoiden perustamisen aalto alkoi 1950-luvulla ja jatkui yhä 1980-luvulla. Niiden erikoisuus aiempiin nähden oli se, että ne eivät olleet vain rakennuskokonaisuuksia, vaan pyrkivät antamaan yleiskuvan myös erityisistä asutuskokonaisuuksien tyypillisyyksistä. Niistä Unkarin kansatieteen kannalta merkityksellisimpiä ovat olleet tietyt Neuvostoliiton alueen (Tallinna ja Kiova), Tšekkoslovakian, Puolan, Romanian, Itävallan ja Saksan Liittotasavallan museot. (Kurucz 1987, 7–8.)

János Jankón suunnittelema kansatieteellinen kylä, joka purettiin tuhatvuotisnäyttelyn jälkeen, jäi ilman välitöntä seuraajaa. Maailmansotien välisenä aikana tehtiin useitakin ulkomuseosuunnitelmia, mutta vain pari niistä toteutui. Eturivin kansatieteilijöiden toteutumattomat yritykset kuitenkin sisälsivät tulevaisuutta varten vakavasti otettavaa tutkimusta. Kansallista ulkomuseota olivat tahoillaan suunnitelleet jo vuosina 1931–1940 Károly Viski, László Vargha sekä György Domanovszky. 1950–1960 -luvuilla alkoi syntyä uusia museoita, joista ensimmäinen Kuruczin mukaan oli Parádin *palóc*-talo (1963). Kun mukaan lasetaan paikalliset museoidut talot ja paikallishistorialliset kokoelmat, vuoden 1986 loppuun mennessä kansatieteellisten ulkomuseoiden määrä oli noussut sataan. (Kurucz 1987, 8–9.)

Iván M. Balassan mukaan alueellisten ulkomuseoiden tehtävä oli esitellä tietyn läänin tai kansankulttuurillisen alueen tai sen osan kulttuuria. Ne eivät sinällään olleet päällekkäisiä tai ristiriidassa kansallisen keskusulkoilmamuseon kanssa, koska niiden oli mahdollista esitellä huomattavasti tarkemmin tiettyjä kansankulttuurin paikallisia erityispiirteitä, mikä täydensi kansankulttuurista saatavaa kuvaa. Alueellisista ulkomuseoista Gőcsejin kylämuseo on vanhin. Sitä alettiin rakentaa vuonna 1966. Szombathelyin museota alettiin rakentaa vuonna 1968, Nyíregyházan museota vuonna 1971, jolloin myös Szennan museon suunnitelma valmistui. Ópusztaszerin museon suunnitelma valmistui vuonna 1973, mutta rakentamaan sitä ryhdyttiin vasta vuonna 1979. Näin ollen se on alueellisista ulkomuseoista nuorin. (Balassa 1987, 106.)

Ulkomuseoiden kasvu maaseudulla antoi aiheen Unkarin sosialistisen työväenpuolueen keskuskomitean agitaatio-propagandakomitean vuonna 1965 tekemälle suunnitelmalle kan-

sallisen ulkoilmamuseon perustamiselle. Kuruczin mukaan suunnitelma tehtiin yhteistyönä Kansatieteellisen museon ja Akatemian sekä puolueen kesken. Perusteena suunnitelmalle oli vaikeus säilyttää kansanrakennustaitteen monumentteja omilla paikoillaan. Siksi ehdotettiin, että osa niistä voidaan siirtää asianmukaisesti purettuina ja uudelleen pystytettyinä yhteiselle alueelle, joka sijaitisi jossain matkailukeskuksessa. Tarkoitus oli yksittäisten rakennusten sijaan esitellä maisemallisia ja sosioekonomisia kokonaisuuksia. Szentendren kansallisen ulkoilmamuseon suunnitelma laadittiin vuonna 1966. Tieteellinen komitea tarkisti sen vuonna 1970 ja Kansatieteellisen museon työryhmä teki suunnitelman pohjalta yksityiskohdallisen ja todellisiin kenttätöihin perustuvan varsinaisen toteuttamissuunnitelman. Ensimmäinen maisemakokonaisuus avattiin vuonna 1973. Vuodesta 1981 alkaen museo on ollut valtakunnallinen erikoismuseo ja tieteellinen tutkimuslaitos. (Kurucz 1987, 9.)

Koska kansatieteellisten ulkomuseoiden tarkoitus oli kuvata kansanelämää, tietyt rakennustyytit rajautuivat niihin kuuluviksi ja toiset eivät. Kansanomaisiksi rakennuksiksi käsitettiin talonpoikien rakentamat ja rakennuttamat talot, ulkorakennukset, työpajat ja kirkot ynnä muut julkiset rakennukset, joita kyläyhteisö tarvitsi. Talonpoikiin luettiin niin vuokratilajelijät kuin maatalouskaupungeissa asuneet talonpojatkin. Kansatieteellisten ulkomuseoiden keskeinen tehtävä oli kansanomaisen aineellisen kulttuurin oikea kuvaaminen. Rakennusperinnön esittelyn lisäksi kansanomaiset esineet saivat oikean ympäristön. Rakennuskokonaisuuksien avulla voitiin esitellä kaikkia kansatieteen perinteisiä aihealueita. Kokonaisuuksien perimmäinen tarkoitus oli kuitenkin ihmisten elämäntavan (*életmód*) esittäminen. Kansatieteelliset ulkoilmanäyttelyt olivat Kuruczin mukaan elämäntapanäyttelyitä. (Kurucz 1987, 10–11.)

1990-luvun unkarilaista museolaitosta kohtasivat uudet haasteet. Järjestelmänvaihdos toi mukanaan kolmenlaisia selvitettäviä asioita, joihin läänimuseot vastasivat eri puolilla maata hieman eri tavoin, mutta melko yhdenmukaisesti. Ensimmäinen haaste oli vuonna 1949 kansallistettujen kokoelmien omistussuhteiden selvitys. 1990-luvun alku kului museoissa kokoelmien inventointiin ja sen selvittämiseen, mistä lähteistä saaduilla varoilla kukin museoesine oli hankittu. Esineet, kuten myös rakennukset, lukeutuivat tästä eteenpäin valtion, läänien ja kaupunkien omistamiin. (Bodó 1997, 30–32; TYKL/spa/148/u:1.) Museot pyrkivät kuitenkin parhaansa mukaan suosittelemaan, että esineet muuttuneista omistussuhteista huolimatta edelleen säilytettäisiin fyysisesti museoissa (Talás 1996, 47; Bodó 1997, 32). Toinen haaste oli vuonna 1963 muodostetun läänimuseojärjestelmän mahdollinen hajoa-

minen. Tähän odotettiin selvyyttä uuden museolain myötä. (TYKL/spa/148/u:1; u:3:2.) Museolaki (1997) osoittautui kuitenkin monille museoalan ammattilaisille pettymykseksi. Sen vahvoja puolia oli muinaismuistohallinnon tarkka selvittely, mutta varsinaisiin läänimuseon lakisääteisiin tehtäviin ja rahoituksen määrittämiseen se oli liian ylimalkainen. (TYKL/spa/148/u:3:2; u:12:5; u:12:7.) Yleensä ottaen museoammattilaiset kokivat läänimuseojärjestelmän hajoamisen huolestuttavana. Tähän asti voimavaroja oli voitu jakaa koko läänin alueelle siten, että pienemmät museot saattoivat tulla hyvin toimeen suurempien museoiden konservointi- ja valokuvauslaboratoriopalvelujen varassa. Ei myöskään tarvittu saman alan asiantuntijoita jokaisessa kaupungissa, koska eri alojen ammattilaiset auttoivat näyttelyiden rakentamisessa ja konsultoinnissa eri museoiden kesken. (TYKL/spa/148/u:1; Tálas 1996, 47.) Lopulta läänimuseojärjestelmä hajosi vuonna 1999. Eri lääneissä sen seuraukset olivat erilaisia. Joissain lääneissä jatkettiin lähes entiseen tapaan, kun taas joissain järjestelmä hajosi kokonaan, budjetti romahti yhteen kolmasosaan entisestä tai miltei puolet museoalan ammattilaista irtisanottiin. (TYKL/spa/148/u:12:5.)

Kolmas huolenaihe olikin kaikkialla rahoitus. Jo 1980-luvun puolenvälin jälkeen oli alkanut vaikuttaa siltä, että taloudelliset edellytykset tulisivat tiukentumaan. Osittain tähän vaikutti laukkaamaan lähtenyt inflaatio. 1990-luvulla julkisen rahoituksen luvut laskivat myös numeerisesti. (Müller 1996, 43–44.) Syy löytyi osittain läänien edustajiston poliittisesta haluttomuudesta rahoittaa kulttuuria (TYKL/spa/148/u:12:6). Läänimuseothan olivat nyt jääneet täysin läänien itsehallinnon rahoitettaviksi. Sándor Bodón (1997, 24) esittelemien tilastojen mukaan vuosina 1990–1995 henkilöstöleikkaukset kohdistuivat ylläpitohenkilökunnan lisäksi erityisen voimakkaasti museopedagogeihin, sen sijaan kokoelmien hoitoon liittyvän apuhenkilökunnan ja talous- ja asiainhoidollisen henkilökunnan määrä jopa hieman nousi. Julkisen rahoituksen kiristyminen johti todellisiin henkilökunnan vähentämisiin, koska 1990-luvun puolessa välissä jo lähes kolme neljäsosaa museoiden budjetista koostui henkilömenoista. Alan henkilömäärä oli kasvanut liian suureksi ammatillistumisen vuosikymmeninä. Nyt jouduttiin irtisanomaan ylläpitohenkilökunnan lisäksi myös ammatillista henkilökuntaa. (Müller 1996, 43–46.) Pienemmällä paikkakunnilla saattoi käydä siten, että yhden ammattilaisen ylläpitämä museo taantui pelkäksi näyttelytilaksi, jossa ei enää ollut tieteellistä toimintaa (TYKL/spa/148/u:12:6). Toinen selkeästi vaikeutunut alue oli tieteellinen tutkimus ja julkaisutoiminta (Müller 1996, 44; TYKL/spa/148/u:10:1 ja 2).

Vuodesta 1985 vuoteen 1995 mennessä Unkarin museot olivat korottaneet oman "markkinatulonlähteensä" osuutta moninkertaiseksi. Tuottoa saatiin pääsylippituloista, julkaisuista, näyttelyluetteloista, postikorteista, esinekopioiden myynnistä, karttojen ja valokuvien ym. kopiaista, tilojen vuokrauksesta, sponsoroinnista ja tietenkin eri tahoille tehtyjen apurahahakemusten kautta (Bodó 1997, 27). Vuodesta 1995 lähtien julkaistusta Unkarilaiset museot (*Magyar múzeumok*) -lehestä käy hyvin ilmi, että Unkarissa seurattiin koko vuosikymmenen ajan museoalan kehitystä sekä rahoitus- ja johtamisratkaisuja myös muualla Euroopassa. Uusia ratkaisumalleja haettiin kuumeisesti. Unkarin museoiden keskeisen toimijajärjestön Pulszky Seuran ja Alankomaiden museoliiton välille solmittiin vuonna 1995 myös yhteistyöhankesopimus, jossa etsittiin uusia museoiden johtamis- ja hallintojärjestelmiä Unkarin museoille (Wollák 1996; TYKL/spa/148/u:3:1 ja 2). Yksi ratkaisumalli oli entistä suurempi sponsorirahoitus (Petercsák 2000, 39; Veres 1997, 40). Myös valtiolta erikseen haettavat hankerahoitukset toivat jonkinlaista helpotusta museoiden taloudelliseen tilanteeseen (TYKL/spa/148/u:12:6). Epäilyksiä kuitenkin herättivät tapaukset, joissa lääninhallinto aikoi vastaavasti supistaa omaa rahoitusosuuttaan sitä myöden, kun ulkopuolista rahoitusta oli museoon saatu hankittua (TYKL/spa/148/u:3:1 ja 2).

Suomalaisesta museotoiminnasta

Suomessa kulttuurihistorialliset museot muodostavat laajimman museoryhmän. Niiden kehityksessä kansatiede on ollut mukana miltei alusta saakka. Näin ollen Suomen museolaitoksen historia ja suomalaisen museokansatieteen historia ovat toinen toisiinsa tiiviisti limityneitä.

Jouko Heinosen ja Markku Lahden mukaan Suomen museotoiminnan perusta luotiin autonomian ajan loppupuolella. Alan harrastajat, jotka usein toimivat ilman palkkaa, olivat saaneet työllään perustetuksi museoita taiteelle, kansatieteelle, kulttuurihistorialle ja monille erityisaloille. Tuohon mennessä oli myös luotu muinaismuistohallinto ja -lainsäädäntö, joka jatkui lähes muuttumattomana pitkälle 1900-luvun toiselle puoliskolle. (Heinonen & Lahti 1996, 61.) Vaikka Suomi olikin Venäjän suuriruhtinaskunta ja kansatieteen alalla tieteellinen katse oli suunnattu itään, vaikutteet museomaailmaan tulivat hyvin selkeästi Skandinaviasta. Nuori, rakenteilla ollut kansakunta sai kulttuuri-instituutioidensa pystyttämiseen apua yksityisiltä taiteen ja tieteen tukijoilta.

Suomessa julkisten kokoelmien alkuna voidaan Heinosen ja Lahden mukaan pitää yliopiston kokoelmia. Jo heti 1800-luvun alkuvuosikymmenellä oli ollut hankkeita Turun Akatemian kokoelmien yhdistämiseksi, mutta ne kariutuivat, kun Turun palo tuhosi kokoelmat. Helsingin yliopisto kuitenkin hyvin nopeasti sai uudet luonnontieteelliset ja veistoskopiokokoelmat. Vuonna 1832 valmistuneessa yliopiston uudessa päärakennuksessa oli osoitettu tilat sen kokoelmille. Yliopiston Kansatieteellinen museo perustettiin nimellisesti vuonna 1840. Vuonna 1852 säädettiin, että Suomen ja Pohjoismaiden historian professori toimisi myös Yliopiston Kansatieteellisen museon esimiehenä. Esineistö kattoi kaiken muinaisesineistä säätyläiskulttuuriin, mutta muinaisesineistön keruu painottui eniten. Vuonna 1857 yliopiston hallitus antoi päätöksen, että kokoelmia pidetään auki yleisölle kahdesti viikossa. Vuonna 1868 Kansatieteellisen museon nimi muutettiin Historiallis-Kansatieteelliseksi museoksi. (Heinonen & Lahti 1996, 50, 52; Anttila 1969, 7.)

Suomen Muinaismuistoyhdistys perustettiin vuonna 1870. Sen tarkoituksena oli varjella isänmaan kulttuuriperintöä, niin kiinteää, esineellistä kuin henkistäkin. Yksi sen tärkeimmistä tavoitteista oli esineiden keruu museolle. Jo alusta alkaen taustalla oli Artur Hazeliukselta Tukholmasta omaksuttu ajatus Suomen Kansallismuseosta. Muinaismuistoyhdistyksen perustajajäsen J.R. Aspelin, joka oli myös ensimmäinen esihistorian professori ja Suomen en-

simmäinen valtionarkeologi, kartutti kokoelmia monia vuosia kestäneellä tutkimusmatkallaan Venäjälle. Hänen jäljessään monet muutkin lähtivät tutkimusmatkoille erityisesti suomensukuisten kansojen keskuuteen. Yleisetnografiset kokoelmat karttuivat ostoin ja tutkimusmatkoin 1800-luvun lopussa Herman Frithiof Antellin testamenttilahjoituksen (1893) antamien varojen turvin. (Heinonen & Lahti 1996, 55–56.)

Muinaismuistoyhdistyksen aloitteesta säädettiin vuonna 1883 asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta. Valtion ylimmäksi viranomaiseksi perustettiin Arkeologinen toimisto vuonna 1884. Sen nimi muutettiin Muinaistieteelliseksi toimikunnaksi vuonna 1908. Sitä johti valtionarkeologi. (Heinonen & Lahti 1996, 57.) Valtionarkeologin palkkaluokka oli sama kuin yliopiston professoreilla. Hänen lisäksi Muinaistieteelliseen toimikuntaan (Arkeologisen toimistoon) kuuluivat yliopiston, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Suomen Historiallisen Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen edustajat. Museot ja yliopistojen laitokset kehittyivät ensin käsi kädessä. Ammattinimikkeet, pätevyysvaatimukset, palkkataso ja toimintakulttuuri siirtyivät yliopistolta Muinaistieteellisen toimikunnan kautta museotalle. (Palviainen 2010, 320–321.)

Kielentutkija Otto Donneria voidaan Knut Draken mukaan pitää ensimmäisenä suomalaisena museoiden popularisoijana. Hän oli tutustunut kesällä 1874 Artur Hazeliuksen uuteen museoon Tukholmassa ja toi opit mukanaan Viipurilaiseen osakuntaan, jonka kuraattorina hän toimi. (Drake 1995, 13.) Helsingin yliopiston ylioppilaskunnat alkoivat 1870- ja -80-luvuilla kerätä kansatieteellistä esineistöä kotiseudultaan. Ylioppilaskunnat olivat mukana vuoden 1876 Helsingin Kaivopuistossa pidetyssä taide- ja teollisuusnäyttelyssä. Siellä ne esittelivät tupainterioörejä, joita oli elävöitetty kansanpukuihin pukeutuneilla henkilöillä. Idea oli omaksuttu Nordiska museetista ja Skansenista. Samana vuonna pidetyn keruukilpailun tuloksena saatiin yli 2000 esinettä. Tänä vuonna perustettiin myös Ylioppilaskuntien Kansatieteellinen Museo. Theodor Schvindt toimi museon ensimmäisenä hoitajana vuodesta 1879. Myöhemmin hän toimi Muinaistieteellisen toimikunnan intendenttinä vuosina 1892–1917. (Heinonen & Lahti 1996, 56–57.) Osa ylioppilaiden kokoelmasta oli esillä myös Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1878 ja Moskovon taide- ja kotiteollisuusnäyttelyssä vuonna 1882 (Anttila 1969, 8).

Suomen Taideyhdistyksen kokoelmat ja taidekoulu muuttivat uuteen Ateneum-rakennukseen vuonna 1888. Rakennus oli Heinosen ja Lahden mukaan merkkisaavutus:

kansakunta oli saanut edustavan monumentaalirakennuksen taidemuseokseen. Jo edellä mainitun Antellin yksityisen kokoelman lahjoitus museolle ja testamenttivarojen saaminen lisähankintoihin oli keskeinen sen kokoelmille. (Heinonen & Lahti 1996, 54–55.) Marja-Liisa Rönkön (1999, 66) mukaan Ateneum on toteuttanut Suomessa puhtainta eurooppalaista taidemusoideaa, mikä lisäksi se toimii edelleen esikuvana maamme muille taidemuseoille.

Suomen Kansallismuseon perustaminen tuli mahdolliseksi, kun Ylioppilaskuntien Kansatieteellinen Museo, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kokoelmat, Helsingin yliopiston Historiallis-Kansatieteellinen museo ja Muinaistieteellisen toimikunnan kokoelmat yhdistettiin Valtion Historialliseksi museoksi vuonna 1893. Museo tuli Muinaistieteellisen toimikunnan hallintaan. Museo sai Antellin testamenttilahjoituksen kautta sekä raha- ja mitalikokoelman että lisävaroja hankintoihinsa. Heinosen ja Lahden mukaan Antellin rahasto oli erityisen merkittävä museon kokoelmien kartuttamiselle vuosisadan vaihteessa. Vuonna 1901 julistettiin arkkitehtuurikilpailu Kansallismuseon rakennusta varten. Sen voitti Herman Geselliuksen, Armas Lindgrenin ja Eliel Saarisen ehdotus. Rakennustyöt aloitettiin vuonna 1906 ja saatiin loppuunsa 1910. Yleisölle museo avattiin vasta vuonna 1916 nimellä Suomen Kansallismuseo. (Heinonen & Lahti 1996, 57–58; Anttila 1969,9.)

Suomen ensimmäiset ulkomuseot olivat Sagalundin museo Kemiössä ja Turun linnan puiston museo. Ne molemmat avattiin yleisölle vuonna 1906. Samana vuonna tehtiin ensimmäiset hankinnat helsinkiläiselle ulkomuseolle. Antellin valtuuskunta hankki Maalahdelta karjamajan. Ensimmäisenä rakennuksena Seurasaaren suositulle ulkoilusaarelle pystytettiin Niemelän torppa Konginkankaalta vuonna 1909. Vuonna 1911 valtio ja Helsingin kaupunki tekivät sopimuksen Seurasaaren museon perustamiseksi. Seurasaaren ”isä” oli A.O. Heikel, joka toimi kuolemaansa vuonna 1924 saakka sen intendenttinä. Näiden ulkomuseoiden suoranaishana esikuvana oli Tukholman Skansen. Lisäksi maassamme on jo varhain museoitu henkilöhistoriallisia rakennuksia, kuten Runebergin kotitalo Porvoossa (1880) ja Elias Lönnrotin Paikkarin torppa Sammatissa (1889). (Heinonen & Lahti 1996, 59–60; www 16; Anttila 1969, 9.)

Vuonna 1909 asetettiin museokomitea pohtimaan Helsingin ja provinssin museoiden suhteita. Sen mietintö päättyi esittämään, että arkeologiset ja kansatieteelliset esineet tulisi sijoit-

taa keskusmuseoon Helsingissä ja että museonhoidon kohentamiseksi koko maassa tulisi pitää museokursseja ja julkaista museonhoidon käsikirja. (Heinonen & Lahti 1996, 61–62.)

Suomen vanhin paikallismuseo on 1860-luvun alussa perustettu Raahen museo. Veikko Anttila on kuitenkin huomauttanut, ettei se ollut paikallishistoriallinen museo, vaan siellä esiteltiin kaupungin merenkulkijoiden maailmalta tuomia esineitä. (Anttila 1969, 10.) 1880- ja 1890-luvuilla useat maaseutukaupungit kiinnostuivat omista museoista. Tämän jälkeen museoita perustettiin useammassa aallossa. Ennen Suomen itsenäistymistä eniten museoita oli rannikkoseudulla, vähemmän sisämaassa. Anttilan mukaan maaseudulle museot nousivat vasta 1900-luvun alussa. (Korhonen 1989, 101–105; Heinonen & Lahti 1996, 52–53; Anttila 1969, 9–10.) Provinssiaalisten museoiden syntyyn vaikutti vahvasti sekä Muinaismuistoyhdistyksen että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toiminta. Molempien piirissä kerättiin innokkaasti esinekokoelmia. Turun museon perustaminen vuonna 1881 liittyi Turun seudun rooliin maan vanhimpana kulttuuriseutuna. Sortavalan museo puolestaan perustettiin vuonna 1883 Heinosen ja Lahden mukaan lujittamaan suomalaista kansallistunnetta Raja-Karjalassa. (Heinonen & Lahti 1996, 59.)

Heinosen ja Lahden mukaan vuosisadan vaihteen vilkkaan museoharrastuksen taustalla oli 1890-luvulla alkanut kotiseututyö ja suomalaisen identiteetin rakentaminen. Kotiseutuaate yhdisti niin tieteelliset kuin harrastajapiirit, jotka olivat järjestäytyneet erilaisiksi tieteellisiksi, sivistykselliseksi ja kansanvalistukselliseksi seuroiksi. Myös ylioppilaiden osakunnat aloittivat jälleen kotiseututoiminnan. Tällä kertaa aloitteentekijänä oli Julius Ailio. Autonomian ajan lopussa Suomessa oli Kansallismuseon lisäksi 46 maakunta- ja paikallismuseota, joista 26 sijaitsi kaupungeissa. (Heinonen & Lahti 1996, 59.) Veikko Anttilan mukaan kotiseutututkimuksessa kansallisromantiikkaan liittyi toinen aatevirtaus: liberalismi. Sen mukaan harrastustoiminnassa oli tuettava sellaisia alueita, jotka kohottaisivat ihmisten tiedon tasoa. Venäjäistämisen vuosina katsottiin, että oli tehtävä kaikki mahdollinen kansallisen olemassaolon turvaamiseksi. Kansalaisten isänmaanrakkauden uskottiin heräävän kotiseuturakkauden kautta. Koska liberalismi tähdensi yksilöiden välistä tasa-arvoa, katsottiin, että muutkin kuin akateemisesti koulutetut henkilöt olivat oikeutettuja osallistumaan tutkimustehtäviin niillä aloilla, jotka heitä kiinnostivat. Näin kotiseuduntutkimus yhdisti sekä tietomäärän lisäämisen että isänmaanrakkauden tavoitteet. (Anttila 1969, 11.)

Se, että 1920- ja 1930-lukujen yhteiskuntaa leimasi valkoisten isänmaa-käsitys, oli Heinosen ja Lahden mukaan otollista museoiden perustamiselle (Heinonen & Lahti 1996, 63). Derek Fewster on väitöskirjassaan osoittanut, miten merkityksellistä vain löyhästi arkeologisiin tai kansatieteellisiin faktoihin perustunut muinaissuomalaisen sivilisaation hahmottelu oli uudenlaista Suomea havitteleville kulttuuripiireille. Puolikuvitteelliseen rautakauden muinaissivilisaatioon heijastettiin omaa sivilisaatioihannetta. Todellisuudessa tämä toiminta oli kuitenkin harrastaja-ärkeologien ja -historioitsijoiden puuhaa, ja sillä oli vähän tekemistä ajan yliopistollisen muinaistieteen kanssa. Näistä harrastajapiireistä kuitenkin kumpusi sekä populaaria kirjallisuutta että koulujen opetusmateriaalia, joten nämä käsitykset muokkasivat kokonaisen sukupolven menneisyyskuvaa. (Fewster 2007.) Positivismiin, rationalismiin ja empirismiin sijaan vallalla oli tunneperäisyys. Ideologisia painotuksia olivat Suur-Suomi-ideologia ja poliittisesti väritynyt karelianismi. Menneisyyteen suuntautuneisuus ei kuitenkaan palvellut taidemuseoita, joita perustettiin itsenäisyyden ensimmäisellä vuosikymmenellä vain harvoja²⁵. Ateneum pyrki 1920-luvulla edustamaan modernia, edistysuskoista ja Euroopan suuntaan avointa näkökulmaa monin ulkomaisen ajankohtaisen taiteen näyttelyin. (Heinonen & Lahti 1996, 63–64.) Ateneum suuntautui Pohjoismaihin Torsten Stjernschanzin intendettikaudella (1919–1952). Taidehallin avaaminen vuonna 1928 johti siihen, että suuret näyttelyt järjestettiin siellä, ei Ateneumissa. Taidehallin johtajana toimi Bertel Hintze, joka oli sitä ennen toiminut joitain vuosia Ateneumin amanuenssina. (Rönkkö 1999, 76–77.)

Vuonna 1931 kolmansien museopäivien paneelikeskusteluissa nousi esiin paikallismuseoiden perustaminen, johon Nils Cleve oli tehnyt alustuksen. Hän suositteli paikallismuseoiksi erityisesti museoituja maalaistaloja, jotka olisi sisustettu, kuten ennen oli tapana, kodinomaisesti. Ei siis tarvittaisi Kansallismuseon pikkukopioita, koska ulkomuseomaiset kokonaisuudet olisivat kulttuurihistoriallisesti merkittäviä sellaisenaan. Ne voisivat toimia paikkakunnan opintopiirien ja muun kotiseututoiminnan tyssijoina. Apua niiden perustamiseen ja hoitoon paikallinen väestö voi pyytää saman maakunnan yhteisestä museosta, ns. piirimuseosta. Esikuvana Clevellä tässä oli Ruotsi ja sen *gammelgårdar*-tyyppiset kotiseututalot. Keskustelussa tuli kuitenkin ilmi, että ”kenttäväki” nimenomaan halusi pieniä Kansallismuseon kopioita. (Kolmannet museopäivät 1931, 28–29.)

²⁵ Marja-Liisa Rönkön (1999, 328) mukaan 1920–1930-luvuilla yleisölle avattuja taidemuseoita ovat Sinebrychoffin kokoelmat, Helsingin taidehalli, Viipurin taidemuseo, Hiekan taidemuseo, Tampereen taidemuseo ja Emil Cedercreutzin veistoskokoelma.

Toisen maailmansodan aikana museotoiminta oli kutakuinkin pysähdyksissä. (Heinonen & Lahti 1996, 67.) Sodan ja sitä seuranneen jälleenrakentamisen ajan jälkeen museoiden perustamistahti kiihtyi koko maassa. Maaseutumuseoita perustettiin eniten 1950- ja 1960-luvuilla. Yksi syy tähän oli modernisoituminen, jonka seurauksena vanha elämänmuoto "museaalistui" nopeasti. Varsinkin *in situ* -museoidut rakennukset ovat tämän kehityksen tulosta. Oletettavasti myös sodasta toipuminen sai ihmiset kiinnostuneiksi paikallisidentiteetistä ja perinteestä. Erityinen syy tähän on voinut Korhosen mukaan olla muualle Suomeen asutetun siirtoväen vahva kotiseutuidentiteetti, joka aiheutti vastareaktion. 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla perustettiin edelleen paljon museoita, mutta ne eivät yleensä olleet paikallismuseoita vaan erikoismuseoita. (Korhonen 1989, 104–106.)

Kotiseutuaatteesta tuli massaliike sotien jälkeen. Kotiseutuliitto perustettiin vuonna 1950 jatkamaan Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunnan työtä. Talonpoikaiskulttuurisäätiön puheenjohtaja, professori Esko Aaltonen otti uuden liiton suunnittelussa mittavan roolin. (Lahtonen 1993, 121.) Kansatieteilijä Riitta Räsänen mukaan liike oli erittäin hyvin järjestäytynyt aina paikallistasolta valtakunnalliseen johtoelimeen Kotiseutuliittoon asti. Kotiseutuaatteessa oli päämääränä paikallisväestön aktivointi omista kulttuurisista juuristaan huolehtimiseen. Räsänen mukaan liikkeellä ei ollut voimakasta ideologista latausta vaan sen pääasialliset toimintamuodot olivat paikallismuseoiden ylläpito ja kotiseutupäivien järjestäminen. Räsänen kuitenkin huomauttaa, että samalla kun nuoret urbaanit akateemiset piirit alkoivat vasemmistolaisen ideologian mukaisesti ihannoida työväenkulttuuria, maaseudun kulttuuri ja kulttuuriperintö alkoivat yhä enemmän olla Keskustapuolueen älyllistä omaisuutta ja sen kulttuuripolitiikan ydin. (Räsänen, R. 1989, 153–156.)

Kotiseutuliittoa aikaisempi toimija museoalalla oli Suomen museoliitto, joka aloitti kulttuurihistoriallisten museoiden etujärjestönä, mutta on myöhemmin ottanut siipiensä suojaan kaikenlaiset museot. Janne Viikunan laatimasta Suomen museoliiton historiasta käy ilmi, että museoliitto perustettiin Turun kaupungin historiallisen museon aloitteesta. Turun museo lähestyi vuonna 1922 Muinaistieteellistä toimikuntaa pyynnöllä pitää maaseutumuseoille yhteinen seminaari, jonka yhteydessä maaseutumuseot voisivat järjestäytyä. Ajatuksen takana oli Julius Finnberg, Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan ensimmäinen suomenkielinen jäsen. Samansuuntaista pyrkimystä oli ollut jo aiemmin, mutta vasta Suomen itsenäistyttyä aika oli sopiva. Maaperää museoliiton perustamiseksi olivat raivanneet Ruotsin museomiesyhdistyksen antaman esikuvan lisäksi eräiden suomalaisten saama kutsu

vuonna 1923 Göteborgissa pidettyyn Skandinaavisen museoliiton kokoukseen. Ensimmäisiä museopäiviä, jotka järjestettiin vuonna 1923, ja samalla museoiden yhteistoimintaa valmistelevaan komiteaan valittiin muinaistieteellisen toimikunnan puolelta K.K. Meinander ja Julius Ailio. Varsinkin Ailiolla oli myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta, sillä hän oli toiminut kansanedustajana ja oli innokas kansanvalistustyön edistäjä. (Vilkuna 1998, 19–22; Appelgren 2009, 176.)

Suomen museoliitto perustettiin syksyllä 1923. Perustamiskokouksessa oli läsnä kymmenen museon edustajat. Pohjoismaisista esikuvista, joissa pääosassa olivat yhteen liittoutuneet museoiden työntekijät, poiketen se oli nimenomaan museoiden yhdistys, vaikka siihen pyrittiin saamaan myös henkilöitä kannatusjäseniksi. Sen ensisijainen tehtävä oli tuolloin nimenomaan Helsingin ulkopuolisten museoiden etujen ajaminen. Paikallisten museoiden valtionapu ohjautuikin nimenomaan museoliiton kautta. Se jakoi jäsenmuseoilleen vuoteen 1974 saakka avustuksia kokoelmien luettelointi- ja kunnostustöihin. Muuhun toimintaansa liitto joutui kannatusjäsenten jäsenmaksujen lisäksi hankkimaan erillisiä avustuksia ja arpa-jaistuloja. (Vilkuna 1998, 31, 42–48.)

Jo vuonna 1909 asetettu museokomitea oli ehdottanut, että pitäisi julkaista museonhoidon opas. Koska vuoden 1923 ensimmäisten museopäivien esitelmät olivat sisältäneet paljon juuri museonhoidollista tiedotusta, ne julkaistiin jo samana vuonna opetusministeriön määrärahalta. (Vilkuna 1998, 28.) Ensimmäiset museopäivät pidettiin Helsingissä, toiset museopäivät pidettiin Turussa vuonna 1926 ja esitelmät julkaistiin seuraavana vuonna. Kolmannet museopäivät olivat Tampereella vuonna 1930 ja niistä julkaistiin kirjanen seuraavana vuonna. Varsinaisten kokousselostusten lisäksi kirjasissa julkaistiin suurin osa päivillä pidetyistä esitelmistä. Ensimmäisillä päivillä esitelmissä painottuivat selkeästi linjanvedot ja suuntaviivat museotoiminnalle. Julius Ailio puhui kulttuurihistoriallisten museoiden esihistoriallisista tutkimustehtävistä (Ailio 1923), K. K. Meinander historiallisen ajan tyylikehityksestä ja museoiden tehtävästä tyylihistorian havainnollistajana (Meinander 1923), U. T. Sirelius puolestaan hahmotteli paikallisten tai alueellisten museoiden kiireellisimpiä kansatieteellisiä tutkimus- ja keruutehtäviä (Sirelius 1923). Lisäksi kirjasessa julkaistiin ohjeet museoiden esineluetteloinnille (Europaeus 1923) ja konservoinnille (Kampman 1923), museopäivillä oli myös ollut esitelmä valon ja ilman vaikutuksista herkkiin materiaaleihin. Oletettavasti hyödyllistä perustietoa museoväelle olivat myös Juhani Rinteen esitelmä, jossa käsiteltiin kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden suojelua ja luotiin myös katsaus joidenkin Eu-

roopan maiden silloisiin muinaismuistolakeihin, sekä Walter von Konowin esitelmä eri huonekalutyyleistä (Rinne 1923; von Konow 1923). Toisilla päivillä esitelmät olivat jo tieteellisesti yksityiskohtaisempia, niiden aiheena olivat Suomen ryijyjen (Sirelius 1927) lisäksi Turun esihistoria, historia ja taide (von Bonsdorff 1927; Ailio 1927; Nikander 1927; Haartman 1927) lisäksi julkaisussa on liitteenä Uudenkaupungin museon laaja esittely (Luotonen 1927). Vastaavasti kolmansien museopäivien esitelmien aiheissa heijastuivat Tampereen ja Hämeen historia. (Ailio 1931; Rinne 1931; Voionmaa 1931; Vesuri 1931; Jaakkola 1931; Strömmer 1931; Nordman 1931.)

Museoliitto otti julkaisutoiminnan lisäksi tavoitteekseen perustaa vakinaisen museoneuvoston toimen. Tämä tavoite toteutui hitaasti, vakituinen neuvoja saatiin vasta vuonna 1946. Liittohallituksen jäsenet, mm. Nils Cleve, Julius Ailio ja Arne Appelgren kiersivät omien virkatöidensä ohella maakuntien paikallismuseoissa neuvomassa valtionavustusten käyttöä. Toiminta vakiintui 1920–30 -luvulla Viikunan mukaan sellaiseksi, että neuvontatyötä tekivät Muinaistieteellisen toimikunnan virkamiehet mutta matkat maksoi Museoliitto. (Viikuna 1998, 52–53, 138.) Julius Ailion opetusministerikaudella museoliitto sai niin huomattavat valtionavustukset, että se pystyi järjestämään Kansallismuseossa maaseutumuseoiden hoitajien kursseja. Ne järjestettiin vuosina 1928, 1929 ja 1930. Opettajina toimivat valtakunnan tärkeimmät asiantuntijat, mm. U.T. Sirelius, Albert Hämäläinen, Tyyni Vahter, T.I. Itkonen, ja Aarne Europaeus [Äyräpää]. Opetus käsitti mm. esineiden luettelointia, konservointia, näytteillepanoa, puurakennusten konservointia sekä tutustumista Kansallismuseon ja Seura-saaren museon kokoelmiin. Kaikkiaan kurssin kävi kolmekymmentä henkilöä, mikä on Viikunan mukaan huomattava määrä, koska jäsenmuseoita liitolla oli tuossa vaiheessa 32–39. Viikunan mukaan kurssit vahvistivat olennaisesti kulttuurihistoriallisella museoalalla toimivien henkilöiden työ- ja ajattelutapojen samanlaisuutta. Hänen mukaansa siinä oli huonoa se, että museotkin samanlaistuivat, mutta hyvää oli se, että kurssit ja museopäivät yhdessä loivat vahvan kokonaisuuden, museoalan. Toisaalta Viikunan mukaan museoala myös muuttui sulkeutuneeksi tieteellisen kehityksen suhteen. Esimerkiksi Albert Hämäläisen pyrkimykset ottaa huomioon myös kansan henkinen kulttuuri eivät saaneet vastakaikua museoiden toimintatavoissa, joten museot jäivät aikaisemman oppisuunnan ”vangeiksi”. (Viikuna 1998, 62–64; Viikuna 1993, 8.)

Janne Viikunan mukaan kaikesta käy ilmi, että Museoliitto oli alkutaipaleellaan sekä fyysisesti että mentaalisesti harmonisessa yhteydessä Muinaistieteelliseen toimikuntaan ja Kan-

sallismuseoon. Ero museoliiton ja valtion toiminnan välillä kasvoi vasta 1960-luvulla, kun monta institutionaalista muutosta tapahtui lähes samanaikaisesti. Samalla kun museotoiminta muuttui yhä enemmän julkisista varoista riippuvaiseksi, alan toimijoiden välille tuli entistä enemmän etäisyyttä. Etäisyyttä tuli Museoliiton ja muinaistieteellisen toimikunnan välille muutenkin, kun liitto sai omat toimitilat vuonna 1957. 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa Museoliitto erkaantui muinaistieteellisestä toimikunnasta ja läheni Helsingin yliopiston kansatieteen laitosta, kun liiton keskushallituksessa vaikuttaneesta Niilo Valosesta tuli sinne professori. (Vilkuna 1998, 111–114.)

1960-luvulta alkaen valtio oli alkanut järjestellä museoalaa lainsäädännön kautta. Vilkunan mukaan maan vaurastuessa oli omittu ruotsalainen hyvinvointipalvelujen yhdenvertaisuusperiaate (universalismi), jonka yhtenä osa-alueena olivat myös kulttuuri- ja sivistyspalvelut. Näin ollen valtiolla oli vahva intressi museoalan kehittämiseen. Samanaikaisesti monet yksityisestä aloitteesta perustetut museot kunnallistettiin ja niihin palkattiin täysipäiväisiä kunnan virkamiehiä. 1970-luvulla Muinaistieteellisestä toimikunnasta muodostettiin Museovirasto. Samalla pohdittiin museoiden alueellista, läänintason järjestämistä ja yksityisten museoiden valtionapulainsäädäntöä. Museotoimen aluehallinnon tarvetta selvittänyt komitea sai ehdotuksensa valmiiksi vuonna 1973. Sen mukaan suurimmista kaupunginmuseoista piti muodostaa oman alueensa maakuntamuseoita. Maakuntamuseoiden tarkoitus oli hoitaa osa Museoviraston alueellisista tehtävistä. Tähän ne saivat valtionosuuksien muodossa rahallista apua. Öljykriisi hidasti lakien voimaantuloa. Lopputuloksena kuitenkin oli seuraavalla vuosikymmenellä maakuntamuseo- ja aluetaidemuseojärjestelmä sekä laki museoiden valtionavusta. Vaikka kestiin vuoteen 1989 asti, ennen kuin laki valtionosuuksista tuli voimaan, kunnallisia museoita alettiin kehittää sitä silmälläpitäen. Valtionavustus yksityisille museoille saatiin vasta vuoden 1992 museolaissa. Se, että valtio alkoi itse Museoviraston kautta osallistua entistä tiiviimmin museoiden saamien valtion tukien jakoon ja valvontaan, aiheutti poliittisen ja rooliristiriidan Museoliiton, Museoviraston ja eduskunnan välille. Janne Vilkuna on selostanut tapahtumia tarkemmin Suomen museoliiton historiassa. (Vilkuna 1998, 105–108, 128 js., 156, 158; Heinonen & Lahti 1996, 69; Drake 1995, 33; Vilkuna 2010a, 35–45.) Janne Vilkuna on voinut osoittaa Suomen museolaitoksen järjestäytymistä käsittelevässä artikkelissaan, että suomalaisen maakuntamuseojärjestelmän esikuvana on toiminut ennen kaikkea Ruotsin lääninmuseo- ja -arkeologijärjestelmä. Järjestelmää ei kuitenkaan saatu Suomessa aikaiseksi lainkaan yhtä varhain kuin Ruotsissa vaan se oli vireillä monta kymmentä vuotta. (Vilkuna 2010a, 29–31.)

Museoammattilaisten määrä on kasvanut koko 1900-luvun. Vuonna 1945 Helsingin ulko-
puolisista museoista vain 12:ssa oli vakituista henkilökuntaa, yhteensä 21 henkilöä. Vuonna
2008 vakituista henkilökuntaa Suomen museoissa oli 1787 henkeä. (Vilkuna 2010a, 28.)
Koska museot ammatillistuivat kovaa vauhtia, tuli ajankohtaiseksi myös ammattilaisten
järjestäytyminen. Museoalan ammattiliitto rekisteröitiin vuonna 1970. (Drake 1995, 33.)
Museovirkoja perustettiin museoiden kunnallistuessa 1970- ja 1980-luvulla runsaasti, mutta
1990-luvun alun lama lopetti työvoiman kysynnän. Vuoden 1992 valtiosuuslaki, jonka
mukaan kuntien saamat valtion avustukset perustuvat miestyövuosiin, säästi kuitenkin mu-
seoiden vakituisen henkilökunnan irtisanomisilta. (Vilkuna 1998, 158; Heinonen & Lahti
1996, 70.) Ammatillisesti hoidettujen museoiden vakinaisen henkilökunnan määrä kasvoi
Ritva Palviaisen mukaan aikavälillä 1996–2000 neljänneksellä. (Palviainen 2010, 329.) Palvi-
ainen ei kuitenkaan ota kantaa siihen, oliko kyseessä lainvastaisten²⁶ ketjutettujen määrääi-
kaisten kunnallisten työsuhteiden muuntaminen vakinaisiksi vai todellinen henkilökunnan
kasvu. Toisaalta valtion viroissa Janne Vilkunan mukaan Museovirastoon kohdistuu henki-
lötyövuosien vähentämispaineita 2000-luvun puolivälissä aloitetun valtionhallinnon tuotta-
vuusohjelman takia. Museovirastosta tulee vähentyä ohjelman ensimmäisessä vaiheessa 34
henkilötyövuotta ja toisessa kymmenen. (Vilkuna 2010a, 45–46.)

Museologia tuli Suomen museoalalle tutuksi museosihteri Jorma Heinosen kautta. Hän oli
tutustunut tieteenalaan ulkomaanmatkoillaan 1960-luvulla. Niilo Valosen kannustamana
Heinonen opetti Helsingin yliopiston kansatieteen opiskelijoille museologiaa näyttelykurssin
yhteydessä vuosina 1965–1968. Museologian oppituolin perustamisesta puhuttiin tosissaan
jo vuonna 1973, asiaa kannattivat myös kansatieteen, arkeologian ja taidehistorian opiskeli-
jat. Samana vuonna alettiin suunnitella konservattoreiden koulutusta. Konservattorikou-
lutus aloitettiin vuonna 1984 Vantaalla. Museologian perusopinnot kokonaisuuden opetus
alkoi lukuvuonna 1983/84 Jyväskylän yliopistossa ja 1984/85 Turun yliopistossa. Museolo-
gian ensimmäinen oppikirja suomalaisille, Jouko Heinosen ja Markku Lahden *Museologian
perusteet* ilmestyi vuonna 1988. (Vilkuna 1993, 8–11; Vilkuna 1998, 143–144, 157, 175, Hei-
nonen & Lahti 1996, 70.) Museologia yliopistoaineena sai erityisaseman vuoden 2005 mu-
seoasetuksessa, jonka mukaan museologian perusopinnot pätevöittävät museovirkoihin ja
-toimiin. Museologian asema ammattiin valmistavana oppiaineena sai lainvoiman Suomessa
ensimmäisenä maailmassa. (Vilkuna 2010a, 44.)

²⁶ Työsopimuslaki 26.1.2001/55, 1. luku 3. pykälä.

Luku 4

TAPAUSTUTKIMUKSET

Tässä luvussa kerron perusteellisesti kolmen eurooppalaisen kansanelämämuseon tarinan 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Nämä museot ovat Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museo Náfplion kaupungissa Kreikassa, Ópusztaszerin kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston kansatieteellinen kokoelma -ulkomuseo Kaakkois-Unkarissa ja Kuralan Kylämän elävän historian kylä Turun esikaupunkialueella Suomessa.

PLS:n museo siis sijaitsee nimensä mukaisesti Peloponnesoksen niemimaalla Argolídan prefektuurissa. Náfplio oli itsenäistyneen Kreikan ensimmäinen pääkaupunki, kunnes pääkaupunki historiallisen painoarvon tähden siirrettiin Ateenaan. Nykyään Náfplion väkiluku on vajaa 14 000 asukasta. Museo sijaitsee kaupungin vanhassa keskustassa, aiemmin yksityiskotina ja liikehuoneistona toimineessa rakennuksessa. Museon käytössä on myös muita kiinteistöjä samassa korttelissa.

Ópusztaszerin kansallis-historiallinen muistomerkkipuisto sijaitsee lähellä pientä Ópusztaszerin asutuskeskusta Unkarin eteläisellä tasangolla. Szegedistä, joka on Csongrádin läänin suurin kaupunki (n. 170 000 asukasta), sinne on noin puolen tunnin (30 km) matka. Alue on avointa maaseutua, jonne on myös 1970-luvulta lähtien istutettu huomattava määrä metsää. Muistomerkkipuiston paikalla on sijainnut keskiaikainen luostari ja kaupunki, jotka kuitenkin ovat tuhoutuneet vuosisatojen kuluessa. Kiinnostus alueeseen virisi, kun 1700-luvulla löydettiin keskiaikainen kronikka, jossa Szerin luostarin alue mainittiin paikkana, jossa madjaariheimojen johtajat pitivät ensimmäisen kokouksensa Karpaattien altaan valloituksen jälkeen. Varsinkin kronikan unkarinnoksen valmistuttua 1800-luvulla alue on kiehtonut unkarilaista mielikuvitusta ja sinne on suunniteltu erilaisia muistomerkkejä tapauksen kunniaksi. Nykyinen muistomerkkipuisto perustettiin 1970-luvun alussa. Perustamisella oli sekä Csongrádin lääninneuvoston että Isänmaallisen Kansanrintaman²⁷ tuki.

²⁷ Isänmaallinen Kansanrintama hoiti lukuisia kulttuuritehtäviä, joita sosialistinen puolue ei suoraan hoitanut. Virallisen määritelmänsä mukaan Isänmaallinen Kansanrintama oli ”kansalliseen yhteistyöhön pyrkivä poliittinen joukko-liike. Kansanrintamassa toteutui työväenluokan johdolla, työläisten ja talonpoikien liittymänä, kaikkien yhteiskuntaluokkien ja -piirien yhteistyö ja yhtenäisyys. Liikkeeseen voi osallistua jokainen Unkarin kansalainen, joka hyväksyi sen poliittiset tavoitteet ja osallistui niiden saavuttamiseen.” (Juhász, R. 1984, 230.)

Kuralan Kylämäki sijaitsee Turussa, noin neljä kilometriä Tuomiokirkolta Aurajoen yläjuoksun suuntaan. Se on alkuperäisellä paikallaan sijaitseva kylä, jonka rakennukset on sellaisenaan otettu museokäyttöön. Rakennukset itsessään eivät ole erityisen vanhoja, mutta kylän muoto on. Kylästä on varhaisia keskiaikaisia historiallisia asiakirjatietoja ja arkeologisten tutkimusten perusteella tiedetään, että asutusta sen paikalla on ollut jo rautakaudella. Yleisölle Kylämäki avattiin ensimmäisen kerran kesällä 1988, mutta sen avaamista edelsi pitkä keskustelu ja kädenvääntö, joka alkoi jo 1970-luvun alkupuolella.

Kirjoitin tutkimuksen alussa, että peilaisin tapauksia myös niiden perustamisajankohtana vallinneeseen ajan henkeen. "Ajan hengellä" tarkoitin sosiaalipsykologi Matti Virtasta mukaellen – kuten 2. luvussa kerroin – syvien yhteiskunnallisten rakennemuutosten heijastumista poliittisia traditioita kantavien fraktioiden voimasuhteisiin. Kaikkia tapauksia yhdistää niiden perustamisajankohta 1970-luvulla, joskin varsinainen avaaminen Kuralan Kylämällä ajoittuikin vuoteen 1988. Kuralan Kylämäen juuret ovat silti Turun kunnallispolitiikassa 1970-luvulla.

1970-luvun alussa Kreikkaa hallitsi oikeistolainen sotilasjunta. Sillä oli ajatuksellista yhteyttä 1930-luvun Metaksásin diktatuuriin erityisesti siinä, että junttaa perusteltiin kommunismin vaaralla. Richard Clogg arvelee, että todellinen syy sotilasvallankaappaukseen oli kuitenkin äärioikeistolaisten etujen turvaaminen, kun alkoi vaikuttaa, että demokraattinen valta oli Kreikassa siirtymässä keskusta-vasemmistolle. Sisällissota (1946–1949) ja Kreikan sijainti geopoliittisesti arassa kohdassa sosialistisen Balkanin ja läntisen Euroopan "välissä" oli jakanut kansakunnan kahtia. Tämän takia oikeistolaisjuntankin nousu valtaan oli mahdollista. Tuhansia ihmisiä, joilla katsottiin olevan vasemmistolaisia sympatioita, ajettiin sisäiseen maanpakoon ja joukko poliitikkoja suljettiin vankilaan tai kotiarestiin. Juntan toimintatavat rikkoivat ihmisoikeuksia, niihin kuuluivat mm. kansalaisten poliittisten oikeuksien epääminen ja pidätettyjen kidutus. Äärimmäisen epäsuosittu junta kaatui lopulta vuonna 1974. Sen valta mureni opiskelijamellakoihin syksyllä 1973 ja välien huononemiseen Turkin kanssa kesällä 1974. Koska hallituksella ei ollut yhtään tukijaa niin kotimaassa kuin ulkomailla, armeijan vaikutusvaltaiset piirit vaativat paluuta siviilihallintoon. (Clogg 2002, 160–165.) Kuuluisimpia juntan vastustajia olivat näyttelijä-poliitikko Melína Merkúri ja säveltäjä Mikis Theodorákis. Merkúri oli yksi keskustalais-vasemmistolaisen Pasok-puolueen perustajajäsenistä vuonna 1974 ja hän toimi Pasokin hallituskautena 1980-luvulla kulttuurimisterinä. Juntta oli perunut Merkúrin kansalaisuuden ja takavarikoinut hänen omaisuutensa.

Vaikkei häntä ollut suoranaisesti estetty palaamasta Kreikkaan, hän pysyi vapaaehtoisesti maanpaossa. Theodorákista junta puolestaan piti ensin vankeudessa ja sitten sisäisessä maanpaossa, kunnes hän pääsi lähtemään ulkomaille. Junta oli kieltänyt Theodorákisin musiikin soittamisen ja kuuntelun. Jo näistä toimista voi päätellä, että junta pyrki määräämään kansalaisten ajattelua ja kulttuurielämää.

Juntan kaatuminen merkitsi poliittisen ja kulttuurisen elämän vapautumista ja maan palauttamista demokratian vakiinnuttamiseen, jota oli jo harjoitettu tuskallisen sisällissodan jälkeen. 1970-luvun lopulla keskustalais-vasemmistolainen Pasok vahvistui. Se ajoi sotien jälkeen maaseudulta kaupunkeihin muuttaneiden nuorempien sukupolvien asiaa. Nämä tarvitsivat turvaa koulutuksessa, hyvinvoinnissa ja terveydenhuollossa. Juntan jälkeen valtaan tulleen konservatiivisen Néa Dimokratían aikana elintaso oli noussut, mutta varallisuus oli jakaantunut epätasaisesti. Pasok nousi valtaan vuonna 1981 ja sen tavoitteena oli moderni hyvinvointivaltio, johon oleellisesti kuuluivat mm. hallinnon hajauttaminen provinsseihin, valtiollisen terveydenhuoltojärjestelmän tuominen maaseudulle, provinsiaalisen kulttuurielämän tukeminen sekä siviilivioliitto ja moderni perheoikeus. (Clogg 2002, 179–181.)

Unkarin sosialismin viimeistä vaihetta kutsutaan Kádárin ajaksi, koko 32-vuotisen ajanjakson maan poliittisilla huippupaikoilla pysyneen János Kádárin mukaan (Romsics 1999, 315). Hänen aikakautensa politiikkaa kuvastavat myös nimitykset ”gulassikommunismi” ja ”jääkaappisocialismi”. Nämä viittaavat Unkarin kommunismin erkaantumiseen neuvostokommunismista ja kaudella toteutettuun mahdollisimman korkeaan elintasoon, jonka päämääränä oli mahdollisimman suurten massojen pitäminen tyytyväisinä. (Kontler 2002, 443.)²⁸

Puolueen jäsenyyden merkitys väheni aikakauden loppua kohti tultaessa, mutta siitä oli hyötyä erityisesti ylemmän toimihenkilön uraa luodessa. Siksi suurin osa ihmisiä ajatteli puoluejäsenyyden merkitsevän urasuuntautuneisuutta ja jopa kyynistä pragmatismia. Yhteiskunta ei arkitasolla ollut jakautunut puolueen jäseniin ja ei-jäseniin, koska ihmisiä yhdistivät monenlaiset muut sidokset, kuten työpaikka, harrastukset ja sukulaisuus. Tämän takia ei koskaan syntynyt suoraa konfliktia, vaikka jännitteitä olikin. Arkiajattelussa juopaa vedettiin ennemminkin ”pomojen” ja ”alaisten” tai näkyvästi kerskakuluttavien ja ”tavallisten” ihmisten väliin. (Romsics 1999, 381–387.)

²⁸ Romsicsin mukaan nämä nimitykset olivat alkuaan Moskovon uusstalinistien tukemien Unkarin vanhoillisten kommunistien keksimiä paheksuvia nimityksiä Kádárin hallinnon linjauksille, joiden he katsoivat kannustavan ihmisiä individualismiin ja pikkuporvarillisiin arvoihin. (Romsics 1999, 354.)

Sosialistisen Unkarin kulttuuripolitiikkaa hallitsi ajatus, että ne jotka eivät ole suoranaisesti puoluetta vastaan ovat sen puolella. Taide ja kulttuuri jakautuivat puolueen kannalta kolmeen kategoriaan: "tuettavaan", "siedettävään" ja "kiellettyyn". Varsinaisia tabu aiheita olivat vuoden 1956 vallankumous, Neuvostoliiton poliittinen ylivalta ja yksipuoluejärjestelmä, jota ei saanut arvostella. Muutoin järjestelmä antoi suuriakin vapauksia tyylien ja ilmaisukeinojen kirjolle. Ei ollut mitään erityisen selkeitä ohjeita, mihin viranomaisten tulisi puuttua, ja sen takia kulttuurialan valvonnan tiukkuus riippui poliittisista suhdanteista. (Romsics 1999, 388–389, 393, Kontler 2002, 445.)

On vaikea suomalaisena summata muutamaan lauseeseen Suomen yhteiskunnallista tilaa tapaustutkimusteni alkuaikoina. Verrattuna Kreikan 1970-luvun alun diktatuuriin ja Unkarin sosialismiin Suomen poliittinen ja kulttuurielämä oli 1970-luvulla vapaata ja stabiilia. Ulkopuolelta tarkasteltuna Suomea on tosin syytetty suomettumisesta tuona aikana²⁹. 1970–1980-lukujen Suomea luonnehtisivat ehkäpä yhteiskunnan edelleen jatkunut kahtiajako porvarillisiin ja työväen taloudellisiin ja kulttuuri-instituutioihin sekä vahvat aluepoliittiset toimet. Maa oli myös suuren modernisaatioaallon kourissa. Maaltamuutto oli suurta 1960- ja 1970-luvuilla, uusia lähiöitä oli rakennettu ja ihmiset kärsivät mahdollisesti jonkinasteisesta juurettomuudesta.

Lähiöiden rakentamiseen ja siihen liittyvään maakeinotteluun liittyy myös Kuralan Kylämäen museoimisen alku. Turun kaupungilla oli nimittäin aikomus purkaa Kylämäen vanha rakennuskanta ja rakennuttaa paikalle uusi asuinalue. Alueen kaavoitukseen liittyi siis vahvoja taloudellisia ja paikallispoliittisia intressejä sekä intohimoja. Turun taudista tuli 1980-luvulla tunnettu termi vanhan rakennuskannan tuhoamiselle ja poliittisille kähminnöille. Kulttuurihistorioitsija Rauno Lahtisen mukaan leima ei ole täysin oikeutettu, koska modernisimishuuma oli vallalla 1950-luvulta lähtien kaikissa Suomen kaupungeissa ja esimerkiksi Hämeenlinnan ja Porin keskusta on tärvelty paljon Turkua pahemmin. (Lahtinen 2009, 7–9; 81.) 1960-luvun toisella puoliskolla alettiin rakentaa Turun lähiöitä. Lähiörakentamiseen innostivat uudet halvat elementtiratkaisut sekä aluerakentamista tukenut Arava. Oli tyypillistä (koko Suomessa), että maan omistanut kaupunki ja urakoitsija sopivat keskenään maan kaavoittamisesta urakoitsijan toiveiden mukaisesti. Vuonna 1967 Turun kaupunginvaltuutuksessa käsiteltiin vauhdikkaasti "hätäohjelma", jonka mukaan suurille rakennusurakoitsijoille

²⁹ Kaikki 1970-luvulla ja 1980-luvulla eläneet tietävät omasta kokemuksesta, että Suomessa harjoitettiin neuvostomyönteistä itsesensuuria aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti.

jaettiin poikkeuksellisen suuria maa-alueita Turun liepeiltä. Näin saivat syntynsä mm. Hirtun, Lausteen, Petreliuksen ja Vätin lähiöalueet. Ratkaisu hyväksyttiin poliittisesti vaikka kaupungin yleiskaavoitus oli täysin kesken. Lähiörakentaminen huipentui vuosina 1968–1974. Lahtisen mukaan ”rakennusliikkeiden edut ja työllistämisenäkökohdat jyräsivät pitkäjänteisen kaupunkisuunnittelun”. Rakennusliikkeet tukivat poliittisia kunnallisjärjestöjä rahallisesti taatakseen itselleen mieluisat asemakaavat. (Lahtinen 2009, 54–57.) Modernisaatioita ei juurikaan aluksi vastustettu, yhtäältä sitä pidettiin hyvänä asiana ja toisaalta ei ollut tapana nousta päättäjiä vastaan. Asenteet muuttuivat oleellisesti aivan 1970-luvun alkuvuosina. Turussa – kuten muuallakin Suomessa – alkoi kansalaistoiminta rakennusten suojelemiseksi ja suuruudenhullujen liikennesuunnitelmien vastustamiseksi. Inspiraatiota turkulaiseen kansalaistoimintaan saatiin mm. Tukholmasta, jossa oli pahasti petytty Sergelin toriin. Vuonna 1976 valittu kaupunginvaltuusto oli koostumukseltaan niin ratkaisevasti erilainen kuin edeltäjänsä, että vuosikausia jatkunut rakennuttajien ja poliitikkojen liitto murtui. (Lahtinen 2009, 59–76, *passim*.) Kuralan Kylämäen suojelu ja museoiminen liittyvät siis 1970-luvun alussa virinneeseen kansalaisten aktiivisempaan rooliin poliittisessa päätöksenteossa ja ympäristöliikkeeseen.

Peloponnesoksen Laografinen Säätiö ja sen museo

Peloponnesoksen Laografinen Säätiö Vasílios Papantoníun muistolle (Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα "Βασίλειος Παπαντωνίου") on yksityisoikeudellinen voittoa tuottamaton oikeushenkilö, jonka kotipaikka on Náfplio. Se perustettiin presidentin säädöksellä 9.3.1974. Säätiö käyttää teksteissään itsestään lyhennettä Π.Λ.Ι tai PFF (*Peloponnesian Folklore Foundation*). Tässä tutkimuksessani, joka on kirjoitettu suomeksi, käytän vastaavasti lyhennettä PLS, koska olisi turhaa käyttää englanninkielistä lyhennettä PFF ja toisaalta kreikasta transkriboitu PLI ei merkitsisi suomeksi mitään.

Ioánna Papantoníun henkilökohtainen panos

PLS ja sen museo on Ioánna Papantoníun (s. 1936) elämäntyön tuotosta. Papantoníu on myös meritoitunut lavastaja-puvustaja, joten voi sanoa, että hän on elämässään tehnyt kaksi uraa. (TYKL/spa/148/k:1)

Ioánna Papantoníu toimistossaan Ateenassa. Kuva: Hanneleena Hieta 2002.

Ioánna Papantoníun kiinnostus kansanpukuihin alkoi hänen nuoruudessaan Likion-yhdistyksessä, jonka kansantanssitunneille hän osallistui. Hän sai vasta 18-vuotiaana vuonna 1954 vastuulleen yhdistyksen Epiruksen ja Thessalian pukukokoelmat. Hän ajatteli tuolloin oppivansa hieman lisää puvuista menemällä Benáki-museoon, joka oli tuolloin ainoa kansanpukuihin erikoistunut museo. Benáki-museon näyttelyluettelo oli hyvin informatiivinen ja sen lähdeluettelossa oli kirjoja, jotka Papantoníu luki seuraavaksi. Nämä olivat materiaali-

sen kansankulttuurin tutkimuksen uranuurtajan Angelikí Hatzimihálin julkaisuja. Tässä vaiheessa hänelle alkoi muodostua sellainen ajatus, että tietääkseen lisää hänen täytyisi päästä tutkimaan kansanihmisiä, jotka yhä 1950-luvulla elivät perinteisesti. Papantoníun kotona kokoontui säännöllisesti joukko Líkion-yhdistyksen aktiivijäseniä. He suunnittelivat keskenään yhdistyksen kansantanssiintymisten koreografioita, lavasteita ja lavaesiintymisiä. He päättivät yhdessä alkaa tehdä kenttätutkimusta. Pari vuotta sitä yritettiin Ateenan läheisyydessä, mutta se osoittautui kaikkein hedelmättömimmäksi tutkimusalueeksi. Niinpä muodostui suunnitelma aloittaa mahdollisimman kaukaa pohjoisesta ja edetä siitä etelään. Ensimmäiset kenttätöet aloitettiin siis Traakiasta ja tarkoituksena oli edetä sieltä Makedoniaan, Epirukseen ja Thessaliaan. (TYKL/spa/148/k:1)

Papantoníu kuvaili haastattelussaan hyvin eloisesti Líkion-yhdistyksen tekemiä kenttätöitä. 1950-luvulla rautaesirippu kulki Kreikan pohjoisrajalla. Työryhmä tarvitsi passit ja erityisluvat päästäkseen rajaseudun kyliin. Tutkimuksen kannalta oli hyvä, että kylät olivat niin eristyksissä ulkomaailmasta. Toisaalta varsinainen tutkimus oli vaikeata, koska kylissä ei ollut sähköä eikä kunnollisia liikenneyhteyksiä. Yleensä kyliin mentiin paikallisviranomaisten maastoautoilla. Tutkijoilla oli mukanaan sähköllä toimiva magnetofoni ja kilometreittäin kaapelia, mutta kaapelia ei koskaan tuntunut olevan tarpeeksi. Niinpä yleensä, jos jotain haluttiin nauhoittaa, haastateltavat kuljetettiin mukana lähimmälle sähkölähteelle. Useimpien muistiinpanoja tehtiin vain käsin. Elävää kuvaa otettiin 8 mm:n filmeillä, joiden kelat piti vaihtaa joka kolmas minuutti. Papantoníulla oli itsellään laadukas kamera ja kenttätutkimuksesta saatiinkin hyviä valokuvia. Kaikki materiaalit tallennettiin Líkion-yhdistykselle. Työryhmällä oli toiveena, että yhdistyksestä olisi tullut merkittävä tutkimuskeskus, mutta se ei toteutunut. Papantoníu alkoikin kehittää mielessään samantyyppistä toimintaa kuin Líkion-yhdistyksellä, mutta hän halusi itse päättää, mitä tutkittaisiin ja miten. Siten ajatus Peloponnesoksen Laografisesta Säätiöstä alkoi itää hänen mielessään. Hän kuitenkin halusi enemmän kuin vain tanssiryhmän ja paikallistutkimusta, joten hän alkoi ajatella museota. (TYKL/spa/148/k:1)

Papantoníu alkoi tutkia erilaisia museoita ulkomailla. Kun hän oli tutustunut Musée des Arts et Traditions Populairesiin Pariisissa, hän koki löytäneensä, mitä halusi. Tosin painotuksen hän halusi olevan pukeutumisessa, koska hän tunsi parhaiten kansanpuvut. Papantoníu alkoi kerätä materiaalia museoon. Toisin kuin monet keräilijät, jotka keräävät kauniita esineitä ja myöhemmin päättävät asettaa kokoelmansa näytteille, Papantoníu tiesi jo aloittaes-

saan keruun päämääränsä olevan museon. Siksi hänen kokoelmiinsa tuli arkisia kansanpukuja ja esimerkiksi kankaiden valmistukseen ja kuitukasvien viljelykseen liittyviä esineitä. Tällä tavoin museo oli pitkään erityinen poikkeus Kreikan kansanelämän museoiden joukossa. (TYKL/spa/148/k:1) Yleensä kreikkalaisissa museoissa "talopojat elivät vain sunnuntaisin", eli kauniilla kansanpukuilla ei ollut yhteyttä valmistukseensa eikä ihmisiä näytetty työssä. (Papadopoulos 1983, 166).

Ioánna Papantoniún isoisällä oli ollut mylly ja leipätehdas Náfpliossa. Leipomo sijaitsi samalla tontilla kuin PLS:n museo nykyään. Papantoniún isä peri koko isoisän omaisuuden, kuten tuolloin oli tapana. Hän kuitenkin myi suurimman osan omaisuutta ja jakoi rahat nuorempien sisarustensa kesken. Jäljelle jäivät vain mylly, leipomotalo ja tomaattisose tehdas, joka oli ollut Papantoniún isän liikeidea. Talo toimi perheen kotitalona siihen asti, kun Ioánna Papantoniú syntyi. Tällöin perhe muutti Ateenaan ja talo pysyi perheen Náfplion asuntona. Kun Papantoniú vuorostaan peri isältään talon tontteineen, hän palkkasi asiantuntijoita tutkimaan, miten se saataisiin muutettua museorakennukseksi. Tuolloin siihen lisättiin siipi, joka peitti alleen osan aiemmasta tontilla olleesta puutarhasta. (TYKL/spa/148/k:1.)

Papantoniún elämä oli tyypillistä nuoren ateenalaisen seurapiirinaisen elämää. Sota oli keskeyttänyt Ioánna Papantoniún koulunkäynnin. Hän oli pyytänyt vanhemmiltaan päästä ulkomaille opiskelemaan ja hänet lähetettiin nuorten seurapiirinaisten sisäoppilaitokseen Surreyhin, Englantiin. Sieltä valmistuttuaan hän oli tuolloisen tavan mukaan mennyt naimisiin nuorena. Niinpä hän ei ollut ehtinyt saada korkeampaa koulutusta. Jo se, että hän pääsi tutkimusmatkoille, oli myönnytys hänen perheeltään. Kun hän lähestyi kolmeakymmentä vuotta, hänelle tuli entistä selvemmäksi, että hän haluaa opiskelemaan ja ennen sitä avioeron päästäkseen vapaaksi velvoitteista. Papantoniún haaveena jo Likion-yhdistyksessä oli ollut opiskella lavastusta ja puvustusta. Niinpä hän opiskeli vuosina 1967–1970 teatterialaa ja pukusuunnittelua Wimbledon School of Artsissa. (TYKL/spa/148/k:1; Papantoniou 1983, 168; www 17.) Hän saavutti kandidaatin tutkinnon (B.A.). Hän ei jatkanut opiskelua korkeammalle akateemiselle tasolle, koska hän arveli, ettei oikeastaan tarvitse oppiarvojen tuomaa prestiisiä, kun haluaa vain käytännössä tehdä teatteriproduktioita ja kansanpukujen kenttätutkimusta. Papantoniú oli riippuvainen työtuloistaan, koska hän oli säätiöinyt kaiken perintönä saamansa omaisuuden PLS:n ja museon käyttöön. (TYKL/spa/148/k:1)

Museon ja säätiön perustaminen oli käytännössä pitkä ja vaikea prosessi. Ensimmäisestä ideasta museon toteutumiseen kului kaikkiaan 15 vuotta. Vaikeuksia tuotti ennen kaikkea se, että Papantoníu halusi perustaa säätiön ja museon sotilasjuntan aikaisessa (1967–1974) Kreikassa. Hänellä ei ollut täyttä vapautta valita johtokuntansa jäseniä tai edes nimeä säätiölleen. Papantoníu olisi toivonut johtokuntaan pitkäaikaista ystäväänsä etnomusikologi Fívos Anojanákista, mutta tämä oli äärivasemmistolainen, eikä sellaisella johtokunnalla olisi saanut toimintalupaa. Papantoníu epäroikin, oliko edes syytä edetä perustamishankkeessa. Anojanákis oli kuitenkin sanonut hänelle, ettei kannata odotella niin kauaa, että junta poistuu vallasta. Niinpä Papantoníu aloitti lupien hakuprosessit ja sai ensimmäisen toimintalupansa nimenomaan oikeistodiktatuurilta. Hän kuitenkin sanoi, että kaikeksi onneksi sotilasjunta poistui vallasta samaan aikaan, kun säätiö aloitti varsinaisen toimintansa. (TYKL/spa/148/k:1)

Kun säätiö aloitti toimintansa, Líkion-yhdistyksen kenttätyöt olivat edenneet puoleen väliin Epirusta ja Thessaliaa. Ioánna Papantoníu läheisine työtovereineen kuitenkin keskittyi tutkimuksissaan nyt Náfplion ympäristöön, Argólidan ja Korinthían alueisiin. Papantoníu muisteli säätiön ensimmäisiä vuosia kaikkein aktiivisimpina tutkimuksen aikoina. Jo kokeneet kenttätutkijat pystyivät entistä paremmilla laitteilla tekemään laajoja tutkimuksia. Heitä oli myös enemmän kuin koskaan sen jälkeen. Kenttätutkimuksen lisäksi museon kokoelmia luetteloiitiin ja valokuvattiin. Museon ensimmäinen näyttely avattiin Náfplion rakennuksessa jo ennen sen kunnostus- ja muutostöitä. Koko 6 000 esineen kokoelmasta siinä oli näytteillä ehkä vain noin 100–150 esinettä ja se keskittyi Náfplion lähialueiden pukuihin ja kulttuuriin. (TYKL/spa/148/k:1.)

Ensimmäiset toimintavuodet

Heti perustamisvuonnaan 1974 säätiö sai Ioánna Papantoníun ja tämän äidin lahjoituksena tärkeimmän rakennuksensa, joka sijaitsee Kuningas Aleksanterin kadulla Náfplion keskustassa. Rakennusta alettiin heti remontoida ja siihen suunniteltiin lisäosa. Papantoníu lahjoitti myös suuren osan omaa yksityistä kansanpukukokoelmaansa säätiölle. Pieni pukunäyttely

Museon sisäpiha. Kuva: Hanneleena Hieta 2002.

avattiin rakennuksen alakertaan. Yhteistyössä Likion-yhdistyksen jäsenten kanssa jatkettiin kansanpukujen, -tapojen ja tanssien tutkimusta Argolídassa, Évviassa, Thessaliassa ja Makedoniassa. Säätiö myös julkaisi kaksi ensimmäistä kirjaansa, jotka käsittelivät kreikkalaisia kansanpukuja. (*Eθνογραφικά* 1, 187.)

Seuraavana vuonna Ioánna Papantoníu lahjoitti säätiön käyttöön kiinteistöjä Ateenasta. Remontti- ja laajennustyöt jatkuivat Náfplion rakennuksessa. Kirjastoa ja äänitearkistoa alettiin järjestää. Kansanasuihin, -tansseihin ja -tapoihin perehtyvää tutkimusta tehtiin eri maakunnissa Manner-Kreikassa. Säätiö julkaisi seinäkalerin vuodelle 1975 ja alkoi

publikoida kreikkalaisen kansanmusiikin levytyssarjaa. Samana vuonna perustettiin myös kansanpukujen lainaamo tanssiryhmien käyttöön. (*Eθνογραφικά* 1, 187–188.)

Kolmantena toimintavuotenaan säätiö sai lahjoituksena Ioánna Papantoníulta asunnon Náfplion keskustasta, josta oli tarkoitus tulla johtajan residenssi. Tohtori Stélios Papadópu-los otti vastaan museonjohtajan tehtävät 1.10.1976. Vuoden mittaan säätiö jatkoi kunnostustöitä museorakennuksessa, kokoelmat ja kirjasto karttuivat ja myös kenttätöitä jatkettiin uusilla alueilla Kreikan maaseudulla. Erityisesti vuotuisjuhlista otettiin filmi- ja kuvamateri-

aalia ja musiikkia tallennettiin. Säätiö myös julkaisi uuden levyn kreikkalaisen kansanmusiikin sarjassa. (*Εθνογραφικά* 1, 188.)

Stélios Papadópolosin palkkaamisen jälkeen säätiöön palkattiin vuonna 1977 vielä kolme jäsentä tieteelliseen henkilökuntaan, minkä lisäksi heidän apunaan toimi kaksi sihteeriä. Samalla museo järjestäytyi. Sille suunniteltiin ja painettiin kokoelmien luettelointikortit ja sen kokoelmien systemaattinen inventointi aloitettiin. Kokonainen kerros museorakennuksesta annettiin kokoelmien ja niiden hoidon käyttöön. Museolle laadittiin suunnitelma museorakennuksen ja sen kokoelmien turvaamiseksi. Samoin museon kirjasto järjestettiin uudelleen ja kirjat siirrettiin hakujärjestelmään. Kenttätöiden helpottamiseksi kirjastoon hankittiin koko Peloponnesoksen kattava karttakokoelma. Erityisenä tavoitteena oli hankkia kirjastoon asianmukainen museologinen käsikirjasto. Seura liittyi museoiden kansainväliseen kat-

tojärjestöön ICOM:iin ja loi suhteet Musée de l'Hommeen Pariisissa. Säätiö alkoi myös valmistella ensimmäistä numeroa tieteellisestä julkaisusarjastaan *Ethnografiká*. Kolmas levy kreikkalaisen kansanmusiikin sarjassa julkaistiin. Säätiön tieteellinen tutkimus jatkui, tuona vuonna siinä kiinnitettiin melko paljon huomiota paikallisiin vuotuis-
tapoihin, mutta edelleen myös kansanmusiikin taitajiin, kansanpukuihin, niiden osien valmistukseen sekä tansseihin, joita kaikkia filmattiin. (*Εθνογραφικά* 1, 188.)

Vuonna 1979 säätiön tieteellisessä henkilökunnassa tapahtui muutoksia. Suurin niistä oli Stélios Papadópolosin eroaminen johtajan tehtävästä vuoden loppupuolella.

(*Εθνογραφικά* 2, 145.) Ioánnas Papantoniún mukaan tämä johtui siitä, että Papadópolos halusi

Museorakennus Kuningas Aleksanterin kadulla. Kuva: Hanneleena Hieta 2002.

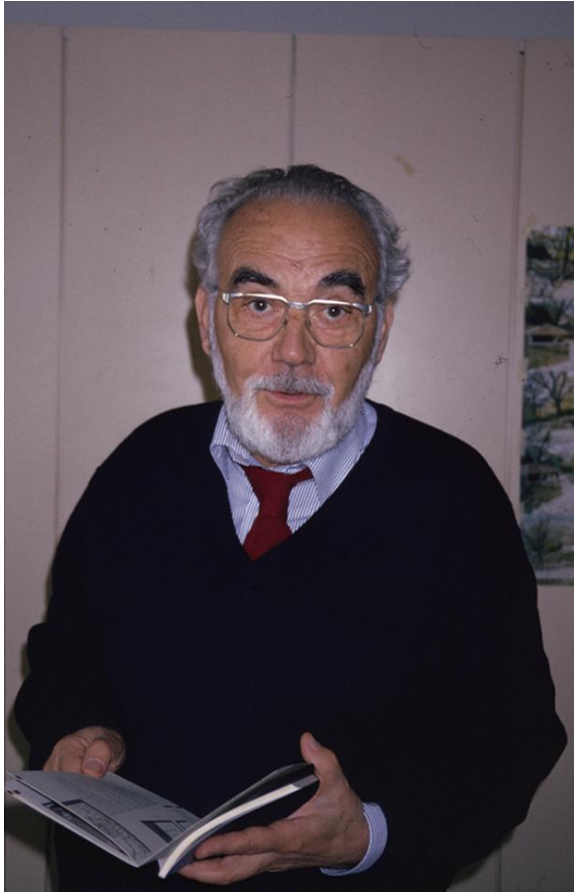
siirtyä julkiselle sektorille. (TYKL/spa/148/k:1.) Papadópuλος toimikin vuoden 1979 lopusta aina vuoteen 1986 Thessalonikissa Makedonian ja Traakian Etnologisessa ja laografisessa museossa ennen siirtymistään Kreikan teollisuuspankin ETBA:n kulttuurisäätiön johtoon. Papadópuλος itse kertoi tekemässani haastattelussa, että hän lähti, koska Ioánnas Papantoníu sanoi, että museo tulee toimeen ilman häntä, kaikki tarpeellinen taustatyö on jo tehty. (TYKL/aud/125.) Käytännössä siis museo jatkoi toimintaansa kuten ennen, mutta suorittavat henkilöt olivat erit. Ioánnas Papantoníu toimi johtajana ja kaksi tutkijaa Náfplion toimipisteessä ja yksi Ateenassa. (*Εθνογραφικά* 2, 145.)

1970-luvun lopussa museon julkiset suhteet kehittyivät. Museo järjesti kansantanssi- ja musiikinäytöksiä Náfplion linnoituksessa. Näytökset keräsivät yleisöä yhteensä noin kaksituhatta henkilöä. Ioánnas Papantoníu esiintyi usein kotimaan radiossa ja televisiossa puhumassa säätiön toiminnasta tai esittelemässä kreikkalaisen kansanelämän osa-alueita. Museo sai useita ulkomaisia vieraita. Esimerkiksi intialainen World Crafts Councilin varapresidentti kävi museossa samoin kuin joukko amerikkalaisia vieraita, jotka ottivat osaa kansanpuvun ja kreikkalaisen kansantanssin opetukseen. Merkittävintä lienee Musée des Arts et Traditions Populaires'in ja Musée de l'Homme:n johtajien vierailut. Marraskuussa 1979 Strasbourgin museoiden johtaja Jean Faviere vieraili museossa. Sen seurauksena säätiö päätti osallistua vuoden 1981 *European Museum of the Year* -kilpailuun. (*Εθνογραφικά* 2, 145–146.)

Stélios Papadópuλοςin museovisio

Stélios Papadópuλος oli Náfplion museon ensimmäinen ammattimainen johtaja. Ioánnas Papantoníu kertoi haastattelussaan, että hyvin pian museon avaamisen jälkeen hänelle selvisi, että tarvitaan ammattilaista organisoimaan toimintaa. Tämä oli tapahtunut Englannissa, jossa Papantoníu oli Victoria & Albert -museon kahviossa tutkiskellut museologista opasta valon ja lämmön haitoista esineille ja tajunnut, että Náfplion museossa oli aivan vääränlaiset, museoesineille haitalliset lamput. Hän säikähti, mitä muuta saattoi olla museologisesta näkökulmasta väärin. (TYKL/spa/148/k:1) Stélios Papadópuλος oli opiskellut historiaa ja arkeologiaa Ateenan yliopistossa, museologiaa l'École du Louvressa Pariisissa ja väitellyt tohtoriksi laografian alalta Thessalonikin yliopistosta. Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museon johtajana hän toimi vuosina 1976–1979, vuosina 1979–1986 hän toimi Thessalonikissa Makedonian ja Traakian laografisen ja etnologisen museon johtajana ja vuodesta

1986 eläkkeelle siirtymiseensä vuonna 1997 Kreikan teollisuuspankki ETBA:n kulttuurisäätiön johtajana.³⁰

Stélios Papadópuλος tutki suomalaisen runouden antologiaa Ateenassa Kreikan teollisuuspankin tiloissa. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Stélios Papadópuλος ei aikaillut aloittaessaan Ioánnna Papantoníun palkkaamana museonjohtajana. Papadópuλος oli tiiviisti yhteydessä Ranskaan ja kommunikoi museoiden kansainvälisen kattojärjestön ICOM:in kanssa. (TYKL/spa/148/k:1.) Náfpliosssa alettiin välittömästi organisoida museon kokoelmia (Παπαδόπουλος 1978a, Οικονομάκη-Παπαδοπούλου 1978) ja kirjastoa (Παπαδόπουλος & Ευθυμίου 1978). Lisäksi museolle laadittiin heti turvallisuussuunnitelma, joka tarkoitti esineiden säilytyksen ja näytteilleasettamisen turvallisuuden takaamista (Εθνογραφικά 1, 188). Ensimmäisessä *Ethnografiká*-aikakauskirjassa on tutkimusartikkeleiden lisäksi erillinen osuus museologisille artikkeleille. Yksi näistä on kattava museologisen kirjallisuuden bibliografia, joka listaa kahdeksan tiivistä sivua kansainvälisiä artikkeleita, aikakausjulkaisuja ja kirjoja museoiden toiminnasta ja museologisista kysymyksistä (Παπαδόπουλος 1978 b). Kyseessä on ICOM:in vuoden 1975 bibliografia, johon johdantosanat on kirjoittanut Stélios Papadópuλος. Näistä voidaan päätellä, millaisia vaikutteita Náfplioon saatiin. Voidaan myös nähdä, että Náfplion museo ei ollut riippuvainen Ateenan Kansantaiteen museon kautta kansallisesti suodattuneesta tiedosta, vaan oli mennyt suoraan lähteille. Muuta tuskin voisi olettaakaan, kun Papadópuλος oli opiskellut museologiaa Pariisissa.

Stélios Papadópuλος oli kirjoittanut väitöskirjansa Pohjois-Kreikan kupariseppien työstä. Hänen väitöksensä ravisteli totunnaista akateemista laografiaa funktionalistis-materialistisen

Stélios Papadópuλος oli kirjoittanut väitöskirjansa Pohjois-Kreikan kupariseppien työstä. Hänen väitöksensä ravisteli totunnaista akateemista laografiaa funktionalistis-materialistisen

³⁰Stélios Papadópuλος on antanut elämäkertatiedot henkilökohtaisesti kirjoittajalle.

näkökulmansa takia. Papadópulos on ollut yksi suurimmista estetisoivan ja "arkeologisoi-
van" laografian kriitikoita (ks. esim. Papadopoulos 1983). Hänen mukaansa kansanomaista
käsityötä tutkittaessa piti ottaa huomioon tuotantoprosessi ja tuotteiden käyttötarkoitukset
ennen mitään esteettisiä näkökulmia. Papadópulosin mukaan "maaseudun sivilisaation
tuoksut" eivät koskaan ole päässeet yliopistollisten laografiiden työhuoneiden seinien sisään³¹.
(TYKL/spa/148/k:14.)

Vuonna 1978 Papadópulos käsitteli paikalliskokoelmien kohentamista nykyaikaisiksi muse-
oiksi museologisessa kirjassessa, joka oli koottu hänen *Kathimerini*-sanomalehteen kirjoitta-
mistaan artikkeleista. Papadópulos kiinnitti huomiota siihen, miten samalla kun vanha maa-
lainen elämänmuoto oli 1970-luvulla katoamassa, syntyi jatkuvasti uusia paikallisyhdistyksiä,
jotka perustivat kokoelmia tai paikallisia aikakauslehtiä vanhan elämäntavan tutkimiseksi ja
esiintuomiseksi. Hänen mukaansa ei kuitenkaan riittänyt, että oli paljon innostusta, jollei
ollut objektiivisia suuntalinjoja ja metodeja paikallisen historian tutkimukselle. Hänen mu-
kaansa kansainvälinen museologia oli kehittynyt niin pitkälle, että oli syytä muuttaa myös
käsitystä paikallisten museoiden toiminnan perusteista. Olisi hyvä, jos harrastelijoiden in-
nolle saataisiin ammattimaiset kehukset, eli että toimintaa ohjaisi ammatillisesti koulutettu
henkilö. Papadópulos muistutti ICOM:in museomääritelmästä ja siitä, että museon tulisi
olla pysyvä ja niin ollen elinkelpoinen laitos. Hänen mukaansa Kreikassa oltiin myöhässä
häviävän kulttuurimuodon tutkimuksessa. Juuri etnografia (huom. ei laografia, Papadópulos
ei käytä laografia-sanaa lainkaan) olisi paikallisen kulttuurin tutkimukseen oikea tieteenala.
Tutkimuksella voisi kuitenkin olla paikallisen sijaan yleisemmätkin kulttuurintutkimukselli-
set päämäärät. Museo olisi Papadópulosin mukaan juuri oikea keskus tällaiselle tutkimusel-
le. (Παπαδόπουλος 1978 σ, 5–8.)

Álki Kiriakídu-Néstorosin kriittiseen kreikkalaisen laografian tieteenhistoriaan vedoten Pa-
padópulos huomautti, että tuohon mennessä laografian kiinnostuksen kohteet olivat olleet
sangen "porvarillisia" ja metodit filologisia. Tutkimuksen keskipisteessä ei vielä ollut ollut
materiaalinen elämä, konkreettinen historiallinen paikka tai aika tai historiallinen lähestymis-
tapa. Laografia ei ollut tehnyt mitään sen eteen, että menneisyydestä olisi saatu kokonaisval-
tainen kuva puhumattakaan nykyajan maaseutu-kaupunkisuhteen ymmärtämisestä. Nykyai-
kainen museo voisi täyttää tämän tutkimuksellisen aukon. Etnografiaa ei kuitenkaan hänen
mukaansa syntyisi ilman etnografeja. Niinpä Papadópulos kiirehti täydennys- ja jatkokoulu-

³¹Οι οσμές του υπαίθριου πολιτισμού δεν διαπέρασαν συχνά τους τοίχους των γραφείων της

tusta, jolla vaje saataisiin katettua. Lisäksi ongelmana oli, että kansankulttuuria tutkivat seurat ja yliopistot eivät keskustelleet keskenään. Olisi syytä julkaista tutkimusta esimerkiksi kausijulkaisuissa ja seminaareissa, koska oli tärkeää kokoontua yhden pöydän ääreen puhumaan siitä, mitä tutkitaan ja miten tutkitaan. Papadópulos myös ehdotti, että Kreikkaan luotaisiin sopiva määrä alueellisia museoita, joilla olisi alueellisen painotuksen lisäksi myös jokin kansankulttuurin osa-alueen painotus. Koska hyvin toimivassa museossa olisi hänen mukaansa vähintään 12 työntekijää, joista kuusi olisi tutkijoita, niitä ei tulisi luoda paljon. Papadópulos ehdotti museologisen tietämyksen lisäämistä, jotta saataisiin kurottua kiinni noin 50 vuoden jälkeenyäneisyys museoiden kansainvälisestä tasosta. Hän muistutti, että Kreikan museoiden olisi syytä olla yhteyksissä ICOM:iin. Papadópulos valitti, että etnografinen tutkimus oli Kreikassa valtavasti myöhässä. Hän kuitenkin painotti, ettei oman maan tuntemusta voinut maahantuoda. Oli kreikkalaisten oma asia, ja kulttuurisen omaleimaisuuden säilymisen kannalta merkittävää, että oman kansankulttuurin tuntemukseen panostettaisiin koko yhteiskunnassa. (Παπαδόπουλος 1978 c, 24–27.)

Papadópulosin ohjelmallinen tavoite oli kolmiosainen. Museosta tulisi luoda uushelleenisen sivilisaation tieteellinen tutkimus-, keräily-, tallennus-, opiskelu- ja näyttelykeskus. Kaikkeen toimintaan tulisi luoda käytännöiltään kansainvälisten standardien mukainen pitkäaikainen ohjelma. Muutamien kreikkalaisten asiantuntijoiden perinnekulttuurille omistautumisen sijaan tulisi harrastelijoiden innostus ohjata tieteelliseen tutkimukseen, ja kaikkinaisen improvisoinnin sijaan toiminnan tulisi olla systemaattista. (Παπαδόπουλος 1978 c, 24.)

1990-luvulla Benáki-museon julkaisua varten tehdyssä haastattelussa Papadópulosilta kysyttiin, pysyikö hän edelleen vuonna 1978 kirjoittamiensa sanojen takana. Pääsääntöisesti näin oli, vaikka ajat olivatkin jo muuttuneet. Papadópulosin mukaan etnografinen tutkimus toimi parhaiten kolmessa vaiheessa. Ensinnäkin oli syytä mennä paikan päälle tutkimaan elävää traditiota, eli tehdä kenttätöitä. Niitä ei tulisi tehdä hutiloimalla vaan pitkäjänteisesti. Toiseksi, kenttätöiden materiaali piti tuoda nimenomaan museoon, joka oli paras paikka pureutua tutkimuskysymykseen ja sen vaatimaan metodologiaan. Kolmanneksi, museotyötä pystyi tukemaan arkistotyöskentelyllä, jolloin tutkija pystyi perustamaan päätelmänsä historiallisille dokumenteille. Arkistolähteistä voitiin mm. tutkia eri yhteiskuntaluokkien materiaalisia olosuhteita. Papadópulos kannatti edelleen museoiden tekemää tutkimusta, koska toisin kuin joissain muissa Euroopan maissa, kansatieteellistä tutkimusta oli vielä paljon tehtävänä. Muissa maissa oli voitu siirtyä museoissa pelkästään näyttelytoimintaan ja kokea keruu

jo "valmiiksi". Näin ei kuitenkaan vielä ollut Kreikassa. Papadóulos arveli puheena olevassa haastattelussaan, että Gulandrínin luonnonhistoriallisen museon tavoin ideaalinen etnografinen museo Kreikassa toimisi yksityisen aloitteen kautta paremmin kuin valtion laitoksena. (TYKL/spa/148/k:14.) Kun tarkistin häneltä tätä ajatusta haastattelussamme, hän lisäsi, että kyseessä ei ollut poliittinen kannanotto vaan pelkästään tosiasioihin perustuva huomio. Valtion museot kärsivät siitä, että valtiolla ei ole selkeätä, pitkäjänteistä museopoliitiikkaa. (TYKL/aud/125.)

Voitokas näyttely

Museo voitti *European Museum of the Year* -palkinnon vuonna 1981. Palkintolautakunta piti museota poikkeuksellisena sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Sitä pidettiin myös uutena päänavauksena maassa, jossa arkeologiset museot olivat olleet pääosassa siihen asti. (Papanioniou 1983, 168.)

Museon näyttely oli tuolloin juuri valmistunut. Näyttely oli uudenlainen näkökulma kreikkalaiseen kansanelämään. Vaikka se periaatteessa käsittelee museon rikasta pukukokoelmaa, se ei ottanut ensisijaisesti esteettistä lähtökohtaa. Museo esitteli koko prosessin, miten kansanpuku valmistetaan ja millaisessa sosiaalisessa yhteydessä sitä on käytetty. Samoin sen esittelemät kansanpuvut oli ryhmitelty tieteellisen (typologisen) jaottelun perusteella.

Museon koko alakerta oli omistettu tekstiilien valmistukselle ja sosiaaliselle kontekstille. Siinä esiteltiin materiaaleina puuvilla, pellava, hamppu ja Välimeren alueella luonnonvaraisena kasvava palkopensas vihma (engl. *broom*), silkki, villa ja vuohenkarva. Tekniikoista esiteltiin kehrääminen, lankojen värjäys, lauta- ja pirtanauhan kutominen, kangaspuiden eri tyypit ja niillä kutominen, huovutus, kankaiden värjäys, ompelu, neulominen, virkkaaminen, kankaanpainanta ja pitsinnypläys. Sosiaalisesta kontekstista kertoi vitriini, joka oli omistettu häille ja myötäjaisille. Vitriineissä oli runsaasti kussakin työvaiheessa käytettyjä työkaluja ja esineitä, joita valokuvat kansanihmistä työn touhussa tukivat. Lisäksi vitriineissä oli esimerkkejä tekniikoilla aikaan saaduista tekstiileistä ja vaatteista. (*Catalogue, Folk Art Museum – Nafplion*, 1988.)

Langanvalmistusta esittelevä vitriini museon vanhassa perusnäyttelyssä. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Kangaspuiden käyttöä esittelevä nurkkaus museon vanhassa perusnäyttelyssä. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Museon yläkerran näyttelytilassa oli esillä eri alueiden kansanpukuja. Ne oli ryhmitelty erilaisten vaikutteiden mukaan. Ensimmäinen ryhmä edusti bysanttilaisia ja itämaisia vaikutteita. Ensimmäiset vitriinit esittelivät pukuja Peloponnesoksen niemimaalta, joissa näkyivät bysanttilaiset vaikutteet. Seuraavat vitriinit esittelivät itämaisia, pääasiassa persialaisia vaikutteita, joita oli nähtävissä ottomaanisen ajan kaupunkilaispuvuissa. Samoihin vaikutteisiin luettiin myös kreikkalainen korusto ja osa Pohjois-Kreikan asuista. Toinen pääasiallinen

pukuryhmä kreikan kansanpuvuissa perustui renessanssimekkoon, joka Euroopassa tunnetaan nimityksellä *houppelade*. Nämä vaikutteet saatiin lännestä, Venetsiasta. Tämä pukumuoto pysyi voimissaan 1800-luvun alkuun, ellei paikoin pidemmällekin. Tällainen pukuparsi oli tyypillinen Egeianmeren saarille ja rannikkoalueille. Sarakatsani-kansanryhmän mekoissa oli samoja vaikutteita. Lisäksi Peloponnesokselta tunnetaan bysanttilaisen ja venetsialaisen vaikutuksen yhdistäviä pukuja. Yläkerran näyttelyn viimeiset vitriinit edustivat kuningaspari Oton ja Amalian kansallisia hovipukuja, joiden urbaanit muunnokset omaksuttiin myös Kreikan maaseudulle. (*Catalogue, Folk Art Museum – Nafplion* 1988.)

Kuva museon yläkerran pukunäyttelystä. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Museo ja säätiö 1980- ja 1990-luvuilla

Heti vuonna 1980 säätiö otti tehtäväkseen ICOMin Kreikan osaston perustamisen. (*Εθνογραφικά* 2, 147.) Kuten edellä kävi ilmi, ICOMin toiminta antoi paikallismuseoille suoran tietokanavan kansainvälisistä museoalan tuulista, eivätkä ideat enää tulleet suodatettuina valtion Kansantaiteen museon kautta. Monissa muissakin sekä laografian että museoalan asiantuntemusta vaativissa tehtävissä näkyy vuodesta toiseen se, miten merkittävä rooli säätiöllä oli koko maan näkökulmasta.

Vuonna 1980 Ioánna Papantoníu antoi apuaan Makedonian ja Traakian laografisen ja etnologisen museon tekstiiliosaston järjestämisessä. (*Εθνογραφικά* 2, 147.) Vuonna 1984 kenttätöidensä lomassa Kyproksella Ioánna Papantoníu järjesti Nikosian kansantaiteen museon ja

luetteloi sekä sen että Limassolin museon pukukokoelmat. (*Eθνογραφικά* 4-5, 195.) Vuonna 1988 avattiin Likion-yhdistyksen pukumuseo Ateenassa. Ioánni Papantoniú oli myötävaikuttanut sen perustamiseen oleellisesti. (*Eθνογραφικά* 7, 142.) Ateenaan vuonna 1991 perustetun Fivos Anojánákin etnomusikologisen museon pohjatyön teki suurelta osalta Peloponnesoksen Laografinen Säätiö yhteistyössä Kreikan Kansantaiteen museon kanssa. Eriyisesti tässä näkyi Pópi Zóran ja Ioánni Papantoniún henkilökohtainen panostus asian eteenpäin ajamiseksi. (*Eθνογραφικά* 8, 220; *Eθνογραφικά* 11, 209; Liavas 1995, 203.) Anojánáki oli Ioánni Papantoniún pitkäaikainen ystävä sekä kollega ja hänen nimensä näkyi useimmissa säätiön kenttätutkimusraporteissa 1980-luvulla. Ei ole sattumaa, että myös Anojánákin visiona oli elävä museo. Siellä olisi näyttelyn lisäksi konsertteja, seminaareja ja muuta toimintaa, joka edistäisi kreikkalaisen musiikkitradition siirtämistä seuraaville sukupolville. (Liavas 1995, 209.)

Vuonna 1993 säätiö sai päätökseen kaksi merkittävää hanketta yhteistyössä kulttuuriministeriön kansankulttuurin johtokunnan kanssa. Ensimmäinen kokoelmien sähköinen tietokanta ja sitä varten suunniteltu sähköinen luettelointikortti kansankulttuurin museoita varten oli valmis. Se toimi mallina kaikkiin kreikkalaisiin kansankulttuurin museoihin. Sen lisäksi säätiö loi yhdessä ministeriön ja Kreikan Kansantaiteen museon kanssa yhteisen kreikkalaisen kansanpuvun arkiston. (*Eθνογραφικά* 10, 229) Kreikkalaisen kansanpuvun arkiston tutkimustyöt olivat loppua kesken, kun kulttuuriministeriö lopetti rahallisen tuen vuonna 1991. Säätiö kuitenkin rahoitti yhden ylimääräisen tutkimusvuoden ja Ioánni Papantoniún pyynnöstä Likion-yhdistys toisen vuoden. Lopuksi arkisto sijoitettiin Likion-yhdistyksen tiloihin Ateenaan. (*Eθνογραφικά* 11, 212.)

Vuonna 1983 kansainväliselle lukijakunnalle kirjoittamassaan artikkelissa Ioánni Papantoniú esittelee kolme säätiön keskeistä tutkimushanketta. Näitä voidaan pitää tutkimuksen päälinjauksina 1980-lukua varten. Ne olivat keramiikka, kansanpuvut ja kyproslainen kansanmusiikki. Keramiikan valmistukseen keskittyvässä tutkimushankkeessa oli tarkoitus katata koko Kreikan alue. Tutkimuksessa tehtiin pohjatyötä arkistoissa ja jo julkaistujen aineistojen parissa. Sen jälkeen oli tarkoitus mennä kentälle ja dokumentoida sekä toiminnassa olevia että jo lakkautettuja keramiikkapajoja. Ne jaoteltaisiin tuotteen tarkoituksen (esim. tiilet ja koriste-elementit) ja pajatoiminnan laajuuden (kotiteollisuus, käsiteollisuus) mukaan. Lisäksi museoon hankittaisiin esimerkkejä edelleen tuotannossa olevista ja tuotannosta poistuneista esineistä. Myös tuotteiden jakelu ja levikki otettaisiin huomioon. Tämän tutki-

muksen tulokset oli tarkoitus julkaista kirjana ja sitä tukisivat näyttelyt Ateenassa, Thessalonikissa ja Náfpliossa. (Papantoniou 1983, 170.) PLS ei kuitenkaan tähän päivään mennessä ole julkaissut keramiikkateollisuutta käsittelevää kirjaa.

Kansanpukujen alalla oli käytännössä tarkoitus laajentaa Ioánna Papantoníun tutkimuksia vuosilta 1958–1974. Taustatyönä luotaisiin bibliografia kaikesta kreikkalaista kansanpukua koskevasta kirjallisuudesta, mikä kattaisi myös ulkomaiset matkakertomukset. Arkistolähteistä otettaisiin huomioon avioliittosopimukset. Kaikki kreikkalaisissa kokoelmissa olevat puvut oli tarkoitus systemaattisesti luetteloida ja kuvata. Sen jälkeen edettäisiin mahdollisiin ulkomaisiin kokoelmiin. Myös maaseutukylissä yksityisomistuksessa vielä säilyneitä pukukokonaisuuksia oli tarkoitus jäljittää. Tutkimuksessa oli tarkoitus pelkän muodon ja materiaalin lisäksi huomioida kyllien kaupalliset suhteet ja sosioekonomiset taustatekijät sekä ammattilaisten eli räätälien osuus puvun valmistuksessa. Erityistä huomiota piti kiinnittää juhlatapahtumien pukuihin, kuten hää- ja vuotuisjuhlien vaatetukseen. Näissä yhdistettiin puvun ja siihen liittyvien tapojen tutkimus. Jos mahdollista, pyrittiin filmaamaan pukukokonaisuuteen pukeutuminen vaiheineen. Tutkimuksessa oli tarkoitus myös ottaa huomioon vaateparren historiallinen muutos ja lopulta alueellinen yhtenäistyminen ja moderniin, urbaaniin pukeutumiseen siirtyminen. Erillisenä tästä tutkimusprojektista oli vaatteiden alalla tarkoitus myös vertailla eri maiden vaatekappaleita. Päämääränä tässä olisi niiden alkuperän selittäminen. Metodina käytettäisiin sanastotutkimusta. Koko pukuprojekti oli tarkoitus julkaista pienissä erissä, jotka lopulta muodostaisivat kaikenkattavan kreikkalaisen kansanpuvun korpuksen. (Papantoniou 1983, 170.)

Kansanpukujen kartoitushanke oli täydessä käynnissä vuosikertomusten mukaan jo 1982–84, jolloin valmisteilla oli kansanpukujen bibliografia. Bibliografiaa varten tutkimustyötä teki kaksi tutkijaa. (*Εθνογραφικά* 4–5, 193, 195.) Hankkeessa työskenteli Ioánna Papantoníun lisäksi monena vuonna professori Linda Welters työryhmineen Rhode Island -yliopistosta Yhdysvalloista. Hän tutki tietyn tyyppisten naisten pukujen kehitystä ja levinneisyyttä. Tutkimuksen maantieteellinen alue ulottui Peloponnessokselta pohjoiseen Évvian saarelle asti. Projekti alkoi Attikasta 1983, jatkui ensin Argolídaan ja Korinthiaan vuonna 1986 ja sitten Viotiaan ja Fokídaan vuonna 1988 ja päättyi Évviaan vuonna 1990. Alkuaan kenttätöyömateriaali oli tarkoitus sijoittaa PLS:n arkistoon, mutta sen sijoituspaikka muuttui kansalliseksi pukuarkistoksi, kun sen perustamishanke eteni. (*Εθνογραφικά* 6, 196; *Εθνογραφικά* 7, 140; *Εθνογραφικά* 8, 222–223.) Kansanpukujen laaja kartoitushanke tuli melko pitkälle loppuunsa

PLS:n, kulttuuriministeriön, Kansantaiteen museon ja Líkion-yhdistyksen kreikkalaisen kansanpuvun arkistohankkeen myötä.

Kyproksen kansanmusiikin taltiointiprojekti tehtiin yhteistyössä Kreikan kulttuuriministeriön ja Kyproksen radion kanssa. Tarkoituksena oli filmata Kyproksen kreikankielisen osan kansanmuusikkoja ja -tanssijoita. Filmit taltioivat paikallisia tansseja ja muusikoiden soitteknikoita. Sekä musiikkia, lauluja että tarinoita äänitettiin. Materiaali oli tarkoitus julkaista levyinä sitä kommentoivien kirjasten kanssa, jotka antaisivat historiallisia, maantieteellisiä ja sosioekonomisia taustatietoja. Kyprokselta jo taltioitu materiaali antoi ymmärtää, että siellä oli säilynyt elementtejä, jotka olivat jo kadonneet Kreikasta. (Papantoniou 1983, 172.) Vuotuisraporteista on nähtävissä, että Kyproksen kansanmusiikin taltiointiprojekti oli täydessä käynnissä vuosina 1980–1985. Projektissa työskentelivät etnomusikologit Fivos Anojánakis, Alékos Iakovídis ja Jiánnis Singlétos. Tutkimuksesta valmistui 7-osainen äänilevyisarja, jonka Columbia-levymerkki julkaisi otsikolla *Cypriot Folk Music*. Samanaikaisesti Fivos Anojánakis ohjasi PLS:n oman kansanmusiikkiarkiston perustamista ja tieteellistä järjestämistä. (*Ethnografiká* 2, 146; *Ethnografiká* 4–5, 193–195; *Ethnografiká* 6, 195.)

PLS on tukenut myös tohtorinväitöskirjoja. PLS:n etnomusikologi Lámbros Liávas väitteli tohtoriksi pariisilaisesta École des hautes études et sciences socialesista vuonna 1986. Sen jälkeen vuorossa oli Réna Lutzákin tutkimus pohjoistraakialaisen siirtoväen tansseista belfastilaiselle Queen's yliopistolle, joka alkoi vuonna 1985. Hän valmistui tohtoriksi vuonna 1989. Réna Lutzáki toimitti kansainvälisen kreikkalaista tanssia koskevan *Ethnografikán* numeron 8 vuonna 1993. (*Ethnografiká* 6, 194; *Ethnografiká* 8, 220; *Ethnografiká* 10, 229.) Klió Gugulí aloitti vuonna 1988 tutkimuksen attikalaisen Pálea Fókean kylän lasten leikeistä vuosina 1900–1989. Siitä oli valmisteilla väitöskirja Lontoon yliopistolle. Tutkimus oli osa PLS:n lasten museon perustamishanketta. Lisäksi Gugulí toimitti kansainvälisen ja poikkiteiteellisen *Ethnografikán* numeron 9, jonka teemana oli lasten leikki. Se julkaistiin vuonna 1994. (*Ethnografiká* 7, 139; *Ethnografiká* 10, 232.) Lisäksi PLS on tukenut jäsentensä tekstiilikonservoinnin, kirjastotieteen ja etnologian opintoja ulkomailla. (www 18.)

1990-luvulla vuosiraporttien mukaan varsinainen etnografinen tutkimus väheni huomattavasti. Tutkimus-otsikon alla esitellään kansanpukujen arkistohankkeen lisäksi vain museon esineistöön kohdistuvaa luokittelua ja kokoelmien hallinnointia. Nekin ovat tutkimusta, mutta eivät edellytä kenttätöitä.

Säätiö ja museo laajenevat

Museon kokoelmat laajenivat 1980- ja 1990-luvuilla noin 200–400 esineen vuosivauhtia vuosikertomuksien mukaan. Aloittaessaan museolla oli Ioánnna Papantoniún alkulahjoitukseksi noin 6 000 esinettä. Niidenkin luettelointi oli vielä kesken vuonna 1980 ja siihen oli palkattava lisää työvoimaa. (*Eθνογραφικά* 2, 146.) 1990-luvun loppupuolella kokoelmat olivat jo noin 25 000 esineen suuruiset (Savolainen 1997, 15). Säätiö panosti kokoelmien asianmukaiseen hoitoon aivan alusta pitäen. Vuosikertomusten mukaan museolle on esimerkiksi hankittu useampia ilmankosteuden tasaamislaitteita. Ilmankosteus on merenrantakaupungin suurin esineiden säilyvyyttä uhkaava tekijä. (*Eθνογραφικά* 2, 145–146; *Eθνογραφικά* 6, 195; *Eθνογραφικά* 11, 210; Savolainen 1997a, 16–17.) Säätiön henkilökuntaa kävi alkuvuosina konservointi- ja kirjastokursseilla sen rahallisella tuella (*Eθνογραφικά* 1, 188; *Eθνογραφικά* 2, 145–146). Konservointitilat luotiin ensin museon päärakennukseen, mutta ne siirrettiin myöhemmin (*Eθνογραφικά* 6, 196). Museossa kuitenkin päädyttiin käytäntöön, jossa konservointi tulee Ateenasta kerran vuodessa noin kuukauden ajaksi hoitamaan kokoelman ja näyttelyiden esineitä (*Eθνογραφικά* 6, 195; Savolainen 1997, 17). 1990-luvun puolivälissä säätiö siirsi tekstiilikonservointivälineistönsä pysyvästi Ateenan Kansantaiteen museolle (*Eθνογραφικά* 11, 211). Jatkuvasti kasvavien kokoelmien säilytyspaikkoja on täytynyt jatkuvasti hankkia lisää. Vuosikertomuksista käy ilmi, että niitä on hankittu eri puolilta Náfplion kaupunkia (*Eθνογραφικά* 6, 195; *Eθνογραφικά* 7, 139; *Eθνογραφικά* 11, 210). 1990-luvun lopulla museolla oli kaksi ilmastoitua, kaikki museologiset vaatimukset täyttävää säilytystilaa ja joi-tain pienempiä säilytystiloja vähemmän aroille esineille (*Eθνογραφικά* 7, 139; *Eθνογραφικά* 11, 210; Savolainen 1997a, 17). Säätiö hankki 1990-luvun alussa kaupungin vanhimmasta osasta rakennuksen tutkimusosastoaan varten, jossa toimivat kirjasto ja tietokeskus (TYKL/spa/148/k:13), ja yhdeltä keskustan kävelykadulta tilat kansantanssiryhmää ja kansanpukujen lainausosastoa varten (TYKL/spa/148/k:13; *Eθνογραφικά* 11, 210). Näillä kahdella toimenpiteellä oli tarkoitus seurata Ateenan teknillisen yliopiston työryhmän tekemää vanhankaupungin elävöittämissuunnitelmaa (TYKL/spa/148/k:13). Tutkimusosasto muutti kuitenkin museorakennusta vastapäätä vuonna 2003 (Assimína Valassákin s-posti H. Hiedalle 9.9.2009).

Kansantanssiryhmän harjoittelutila. Parvella tekstiilien huoltotila ja pukuvastasto. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Tanssiryhmän esiintymisasujen varasto. Tavoitteena on, ettei tanssiharrastuksissa käytetä aitoja vanhoja asuja vaan niiden kopioita. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Miltei heti perustamisensa jälkeen museo oli ottanut lapset huomioon heille suunnatuilla ohjelmilla. Ensin lasten toiminta keskittyi vain kansantansseihin, joiden yhteydessä tutustuttiin kansanpukuihin ja kansanmusiikkiin. Siitä toiminta laajeni vuotuisjuhliin liittyviin kansantapoihin. Lapset esimerkiksi lauloivat perinteisiä lauluja ja leipoivat jouluna, harrastivat

karnevaalisalon ympärillä tanssimista ja leijanlennätystä laskiaisena sekä valmistivat muna-koreja ja pääsiäispikkuleipiä pääsiäisenä. Kun museo piti varjonukkenäyttelyn, lapset kirjoittivat omia näytelmiään ja esittivät niitä itse tekemillään nukeilla. Vuonna 1985 museo järjesti Lapsi ja lelu -näyttelyn, joka enteili lasten museon perustamista. (TYKL/spa/148/k:8.)

Stathmós. Kuva: Hanneleena Hieta 2002.

Museolle merkittävä uusi aluevaltaus sattui vuonna 1986. Tuolloin Náfplion kunta antoi säätiölle oikeuden ottaa käyttöönsä ja kehittää Náfplion vanhan rautatieaseman varastohallia. Tarkoituksena oli perustaa rakennukseen lasten museo. (*Εθνογραφικά* 6, 196.) Museo, jolle oli annettu ytimekäs nimi Stathmós (Asema), avattiin yleisölle 7.10.1989. Sitä oli kunnostettu lähes vuoden ajan. Se antoi mahdollisuuden esitellä museon lapsuuteen liittyviä kokoelmia, samalla se toimi hyvänä tilana museon lapsille suunnatuille ohjelmille, jotka oli aloitettu jo vuonna 1975. Rakennuksessa oli näytteillä syntymään, kasteeseen ja koulunkäyntiin liittyviä esineitä sekä varjo- ja käsinukkeja. Rakennuksen edustalle pystytettiin pian avaamisen jälkeen kyproslaisen kuvanveistäjä María Loízydun suunnittelema Plangóna-peli. Säätiön lapsille suunnattuun toimintaan osallistui säännöllisesti noin 200 nafpliolaista ja lähialueiden lasta Stathmósin avaamisvuonna. Ensimmäinen Stathmós-keskuksessa pidetty ohjelma oli toteutettu yhteistyössä Kreikan agronomien liiton ja Kreikan ornitologisen seuran kanssa. Sen tavoitteena oli luonnonympäristöön tutustuminen. Lisäksi museon varjoteatteriryhmä kokoontui siellä. (*Εθνογραφικά* 8, 219–220.) Stathmósin toiminta-ajatuksena oli olla paikka, jossa opitaan kansanperinnettä leikin ja ajanvietteen kautta. (TYKL/spa/148/k:8)

Vuonna 1988 museon aiempi pedagogi María Vellióti puhui koulujen ja museoiden suhteita käsittelevässä seminaarissa. Hän linjasi PLS:n toimintaa seuraavasti. Koululaistoiminta oli levinnyt Náfplioista koko maakunnan tasolle. Tällä tasolla museolla oli myös suorat yhteydet yksittäisiin opettajiin. Tavoitteena oli kuitenkin luoda ohjelmia Náfpliossa vieraileville koululaisille koko maasta. Tähän PLS tarvitsi opetusministeriön tukea, luodakseen yhteyden koko maan opettajiin. (*Εθνογραφικά* 7, 141.) Lukuvuonna 1989/90 museopedagogit María Vellióti ja Pópi Kalkúnu aloittivat 6–12 -vuotiaille suunnatun kankaanvalmistusta käsittelevän koululaisohjelman museossa. Se oli tarkoitettu nimenomaan ulkopaikkakunnilta vieraileville oppilaille. (*Εθνογραφικά* 8, 221.)

Pópi Kalkúnu ja náfliolaiset lapset. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Museolla siis on kahdenlaista opetustoimintaa. Stathmós-keskuksessa kokoontuvat paikalliset lapset säännöllisesti viikoittain. Heidät on jaettu ikäryhmiin ja he toteuttavat syksyn ja kevään mittaan erilaisia pidempiä projekteja. Osa ohjelmasta seuraa perinteistä vuotuiskiertoa ja osa on siitä riippumatonta. Museon opetusohjelmien laajentuminen kattamaan ympäristötietoisuutta, historiaa, taidetta ja arkkitehtuuria oli lähinnä museopedagogi Pópi Kalkúnun ansiota. Hän on toiminut tehtävässään vuodesta 1982. Toisaalta museossa vieraillee vuosittain tuhansittain koululaisia kaikkialta Kreikasta, jotka tutustuvat museoon vain tunnin ajan, eivätkä välttämättä enää koskaan palaa. Näille Kalkúnu on valinnut yhden tee-

man perusnäyttelystä ja keskittynyt siihen tunnin, puolentoista ajan. Museo oli myös mukana opetusministeriön kansallisessa Melina-ohjelmassa, joka pyrki tuomaan kulttuuria ja taidetta tiiviimmin koulujen yleiseen opetusohjelmaan. PLS loi modernin kreikkalaisen kulttuurin opetussisällön kaikkiaan kahdeksaan kouluun eri puolilla Kreikkaa. (TYKL/spa/148/k:3; k:12.)

PLS:n kouluille suunnatut ohjelmat ovat seuraavat. Alakoululaisille on kankaanvalmistusta käsittelevä 1,5 tunnin mittainen ohjelma, joka perustuu museonäyttelyyn. Siinä tutustutaan luonnonkuitujen valmistamiseen ja käyttöön. Alakoululaisille on myös Stathmós-keskuksessa pidettävä "Kuvaillaan asema" -ohjelma. Siinä ensin pelataan *Plangóna*-peli ja sen jälkeen keskuksen sisällä tutustutaan käsinukkefilmiin, joka opastaa lapsia taiteen ja muotojen peruskäsitteisiin. Sen jälkeen jokainen lapsi täyttää "museokortin" valitsemastaan näyttelyesineestä. Näin lapset oppivat myös perusteita museon toiminnasta. "Náfplio 1800-luvulla" on suunnattu neljälle eri ikäryhmälle, alakoululaisille on kaksi ryhmää ja yläkouluille ja lukioille kummallekin yksi. Ohjelmassa tutustutaan 1800-luvun monumentteihin ja arkkitehtuuriin ja samalla opitaan kaupungin historiaa. Tämä ohjelma on kehitetty yhteistyössä paikallisten opettajien kanssa, jotka ovat jäseniä PLS:n museonystävien seurassa. (TYKL/spa/148/k:10)

Museon ja säätiön henkiinjäämistelu

Kuten edellä kävi ilmi, museo ja säätiö laajentuivat vauhdilla. Säätiö tuki jatkuvasti sekä tutkijoidensa seminaariosallistumisia että jatko-opintoja ulkomailla. Lisäksi se rahoitti kenttätutkimusta ja julkaisutoimintaa. Kaiken lisäksi museolla oli miltei jatkuvasti jokin rakennus- tai kunnostustyö meneillään ja se alkoi kehittää lastenmuseota. Säätiö oli Ioánna Papantoniun henkilökohtaisen panoksen kautta mukana monissa keskeisissä hankkeissa. Muun muassa Fivos Anojánákin museon perustaminen ja kreikkalaisen kansanpuvun arkiston luominen vaativat säätiöltä suuria rahallisia ponnistuksia. Säätiö panosti 15 miljoonaa drakhmaa³² Anojánákin museoon vuonna 1989 (*Eθνογραφικά* 8, 220) ja vuoden toimintakulut kreikkalaisten kansanpukujen arkistointihankkeeseen vuonna 1992 (*Eθνογραφικά* 11, 212). Samanaikaisesti kuitenkin käy ilmi, että säätiö ei esim. vuonna 1993 saanut lainkaan

³²Euro vastasi 340 drakhmaa Kreikan liittyessä rahaliittoon vuonna 2001.

avustusta omaan toimintaansa kulttuuriministeriöltä. Se oli saanut runsaat 25 miljoonaa drakhmaa nimenomaan Anojanákisin museon valmistamiseen. (*Ethnographica* 11, 209.) Tämä on sinänsä erikoista, koska vuonna 1992 pitämässään puheessa kulttuuriministeriön kansankulttuurin johtokunnan johtaja nimenomaan kehuu uuden ministerin alaisena johtokunnan saaneen entistä enemmän varoja käyttönsä. Tarkalleen hän puhuu yli 850 miljoonasta drakhmasta kahden vuoden aikana. (Provatakis 1995, 41.)

Ioánna Papantoníu kertoi minulle rahoituskriisistä näin. Museo ja säätiö olivat aluksi toimineet säätiölle kuuluneen säilyketehtaan osakkuuden tuotolla. Joitain vuosia perustamisen jälkeen se oli alkanut saada noin kymmenesosan budjetistaan valtiolta. Kaikki oli toiminut hyvin, kunnes museon laajennusrakennus ja Stathmós söivät suurimman osan budjetista ja samanaikaisesti varastointitilojen tekniikka alkoi pettää. Yllättäen museolla ei ollutkaan varoja uusia hälyttimiään ja ilmastointilaitteitaan. Varoja oli vain henkilökunnan palkkoihin ja nekin olivat minimitasoa. Museo oli ottanut osaa EU:n rahoittamaan kokoelmien tietokoneistamisohjelmaan (joka tietenkin vaati omarahoitusosuuden). Juuri tähän osui ministeriön päätös olla enää rahoittamatta säätiötä. Ioánna Papantoníun äiti kuoli tässä vaiheessa ja kaikki perinnöstä tulleet rahat Papantoníu antoi säätiön velkojen kattamiseen. Hän ajatteli, ettei niitä kukaan mukaan olisi maksanut. Kreikan lokakuun 1993 vaaleissa vasemmistolainen Pasok-puolue voitti ja kulttuuriministeriksi valittiin muusikko Thános Mikrútsikos³³. Ioánna Papantoníu tuns Mikrútsikosin vanhastaan ja tuli siihen tulokseen, että tarjoaa museota kulttuuriministeriölle. Näissä neuvotteluissa Mikrútsikos kieltäytyi ottamasta museota vastaan, mutta kannatti sen säilyttämistä, koska se oli hyvin meritoitunut museo. Niinpä ministeriö antoi säätiölle ja museolle avustuksen, joka kattoi kaikki museon siihenastiset velat ja tarpeet. Ioánna Papantoníun mukaan näin museolle pystyttiin ostamaan lisää aikaa. Vähän tämän jälkeen Ioánna Papantoníuun otti yhteyttä hänen vanha ystävänsä Lázaros Efrémoglu³⁴. Tämä oli kuullut kokouksessa Strasbourgissa, että museo aikoo lopettaa toimintansa. European Museum of the Year -palkinnon johtohahmo Kenneth Hudson oli ollut samassa tilaisuudessa. Hän oli paheksunut koko Kreikkaa, mikäli näin pääsisi käymään. Tässä tilanteessa Efrémoglu päätti ottaa yhteyttä Ioánna Papantoníuun. Efrémoglu ja Papantoníu pääsivät sopimukseen siitä, että Efrémoglu lahjottaisi museolle niin suuren summan, että se kattoi sekä kunnostustyöt että antoi uuden pesämunan pysyvälle toimin-

³³Varakulttuuriministerinä 13.10.1993 alkaen, kulttuuriministerinä ministeri Melína Merkúrin kuoltua 16.4.1994–22.1.1996.

³⁴Efrémoglun suku on yksi Kreikan varakkaimpia. Hän on saanut huomattavat määrät yhteiskunnallisia tunnustuksia niin kotimaassa kuin Euroopassakin. Hän on mm. Euroopan tiede- ja taideakatemian jäsen ja Euroopan neuvoston kunniajäsen. (www 19.)

nalle. Vastapalvelukseksi Papantoníu ja Peloponnesoksen Laografinen Säätiö antoi Efrémoglun käyttöön kaiken tietotaitonsa. Näitä Efrémoglu käytti oman säätiönsä Helleenisen maailman säätiö (*Ídrima Mísonos Ellinismú*) ja sen näyttelyiden perustamiseen. (TYKL/spa/148/k:1.)

Papantoníu myös pystyi vakuuttamaan säätiön johtokunnan siitä, että museolla tulee olla ammattimainen johtaja Náfpliossa, sitä ei voi johtaa Ateenasta käsin. Hetken etsittyään mahdollista johtajaa Papantoníu päätti ylentää tehtävään yhden museon silloisista työntekijöistä Kanéllos Kanellópulosin. (TYKL/spa/148/k:1) Kanellópulos otti vastaan tehtävänsä johtajana syyskuussa vuonna 1996. (*Εθνογραφικά* 11, 215.) Näiden kriittisten hetkien jälkeen museo pystyi juhlimaan 25-vuotistaivaltaan vuonna 1999 uudella näyttelyllä ja uusituissa tiloissa. (TYKL/spa/148/k:1.)

Vuonna 1995, kaksikymmentä vuotta toiminnan aloittamisesta, Peloponnesoksen Laografinen Säätiö julkisti seuraavan 20 vuoden suunnitelmansa. Lyhyen tähtäimen suunnitelmiin kuului lähinnä museon huoltotöitä. Nämä olivat: koko omaisuuden inventointi, talousasioiden raportointi, museoesineiden säilytysolojen tarkistaminen, luetteloiden tarkistaminen manuaalisesti ja sähköisesti, näyttelyiden kuvaus ja videointi, Náfpliossa ja Ateenassa sijaitsevien kiinteistöjen ja toimitilojen käytön rationalisointi ja uusien säilytystilojen luominen museokokoelmille. Hieman pidemmän aikavälin suunnitelmat jakoutuivat kolmeen osaluueeseen: näyttelytoimintaan, tutkimukseen ja pedagogiseen ohjelmistoon. Näyttelytoiminnan osalta päätettiin luoda näyttelyrakennuksen katutasoon yleistila vaihtuville näyttelyille ja kokoontumisille sekä museokauppa. Museon uusi pysyvä näyttely puolestaan sijoitettaisiin toiseen ja kolmanteen kerrokseen. Museon kahvila (joka aiemmin oli ollut katutasossa) puolestaan tulisi toiseen kerrokseen. Tutkimuksen nimellä suunnitelmissa kulki museon sähköinen verkottuminen. Yksi tavoite oli luoda kotisivut ja linkittyä Internetiin. Suurempi tavoite oli kehittää esineiden sähköistä luettelointia ΜΟΥΣΕΑ (*Músa*)-ohjelmalla. Sen avulla kävijöillä ja tutkijoilla olisi suora pääsy kokoelmiin multimedian kautta. Pedagogisesta ohjelmistosta suunnitelmassa todetaan, että museo on yksi harvoista koko maassa, joka on ottanut vakavasti huomioon lapset ja museon sivistyksellisen roolin alusta pitäen. Opetusohjelmien tarkoituksena on ollut tutustuttaa lapset kansankulttuuriin, historiaan, taiteeseen ja ympäristöön viihteen ja luovan leikin kautta. Kreikan valtionrautatiet olivat antaneet säätiölle kaksi junavaunua, jotka oli pysyvästi sijoitettu Stathmós-keskuksen eteen. Niihin oli keskipitkällä aikavälillä tarkoitus luoda kaksi näyttelyä: toinen käsittelisi rautateiden historiaa ja toinen

varjonukketeatteria. Erityisesti varjonukketeatteria oli jo pitempään harrastettu ja tarkoituksena oli soveltaa alkuaan yläastelaisille ja lukiolaisille suunniteltua ohjelmaa myös alakoulu-
laisille. (*Ethnografiká* 11, 211.)

Uudelleenorientoitumissuunnitelman pisimmän aikavälin tavoitteet olivat moninaiset ja voi olettaa, että osa oli tarkoitettu tosissaan seurattaviksi ja osa "toivomuslistaksi". Ensimmäinen tavoite oli avata museon näyttelyrakennus vuonna 1999 uuden näyttelyn myötä. Tämän jälkeen oli tarkoitus uusia perusnäyttely joka 20. vuosi. Museo ilmoitti pysyväksi erikoistumisalakseen kreikkalaiset tekstiilit ja vaatteet. Toinen tavoite oli luoda varsinainen poikkiteellinen ja historiallinen lapsen ja lapsuuden museo Stathmós-keskukseen. Tavoitteena oli myös kohentaa vanhan asemanseudun ympäristöä. Kolmas tavoite oli suunnitella ja toteuttaa etnografisia kenttätutkimuksia Peloponnesoksella. Neljäs tavoite oli säännöllisesti julkaista tieteellistä *Ethnografiká*-aikakauskirjaa. Viidenneksi oli tarkoitus vakiinnuttaa kreikkalaisen kansanpuvun arkisto sekä tietopankkina että tutkimuskeskuksena. Kuudenneksi oli tarkoitus muotoilija Jánnis Tseklénisin kanssa luoda muotimuseo ja -keskus. Seitsemänneksi säätiö päätti tukea Néa Kíosin muistomuseota tarkoituksena luoda menetettyjen alueiden muistojen museo³⁵. Kahdeksanneksi tavoitteena oli luoda sivupiste Árgosiin, joka on Náfp-liota lähellä oleva prefektuurin suurin kaupunki. Yhdeksänneksi ajateltiin toteuttaa Lázaros Efrémoglun ehdotus, että säätiö luo sivupisteitä koko Kreikkaan. Toiseksi viimeisenä tavoitteena oli luoda uudelleen konservointikeskus, joka hyödyntäisi säätiön asiantuntemusta tekstiilikonservoinnissa. Viimeinen tavoite oli luoda pysyvät siteet Náfp-lion kunnan kanssa kulttuuriasioiden hoitamisessa. (*Ethnografiká* 11, 211–212.)

Vuonna 2002 tekemäni haastattelun perusteella osa tavoitteista oli jo toteutunut ja osaa oli hieman muunneltu. Osa jäi kokonaan mainitsematta Ioánnia Papantoníulta. Hän mainitsi Árgosiin perustettavan sivunäyttelyn, joka esittelisi Argolídan kansankulttuuria. Náfp-lioon oli tarkoitus luoda näyttely, joka kuvaisi kaupungin historiaa. Vuonna 1999 Náfp-lion museossa avattu näyttely oli nimeltään "Peloponnesoksen Laografisen Säätiön parhaat" ja se ei ollut tarkoitettu 20-vuotiseksi näyttelyksi. Se oli tarkoitus purkaa jo 2005 ja tilalle tulla uusi perusnäyttely.³⁶ Vuonna 2002 säätiö keskittyi pelkästään tähän näyttelyyn ja Stathmós-keskuksen lapsuusnäyttelyn valmistamiseen, muuhun ei ollut varaa. (TYKL/spa/148/k:1.) Lisäksi Papantoníu ja säätiö olivat keskittäneet voimiaan koko Kreikan pukuihin – niin teat-

³⁵ Néa Kíos on Vähän-Aasian puolelle jääneen Kíosin kaupungin pakolaisten asuttama pikkukaupunki Argolídan prefektuurissa.

³⁶ Náfp-lion kaupungin historiaa esittelevä pysyvä perusnäyttely avattiin museoon vuonna 2006, samana vuonna kuin Stathmós-keskus sai uuden ilmeen.

teri-, muoti- kuin kansanpukuihinkin – erikoistuneen väen kokoamiseksi perusteilla olleen pukuinstituutin ja -seuran sateenvarjon alle. Ioánna Papantoníu järjesteli tuolloin Benáki-museossa Kreikan kulttuuriolympialaisten (2004) yhteyteen avattua suurta pukuhistorian näyttelyä. *Ethnografikán* lisäksi säätiö oli aloittanut uuden pukeutumiseen perehtyvät *Endimatojika*- aikakauskirjan. (TYKL/spa/148/k:1.) Tämän voisi katsoa toteuttaneen muotimuseon ja -keskuksen perustamissuunnitelman. Museo oli lisäksi johtaja Kanéllos Kanellópulosin mukaan pyrkinyt luomaan erityiset suhteet paikalliseen yleisöön ja kunnan viranomaisiin. Tämä oli ollut helppoa, koska museorakennukseen oli luotu monitoimitila katutasoon, joten sitä pystyttiin tarjoamaan paikallisille yrityksille ja oppilaitoksille yleisötilaisuuksien pitoa varten. Kunta oli myös alkanut tuoda arvovieraansa museokierroksille. Paikallisia asukkaita houkuttelivat museorakennukseen entistä enemmän monitoimitilassa kuukausittain vaihtuvat taidenäyttelyt. Lisäksi museo oli yhdessä kulttuuriministeriön kanssa luonut uudistetun version sähköisestä luettelointiohjelmasta. Näin ollen miltei kaikki keskipitkän aikavälin tavoitteet oli saavutettu jo vuonna 2002. (TYKL/spa/148/k:5.) Ainoana poikkeuksena Ioánna Papantoníu mainitsi erityisesti, että kansankulttuurin tutkimuksessa oltiin jäljessä tavoitteista. (TYKL/spa/148/k:1) Kun kysyin Stélios Papadóoulosilta hänen näkemystään Náflion museon silloisesta (1997) tilasta, hän sanoi, että museo oli onnistunut loistavasti saavuttamaan yhteiskunnallisen ulottuvuutensa, mutta etnografisessa tutkimuksessa se oli jäänyt puolitiehen. (TYKL/aud/125.)

Kanéllos Kanellópulosin museoajattelu

Osana museon tiukkoja uudelleenorganisointitoimenpiteitä Ioánna Papantoníu yritti etsiä museolle uutta johtajaa. Se osoittautui kuitenkin vaikeaksi ja hän päätyi nostamaan johtajaksi yhden henkilökunnan silloisen jäsenen ja ”toivomaan parasta”. Johtokunta nimitti Kanéllos Kanellópulosin museon johtajaksi vuonna 1996. Ioánna Papantoníu oli tyytyväinen tulokseen. Erityisesti hän mainitsi, että Kanellópulos oli onnistunut hämmästyttävän hyvin museon ulkopuolisten sponsorien hankinnassa. (TYKL/spa/148/k:1.) Kanellópulosin vastuulla on museon yleinen toiminta ja sen taloudellinen ja tieteellinen johtaminen (TYKL/spa/148/k:5).

Kanéllos Kanellópulos on syntyään nafpliolainen. Hän oli opiskellut pääaineenaan sosiologiaa, erityisesti työn sosiologiaa ja mediatutkimusta. Lisäksi hän oli jonkin verran opiskellut

kulttuuriantropologiaa. Hän tuli PLS:n palvelukseen ensin määräaikaisesti vuonna 1988 ja sopimusta jatkettiin pysyvästi kuuden kuukauden kuluttua. Säätiön palvelukseen tultuaan hän on perehtynyt museologiaan. Erityisesti Kanellópulos mainitsi haastattelussaan ICOM:in ja Eurooppalaisen museofoorumin (European Museum Forum) järjestämät seminaarit ja konferenssit museologisen ajattelunsa ruokkijoina. Eurooppalainen museofoorumi kokoontuu joka vuosi noin 30 osanottajan seminaareihin, joissa on vaihteleva aihe. Nämä Kanellópulos on kokenut erityisen kiinnostaviksi. (TYKL/spa/148/k:5.)

Kanéllos Kanellópulosille Náfplion museossa työskenteleminen on erityisesti ollut kiintoisaa siksi, että kaupunki on pieni ja museo esittelee uudempaa historiaa. Näin suhde yleisöön on ollut paljon läheisempi. Aluksi museolla oli lasten opetusohjelmia, mutta ohjelmat laajentuivat aikuisyleisölle kansantanssiryhmän kautta. Sen jälkeen on ollut kansanmusiikkikonsertteja yleisölle. Myöhemmin museon ystävien seuran kautta on käyty matkoilla muissa museoissa. Museon uuden pohjakaavan myötä aulatiloissa alkaneet kuukausittain vaihtelevat taidenäyttelyt ovat antaneet myös aivan uudenlaisen mahdollisuuden tavoittaa entistä laajempaa yleisöä, ja paljon säännöllisemmin. Kanellópulos on myös avannut museon monitoimitilan kaikenlaiseen julkiseen käyttöön. Kaupalliset käyttäjät, esimerkiksi lääkealan yritykset, maksavat tilojen käytöstä vuokraa, mikä auttaa museon toimintaa. Toisaalta museo on aktiivisesti pyrkinyt lisäämään seminaareja ja konferensseja, mm. ICOM:in paikallisseminaareja on kutsuttu Náfplioon. (TYKL/spa/148/k:5.)

Kanéllos Kanellópulosin museoideologia onkin hyvin yhteisösuuntautunut. Hänen ajattelussaan tieteellinen tutkimus ei ole tärkeämpää kuin yleisöön suuntautuminen ja ympäristönsuojelu. (TYKL/spa/148/k:13.) Tarkalleen ottaen tieteellinen tutkimus oli hyvin vähäistä 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Kanellópulos mainitsi siitä vain Ioánna Papantoníun omat tutkimukset, PLS:n hallussa jo olevien kansanmusiikkikokoelmien osan julkaisun ja jo olemassa olevien esinekokoelmien dokumentoinnin. (TYKL/spa/148/k:5.) Erityisesti Kanellópulos on korostanut museon roolia yhteisön perinteisten arvojen säilyttäjänä. Tarkoitus ei ole vain pitää esillä perinteistä kulttuuria vaan aktiivisen toiminnan kautta innostaa ihmisiä, yhteisön jäseniä, mukaan kulttuurisesti kestävään toimintaan. Tämä kaikki käy ilmi Kanellópulosin ”hajautettua museota” käsittelevästä esseestä vuodelta 1996. (TYKL/spa/148/k:13)

Náfplion vanhaakaupunkia. Kuva: Hanneleena Hieta 2002.

Kanellópolisin mukaan jo 1960-luvulta alkanut massaturismi ja sen lieveilmiöt – väkimäärän vuotuisen suuri vaihtelu ja perinnemaisemaa pilaavat hotellikompleksit – olivat vähällä tuhota Náfplion jo ennen kuin PLS edes perustettiin. Samalla kuitenkin turismi toi myös tuloja alueelle, joten olisi vaikea perustella siitä luopumista. Vastaus tähän on Kanellópolisin mukaan ei enemmän, vaan parempaa turismia. On tärkeää, että paikkuntalaiset itse ottavat ohjat omiin käsiinsä ja taistelevat kulttuurinsa massoitumista ja epäautenttista, turisteille tarjottua "kulttuuria" vastaan. Kun alue kohenee, siitä kiinnostuvat erilaiset turistit. PLS:n tehtävä Kanellópolisin mukaan on

olla tukemassa paikallisia viranomaisia infrastruktuuri- ja kehityshankkeissa. Jo vuonna 1994 PLS tuki Náfplion hanketta Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuonna 1997, kilvan voitti kuitenkin lopulta Thessaloniki. Omalla toiminnallaan PLS on lisännyt kongressiturismia alueelle. Lisäksi PLS on auttanut vastavalmistuneiden työllistämishjelmissä, joita on järjestetty EU:n ja paikallishallinnon varoin. Näin on yritetty pitää koulutautunutta väkeä alueella. PLS on ollut myös mukana EU:n LEADER I ja II sekä LIFE -ohjelmissä, joilla on kehitetty maaseutua. (TYKL/spa/148/k:13.)

Kanellópolisin mukaan museon kuuluu "tietovaraston" sijaan olla yhteiskunnallinen toimija. Sen tulee olla paikallisen yhteisön palveluksessa. Sen tulee luoda sellaisia olosuhteita, joissa yhteiskunnallinen elämä voi kukoistaa. Museon tulee aktiivisesti antaa panoksensa maansa kulttuuriselle ja yhteiskunnalliselle kehitykselle. (TYKL/spa/148/k:13.) Kanellópolisin mukaan PLS on toiminnallaan auttanut herättämään paikallista tietoisuutta alueellisen

identiteetin merkityksestä, erityisesti Ateena-keskeisyyden vastapainoksi. 2000-luvun haasteena on luoda pysyviä rakenteita paikallishallinnon kanssa tehtävälle yhteistyölle sekä kiinnittä Argolidan prefektuurin infrastruktuuri- ja kehityshankkeisiin. (TYKL/spa/148/k:15.)

Kysyessäni Kanellópuloselta, mikä on ollut hänen koko työssäoloaikansa vaikein ja aikaa vievin asia, en yllätyksekseni saanutkaan mitään museon olemassaolokriisiä sivuavaa vastausta. Sen sijaan Kanellópulos on kaikkein eniten kuluttanut energiaansa uusimman sähköisen kokoelmien dokumentointimenetelmän luomiseen. Kesti vuosia, ennen kuin se oli täydellinen. Ohjelman nimi on ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ (*Aristídis*), ja se on aiemman *Músa*-ohjelman seuraaja. Nimensä ohjelma on saanut PLS:n ensimmäisen kiinteistöhoitajan mukaan. Sen kehittämiseen otettiin huomioon kaikki saatavissa oleva tieto sekä ICOM:ilta että American Association of Museums -järjestöltä. Kanellópulos ei kuitenkaan ole teknologiauskovainen. Hän suhtautui suurella epäilyksellä virtuaalisiin museoihin. Ne eivät voi syrjäyttää suoraa yhteyttä yleisöön. Ihmiset tarvitsevat sitä. (TYKL/spa/148/k:5.)

Kiinteistöhoitaja Táki Zaharákis (vas.) ja museonjohtaja Kanélos Kanellópulos (oik.) tutkivat rakenteilla olleita varastohyllyjä. Kuva: Hanneleena Hieta 1997.

Kanellópulos oli luottavainen museon taloudellisen aseman vakiintumisen suhteen. Hän painotti sitä, että ennen PLS oli aina odottanut kulttuuriministeriön tukea. Nyt oli kuitenkin opittu, että on helpompaa toimia, kun toiminnalle etsitään itse riippumaton sponsori. Mitä

paremmaksi museon taloudellinen asema saadaan, sen varmemmin pitemmällä aikavälillä voidaan myös palkata tieteellisiä tutkijoita jatkamaan PLS:n kansankulttuurin tutkimusta. (TYKL/spa/148/k:5.) Myös museopedagogi Pópi Kalkúnu uskoi, että museo pystyisi pääsemään rahavaikeuksien ylitse innovatiivisuudella. Kreikassa on niin paljon valtion avustuksia tarvitsevia antiikin kohteita, että myöhäisemmän historian museot voivat helposti pudota pelistä pois. Vaihteleva valtion museopolitiikka aiheuttaa ehkä enemmänkin vaikeuksia kuin sellaisissa maissa, joissa museoiden esittelemä historia alkaa nuoremmalta kaudelta. (TYKL/spa/148/k:3.)

Uusi, linjakas museo

Museon on ollut pakko alkaa toimia samoin kuin alkuaikoinaan, ilman oletusta valtion tuesta. Ioánna Papantóniu mainitsi, että uudistettu museokauppa tuotti jo neljänneksen museon tuloista. Sen oli tarkoitus näyttää mahdollisimman vähän perinteiseltä museokaupalta.

Museon kauppa vuonna 2008. (PLS:n kokoelmat.)

(TYKL/spa/148/k:1.) Museon kaupassa myytiin tavallisten julkaisujen, CD-levyjen ja julisteiden lisäksi kansantaiteen kopioita ja erinäisiä aitoja kansanesineitä, lähinnä tekstiilejä, joita

paikalliset asukkaat ovat myyneet museolle, mutta joita ei tarvita kokoelmiin. Tässä ei sinänsä ole eettistä ongelmaa, koska kyseessä eivät ole lahjoitetut esineet. Museokaupan hoitaja Ránia Kuíkoglu mainitsi, että juuri nämä tuotteet ovat erityisessä suosiossa. Lisäksi kaupassa oli oma nurkkauksensa Kreikassa hyvin arvostetuille Tsíturasin design-tuotteille. Kaupassa kävi 2000-luvun alussa paljon asiakkaita myös museon aukioloaikojen ulkopuolella. (TYKL/spa/148/k:4.) Kaupalla oli siis oma erillinen identiteettinsä lahjavarakauppana kaupunkilaisten mielissä. Museon kotisivuilla myös muistutetaan, että yksinkertaisesti ostamalla Kíknosin säilykkeitä voi myös tukea museon toimintaa. PLS:llähän on edelleen osuus säilyketehtaassa. (www 20.)

Jo vuodesta 1989 museolla on ollut myös museon ystävien seura (*Εθνογραφικά* 8, 219). Seura ja museon yhteydessä toiminut tanssiryhmä yhdistyivät ja kattavat nyt kaiken aikuisille suunnatun toiminnan (TYKL/spa/148/k:1). Seurassa on jäseninä pääosin lähialueen koulutettua väkeä, opettajia, arkeologeja, lääkäreitä ja muita historiasta kiinnostuneita henkilöitä. 2000-luvun alussa jäseniä oli noin 400. Museon ystävät valmistavat vuotuistuotteita jouluksi ja pääsiäiseksi museon kaupalle. Näistä tullut voitto koituu museon hyväksi. Seura vastaa suurelta osin vapaaehtoisvoimin museo- ja kaupunkiopastuksista ja pystyy antamaan niitä myös englanniksi ja ranskaksi. Vapaaehtoiset auttavat Stathmós-keskuksen toiminnassa. Vaikuttaa siltä, että museon etnografisen tutkimuskin lepää vapaaehtoisten harteilla. Museon ystävät tekevät matkoja Náfplion lähikyliin ja haastattelevat vanhoja ihmisiä. Kysymykset koskevat vanhaa elämäntapaa, tansseja, pukeutumista ja ruuanvalmistusta. Kenttätöihin kuuluu muun muassa vanhojen kylännaisten laulujen ja tanssien videoimista. Museon ystävien puheenjohtaja painotti haastattelussamme, että ystävät tekevät kenttätöitä tarkoin sen mukaisesti, miten museon asiantuntijat neuvovat. (TYKL/spa/148/k:2.)

Ystävillä on myös omia opintopiirejä, jotka kokoontuvat noin kolmen kuukauden ajan yhden teeman parissa. Asiantuntijaluennot aloittavat yleensä opintopiirin, mikä jälkeen toimintaa jatketaan harjoittelemalla itse. Opintopiirien aiheena on ollut mm. savenvalaminen ja bysanttilainen musiikki. Koko jäsenkunta ei osallistu näihin tilaisuuksiin, mutta opintopiireissä on ollut noin 20 osallistujaa kussakin. Ajatuksena on ollut, että sitä, mitä opetetaan lapsille Stathmós-keskuksessa, voidaan opettaa myös aikuisille. Museon ystävät ovat myös organisoineet opintomatkoja Välimeren alueelle. Matkoilla on ollut kussakin tapauksessa 30–40 osallistujaa. Lyhyempiä ekskursioita on tehty Ateenaan ja Epídavrosin teatteriin, joka

ei ole kaukana Náfplioista. Museon ystävien puheenjohtaja antoi toiminnan motivaatioksi osallistujien rakkauden perinteeseen. (TYKL/spa/148/k:2.)

Paikallisuus ja tiivis yhteistyö Ioánna Papantoníun kanssa tuntui olevan kaikin tavoin PLS:n voimavara. Museon johtaja Kanéllos Kanellópulos sanoi haastattelussaan, että museon työntekijöitä motivoi ennen kaikkea hyvin läheinen Ioánna Papantoníun alkuperäisen haaveen tuntemus. Koska he ovat niin hyvin perehtyneet siihen, mitä Papantoníu alkuaan on toivonut museolta, he uskovat voivansa toteuttaa tavoitteet. Museon työntekijät ovat enemmän kuin vain töissä museossa. He pyrkivät antamaan museon käyttöön koko lahjakkuutensa. Sen seurauksena museo jatkuvasti tekee edistyksellisiä asioita. Omalle yhteisölle, omalle kaupungille antaminen on hyvin tyydyttävää. (TYKL/spa/148/k:5) Museopedagogi Pópi Kalkúnu yhtäläisesti korosti Ioánna Papantoníun merkitystä museon innovatiivisuudelle. Koska Papantoníu tulee teatterimaailmasta, hänen kanssaan yhteistyössä toimimalla museo jatkuvasti uudistuu. Monet museot toistavat itseään vuodesta toiseen, PLS kuitenkin löytää aina joitain uusia näkökulmia. (TYKL/spa/148/k:3.) Museon kauppaa hoitanut nuori sosiologian opiskelija koki aivan samoin olevansa erittäin merkittävässä paikassa töissä, koska säätiön toiminta on merkittävää. Náfplion mittakaavassa museo on myös paras mahdollinen työpaikka koulutetulle henkilölle. (TYKL/spa/148/k:4.) Myös museoon alkuaan työllistämistuella vuonna 1992 sihteeriksi tullut ja sittemmin kokoelmien hoitajaksi ryhtynyt Angelikí Rumelióti sanoi haluavansa pysyä museossa töissä koko työuransa ajan. Koska hän oli kotoisin kylästä Náfplion läheltä, hän tunki osan esineistöstä omasta lapsuudestaan. Aloittaessaan kokoelmien hoidon hän oli ottanut osaa Ioánna Papantoníun Ateenassa vetämiin seminaareihin, jotka koskivat pukukulttuuria. Koska hän ei ollut päässyt avoimeen yliopistoon opiskelemaan kreikkalaista kulttuuria yliopiston sattumanvaraisen sisäänottojärjestelmän takia, hän opiskeli lisää itsenäisesti kirjoja lukemalla. (TYKL/spa/148/k:6.)

Ioánna Papantoníun suhtautuminen museoon ja sen työntekijöihin oli vastavuoroisesti hyvin huolehtiva. Hän kutsui nuorempia yhteistyökumppaneitaan haastattelussaan lapsikseen ja nimityksellä *crème de la crème*. Hän sanoi kokevansa olevansa vastuussa museosta ja siellä työskentelevistä, koska hän loi museon omasta tahdostaan. Museo on toisinaan ollut hänelle melkoinen, mutta ei koskaan epämiellyttävä, taakka. (TYKL/spa/148/k:1.)

Ópusztaszerin ulkomuseo Csongrádin läänissä

Lääninmuseon perustaminen ja kehitys

Csongrádin lääninmuseo koostuu keskusyksiköstä Szegedin kaupungissa ja sivumuseoista Csongrádin, Szentesin, Makón ja Hódmezővásárhelyin kaupungeissa. Kaikilla yksiköillä on oma historiansa, mutta keskityn tässä yhteydessä Szegedin kaupungin museoon. Szegedin museo kehittyi alkuaan kaupunginkirjaston yhteyteen. Vuonna 1879 Tisza-joen suurtulva oli käytännössä tuhonnut kaupungin. Kaupunki sai tukea ja lahjoituksia kotimaasta ja ulkomailta jälleenrakennusta varten. Esztergomien kaniikki Károly Somogyi lahjoitti kaupungille koko elämänsä aikana keräämänsä, yli 40 000 niteen kirjakokoelman kirjaston perustamiseksi. Kaupungin pääkirjanpitäjä János Reizner omisti sen jälkeen elämänsä kirjaston ja myöhemmin museon järjestämiselle. Kirjasto avattiin vuonna 1883. Kaupungin rakennustöiden yhteydessä löytyneiden arkeologisten esineiden kokoelmat olivat näytteillä kirjastossa, johon täten alkoi muodostua museo. Museon perustaminen sai tukea kaupungin päättäjiltä, koska Szegedissä toivottiin maan kolmannen yliopiston perustamista sinne. Arkeologisten löytöjen lisäksi suunnitteilla olleeseen museoon kerättiin keski- ja uuden ajan materiaalia, esimerkiksi rahoja, lippuja ja tauluja. Juuri näihin aikoihin alkoivat tuhatvuotisjuhlallisuuksiin liittyneet suuret rakennusprojektit koko maassa. Niiden yhteydessä kaupunkiin alettiin suunnitella "kulttuuripalatsia" kirjastolle ja museolle. Tällöin ajankohtaisiksi tulivat myös taidegallerian ja luonnontieteellisen kokoelman näytteillepano. Ensimmäiset näyttelyt avattiin vuonna 1899. Samana vuonna ilmestyi myös Reiznerin toinen elämäntyö, neliosainen kaupungin historia. (Fári 1999, 12–13.)

Reizneriä seurasi vuonna 1904 museon johtajana István Tömörkény, joka oli tasankoalueen talonpoikaisen elämän hyvin tuntenut journalisti ja kirjailija. Hän oli tullut kirjasto-museon töihin jo vuonna 1899. (Lengyel 1999, 14–15.) Hänen lisäksi museossa työskenteli Ferenc Móra. Hän puolestaan oli työskennellyt szegediläisessä sanomalehdessä ja sen jälkeen oli stipendiaattina huolehtinut museon luonnontieteellisestä kokoelmasta. Hän liittyi kirjasto-museon vakituiseen työvoimaan vuonna 1904. Tömörkényin kuoleman jälkeen vuonna 1917 hänestä tuli museon kolmas johtaja. (Juhász 1999, 19.) Móra kunnostautui niin arkeologina, kansatieteilijänä kuin kansanelämää kuvanneena kirjailijana (Kürti 1999, 16–18; Juhász 1999, 19; Klaniczay 1986, 349–310). Museotyötä varten hän oli käynyt Julkisten kokoelmien valtakunnallisen ylitarkastamon järjestämällä luonnontieteen, kansatieteen ja arkeologian kursseilla (Kürti 1999, 16). Móran kuoleman jälkeen johtajana oli kahden vuoden (1934–36) ajan Károly Cs. Sebestyén (Juhász 1989, 296).

Vuosina 1936–1944 museota johti arkeologi Dezső Csallány. Hänen aikanaan, vuonna 1937, museolle luotiin kirjallinen ohjesääntö, joka määritteli mm. aukioloajat, kokoelmien käyttöehdot ja museotyöntekijöiden velvollisuudet. Museorakennusta korjattiin näinä vuosina. Museon vuosikirjaa julkaistiin myös säännöllisesti, minkä lisäksi museon työntekijöiden tutkimuksia julkaistiin valtakunnallisissa julkaisuissa. (Vörös 1999, 20–21.) Vuonna 1944, vain joitain päiviä ennen neuvostojoukkojen tuloa Szegediin, Csallány vei henkilökohtaisesti piiloon museon arkeologiset kulta-aarteet. Muutoin museo kärsi Tisza-joen ylittävän sillan räjäyttämisestä, tykistötulesta, ryöstelystä ja ilkivallasta. Csallány palautti kulta-aarten, mutta hän itse ei saanut pitää museonjohtajan paikkaansa. Useat museossa, kirjastossa ja Szegedin yliopistossa vaikuttaneista älyköistä lähtivät sotaa seuranneina vuosina kaupungista ja jopa kokonaan Unkarista. (Vörös 1999, 20; Trogmayer 1999, 21.) Museo kansallistettiin julkisten kokoelmien kansallistamislain mukaisesti vuonna 1949, sen sijaan kirjasto jatkoi toimintaansa kaupunginkirjastona. Vuonna 1950 museo otti nimekseen Móra Ferenc -museo (*Móra Ferenc Múzeum*) entisen johtajansa mukaan. (Trogmayer 1999, 21–22.)

Vuosina 1945–1949 museon vastuuhenkilöt vaihtelivat, koko laitosta johti kirjastonhoitaja Mihály Szőke. Vuonna 1950 kirjastosta erotetun museon johtajaksi valittiin arkeologi Alajos Bálint. Vanhat szegediläiset museolle lojaalit uuden hallinnon virkamiehet auttoivat henkilökunnan palkkarahoituksen hankkimisessa. Museo sai julkisten kokoelmien valtakunnalliselta valvontaelimeltä rahoituksen kolmen ammattilaisen palkkaamiseen. Vuonna 1953 koko kokoelma inventoitiin uudelleen. Työssä auttoivat budapestiläiset ammattilaiset. Myös edellä mainittu Dezső Csallány, joka oli joutunut väliaikaisesti jättämään museoalan, oli jälleen mukana näissä töissä. (Trogmayer 1999, 22.)

1950-luvulla museon käyttöön saatiin uudet siipirakennukset sekä entinen teollisuushalli, mikä helpotti näyttelytoimintaa, koska nyt oli enemmän tiloja varastoille ja työntekijöille. Vuonna 1950 museossa avattiin tasankoaluetta kuvaavan taiteen näyttely. Vuonna 1952 puolestaan oli aika avata uusi arkeologinen pysyvä näyttely, joka sai nimekseen Ferenc Mórán muistonäyttely. Sen jälkeen alettiin avata myös muita näyttelyitä, niin lyhytaikaisia kuin pysyviäkin. Museo aloitti jo vuonna 1951 yleisölle avoimet tieteellisen ja kulttuurisen ohjelman sunnuntait. Ne saivat oman, erityisen kantayleisönsä. Museon vuosikirjan painamiseen tuli mahdollisuus vuonna 1955. (Trogmayer 1999, 22–23.)

Vuoden 1956 keväällä museoon osoitettiin harjoitteluun arkeologian opiskelija Ottó Trogmayer, josta myöhemmin (1970) tuli museon johtaja. Trogmayer oli kotoisin Komáromista ja Szegediin siirtyminen oli sattumaa. Hän kuitenkin jäi museoon aina eläkeikänsä saakka vuonna 1998. Trogmayerin mukaan vuoteen 1963 asti jatkunut museoiden keskusjohtoisuus tarkoitti, että kaikki rahoituspäätökset saatiin valtiolta. Museotyöntekijät olivat sitoutuneet käyttämään puolet ajastaan tieteelliseen tutkimukseen ja toisen puolen museon ylläpidollisiin tehtäviin. Museolle oli mitä edullisinta, että museojärjestelmä hajautettiin. Sen jälkeen museot saivat erillisen rahoituksen lääninhallinnolta, mikä vapautti rahaa ja voimavaroja tutkimukseen museon ylläpidon siitä kärsimättä. Szegedissä tämä johti uusiin arkeologisiin kaivauksiin ja muuhun intensiiviseen tutkimustoimintaan, uusiin näyttelyihin ja oleellisiin museotyötä helpottaneisiin hankintoihin. Museoiden hyvä taloudellinen tilanne jatkui Trogmayerin mukaan aina vuoteen 1990. Järjestelmänmuutoksen myötä tutkimusrahoitus pieneni ja vain vaivoin pysyttiin tilanteessa, jossa ei tarvinnut irtisanoa ammattilaisia. Trogmayerin mielestä hänen johtajuuskautellaan kaikkein merkittävimmät museon toimintaan liittyvät tehtävät olivat Ópusztaszerin kansallisen muistomerkkipuiston suunnittelu ja rakentaminen yhdessä työtovereiden kanssa sekä museotoiminnan modernisointi, millä hän tarkoitti tietokoneistumista, modernien laitteiden hankintaa, kaivauksia ja julkaisutoimintaa. Lisäksi museon ja yliopiston kiinteistä suhteista kertoi se, että Szegedin yliopiston arkeologian laitoksen opetuksen uudelleenorganisointi vuoden 1989 jälkeen oli Trogmayerin kädenjälkeä, joka toimi museon johtamisen kanssa yhtäaikaisesti yliopistolaitoksen johtajana. (TYKL spa/148/u:10:1.)

Kansatieteellinen osasto

Alkuaan museosuunnitelmaan ei kuulunut kansatieteellistä kokoelmaa, mutta se lisättiin siihen vuonna 1892 szegediläisen kansanelämän kuvaajan János Kovácsin aloitteesta (Juhász 1989, 294). Kansatieteeseen koki vetoa erityisesti István Tömörkény, joka ryhtyi toimiin kansatieteellisen kokoelman keräämiseksi tultuaan museon johtajaksi. Reizner ei ollut ollut kansatieteestä erityisen innostunut. (Lengyel 1999, 15; Juhász 1999, 19.) Vuonna 1905 museo sai valtionavustuksen kokoelman perustamiseksi. Kansatieteellisen osaston johtaja Vilibáld Semayer tuli Budapestista opastamaan keruutoiminnassa ja restauroinnissa vielä samana vuonna. Paikallisista kerääjistä Móra, Gyula Szász ja Károly Sebestyén myös ottivat osaa kuukauden mittaiseen keruu- ja restaurointikurssiin. Kansatieteellisen kokoelman kerääjistä heidän lisäksi tunnetaan myös muita, niin museon työntekijöitä kuin har-

rastelijakeräilijöitä. Keruu alkoi tammikuussa 1906. Ensimmäisen järjestelmällisen keruun toteutti Ferenc Móra kotikaupungissaan Kiskunfélegyházissa. Yhteensä hän keräsi sieltä kahden vuoden aikana 567 objektia. Ensimmäinen keruuvuosi tuotti kaikkiaan 1772 kappaletta kansatieteelliseen kokoelmaan. Tuona vuonna saatiin jo päätökseen keruu neljällä paikkakunnalla. Seuraavana kahtena vuonna se aloitettiin viidellä uudella paikkakunnalla ja useammalla asutuskeskusten ympäristöön sijoittuneella yksittäistila-alueella. Keruu ulotettiin kattamaan omaa läänää laajempi alue, minkä Juhász arvelee johtuneen siitä, että suurtulva oli tuhonnut paljon vanhaa aineellista kulttuuria ja talonpoikien porvarillistumiskehitys – joka tuotti koristeellisia esinevariaatioita – ei ollut vielä lähtenyt myöhemmässä mittakaavassa käyntiin Szegedissä ja sen ympäristössä. Tämän takia kerääjien huomio luonnostaan ulottui laajemmalle kuin oman kaupungin alueelle. Kolmen keruuvuoden jälkeen kokoelma oli noin 5000 esineen vahvuinen. (Juhász 1989, 294–295; Juhász 1999, 19.)

Vuonna 1908 kulttuuripalatsin suureen saliin järjestettiin kansatieteellinen näyttely, joka esitteli maanviljelystä, paimennusta, kalastustarvikkeita, käsityöläisten tekniikoita ja tuotteita sekä koristemaalattuja talonpoikaishuonekaluja. Näyttelyn mieleenpainuvimman osa oli kuitenkin Szegedin alakaupungin talonpoikaistalosta peräisin oleva maalattu kuisti ja aidosti sisustettu huone, jossa oli uuni ja ”ylöspedattu” sänky. Myöhemmin kansatieteen professori Sándor Bálint on kehunut näyttelyä erittäin onnistuneeksi ja yhdeksi aikansa opettavaisimmista. András Lengyelin mukaan kansatieteen nousu etusijalle museon toiminnassa István Tömörkényn johtajuuskaudella kuvastaa suurta modernisaatiota, jossa Szeged muuttui pienestä, talonpoikaisuuden leimaamasta kaupungista suuren maailman kanssa vilkkaassa yhteydessä olleeksi suurkaupungiksi. (Juhász 1989, 295; Lengyel 1999, 15.)

Saavutettuaan nopeasti viiden tuhannen rajan esinemäärä ei kasvanut enää yhtä vauhdikkaasti, mutta kokoelma kuitenkin karttui tasaisesti. Gyula Szász ulotti suunnitelmallisen keruunsa vuosien 1908 ja 1914 välillä seitsemälle paikkakunnalle Csongrádin läänissä ja joillekin paikkakunnille naapurilääneissä. Myös muilta kerääjiltä tuli joitain lisäyksiä kokoelmaan. Keruu hidastui ensimmäisen maailmansodan vuosina, mutta Szász kuitenkin kartutti kokoelmaa joillain kymmenillä vuodessa tänäkin aikana. Vuonna 1920 kansatieteellisen osaston hoitajaksi, kuvataidekokoelman ohella, valittiin kansalaiskoulunopettaja Károly Cs. Sebestyén. Näissä tehtävissä toimi vuosina 1921–1924 toisinaan myös keskikoulun opettaja János Banner, mikäli esineluetteloiden allekirjoituksiin on uskominen. Hänen kiinnostuksen kohteisiinsa kuului keruun lisäksi myös dokumentointi, esimerkiksi kalastusaluksen raken-

tamisen valokuvadokumentointi vuodelta 1924. Kuitenkaan kokoelma ei huomattavasti kasvanut vuosien 1917 ja 1944 välillä. Juhászın mukaan syynä oli se, että Tömörkényn kuoleman jälkeen Móralla ei ollut museonjohtajana enää aikaa edistää kansatieteellistä kokoelmaa ja 1920-luvulla museossa ei ollut yhtään kansatieteellisten esineiden keruusta todella innostunutta työntekijää. 1930-luvulla kokoelmaa kartutettiin esineitä ostamalla. Suunnitelmallista, aiempiin kokoelmiin johdonmukaisesti liittyvää keruuta ei ollut. (Juhász 1989, 295–296.)

Kansatieteellinen kokoelma kärsi pahoin sodan viimeisinä hetkinä, kuten muukin museo. Osa kansatieteellisistä esineistä päätyi polttopuuksi. (Trogmayer 1999, 23.) Vuosina 1945–1951 lääkäri ja tunnettu kansanmusiikin tutkija Attila Pécsely toimi museossa työntekijänä. Hänen aikanaan alkoi kokoelman uudelleeninventointi. Hän keräsi toista tuhatta kansanlauluuistiinpanoa museon kokoelmiin Csongrádin läänin alueelta. Vuoden 1951 lopulla hän sai siirron Hódmezővásárhelyin museoon. Vuonna 1952 Dezső Nagy alkoi hoitaa kansatieteellistä kokoelmaa. Hän ajanmukaisti kortistoa ja hankki esineitä uusilta kansankulttuurin aloilta: näihin kuuluivat szegediläisten köydenpunojien- ja vaunuseppien työkalut sekä hiekkamaa-alueiden maanviljelyksen maatalousvälineet. Hän myös perusti museoon kansatieteellisen arkiston. Syksyllä 1956 hänet nimettiin toisessa läänissä sijaitsevan Ceglédin museon johtajaksi. (Trogmayer 1999, 22; Juhász 1989, 296.)

Vuoden 1955 heinäkuusta vuoden 1956 lokakuuhun kansatieteellistä kokoelmaa hoiti Mátyás Szabó. Hän oli aloittanut opiskelunsa vuonna 1950 Budapestin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa. Kansatieteen luentoja, joita Szabó piti erinomaisina, pitivät tuolloin István Tálasi, Gyula Ortutay ja László K. Kovács. Valtion virkatutkinnon suorittamisen jälkeen Szabólle osoitettiin paikka Móra Ferenc -museossa. Siellä hänen kanssaan teki yhteistyötä Szegedin kansatieteen professori Sándor Bálint. Szabó olisi halunnut matkustaa Újvidékin (Novi sad) alueelle Jugoslaviaan tutkimustensa tähden, samoin kuin saada stipendin opiskellakseen Brnossa, mutta niitä hänelle ei myönnetty. Kun Szabólle tuli mahdollisuus lokakuussa 1956 poistua maasta, hän käytti tilaisuutta hyväkseen ja päätyi suunnitelmiensa mukaan Ruotsiin, jonne häntä vetivät sotaa edeltäneet hyvät kansatieteelliset suhteet, joita oli muiden muassa vaalinut kansatieteilijä Béla Gunda. Sittemmin hän loi uran Nordiska Museetissa. (Szabó 1999, 23–24.)

Elokuussa vuonna 1957 Antal Juhász palkattiin vastaamaan museon kansatieteellisestä osastosta. Juhász oli opiskellut pääaineenaan historiaa Szegedin yliopistossa. Hän oli myös kuunnellut Sándor Bálintin ja László Péterin luentoja kansatieteen alalta, jotka hän oli kokenut hyvin innostaviksi. Paikka museossa aukeni Juhászin kannalta sattumalta sopivaan aikaan, ja hän pyrki siihen. Työhön kuuluivat kansatieteellisestä kokoelmasta huolehtiminen ja sen kartuttaminen ja hyvin pian myös paikallishistoriallisen kokoelman hoito. Omassa keruu- ja tutkimussuunnitelmassaan Juhász pyrki kattamaan sellaisia alueita, joita professori Bálint ei ollut syvällisesti kosketellut Szegedin kansankulttuuria käsitelleessä monografiasaan. Näitä olivat Tisza-joen tarjoamien veteen liittyvien elinkeinojen variaatiot: esimerkiksi jokilaivat ja vesimyllyt sekä jokialueen käsiteollisuus. Näistä hän kirjoitti tohtorinväitöskirjansa, joka valmistui vuonna 1961. (Juhász 1989, 296; TYKL spa/148/u:7.) Museolle tekemässään keruusuunnitelmassa Juhász keskittyi ensin kotiteollisuuteen ja katoaviin käsityöammatteihin. Hän keräsi niin työkaluja kuin käsityötuotteita. Vuodesta 1963 lähtien hän ryhtyi keräämään 1900-luvun alun maatilojen ja maalaiskylien sisustusta ja asumiseen liittyvää esineistöä. Sen lisäksi hän perusti 1970-luvulla talonpoikaisvaunukokoelman, joka kasvoi myös yksityiskokoelmien lahjoituksilla. Vuodesta 1970 lähtien museon kanssa teki yhteistyötä myös Szegedin pohjoispuolisen Tápén kylän historiaan perehtynyt yksityiskeräilijä József Lele nuorempi. (Juhász 1989, 296–297.)

Assistentti András Simon (vas.) ja professori Juhász (oik.). Kuva Hanneleena Hieta 1998

Vuonna 1970 Ferenc Erdein johdolla perustettiin komitea, joka alkoi suunnitella Csongrádin lääniin Sövényházaan (myöhemmin nimeltään Ópusztaszer) historiallista muistopaikkaa. Kaivaukset alueella aloitettiin jo samana vuonna. 1970-luvun alkupuolella komitea päätti myös sen, että paikalle perustetaan alueen agraariväestön elämää esittelevä ulkoilmamuseo. Antal Juhász teki kansatieteellisen ulkoilmamuseon suunnitelman ja sen toteutuksesta vastasivat koko lääninmuseon kansatieteilijät, myös muista toimipaikoista kuin Szegedistä. Juhászin lisäksi mukana olivat László Felföldi, János Juhász, József Lele nuorempi, Vera Nagy ja Ferenc Tóth. (Juhász 1989, 297–298.) Kerron lisää museon rakennushankkeesta seuraavassa luvussa.

Vuodesta 1985 museon kansatieteellisinä tutkijoina ovat toimineet Ildikó Bárkányi ja Ferenc Fodor. (Juhász 1989, 297.) Ildikó Bárkányi on opiskellut kansatiedettä Budapestin yliopistossa. Hän teki puolen vuoden työharjoittelun Kansatieteellisessä museossa, jossa perehtyi museotyöhön. Hänen ensimmäinen työpaikkansa oli Kansantaiteen neuvoston toimistossa, jossa valvottiin ja opastettiin sertifioitujen käsityöläisten työtä. Kahden vuoden kuluttua hän aloitti työnsä Szegedissä, ensin Antal Juhászin apuna kenttätöissä, näyttelyn rakentamisessa ja kirjoittamalla artikkeleita tekeillä olleisiin monografioihin ja vuosikirjoihin. Ferenc Fodor puolestaan on opiskellut pääaineenaan historiaa ja sittemmin työn ohella kansatiedettä Szegedissä. Hänen erikoisalansa museon kansatieteen tutkimuksessa on maanviljely, johon hän on perehtynyt syvällisemmin kuin Bárkányi. (TYKL spa/148/u:1, u:2.)

Ildikó Bárkányi työhuoneessaan. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Vuoden 1987 lopussa kansatieteellinen kokoelma käsitti 14 150 esinettä. Museon erikokoelmia ovat 1800-luvun maalatut talonpoikaishuonekalut, saviastiat Szegedistä, Makósta ja Hódmezővásárhelyistä, käsityöläisten kokonaiset työpajaesineistöt, etelätasangon vaunu- ja valjaskokoelmat ja täydelliset naisten pukukokonaisuudet Tápésta, Apátfalvasta ja Szegedistä. Kansatieteellisessä arkistossa oli tuolloin puolestaan 1031 nimikettä. Aineisto käsittää dokumentointikertomuksia, käsikirjoituksia, rakennuspiirustuksia, nuotteja, fonografinäänitteitä, ääninauhoja ja -kasetteja ja vuodesta 1986 lähtien myös videokasetteja. Kuvaarkistossa kuvia oli noin 400 vuosilta 1908–14, Juhászin ottamia kansanarkkitehtuuria dokumentoivia kuvia oli noin kolme tuhatta ja tekstiilikonservaattori Márta Knotikin keräämiä pukeutumiseen liittyviä reprokuvia noin 2 900 kappaletta. (Juhász 1989, 297.)

Móra Ferenc -museon kansatieteellistä näyttelyä. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Juhász itse jätti museon vuonna 1991, jolloin hän siirtyi kansatieteen professoriksi Szegedin Attila József -yliopistoon, jonka kansatieteen oppituolia alettiin laajentaa. Tällöin Ildikó Bárkányista tuli kansatieteellisen kokoelman vastaava tutkija. Juhász teki museolle keruusuunnitelman vuonna 1991 ottaen huomioon kaikki museoon siihen mennessä kerätyt esineet ja esineryhmät sekä ajallisen jakautumisen. Sitä on seurattu museon kansatieteellisessä keruussa sen jälkeen ja se on Bárkányin mukaan osoittautunut toimivaksi. Juhászin käden-

jälkeä on myös museon kansatieteen perusnäyttely vuodelta 1991, joka sijaitsee museon toisessa kerroksessa sen suuressa salissa. (TYKL spa/148/u:1, u:2.)

Ópusztaszerin kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston kansatieteellinen ulkoilmakokoelma

Kuten kansatieteen historiaa käsittelevästä luvusta käy ilmi, 1960–1970-luvulla kansatieteelliset ulkoilmamuseot olivat museoalan uusi trendi Unkarissa. Albert Kurucz kirjoitti niistä 1980-luvulla kaikkia Unkarin uusia ulkoilmamuseoita esitelleessä näyttävässä kirjassa. Varsinaisesti Kuruczin näkemyksessä ei ollut juuri mitään uutta jo Bátkyn käsikirjan ajatuksiin verrattuna. Hänen mukaansa kansatieteellinen ulkoilmamuseo oli uudella tavalla niin näytellyllisesti kuin tieteellisestikin haastava perinteisiin kansatieteellisiin näyttelyihin verrattuna. Ulkoilmamuseo pystyi kuvaamaan ihmisten toimintaa ja kulttuurin muutosta paremmin kuin perinteinen näyttely. Se myös osoitti laajempia yhteiskunnallisia yhteyksiä kuin temaattinen näyttely. Siksi ulkoilmamuseo oli Kuruczin mukaan realistisen historianäkemyksen luomisen tärkeä väline. (Kurucz 1987, 11–12.)

Kuruczin mukaan rakennuksia ulkoilmamuseoon valittaessa täytyi noudattaa tiettyjä tieteellisiä kriteerejä. Valintaprosessia aina näyttelyn avaamiseen saakka tuki perusajatus museon yhteiskunnallis-taloudellisesta, kansatieteellisestä ja arkkitehtonisesta representaatiotehtävästä. Museon tuli esittää tyypillisimpiä perinteisiä rakennusmuotoja ja muuttuvia rakennusmateriaaleja ja -tekniikoita. Rakennusten lukumäärää harkitessa tuli ottaa huomioon alueelle tyypillinen asutusmuoto. Katukuvaan kuuluivat myös yhteisölliset rakennukset sekä tyypillinen kasvillisuus niin kaduilla, pihoilla kuin puutarhoissa. Talojen asettumisen katukuvaan tuli myös seurata alueelle tyypillistä käytäntöä. Näillä toimenpiteillä taattiin uskottava alueellisen arkkitehtuurin ja sen asukkaiden elämäntavan kuvaus. (Kurucz 1987, 13.)

Varsinaiseen ulkoilmamuseon rakentamiseen kuului Kuruczin mukaan neljä vaihetta. Ensin valittiin rakennus ja dokumentoitiin se perusteellisesti, niin valokuvoin, selostuksin kuin piirroksin. Tietyiltä osin dokumentaatiota voitiin tehdä vasta toisessa vaiheessa: rakennusta purettaessa. Tässä vaiheessa voitiin tehdä havaintoja rakennuksen yksilöllisistä erikoisuuksista ja siihen sen historian aikana tehdyistä muutoksista. Sitä myös voitiin verrata samantyyppisiin toisiin rakennuksiin, joita oli samoin dokumentoitu, vertailumateriaalin saamiseksi. Vasta purkamisen yhteydessä saatujen tietojen jälkeen voitiin tehdä lopulliset suunnitel-

mat uudelleen pystyttämistä. Kolmas vaihe, pystyttäminen, tehtiin tarkkojen rakennuspiirustusten perusteella, perinteisin menetelmin ja materiaalein. Viimeinen vaihe oli talon sisustaminen, joka tehtiin kansatieteellisen arkisto- ja esinetutkimuksen perusteella laaditun suunnitelman mukaisesti. (Kurucz 1987, 12–13.)

Ulkoilmamuseon asettama erityishaaste on rakennusten ylläpitäminen. Useimmat perinteiset rakennusmateriaalit ovat alttiita tuhoutumiselle normaaleissa sääolosuhteissa. Rakennusten osia joudutaan uusimaan. Tällöin pyritään aina perinteen mukaisiin materiaaleihin ja tekniikoihin. Tätä varten ulkoilmamuseot vaativat omaa erityisosaamista. Monialaisen erityisosaamisen tarve haastaa ammattilaiset monitieteiseen yhteistyöhön, jota Kurucz piti yhtenä ulkoilmamuseoiden tuomana uutena tieteellisenä haasteena. (Kurucz 1987, 13.)

Kuruczin näkemykset heijastivat yleistä ja virallista unkarilaista ulkomuseonäkemyksiä sosialismin aikana. Seuraavaksi tutkin, miten Antal Juhászín suunnittelema ja työtovereineen toteuttama Ópusztaszerin muistomerkkipuiston kansatieteellinen ulkoilmamuseo vastasi tätä näkemystä. Samalla etsin myös Juhászín ja hänen kollegoidensa yksilöllistä kädenjälkeä lopputuloksesta.

Puiston alue oli ollut merkittävä jo ennen sosialismin aikaa, ja sinne oli suunniteltu muistomerkkejä aiemminkin, koska eräässä keskiaikaisessa kronikassa väitetään, että madjaarien heimopäälliköt pitivät siellä ensimmäisen kokoontumisensa valloitettuaan Karpaattien altaan. Alueella on maamerkinä vanhat luostarinrauniot ja siellä on sijainnut keskiaikainen Szerin kaupunki. Kyseinen kronikka löytyi 1700-luvulta ja 1800-luvulta asti on noussut esiin erilaisia hankkeita paikan merkityksen korostamiseksi. Muun muassa Franz Joosefin kruunajaisissa osa Unkaria edustavan maakummun, jonka päällä kruunaus tapahtui, mullasta oli tuotu Szerin luostarin luota. Unkarilaisten maahantulon tuhatvuotisjuhlassuokkien aikaan vuonna 1896 alueelle pystytettiin muistomerkki heimoruhtinas Árpádín kunniaksi. Paljastustilaisuus veti erittäin suuren yleisömäärän maanlaajuisesti. Siellä vietettiin ”pyhiinvaellusjuhlia” (*búcsú*) vuodesta 1897 lähtien kerran vuodessa heimokokoonntumisen muistoksi. (Savolainen 2005, 144–148.)

Koska heimopäälliköiden ajateltiin jakaneen keskenään Unkarin maat, Szerin luostarin rauniot olivat toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945 toteutetun maanjaon näyttävä aloituspaikka. Sieltä aloitettiin suurtilojen maiden jakaminen maattomalle agraariväestölle. Alue

kuului Pallavicinin aatelissuvulle, ja heidän maansa jaettiin ensimmäisenä. Koska sosialismin ensimmäisen puoliskon Unkarissa puiston varhaisempia juhlallisuuksia pidettiin nationalistisina ja maan yksityisomistusta – jonka makuun entiset maattomat olivat vasta päässeet – vastustettiin kollektivisoinnin nimissä, alue ei saanut mitään huomiota yli vuosikymmenen maanjaon jälkeen. Vuonna 1957 alueella sallittiin jälleen vuotuiset ”talonpoikaisyöläistapaamiset”. Niillä ei tietenkään enää ollut uskonnollista sisältöä, kuten aiemmilla *búcsú*-pyhäpäivillä, vaan alueella pidettiin poliittisia puheita musiikin ja gulassinvalmistuksen ohella. Puheita kuunneltiin tarkoin, koska puolueen sisäisistä asioista ja linjauksista ei saatu muutoin tietoa kuin puheiden ”rivien välistä” kuuntelemalla. Aikojen muuttuminen Kádárin kauden jatkuessa näkyi Ópusztaszerissa. Vuonna 1970 merkittävä poliittinen ja tieteellinen hahmo Ferenc Erdei pystyi julkisesti ehdottamaan, että alueen esihistoria selvitettäisiin kaivauksin sekä paikalle perustettaisiin muistomerkkipuisto valtion perustamisen ja vuoden 1945 maanjaon muistoksi. Lisäksi siellä tulisi vuosittain juhlia Unkarin valtiota kansallisen tason menoin. Nämä suunnitelmat myös toteutettiin, vaikkei Erdei itse niitä pääsytäkään näkemään, koska hän kuoli jo seuraavana vuonna. (Savolainen 2005, 148–152.)

Jo siinä vaiheessa, kun 1970-luvun alussa aloitettiin arkeologiset kaivaukset Szerin luostarin raunioiden ympärillä, oli selvää, että alueelle suunniteltujen muistomerkkien yhteyteen kuuluu myös alueen agraariväestöä esittelevä ulkoilmamuseo (Juhász 1988, 165 – 166; 1987, 123). Rakennusten valinnan ja sisustuksen toteuttivat pääsääntöisesti lääninmuseon kansatieteilijät: László Felföldi, Antal Juhász, János Juhász, József Lele nuorempi, Vera Nagy ja Ferenc Tóth. Lääninmuseon historiallisen osaston tutkijat puolestaan suunnittelivat sellaisten yhteisöllisten rakennusten kuin maalaiskoulun ja kunnantalon sisustuksen. (Juhász 1989, 298.) Varsinaisen rakennustyön tekivät paikallisen tuotanto-osuuskunnan ja valtioneilan rakennusprikaatit (Juhász 1988, 192). Antal Juhász kirjoitti ensimmäisen suunnitelman museon toteuttamiseksi vuonna 1973, minkä jälkeen alkoivat rakennusten valintaan tähtäävät kenttätöyt. Vuosina 1977–78 valmistuivat varsinaiset rakennusten sijoittelua käsittelevät suunnitelmat. Vuonna 1978 alettiin pohjustaa szegediläisen yksittäistilan seiniä ja rakennus valmistui vuonna 1979. Tämä oli ulkoilmamuseon ensimmäinen rakennuskokonaisuus. (Juhász 1987, 123; TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.) Szegediläisen yksittäistilan jälkeen valmistui szentesiläinen yksittäistila vuonna 1980. Yksittäistilojen yhteyteen kuuluvat myös lukutupa ja kansakoulu sekä pajarakennus ja vaununäyttely. Maaseutukaupunkia edustavaan kokonaisuuteen puolestaan kuuluvat ensimmäisenä makólainen sipulinviljelijän talo, jonka toteuttivat Makón museon kansatieteilijät Ferenc Tóth ja László Felföldi, Csongrádistista peräisin

oleva kalastajan talo, kunnantalo, sekatavarakauppa-leipomo, sekä Szegedin alakaupungin paprikanviljelijän talo, joka vuonna 1991 pystytettyä oli viimeinen rakennus, jonka suunnittelussa Juhász oli mukana. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.)

Koska alueellisten ulkoilmamuseoiden tulee esitellä oman läänin erityisiä kansankulttuurillisia piirteitä, on luonnollista, että Ópusztaszerissa kyläasutuksen sijaan esiin nousevat yksittäistilat ja maaseutukaupungit. Vanhaa, keskiaikaan pohjautuvaa kyläasutusta ei Csongrádin läänissä juuri ole, koska se pääosin tuhoutui turkkilais miehityksen aikana. Juhászin mukaan (tuolloisessa) Csongrádin läänissä oli 1800-luvun alussa Szegedin lisäksi kolme maaseutukaupunkia, kuusi kylää ja useita tupakkaplantaaseja. 1800-luvun kuluessa kaupungit alkoivat vuokrata maitaan ja yksittäistilat lisääntyivät. Vuonna 1910 esimerkiksi Hódmezővásárhelyin asukkaista yksittäistiloilla asui lähes 40 ja Szegedin asukkaista 35 prosenttia. (Juhász 1987, 123; TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.)

Koko Unkarin tasankoaluetta, Tonavan ja Tiszan välissä ja Tiszan itäpuolella, luonnehtivat maaseutukaupungit ja yksittäistilat. Turkkilaisvallan jäljiltä feodaalijärjestelmä oli suhteellisen löyhä ja talonpojilla oli mahdollisuuksia kehittää elantoaan. 1800-luvun jokien säännötely lisäsi viljeltäviä maita. Siellä, missä mahdollista, talonpojat siirtyivät intensiiviseen viljelytalouteen olosuhteitaan parantaakseen. Szegedin lähistöllä tämä oli paprikan- ja Makón lähistöllä sipulinviljelyä. Monilla perheillä oli talo kaupungissa ja tila maaseudulla, jossa alkuun asuivat vain työntekijät ja perheen poika. 1800-luvun kuluessa yhä useammat perheet muuttivat kokonaan maaseudulle. Feodaalijärjestelmän kumoaminen ja markkinoiden kehitys jyrkensivät talonpoikaisluokan sisäisiä varallisuuseroja ja paikoin tasangoilla muodostui suuria maattomien päivätyöläisten joukkoja. (Cseri & Füzes 1997, 46–50.)

Juhászin kertoman mukaan ulkoilmamuseon suunnittelu ja toteuttaminen vuodesta 1973 alkaen oli yksi hänen mieluisimmista ja aikaa vievimmistä projekteistaan sinä aikana, kun hän työskenteli Móra Ferenc -museossa. Koska Ópusztaszer oli alueellisista ulkoilmamuseoista nuorin, Juhász pystyi käymään muissa unkarilaisissa ulkoilmamuseoissa useampaankin otteeseen ja käyttämään niitä esikuvinaan. Ulkomaisista ulkoilmamuseoista hän mainitsi erityisesti puolalaisen Jerzy Czajkowskin johtaman Muzeum Budownictwa Ludowegon. Siinä häntä oli erityisesti viehättänyt todellisen elämäntavan esiintulo pelkkien museorakennusten ja esineiden sijaan. Museoon oli talojen yhteyteen istutettu oikeanlaisia puita ja viiniköynnöksiä ja tiloilla oli eläimiä. (TYKL spa/148/u:7.) Uutta Ópusztaszerissa oli museon

valmistuessa – muihin unkarilaisiin ulkoilmamuseoihin verrattuna – sellaiset yhteisölliset rakennukset kuin yksittäistila-alueen lukutupa ja koulu. Myöskään muissa museoissa ei ollut esitetty maailmansotien välisen ajan kaupungeissa asuneiden pientalonpoikien elämää, joka on Csongrádin läänille erityisen tyypillinen piirre. (Juhász 1987, 129.)

Rakennusten valinta ja tutkimuksellinen taustatyö

Unkarin tasankoalueen maantieteelliset olot vaikuttivat suoraan rakennustekniikoihin. 1700-lukuun mennessä alueesta oli tullut puutonta pusta, mikä aiheutti puun säästeliästä käyttöä rakentamisessa. Vain ovet, ikkunanpuitteet, lattiat ja kattorakenteet tehtiin puusta, jota kuljetettiin jokia pitkin vuoristojen metsävyöhykkeeltä. Muutoin rakennukset olivat kotitekoista savitiiltä. Tasangon asuinrakennukset olivat nk. keski-madjaarityyppiä, jolle tunnusomaisia olivat riviin sijoittuneet asuinhuone-keittiö-asuinhuone -yhdistelmät ja keittiön puolelta lämmitettävät saviuunit. (Cseri & Füzes 1997, 46–50.)

Szegediläinen yksittäistila. Kuva: Hanneleena Hieta 2005.

Szegediläisen yksittäistilan (*tanya*) museoon pystyttämistä Juhász kertoo seuraavaa. Hän tunsu Szegedin alueen yksittäistilat 1970-luvun alussa aloittamansa kenttätutkimuksen perusteella. 1970-luvun puolivälissä oli ilmeistä, ettei yhdeltä tilalta löytyisi kaikkia museoon tarvittavia rakennuksia, joiden ikänsä puolesta pitäisi olla 1800-luvun toiselta puoliskolta. Tä-

män takia museon tila on koottu useammasta paikasta. Juhászin mukaan nämä kolme paikkakuntaa, jotka itsenäistyivät omiksi kunnikseen vuonna 1950, kuitenkin edustavat samaa Szegedin Alsótanya-nimellä aiemmin tunnettua aluetta. Alueen ihmiset ovat samaa alkupeirää ja heidän elinkeinonsa myös samantapainen: tiloilla viljeltiin paprikaa ja viiniä. Näin ollen elämäntapa oli yhtenäinen. Tilaa pystytettäessä kiinnitettiin huomiota siihen, että sen piha on alueelle tyypilliseen, perinteiseen tapaan luoteeseen päin suljettu tasangolla useimmiten puhaltavien tuulien takia. Alueen tilat olivat tyypillisesti pientiloja. Siksi tila edustaa juuri pientilaa ajatellun kokonsa ja eläinmääränsä kannalta. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.)

Seuraavana vuonna puistoon valmistui szentesiläinen yksittäistila. Szentesistä Juhász päätti hankkia sen siksi, että samoihin aikoihin Hódmezővásárhelyiin oli jo valmistumassa yksittäistilamuseo (Nagy V. 1999, 47). Tämän tilan hankkiminen oli edellistä vaikeampi tehtävä, koska Tisza-joen idänpuoleisella maaseudulla yksittäistiloja oli lopetettu nopeammin ja suuremmassa määrin 1960-luvun aikana. Tämä johtui maatalouden kollektivisoinnista, jonka seurauksena niin yksittäistilojen asukkaat joutuivat muuttamaan kyliin ja kaupunkeihin kuin maaseutukoulut sulkemaan ovensa. Museoon kuitenkin onnistuttiin hankkimaan jo asumaton yksittäistila talousrakennuksineen. Rakennusten yhteydessä oli myös pohjakaavaltaan ympyränmuotoisen karjasuojan jäänteet. Jotta uudelleen pystytettävä karjasuoja olisi uskottava, oli kuitenkin tutkittava toisilla tiloilla paremmin säilyneitä samanlaisia karjasuojia. Tämä tila edustaa karjankasvatusta ja viljanviljelyä. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.)

Szentesiläinen yksittäistila. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Yksittäistilojen yhteyteen, samaa elämäntapaa kuvastamaan, kuuluvat myös lukupiirin (*olvasókör*) tupa ja kansakoulu. Juhász kuvailee niihin liittyviä yhteisöllisiä asioita haastattelussa pitkään. Hän on myös kirjoittanut niistä paikallishistorialliseen *Szeged*-aikakausjulkaisuun. 1800-luvun loppuvuosikymmeninä pelkästään Hódmezővásárhelyissä toimi 66 lukupiiriä. Museoon valittu lukutupa on 1900-luvun alusta. Juhász pitää mielenkiintoisena sitä seikkaa, että paikkakunnalla oli jo koulu, mutta sinne haluttiin perustaa myös lukupiiri kulttuurielämän vaalimiseksi. Lukupiiri järjesti vuosittain useita tanssiaisia, sen tuvassa esitettiin näytelmiä ja sen pihalla oli keilapeliä muistuttava *kugli*-peli ja sisällä biljardi. Vielä vuonna 1980 vanhukset kertoivat monia tarinoita sen toiminnasta. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2; Juhász 1993, 23.)

Yksittäistila-alueen lukutupa. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Ensimmäiset Szegedin seudun yksittäistila-alueen kansakoulut perustettiin jo 1840-luvulla. Szegedin kaupunki rakensi ensimmäiset kansakoulurakennukset vuonna 1853 ja hyvin pian muutkin kaupungit seurasivat esimerkkiä. 1970-luvulla ei ollut enää jäljellä näitä ensimmäisiä 1850- ja 1860-luvun koulurakennuksia. Museoon saatu koulutyyppi edustaa tuhatvuotisjuhlallisuuksien ajalta periytyvää silloisen hallituksen ja kaupunkien suosimaa tyyliä. Se on rakennettu vuonna 1912. Sen yhdessä luokkahuoneessa opetettiin kaikkia kuutta luokkaa yhdessä, parhaimmillaan jopa sataa oppilasta yhtä aikaa. Juhászin mukaan koulu on tärkeä osa museota, koska se esittää kävijöille erittäin merkittävän kappaleen unkarilaista

sivistyshistoriaa. Juhászin mukaan on ilmeistä, ettei opetus tapahtunut yhtä hyvissä oloissa kuin sen aikaisissa kaupunkikouluissa, mutta muistuttaa, että lahjakkaimmille maalaislapsille kuitenkin avautui maalaiskoulujen kautta mahdollisuus jatko-opintoihinkin, joko vanhempien, kirkon, opettajien tai paikallishallinnon tuella. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.)

Juhász ei mainitse haastattelussaan yksittäistilakokonaisuuteen museossa kuuluvia käsityöläispajoja ja vaununäyttelyä, jotka sijaitsevat erillisessä hódmezővásárhelyiläisessä rakennuksessa. Paikallishistoriallisessa artikkelissaan hän kuitenkin mainitsee, että pajat esittelevät etelätasangon takojien sekä vaunu- ja satulaseppien työtä. Vaununäyttelyn vaunuista hän kirjoittaa, että ne eivät ole samanlaisia ylhäisöajopelejä kuin Liikennemuseon vaunumuseossa, vaan esittelevät etelätasangon talopoikien ja kaupunkiviljelijöiden matkustus- ja kuljetusvälineitä. (Juhász 1993, 24.)

Yhdenaikaisesti yksittäistila-kokonaisuuden kanssa tehtiin esitöitä myös agraarikaupunkikokonaisuutta varten. Ensimmäisenä tähän kokonaisuuteen valmistui Makón kaupungista peräisin ollut talo. Rakennuksen valinnassa ja sisustuksessa työn tekivät pääosin Makón museon johtaja Ferenc Tóth ja silloinen kansatieteilijä-tutkija László Felföldi. Juhász mainitsee haastattelussaan näiden tekemän taustatyön erittäin perusteelliseksi. Valittua taloa ei voitu purkaa museoon vietäväksi, koska sen asukkaat olivat kiintyneet siihen. Tämän takia alkuperäisestä talosta rakennettiin täydellinen rekonstruktio museoalueelle. Tällaisesta ratkaisumallista oli tuolloin aikaisempiakin esimerkkejä unkarilaisessa museologiassa. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.) Paikallishistoriallisessa artikkelissaan Juhász ei mainitse, että talo on kopio. Sen sijaan Ópusztaszeria esittelevässä suuremmassa julkaisussa hän kertoo – yksityiskohtaisten taloa koskevien rakennus- ja henkilöhistoriallisten tietojen jälkeen – että talon omistajan leski ja tyttäret eivät suostuneet myymään taloa ja siksi puistoon rakennettiin kopio. (Juhász 1988, 184.)

Edit Felföldin tekemästä László Felföldin haastatteluun perustuvasta tutkielmasta käy ilmi, että talo pyrkii edustamaan hyvin tyypillistä makólaista sipulinviljelijän talon historiaa.³⁷ Ensin aloitettiin yleiset kenttätöyt sen selvittämiseksi, millainen sisustus yleensä ottaen makólaisissa sipulinviljelijöiden taloissa on. Varsinainen esimerkkitalo valittiin vasta myöhemmin. Talossa asui tuolloin Ferenc Tóthin suosikki-informantti. Tóth dokumentoi tä-

³⁷ Sipulinviljelijät edustivat eteläisen tasankoalueen yhteiskunnassa omaa yritteliästä ammattiryhmäänsä, jota kutsutaan kansatieteessä kääpiötilallisiksi (*törpebirtokos*). 1900-luvun alussa sipulinviljelijöiden elintaso nousi ja he pystyivät hankkimaan itselleen taloja ja laajentamaan niitä. Felföldi 2000 (spa/148/u:14).

män rakennuksen itse. Muut museon työntekijät puolestaan suorittivat dokumentointeja kahdessa muussa sipulinviljelytalossa. Hieman erilaisista varallisuustasoista valittiin esimerkkitalot ja tehtiin esineinventointi. Päämääränä oli museotalon mahdollisimman tieteellinen toteutus. Tuolloin unkarilaisessa kansatieteessä oli vallalla historiallisiin ja arkistolähteisiin perustuva esineinventointi, joten nykyaikaan perustuva inventointi oli täysin ajankohtainen tieteellinen menetelmä³⁸. Varsinaisen talon rakensivat paikalliset kansanrakentajat tarkkojen mittausten perusteella ja ammattilaisten valvonnassa. Rakennukseen käytettiin uutta ja vanhaa puutavaraa ja tiiltä sekä purkutaloista saatuja ovia ja ikkunoita. Kun taloa alettiin sisustaa, päätettiin tarkka ajankohta, jota se edustaisi ja se, millainen perhe siinä asui. Päädyttiin 1930-lukuun. Uskottavaan sisustukseen pyrittiin dokumentoinnista saatujen kokemusten ja kuvittelun perheen elämään eläytymisen kautta. Esineiden sijoittelun ei haluttu olevan suunnittelematonta tai näyttelynomasta, vaan perustellusti elämäntapaa kuvaavaa. Joitain ratkaisuja ei voida pitää tyypillisinä, koska ne esiintyivät vain yhdessä dokumentoinnissa, mutta koska ne osoittivat talonpoikaista kekseliäisyyttä, niiden esittämistä pidettiin kiinnostavana. Esineet ovat peräisin makólaisista taloista ja museon omista kokoelmista. Esimerkkitalon sisustus siirtyi museon omistukseen vasta asukkaan kuoltua, eikä se siksi ollut käytettävissä ulkoilmamuseota rakennettaessa. (Felföldi 2000 [spa/148/u:14].) Talokokonaisuuteen valitut ulkorakennukset ovat toiselta paikkakunnalta.

Sipulinviljelijän talo sisäpihalta nähtynä. Kuva: Hanneleena Hieta 2005.

³⁸ Myös Juhász käytti inventointeja apuna yksittäistilojen sisustuksen suunnittelussa. TYKL spa/148/u:8

Maaseutukaupunki-kokonaisuuden toinen rakennus on csongrádilainen kalastajan talo. Vaikka tämäkin talo on agraarikaupungista, se edustaa Juhászin mukaan täysin toisenlaista yhteiskunnallista kerrosta kuin makólainen talo. 1960-luvulla, ennen elämäntapamuutoksia, kaupungin keskustassa oli vielä useita kalastajien taloja jäljellä. Näistä 17 on suojeltu paikalleen kansanomaisina historiallisina muistomerkkeinä tai kaupunkikuvan kannalta merkityksellisinä kohteina. (Juhász 1988, 186–187.) Museoon valittu talo ei ole suojeltujen joukosta, vaan toisaalta kaupungista. Sitä Juhász pitää haastattelussaan erityisen kiinnostavana, koska siinä ja sen pihassa oli vielä jälkiä arkaaisesta holvatusta keittiöstä (*boltíves konyha*). Näiden löydösten ja aiemmin dokumentoidun csongrádilaisen yksittäistilan perusteella museoon rekonstruoiitiin eräs variantti keittiöstä, jossa on avoin puinen savuhormi. Valitussa talossa oli valintahetkellä neljä huonetta, mutta se muutettiin kolmihuoneiseksi sen tiedon perusteella, että 1800-luvun kalastajat ja kärrääjät asuivat kolmihuoneisissa (tupa-keittiö-varasto) taloissa. Csongrádilaiset kalastajat elivät Juhászin mukaan vedestä. Heillä oli vain hieman siipikarjaa ja sika, sekä keittiöpuutarha toisaalla kaupungissa. Kaivoa museotalon yhteyteen ei ole rakennettu, koska asukkaat käyttivät Tisza-joen vettä. Vanhat kalastajat käyttivät sitä Juhászin mukaan talousvetenä vielä 1950–60 -luvuilla. Sisustuksessa päädyttiin esittämään 1910-lukua. Talon senaikaisten asukkaiden muistojen perusteella Juhász kirjoittaa, että sisustus oli sekoitus talonpoikaisia ja porvarillisia tapoja järjestää huonekalut. (TYKLSpa/148/u:8:1 ja 2; Juhász 1988, 186–187.)

Kalastajan talo kadulta päin nähtynä. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Kalastajan talon viereen pystytettiin entinen kunnantalo. Vuonna 1895 rakennettu kunnantalo on tyypillinen 1800-luvun lopun tai vuosisadan vaihteen eklektinen rakennus, joita tapaa agraarikaupungeissa ja kylissä. Siksi se Juhászín mukaan sopii hyvin agraarikaupunkikokonaisuuden katukuvaan. Rakennuksessa on Unkarin postimuseon näyttely, mikä on Juhászín mukaan hyvä kompromissi, koska tässä kunnantalossa sattui toimimaan posti varhaisina vuosina. Talossa on myös julkisen palvelun historian näyttely, kunnantuomarin ja veroviraston huoneet. Tämän rakennuksen sisustuksesta vastasivat lääninmuseon historioitsijat. Kunnantalon vieressä on paloasema. (TYKL spa/148/u:8: 1 ja 2; Juhász 1993, 25; Juhász 1989, 298.)

Kunnantaloa vastapäätä sijaitsee rakennus, jossa toimii sekatavarakauppa ja leipomo. Rakennus on alkuaan Szegedin pohjoispuolella sijaitsevassa pikkukylässä sijainnut talonpoikaistalo, jonka eräs juutalainen kauppias osti 1910-luvulla. Hän muutti kadunpuoleisen huoneen sekatavarakaupaksi. Vuonna 1939 leipurimestari Dávid Fodor osti talon ja lisäsi siihen leipomon. Hän työskenteli leipomossa kahden apurin kanssa. Kauppaa puolestaan piti hänen puolisonsa. Kaupan sisustus on alueen pikkukaupunkien liikkeistä. Leipomon sisustus puolestaan eräästä szegediläisestä leipomosta. Kaupan ja leipomon välinen asuinhuone on sisustettu 1940-luvun pienporvarilliseen tyyliin. Kauppa ja leipomo – samoin kuin työpajat – pyrkivät laajentamaan kuvaa yhteisöllisestä elämästä tuomalla mukaan ne ihmiset ja ammatit, jotka palvelivat maanviljelijöitä tuottamalla heille tarpeellisia hyödykkeitä. (Juhász 1988, 189.) Juhász pitää tätä kokonaisuutta haastattelussaan erityisen onnistuneena. Varsinkin siitä syystä, että mukana on täysin toimiva ja täydellinen leipomo. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.)

Viimeinen agraarikaupunki-kokonaisuuteen kuuluva rakennus on makólaisen sipulitalon viereen rakennettu szegediläinen paprikanviljelijän talo. Rakennuksen valitsi Antal Juhász, mutta sen sisustuksesta vastasivat muut museon työntekijät, koska hän siirtyi vuonna 1991 museosta yliopiston palvelukseen. Museo oli ehdottanut jo 1960-luvulla yhden alakaupungin nk. auringonsädepäätysen talonpoikaistalon suojelemista. Auringonsädepäätty tarkoittaa rakennuksen puiseen päätykolmioon säteittäisesti aseteltua sälekoristelua. Samaan aikaan nousi esiin ehdotus naivistisen taiteen museon perustamisesta Szegediin. Se olisi voinut toimia tässä talossa. Silloinen kaupungin johto ei lämmennyt ajatukselle ja naivistinen museo perustettiin myöhemmin Kecskemétiin. Juhász dokumentoi useitakin alakaupungin taloja 1960-luvun kuluessa. Kun hän palasi talojen pariin 1980-luvulla museon rakentami-

sen yhteydessä, hänen parhaaksi vaihtoehdoksi ajattelemansa talo oli jo purettu. Juhász in onnistui kuitenkin löytää talon alkuperäiset rakennuspiirustukset vuodelta 1883 kaupungin arkistosta. Näiden ja hänen omien dokumentaatioidensa perusteella oli mahdollista rakentaa vastaava talo ulkoilmamuseoon. Talo on huomattavan suuri talonpoikaistalo, jossa on viisi huonetta rivissä: huone, keittiö, huone, varasto ja takahuone. Siinä on pitkä kuisti ja viimeisenä paprikan kuivaukseen käytetty tila. Tämä rakennus edustaa porvarillistunutta talonpoikaiskulttuuria, joka kukoisti 1900-luvun alusta 1930-luvulle. Alueen talopojoista nopeimmin porvarillistuvia olivat juuri szegediläiset paprikanviljelijät ja makólaiset sipulinviljelijät. Heille oli mahdollista rakentaa uusia taloja, hankkia porvarillisia huonekaluja ja maalata huoneitaan. Sen sijaan csongrádilaisten kalastajien ja karrääjien ei ollut mahdollista päästä eteenpäin ja heidän elämäntapansa oli paikallaan polkevaa. (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2.)

Paprikanviljelijän talo kadun puolelta nähtynä. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Ulkoilmamuseon tässä osassa on myös tuulimylly, joka osaltaan kuului 1800-luvun lopun kaupunkikuvaan. Tasangolla käytettiin myös hevoskierrolla toimivia kuivamyllyjä ja jokien varsilla vesimyllyjä. Museoon siirretty mylly on alkuaan rakennettu vuosina 1866–67. (Juhász 1988, 190–191.) Toisaalla muistomerkkipuiston alueella on myös maaseutuelämään liittyneitä rakennuksia: padonvartijan talo, jonka on rakennuttanut Tizsan alajuoksun vesiasian johtokunta ja (vuonna 2000 avattu) tienvartijoiden talo, jonka rakennuttamisen rahoitti Unkarin liikenneministeriö (TYKL spa/148/u:8:1 ja 2). Lähellä ulkoilmamuseota on myös maatalouskonekokoelma ja pienrautatien asema.

Kuten kaikesta näkyy, museo on pyritty toteuttamaan tuolloisten tieteellisten käytäntöjen mukaan, jotka olivat jo useissa muissa ulkoilmamuseoissa koeteltuja ja Budapestinkin hyväksymiä. Rakennusten valinta ja siihen liittyvä tutkimus heijastavat hyvin tuolloin vallalla ollutta esineinventointiin perustuvaa aineellisen kulttuurin tutkimussuuntaa. Lisäksi käy ilmi, että tietoa rakennuksista saatiin osittain myös vasta purkuvaiheessa, minkä perusteella tehtiin lopulliset pystytyssuunnitelmat. Tässä seurattiin täysin tämän luvun alussa esiteltyjä tyyppillisiä unkarilaisiin kansatieteellisiin ulkoilmamuseoihin liittyviä käytäntöjä. Kansatieteilijän rooli kuitenkin näkyy mieltymyksinä tiettyihin kenttätöiden kuluessa löydettyihin taloihin ja niiden hankkimisessa paikalle vaikka kopioina. Myös sisustus – tieteellisistä perusteista huolimatta – on kansatieteilijän valintatyön tulosta. Samoin näkyy, että kansatieteilijät ovat viime kädessä tehneet ratkaisut siitä, mikä talon rakenteissa jäljitettävissä ollut rakennusvaihe otetaan varsinaiseksi lähtökohdaksi uudelleen pystytykselle. On mielenkiintoista, miten kansatieteilijän rooli on osittain päällekkäinen ja osittain ylempiarvoinen kansanrakentajan roolin kanssa – sekä makólainen että szegediläinen talohan on rakennettu kansatieteilijän auktoriteetilla, sen tuntemuksen perusteella, että juuri kyseinen talomalli on oikea esimerkki aidosta talosta, mutta samalla koko yhteiskunnallisesta ryhmästä.

Ammatillisten kansatieteilijöiden ja historioitsijoiden rooli rajoittui näyttelyiden suunnitteluun ja esineiden huoltoon. Päivittäin rakennuksista huolehtivat niiden vartijat. He olivat (ja ovat edelleen) paikallisia maalaiskylän naisia. Jokaisella oli oikeus viljellä vihanneksia, hedelmiä ja pähkinöitä huoltamansa rakennuksen pihassa. Naiset myös tekivät käsitöitä myyntiin. Museoammattilaisten mielestä naiset olivat osin soveltumattomia tehtäviinsä, koska he eivät osanneet vieraita kieliä ja olivat tavoiltaan maalaismaisia. Toisaalta heidän maailmankuvaansa tutkinut antropologi Michelle Landers on voinut osoittaa, että heillä oli omat tapansa kommunikoida vierasmaalaisten turistien kanssa. Sen lisäksi he olivat jo lapsuudessaan oppineet maalaisrakennusten huoltoon liittyviä toimia, jotka sujuivat heiltä kuin luonnostaan. Osa museon kävijöistä piti tämän tyyppistä aitoutta erittäin tärkeänä. (Landers 1996, 198–202, 212–216.)

Lääninmuseon ja ulkomuseon tiet eroavat

Ópusztaszerin kansatieteellinen ulkomuseo on osa suurempaa kokonaisuutta, Ópusztaszerin kansallis-historiallista muistomerkkipuistoa. Tämän yhteyden takia se on erilainen kuin mitkään muut Unkarin ulkomuseot. Museo puisto joutui poliittisiin vaikeuksiin vuonna 1994. Puistoon oli sinne pystytettävän näyttelyrakennuksen takia investoitu runsaasti julkista rahaa joitain vuosia aikaisemmin. Näyttelyrakennukseen oli tulossa näytteille taiteilija Árpád Fesztyn satavuotias panoraamamaalaus, joka oli restauroitu ajatellen Unkarin valtion 1100. juhlavuotta vuonna 1996. Maalauksen restauroinnin kustannuksista oli huolehtinut sitä varten perustettu säätiö. Unkarin hallitus ei sisällyttänyt Ópusztaszerin puistoa juhluvuoden tuettavien historiallisten kohteiden luetteloon. Vaikka joitain avustuksia oli saatavissa neuvottelujen jälkeen, kävi yhä ilmeisemmäksi, että lääninhallinto tulisi olemaan taloudellisessa vastuussa puiston saattamisessa juhlavuosikuntoon. Puiston johtokunnan muistioita tutkinut Katalin Pálffy on tullut siihen tulokseen, että lääninhallinto ei uskonut investointien tuovan minkäänlaista voittoa lähivuosina. Siksi poliittinen paine jonkin itsenäisen ratkaisun, esimerkiksi säätiön, perustamisesta kasvoi. Museoammattilaiset eivät itse asiassa vastustaneet ajatusta restaurointiin alkuaan perustetun säätiön henkiin herättämisestä. Tässä tilanteessa oli kuitenkin todella epäselvää, minkä tahon tulisi aloittaa lainmukaiset toimet: paikallisen kylävaltuuston, lääninhallituksen vai valtion. Kun aikaa kului, poliittiset päättäjät läänintasolla kävivät kärsimättömiksi ja äänestivät läänin edustajainkokouksessa sen puolesta, että puisto irrotetaan lääninmuseon yhteydestä. (Pálffy 1995, 26–28.)

Museonjohtaja Trogmayer kävi kahdesti kuultavana läänin edustajainkokouksessa. Hän vetosi edustajiin, jotta nämä hidastaisivat vauhtiaan. Tämä aktiivisuus oli hänen omien sanojensa mukaan vähällä maksaa hänen virkansa. Tarkalleen ottaen Trogmayer vastusti muutosta taloudellisista syistä. Fesztyn panoraamamaalauksen näyttelyn avaamista seuranneet Ópusztaszerin ennustettavissa olleet pääsylipputulot olisivat oleellisesti helpottaneet lääninmuseon muiden, ammatillisten ja tieteellisten, toimintojen ylläpitämistä julkisen rahoituksen romahtamisen tähden taloudellisesti vaikeina vuosina. Odotettavissa olleet vuosittaiset tulot puiston sisäänpääsymaksuista sitten, kun panoraamamaalaus olisi avoinna yleisölle, olisivat olleet noin 100–150 miljoonaa forinttia. Puiston ylläpitämiseen olisi kuitenkin kulu-
nut vain 30–40 miljoonaa forinttia. Kaikki muu voitto olisi ollut käytettävissä lääninmuseon hyväksi. Tuolloin koko lääninmuseon vuotuinen budjetti oli noin 120 miljoonan forintin luokkaa, joten hyöty olisi ollut huomattava. (TYKL spa/148/u:11:1; u:11:2)

Sen verran Trogmayerin vakuuttelut vaikuttivat päätöksentekoon, että puistosta tehtiin itsenäinen yleishyödyllinen yhteisö, (*KHT= közhasznú társaság*), jonka toimintaperiaatteisiin kuuluu, että kaikki tuotto on ohjattava takaisin puiston ylläpitoon. Rakennuksissa olevat näyttelyt pysyivät kuitenkin museon omistuksessa ja hoidossa. Monet museoammattilaiset vastustivat muutosta, koska olivat nähneet paljon vaivaa näyttelyiden tähden. He kokivat epäoikeudenmukaiseksi sen, että vuosia oli kulutettu näyttelyiden suunnitteluun ja valmistukseen ja lopulta työn hedelmät korjasi aivan vieras taho. (Nagy L. 1995, 13; Pálffy 1995, *passim.*; TYKL/spa/u:8:2.) Vielä vuonna 1998 Ottó Trogmayer kuvasi *KHT*:n toimintaa yhteiskunnallisesti ja tieteellisesti nähtynä hävyttömäksi (*dizsnóság*) ja epäoikeudenmukaiseksi (*igazságtalanság*). Toimihenkilöiden määrä oli kaksinkertaistunut nopeasti, mutta joukossa ei ollut lainkaan asiantuntijoita. Hänen mukaansa *KHT* hukkasi rahojaan. Maksettiin suuria palkkioita henkilöstölle, muttei tehty voitoilla mitään hyödyllistä. (TYKL/spa/148/u:8:2.)

Kun puistosta tehtiin yleishyödyllinen yhtiö (*KHT*), se joutui uudella tavalla markkinoimaan itseään kävijöille. Tällöin perinteiden, todellisten ja keksittyjen, näkyvyys lisääntyi. Sekä antropologi Ákos Kovács että taidehistorioitsija Katalin Sinkó ovat omissa tutkimuksissaan kritisoineet puiston irtaantumista tieteellisistä lähtökohdistaan. Kovácsin kritiikin polttopisteessä on ollut heimopäällikkö Árpádin kulttiin liittyvä uusien myyttien tuottaminen ja paikan sakraalisointi. Sinkón suurin ihmetyksen aihe on ollut puolestaan museoammattillisen otteen lipeäminen puiston ja sen näyttelyiden muuttuessa yhä enemmän perinneteollisuuden ja turismin kulisseiksi. (Savolainen 2002, *passim.*; Sinkó 1996, 72–73; Kovács 1997, 98–103.)

Vuonna 2000 tekemissäni haastatteluissa mielipiteitä *KHT*:n hyödyistä ja haitoista oli yhtä monta kuin vastaajia. Tuolloinen museonjohtaja, arkeologi Gabriella Vörös otti sen kannan, että puiston ulkomuseo on ”melkein kuin oma”. Hänen mielestään ei ollut ongelma, että museo ei hallinnoinut rakennuksia, mutta huolsi kahdesti vuodessa näyttelyt. Hän kuvaili suhteita puiston johtajistoon hyviksi. (TYKL/spa/148/u:12:6.) Antal Juhász kertoi jo joidain vuosia toimineensa puiston kansatieteellisenä asiantuntijana. Hän koki, että 1990-luvun lopussa *KHT*:n toiminta oli alkanut muodostua päämäärätietoisemmaksi. Hän oli omassa roolissaan pyrkinyt luomaan yhteyksiä entisten kollegoidensa museossa ja *KHT*:n välille. Puiston kaupallisuuteen hän otti sellaisen kannan, että kaupallistuminen on kaikkiaan kansainvälinen trendi. Kulttuurin lisäksi se näkyy esimerkiksi urheilussa. Puisto kaikkineen ei ole enää julkisesti hoidettu museo vaan ennen kaikkea vapaa-ajanviettopaikka, jossa on

kulttuuripitoinen sisältö. (TYKL/spa/148/u:8:2.) Sen sijaan lääninmuseon kansatieteellisen osaston johtajan Ildikó Bárkányin mielipiteissä näkyi pieni turhautuneisuus puiston toimintatapoihin kansatieteen saralla. Esimerkkinä hän piti Vincenpäivän (22.1.) viininoksan leikkejaisia. Juhla sopii hyvin kansanperinteen viihteelliseen käyttöön, mutta tosiasiaa Vincenpäivän vietto ei ole ollut mitenkään yleinen tapa. Bárkányia häiritsi tapojen näennäiseen historiallisuuteen vetoaminen, vaikkei hänellä sinällään ollut mitään uusienkaan tapojen keksimistä vastaan. (TYKL/spa/148/u:12:5.) Tuosta haastattelusta on kulunut jo kymmenen vuotta ja nykyään Vincenpäivän vietto Ópusztaszerissa ”alkaa perinteisesti puoliiltapäivän pääsisäänkäynnin luona, jossa musiikki ja lämmin viini ottavat vieraat vastaan” (www 21). Juhla on kymmenessä vuodessa luonut itse itsestään perinteen.

Miten puiston johtajisto sitten näki omasta perspektiivistään toiminnan vuonna 2000? Haastattelin puistossa sen suhdetoimintajohtajaa László G. Szabóa. Hän on ainoa haastateltavistani, jolla oli todellinen sosialismin aikainen poliittinen ura. Hän oli ollut Lääninneuvoston varapuheenjohtaja. Hän oli myös ollut mukana siinä Kansallisessa muistokomiteassa, joka oli 1970-luvulla aloittanut puiston suunnittelun. Vuonna 1990 hän oli siirtynyt eläkkeelle tehtävistään, mutta oli toiminut panoraamamaalauksen restaurointia rahoittaneen säätiön sihteerinä. Kun puistosta tehtiin vuonna 1995 yleishyödyllinen yhtiö, ei kulunut kauaa, kun sen uusi johtajisto pyysi Szabón mukaan puiston johtokuntaan. Syynä tähän oli se, etteivät nämä uudet, nuoret johtajat tunteneet puiston taustoja. Vuoden 2000 suhteita museoon Szabó kuvaili vahvoiksi. Toiminnassa otettiin aina huomioon joko yliopiston tai museon historian ja kansatieteen asiantuntijoiden mielipiteet. (TYKL/spa/148/u:9:2.)

Szabón mukaan *KHT*:nä toimiminen onnistuu kulttuurikohteelta, mutta elo on niukkaa. Toimiakseen pääsymaksujen varassa puiston pitää vetää 300–350 000 kävijää vuodessa. Puistossa oli ylläpito henkilökuntaa talviaikaan noin 60 ja kesäaikaan noin 100 henkeä. Lisäksi maksettavaksi tulivat energia- ja muut ylläpitokulut. Fesztyn panoraamamaalauksen vetovoima oli mahdollisesti jo kulumassa loppuun, koska Unkarin museoiden teettämän tutkimuksen mukaan vain kolmasosa unkarilaisista, eli noin kolme miljoonaa henkeä, oli valmis maksamaan kulttuurikohteista. Maalauksen olisi tuon vuoden lokakuussa nähnyt kaksi miljoonaa henkeä. Hän korosti haastattelussa sitä, miten puisto oli riippuvainen sponsorirahoituksesta. Muut ulkomuseot saivat julkista rahoitusta, mutta Ópusztaszer sai valtiolta rahaa vain erityisestä hakemuksesta. Yhtäältä sponsorirahaa saatiin suoraan puiston käyttöön, toisaalta puistoon pystytettäviä muistomerkkejä saatiin sponsoroituina. Esimerkkinä

jälkimmäisistä hän mainitsi liikenneministeriön lahjoittaman tienvartijoiden talon, joka liittyi kansatieteelliseen ulkomuseoon. Se avattiin heinäkuussa 2000. Läänien lahjoittamina puistoon saatiin jokaiselta lääniltä yksi Unkarin historian suurmiehen pronssimuotokuva, näistä kaksi oli jo valmiina vuonna 2000. Lisäksi suunnitteilla oli puolustusministeriön sponsoroima unkarilaisen sotilaan muistomerkki. Mielenkiintoista olikin, että sponsorirahoitus ei kuitenkaan tullut liike-elämältä vaan julkisyhteisöiltä. Toinen rahoitusmuoto, jota puisto mielellään hankki, olivat massakokoukset. Puistossa olivat viettäneet tapaamisiaan mm. Unkarin Punainen risti ja unkarilaisen reformoidun kirkkokunnan edustajien maailmanjärjestö. Uusien kävijäryhmien saamiseksi puistoon Szabó piti tärkeänä juuri näitä massatapahtumia, mutta myös koulujen kanssa tehtävää yhteistyötä. Koululaisista tulisi uusia kulttuurin kuluttajia. Lisäksi Szabó puhui siitä, miten puiston vetovoimaa voitaisiin kasvattaa kulttuuriturismin keinoin. Puiston itsestään tulisi olla siisti ja houkutteleva. Lisäksi puistossa toimi Unkarin virallinen turistiorganisaatio Tour-inform, joka yhdisti Ópusztaszerin kaikkiin Unkarin matkailukohteisiin. Szabón sanoma oli: Ópusztaszer kilpailee kulttuuriturismin markkinoilla. "Täällä nähtävästä kulttuurista tehdään myytävää kulttuurituotetta." (*[A]z itt látható kulturát azt eladható kulturtermékké szervezzük*) (TYKL/spa/148/u:9:2.)

Unkarilaisen sotilaan muistomerkki Ópusztaszerissa. Muistomerkin kustansi puolustusministeriö. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Lapsia unkarilaisten suurmiesten patsaisiin tutustumassa. Unkarin eri läänit ovat kustantaneet patsaat. Taustalla näyttelyhalli. Kuva: Hanneleena Hieta 2006.

Kuralan Kylämäen elävän historian kylä Turussa

Turun kaupungin historiallinen museo

Kuralan Kylämäen elävän historian kylä on osa Turun museokeskusta, joka on syntynyt Turun maakuntamuseon ja Wäinö Aaltosen museon yhdistyessä. Turun maakuntamuseo on puolestaan Turun kaupungin historiallisen museon perillinen. Omistan seuraavassa muuttaman sivun Turun kaupungin historiallisen museon ja maakuntamuseon synnylle ja kehitykselle. Turun kaupungin historiallinen museo on yksi Suomen vanhimmista. Vain Raahen museo on sitä vanhempi Helsingin ulkopuolinen museo. Julkista keskustelua museon perustamisesta Turkuun käytiin jo 1860-luvulla. Turussa oli koulujen suojissa julkisiksi tarkoitettuja kokoelmia, mutta ne eivät palvelleet suurta yleisöä. (Drake 1995, 14.)

Turun museon perusti Turussa syntynyt lääketieteen professori Lars Wilhelm Fagerlund. Hän oli tutustunut nuorena ylioppilaana Kööpenhaminan Oldnordisk Museumiin ja myöhemmin Frederiksborgin museoon. Hazeliuksen ajatuksiin hän oli tutustunut Otto Donnerin kautta ja oli ollut aktiivisesti mukana valmistelemassa ylioppilaskuntien Kaivopuiston vuoden 1876 näyttelyä. Sitä varten hän oli kerännyt kansanpukuja Houtskarista. Knut Draken mukaan Fagerlundilla oli vaikuttimenaan myös ruotsalaismielisyys. Hän halusi Helsingissä vallitsevan suomalais-ugrilaisen painotuksen vastapainoksi suomenruotsalaisen ”kansallismuseon”. Fagerlund sai hankkeelle tukea kaupungin ruotsinmielisiltä korkeilta poliitikoilta. Turun kaupunginvaltuusto teki päätöksen kesäkuussa 1881, että viisihenkinen valiokunta toteuttaa Turkuun historiallisen museon vuosittaisen 2 000 markan avustuksen turvin. Museon perustamista tukevasta Fagerlundin muistiosta käy ilmi, että museo päätettiin heti sijoittaa Turun linnaan ja että suurin osa kokoelmien esineistä olisi saatavissa kaupungin varastoista, joissa oli huomattava määrä historiallisesti merkittäviä tavaroita. Tavoitteena museolla oli kirjoittaa Turun historia, joka valaisisi omalta osaltaan koko Suomen historiaa. Fagerlund myös halusi museon olevan auki työväestölle ja koululaisille ilmaiseksi. (Drake 1995, 14–18.)

Ensi alkuun Turun kaupungin historiallinen museo toimi valiokunnan ja erityisesti sen kolmen jäsenen, L.W. Fagerlundin, Fredrik Rettigin ja Gustaf Cygnaeuksen, innostuksen ja tarmon varassa (Drake 1995, 19, 34). Valiokunnan kauden huipennus tapahtui museon 25-vuotisjuhlien aikaan vuonna 1906. Juhlapäivänä Turun linnassa vieraili 9 000 kävijää, mikä

oli neljännesosa kaupungin väkiluvusta. Linnan puistoon oli perustettu – ajan uusimpien trendien mukaan – ulkoilmamuseo, jonka ensimmäiset rakennukset, kaksi tupaa ja kaksi aittaa, olivat tuolloin ensimmäistä kertaa yleisön nähtävillä. (Drake 1995, 23.) Ulkomuseo ei koskaan toteutunut täydessä mitassaan. Sitä yritettiin perustaa myöhemmin myös Ruissaloon, mutta hankkeet raukesivat. (Drake 1995, 115–117.)

Museolla oli aukipitotehtävissä linnassa jo valmiiksi virka-asuntoa pitänyt vanginvartija August Laaksonen. Kun vankila siirtyi Kakolanmäelle, Laaksonen jäi museon vakituiseksi vahvistimestariksi. Hän toimi tehtävässään vuosina 1885–1921. Museo sai ensimmäisen ammatillisen hoitajan vuonna 1896 kun Walter von Konow palkattiin museon intendentiksi. Von Konowin lisäksi toinen pätevä hakija oli U.T. Sirelius. Häntä ei kuitenkaan haluttu palkata, koska hän oli suomalaismielinen. Molemmat hakijat olivat toimineet yliopiston etnografis-historiallisen museon amanuensseina. 1890-luvulla oli vielä hyvin vaikeata löytää ammatillisesti päteviä museotyöntekijöitä, virka Turussa oli harvinaisuus. Von Konow toimi museon intendenttinä aina vuoteen 1933. (Drake 1995, 34–39.) Von Konow oli aikaistensa suuresti kunnioittama museomies. Hänen ammattitaitoaan kokoelmien kartuttajana ja tyylihistorian asiantuntijana arvostettiin laajalti. Koska hän pääsi matkustelemaan, hän sai esikuvansa Pariisista ja Kööpenhaminasta. Suhteittensa avulla hän hankki Turun museolle merkittävät esinelahjoitukset. Von Konow oli kuitenkin ennen kaikkea keräilijäsukupolvea. Kokoelmien systematisointi jäi hänen seuraajilleen. (Sjöberg-Pietarinen 2009, 144, 149.)

Knut Draken mukaan koko museoala oli hyvin toisennäköinen siinä vaiheessa, kun von Konowille oli ajankohtaista hakea jatkajaa. Muinaistieteellinen toimikunta oli kasvanut noin kymmenen virkamiehen virastoksi. Arkeologiaa, taidehistoriaa ja kansatiedettä opetettiin vakiintuneesti Helsingin yliopistossa ja Turussakin toimivat Åbo Akademi ja Turun yliopisto. Opiskelijat saivat harjoitusta muinaistieteellisen toimikunnan kenttätöissä sekä arkeologeina että kansatieteilijöinä. Avoimeen intendentin virkaan haki kesällä 1934 ainoana maisteri Nils Cleve. Nils Cleve ryhtyi heti palkkaamaan museoon ammattilaisia luettelointi- ja inventointitöihin. Cleve ei pitänyt museoesineitä rekvisiittana vaan korosti niiden sisältämää totuudenmukaista informaatiota. Tämä vaikutti museon tapaan huolehtia kokoelmista. Cleve siirtyi vuonna 1945 muinaistieteellisen toimikunnan historian osaston johtajaksi. (Drake 1995, 39–40; Sjöberg-Pietarinen 2004, 164.)

Nils Cleve muutti museon keruupolitiikkaa. Hän lisäsi arkeologisten esineiden keruuta. Lisäksi hän teki aloitteen kansanomaisten esineiden keräämisestä. Tähän liittyivät Kustaa Vilkkunan ja Niilo Valosen museolle suorittamat kansatieteelliset kenttätöyt. Luostarinmäen käsityöläismuseon myötä museoon kerättiin käsityöammattien harjoittamiseen liittyvää esineistöä. Drake on kiinnittänyt huomiota siihen, miten museon lahjoittajissa tapahtui muutos. Ensimmäiset lahjoittajat olivat yhteiskunnan ylintä luokkaa. Kun sivistystaso nousi, myös kiinnostus kulttuuriperintöön levisi laajempiin kansalaispiireihin. Myös museon profiilinmuutos on voinut vaikuttaa: von Konow edusti vielä aristokraattista harrastuneisuutta kun taas nuori Cleve oli koulutettu ammatti-ihminen. (Drake 1995, 59–60.)

Vaikka museo olikin suosittu, se ei ollut välttynyt kritiikiltä. Jo 1800-luvun lopulla sitä oli kritisoitu vain ylimpien yhteiskuntaluokkien historian edustamisesta. Se joutui myös kielipoliittisen arvostelun kohteeksi 1920-luvulla. Johtokunnan ruotsinkielisyyttä pilkattiin ja sitä pidettiin vanhojen aikojen jäänteinä. Ensimmäinen suomenkielinen johtokunnan jäsen oli ollut Julius Finnberg vuodesta 1915 lähtien. Niilo Valosesta tuli museon ensimmäinen suomenkielinen johtaja vuonna 1952. (Drake 1995, 23, 26, 41.)

Kunnallislaki vuonna 1919 päätti vanhakantaisen eliitin hallinnon Turussa. Museon katsottiin kuitenkin kuuluvan ruotsalaisen kansanpuolueen intressipiiriin. Vuonna 1929 Turun kaupungin hallintoa uudistettiin. Turun museot päätettiin sijoittaa yhden lautakunnan alaisuuteen. Museolautakunta aloitti toimintansa vuonna 1934. Tuolloin sen alaisuuteen erillisinä hallinnollisina yksikköinä kuuluivat Historiallinen museo ja Biologinen museo (avattu 1907). Taidemuseon rakennus kuului museolautakunnan vastuulle, mutta kokoelmat Turun taideyhdistykselle. Uusi lautakunta päätti Luostarinmäen vanhojen talojen säilyttämisestä käsityöläismuseota varten. Lautakunnassa oli suunnitteilla myös koulumuseo sekä urheilumuseo, mutta nämä hankkeet eivät ole toteutuneet. (Drake 1995, 23, 29–30.)

Solveig Sjöberg-Pietarinen on selvittänyt seikkaperäisesti Luostarinmäen vanhan alueen museoimiseen johtaneet tapahtumat ja kaupungin mielipideilmaston tuona aikana. Kyseessä oli Turun vanhin säilynyt puutalokorttelikokonaisuus. Uutta oli, että se ajateltiin pitää omalla paikallaan, eikä vain siirtää joitain mielenkiintoisia vanhoja rakennuksia ulkomuseoon toisaalle. (Sjöberg-Pietarinen 2004, 70 js.) Luostarinmäen käsityöläismuseo oli Nils Cleven idea. Hän oli vierailut Århusin Den Gamle By -ulkomuseossa ja saanut sieltä ajatuksen Luostarinmäen toteuttamiselle. Clevellä oli tiiviit suhteet skandinaaviseen museomaailmaan.

Hän osallistui useaan otteeseen skandinaavisen museoliiton kokouksiin. Luostarinmäen museon käytännön toteutuksesta ja sisällöstä vastasi Cleven aikana museoon tullut etnologi Irja Sahlberg. (Sjöberg-Pietarinen 2004, 163–165.) Irja Sahlberg oli valmistunut filosofian kandidaatiksi Åbo Akademiasta vuonna 1931. Hänen ensimmäinen työpaikkansa oli ollut Sagalundin ulkomuseo Kemiössä. Lisäksi hän oli tehnyt kansatieteellisiä kenttätöitä Kemiössä ja Pohjanmaalla. Sahlberg oli kansanomaisen rakennusperinteen asiantuntija. Luostarinmäessä ote olikin kansatieteellinen. Uutta siinä oli ammattimiesten käyttäminen museon sisustamisen asiantuntijoina, ei pelkkinä haastateltavina. Skansen ja Sagalund puolestaan olivat esikuvina museossa toteutetuille työnäytöksille. Sahlbergin toinen saavutus oli Qwenselin apteekkimuseon toteuttaminen. (Sjöberg-Pietarinen 1990, 9–13.)

Käsityöläismuseo vihittiin käyttöön vuonna 1940. Se ei ole missään vaiheessa ollut itsenäinen laitos, vaan on aina kuulunut kaupungin historialliselle museolle. Ensimmäinen vahtimestari oli jo museon valmisteluun osallistunut Emil Lehto. Useita vartijoita toimi museossa palkatta asuntoa vastaan. Tästä tavasta luovuttiin vasta vuonna 1974. Museolla toimi useita verstaita. Niistä ensimmäinen oli kammantekijä, joka aloitti jo vuonna 1938. Museo laajeni vuosikymmenten kuluessa. (Drake 1995, 118–122.)

Ajatus apteekkimuseosta oli syntynyt samaan aikaan kuin Luostarinmäen museo. Ajatuksen takana olivat Turun apteekkarit. Turun proviisoriyhdistys yhteistyössä Irja Sahlbergin kanssa keräsi apteekkimuseota varten esineistöä syksystä 1938 alkaen. Aluksi ajateltiin siirtää Qwenselin talo Aurajoen rannasta Käsityöläismuseoon. Suunnitelma kuitenkin muuttui, kun museoapteekkitoimikunnan puheenjohtajana toiminut Arvo Erholm ryhtyi kannattamaan talon pitämistä alkuperäisellä paikallaan. Vuonna 1956 hän sai kaupunginhallituksen luovuttamaan kolme huonetta rakennuksesta historiallisen museon käyttöön. Tämän takasi Suomen Apteekkariliiton lupaama taloudellinen tuki museon perustamiseksi. Rakennusta entisöitiin 1700-luvun tyyliin seinistä löytyneiden jäänteiden ja rakennuksessa säilyneiden yksityiskohtien perusteella. Apteekkimuseo avattiin vuonna 1958. Se on levinnyt ensimmäisestä kolmesta huoneesta hitaasti koko alkuperäiselle tontille. Knut Draken kirjoittamasta museon historiasta käy ilmi, että laajeneminen ei ole tapahtunut ilman konflikteja. Museota on haluttu siirtää Luostarinmäelle ja sen tontille on haluttu rakentaa muuta. (Drake 1995, 128–131.)

Turun kunnallinen museotoimi kasvoi 1970-luvulla kahdella lisäyksellä. Paattisten kotiseutumuseo siirtyi Paattisten kunnalle lahjoituksena vuonna 1968. Kun Paattisten kunta liittyi Turkuun vuonna 1973, museosta tuli osa Turun museota. Kun Turun merenkulkukoulu muutti pois Tähtitorninmäen observatoriosta, tilalle haluttiin sekä Åbo Akademin merihistorialliset kokoelmat että tähtitieteilijä Yrjö Väisälän elämäntyötä kunnioittava tähtitieteellinen museo. Sekä Åbo Akademi että tähtitieteellinen yhdistys Ursa deponoivat kokoelmansa vuonna 1974 saavutetun kompromissiratkaisun mukaan. Uuden kunnallisen museon nimeksi tuli Turun merenkulkumuseo ja tähtitieteelliset kokoelmat. Museo avattiin yleisölle vuonna 1986. (Drake 1995, 131–133.)

Museo ei kasvanut vain toimipaikkojen määrän osalta. Sen henkilökunnan lukumäärä oli kasvussa. Jo vuonna 1927 olivat Åbo Akademin professorit Svante Dahlström ja Gabriel Nikander ehdottaneet arkeologian ja kansatieteen amanuenssien virkojen perustamista. Valtionarkeologi Juhani Rinne oli kuitenkin vastustanut tätä, koska paikallismuseot eivät hänen mukaansa saaneet olla kansallismuseon kopioita, vaan niiden tuli perehtyä omaan alueeseensa. Turussa tämän logiikan mukaan tuli tiukasti keskittyä korkeakulttuuriin. Amanuenssin virka perustettiin vasta vuonna 1942 nimellä museoapulainen. Virkaan nimitettiin Irja Sahlberg. Myöhemmin, 1960-luvun alussa, Sahlbergille luotiin amanuenssin virka, kun hän oli jättäytynyt museonjohtajan tehtävistä. Museossa oli kuitenkin 1960-luvusta lähtien ollut paljon enemmän töitä kuin vakituiset virat antoivat käsittää. Näitä tehtiin tuntipalkkaisten tutkimusapulaisten voimin. Tutkimusapulaisen palkka oli alkuaan samantasoinen kuin aukipitohenkilökunnan. (Drake 1995, 46–48.)

Museoalan ammattilaisten määrä oli selvässä kasvussa 1970-luvulta 1980-luvun loppuun saakka. Vuonna 1975 perustettiin ensimmäiset kaksi tutkijaintoa. Museo sai lisää resursseja, ja tilapäisiä tutkimusapulaisia oli vuonna 1981 jo 24. Vuonna 1979 museolautakunta ja kaupungin henkilöstöhallinto neuvottelivat tilapäisen työvoiman asemasta. Sen tuloksena yli kaksi vuotta tutkimusapulaisina olleet saivat vakituisen työsuhteen tutkijoina. Tilapäiset työsuhteet vakinaistettiin vähitellen, minkä lisäksi vuonna 1981 perustettiin aluemuseotutkijan työsopimussuhde ja vuonna 1982 biologisen museon ja merenkulkumuseon tutkijoiden työsopimussuhteet. Vakituista henkilökuntaa oli vuonna 1991 jo 81 henkilöä. Siitä oli Turun kaupungille hyötyä, kun henkilötyövuosiin perustuva valtionosuuslaki astui voimaan. (Drake 1995, 48–49.)

Suomen museolaitoksen kehitystä käsittelevässä alaluvussa mainitsemani museoalan uudelleenorganisointi vaikutti myös Turun kaupungin historialliseen museoon. Tämän kehityksen osana myös Turussa laadittiin museolle uusi johtosääntö. Sen keskeisinä uudistuksina olivat Biologisen museon ja Turun kaupungin historiallisen museon yhdistäminen Turun maakuntamuseoksi. Samalla aikaisemmin perustetut muut museot, kuten Luostarinmäki, toimivat maakuntamuseon näyttely-yksikköinä. Museotyö maakuntamuseossa jaettiin museoviraston mallin mukaan osastoihin. Ne olivat yleinen, näyttely-, esine- ja ympäristöosasto. Lisäksi museonjohtajan nimike vaihdettiin museotoimenjohtajaksi, vastaamaan kunnallisen hallinnon yleistä käytäntöä. Ehdotus hyväksyttiin kaupungin hallinnossa vuonna 1980. Vuonna 1981 opetusministeriö nimitti Turun maakuntamuseon Varsinais-Suomen maakuntamuseoksi. (Drake 1995, 33.)

Kuralan Kylämäen museoiminen

Kuralan Kylämäki lisättiin Turun maakuntamuseoon museon vakaan ammatillisen kasvun aikana. Kylämäen museoiminen liittyy kaupungin kasvun ja lähiörakentamisen yhteydessä käytyyn arvokeskusteluun. Sen kohtalo peilaakin mielenkiintoisesti yleisiä yhteiskunnallisia muutosprosesseja.

Turun kaupunkikuva alkoi radikaalisti modernisoitua jo 1950-luvulla. Turku on tullut maankuuluksi siitä, miten rakennusliikkeet ovat kesken suojeluprosessin purkaneet vanhoja, kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi katsottuja rakennuksia. Poliittiset päättäjät ovat joko suostuneet purkua tai ainakin olleet välinpitämättömiä vanhojen rakennusten suojelusta, museon ja Museoviraston suosituksista huolimatta. Erityisen kiivasta tämä oli 1960- ja 1970-luvulla. Vuonna 1973 museonjohtaja Knut Drake teki aloitteen Miljöpoliittinen yhdistys Enemmistö ry:n³⁹ perustamisesta ajamaan rakennussuojelun asiaa. Draken mukaan uusi yhdistys tarvittiin, koska vanhemmat Turussa vaikuttaneet kotiseutuyhdistykset eivät olleet asiasta kiinnostuneita. Tarvittiin taho, joka aktiivisesti riitautti purkuhankkeita. Museon tutkijat olivat yhdistyksessä aktiivisia toimijoita. Se tuli tunnetuksi hotelli Hamburger Börsin jugendsiiven purkamisen yhteydessä järjestetystä mielenosoituksesta vuonna 1976. Mielenosoitus sai tiedotusvälineiden huomion. Tiedotusvälineiden kiinnostus ja valtopoliittisten suhteiden muutos syksyn 1976 kunnallisvaaleissa saivat Knut Draken mukaan aikaiseksi

³⁹ Alkuaan Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö ry oli perustettu Helsinkiin vuonna 1969 vastustamaan pääkaupungin massiivisia liikennesuunnitelmia (Lahtinen 2009, 60).

enemmän maltillisuutta poliitikkojen suhtautumisessa asemakaava-asioihin. (Drake 1995, 89–92; TYKL/spa/148/s:8.) Eläkkeelle siirtymisensä yhteydessä Drake antoi haastattelun *Museo*-lehdelle. Siinä hän kertoi, että hänen tullessaan virkaan 1970-luvun alussa museolta ei kysely mitään rakennusasioissa. Jos museo sai tietää, että jotain oli tekeillä, se sekaantui asiaan. 1990-luvun alussa tilanne olikin jo se, että ennen kuin mihinkään ryhdyttiin, kysyttiin ensin museolta. Draken mukaan asenneilmasto oli muuttunut koko maassa ja Turun museo oli ollut mukana vaikuttamassa siihen. (Pohjanvirta 1990, 19–20.)

Jo Irja Sahlberg oli inventoinut häviävää Turkuja. Myös Niilo Valonen oli nähnyt vanhan Turun dokumentoinnin valokuvaamalla erityisen tärkeäksi 1950-luvun alussa. Museo otti tehtäväkseen kaupungin kokonaisvaltaisen inventoinnin 1970-luvulla. Sen tarkoituksena oli palvella rakennussuojelua. 1980-luvulla turkulainen suhtautuminen rakennussuojeluun muuttui suvaitsevammaksi. Eerikinkadun ja Aurakadun kulmaan jäävä Hansa-kortteli, josta päätettiin tehdä katettu ostoskeskus vuonna 1981, rakennettiin vanhan ja uuden kompromissiksi. Turun Vanhan Suurtorin alueesta tehtiin kulttuurikeskus, kun poliisilaitos muutti tiloista pois vuonna 1985. Rakennukset säilytettiin ja restauroitiin museon perusteellisten rakennushistoriallisten tutkimusten pohjalta. (Drake 1995, 88–93.)

Kylämäki Aurajoen toiselta puolelta nähtynä. Rannan ja Kylämäen välissä kulkee Hämeen valtatie. Vähän matkaa kuvan oikean reunan ulkopuolella sijaitsee Ristimäen vanha kansakoulu, joka on Aurajoen törmällä. Sekä Kylämäki että Ristimäki ovat rautakautisia asuinpaikkoja. Kuva: Hanneleena Hieta 2009.

Kuralan Kylämäki on rautakautisen asutuksen pohjalle syntynyt kylä. Siitä on myös varhaisia mainintoja keskiajalta. Siihen on jo melko varhaisessa vaiheessa kuulunut neljä maatilaa, joiden nimet nykyään ovat Iso-Rasi, Vähä-Rasi, Iso-Kohmo ja Vähä-Kohmo. Kuralan Kylämäki liitettiin Kaarinasta Turkuun vuonna 1939. Silloin tarkoituksena oli taata kaupungille riittävästi rakennusmaata. Alueelle oli vuosina 1947 ja 1959 tehty kaavat, joissa oli pientaloasutusta. Kerrostaloalueeksi sitä alettiin kaavoittaa vasta 1970-luvun alussa. Eräs rakennusliike oli ostanut suuren osan kylän maista ja myi ne eteenpäin Turulle sillä ehdolla, että kaava muutetaan kerrosneliöiltään huomattavasti tiiviimmin rakennetuksi. Turku olikin sitoutunut kaavanmuutokseen vuoden 1973 loppuun mennessä ja siihen, että rakennusliike voisi alkaa rakennustyöt heti kaavan valmistuttua. Kauppoja tehtäessä jätettiin huomiotta muinaismuistolaki, jonka mukaan olisi pitänyt selvittää, onko alueella rauhoitettuja muinaisjäännöksiä. Museovirastolle ilmoitettiin kaavoituksesta vasta keväällä 1973. (Erämetsä & al 1976, 4; Härö 1976, 55; Drake 1995, 134.)

Koska Aurajokilaakso on yksi keskeisiä rautakauden asutusalueita Suomessa, sekä Turun museossa että Museovirastossa tunnettiin Kuralan Kylämäen kulttuurihistoriallinen merkitys. Knut Drake mainitsee, että museoviraston tutkija Anna-Liisa Hirviluoto, joka oli tutkinut aluetta arkeologisesti jo 1950-luvulta lähtien, teki aloitteen maen säilyttämisestä muinaismuistoalueena. (Drake 1995, 134.) Hirviluoto oli vuokrannut huoneen Kylämäestä tutkimustensa aikana 1950-luvulla ja ihastunut miljööseen. (TYKL/spa/148/s:6.) Yhden asioita seuranneen informanttini mukaan eräs maakuntamuseon tutkija asui 1970-luvulla Kylämäessä ja oli ottanut yhteyttä Museovirastoon huomattessaan, että työmaakoppeja oli jo alettu tuoda paikalle. (TYKL/spa/148/s:5.)

Arkeologi Anna-Liisa Hirviluoto oli Museoviraston tutkija, jonka tehtävänä oli ollut jo 1960-luvulta alkaen valvoa tierakennusta. Hän piti huolta siitä, etteivät uudet tielinjaukset uhkaksi muinaismuistolain suojelemia kohteita. Hänen ansionaan voidaan pitää Rapolan linnavuoren alueen pelastumista Tampereen moottoritien linjauksen alta. Hirviluodon aloitteesta seutukaavaliitot alkoivat julkaista luetteloita alueensa suojeltavista muinaismuistoista. Hirviluotoa kiinnostivat myös laajemmalti ympäristön hoito sekä kulttuurimaisemakokonaisuudet. Hän teki suojelukysymyksiä tunnetuksi sekä suunnittelijoille että suurelle yleisölle. (Huurre 2001; Hirviluoto 1964.)

Museovirasto ja Turun kaupungin historiallinen museo yhdessä ryhtyivät toimimaan mäen suojelemiseksi. Se pystyttiin suojelemaan muinaismuistolakiin vedoten muinaismuistoalueena. Perusteena voitiin käyttää Museoviraston vuosina 1973 ja -74 suorittamia koekaivauksia ja inventointeja, jotka osoittivat, että paikalla oli esihistoriallisia muinaisjäännöksiä. Rakennussuojelulain perusteella mäkeä ei voitu suojella, koska tuolloisen lain mukaan vain yksittäisiä arvorakennuksia suojeltiin, ei kulttuurihistoriallisesti merkittäviä ympäristöjä, joissa rakennuskanta kuitenkin oli kohtuullisen nuori. (TYKL/spa/148/s:6; Drake 1995, 134.) Jo vähäisilläkin koekaivauksilla mäeltä löytyi huomattavia määriä todisteita esihistoriallisesta toiminnasta. Mäki oli Hirviluodon mukaan erinomainen kohde tutkia rautakauden lopun talonpojan elin- ja yhteiskuntaoloja. (Hirviluoto 1976, 18–19.)

Hirviluoto sai tuekseen Helsingin yliopiston arkeologian opiskelijoiden ainejärjestön Fibulary:n. Fibula järjesti julkisen keskustelutilaisuuden mäen käytöstä vuonna 1975. Tässä seminaarissa keskusteltiin tavallisten ihmisten, alueen asukkaiden, oikeudesta vaalittuun kulttuuriympäristöön ja pohdittiin kulttuurihistoriallisen tietämyksen nivoutumista yhdyskuntasuunnittelun byrokraatiaan. (Erämetsä et al. 1976.) Seminaarin yhteydessä Knut Drake toi esiin ensimmäistä kertaa ajatuksen elävän historian kylästä, jossa voitaisiin esitellä vanhaa maataloutta ja harjoittaa kokeellista arkeologiaa. (Drake 1995, 134; TYKL/spa/148/s:5.)

Fibula julkaisi *Turun Kurala – Kylämäki vai kerrostaloalue* -nimisen kirjasen vuonna 1976. Se perustui osittain seminaarille. Kirjasen esipuheesta käy ilmi, että sen tarkoitus on palvella Kuralan suojelemisen asiaa. Toimittajakunta ilmaisee toiveenaan, että ”julkaisu antaisi päätöksentekijöille ja asiasta kiinnostuneille riittävän laajan kuvan siitä, minkä takia Kuralan Kylämäki ainutlaatuisena kokonaisuutena tulisi säilyttää kulttuurihistoriallisena suojelukohteena”. Siitä käy myös ilmi, että tilanne oli melko tulehtunut, vaikka kirjoitusten sävy onkin sovittelua. (Erämetsä & al. 1976, 5.)

Eri aikoina kirjoitetut kertomukset tapahtumista eroavat. Vuonna 1976 kirjoitetussa julkaisussa käy ilmi, että Turun kaupunki tulkitsee löydöt niin, että niiden väliin vielä saattaisi voida rakentaa. Niinpä kiista piti lähettää valtioneuvoston ratkaistavaksi muinaismuistolain mukaan. (Erämetsä & al. 1976, 4.) Toisaalta vuonna 1984 kirjoitetussa julkaisussa ainoastaan todetaan, että Museovirasto esitti vuonna 1977 lääninhallitukselle Kylämäen alueen muinaismuistojen suojelua kiinteiden muinaismuistojen suoja-alueilla ja että Turun kaupunki on antamassaan lausunnossa yhtynyt Museoviraston muinaismuistolain nojalla tekemään ano-

mukseen. (Hyvönen & al. 1984, 13.) Vuonna 1995 Knut Drake kirjoittaa, että "ajoittain kiivaankin keskustelun jälkeen Turun kaupunki hyväksyi ehdotuksen ja 19. päivänä maaliskuuta 1980 lääninhallitus antoi rauhoituspäätöksensä". (Drake 1995, 135.)

Knut Drake muisteli kaupungin päättäjien mielipidettä alueen suojelusta kuivan humoristisesti: "Ja silloin tietysti poliitikot olivat murheissaan, että tämä hieno rivitaloalue meni nyt pieleen. Ja henki oli se, että juu nyt se saa mädäntyä siellä paikallaan ja sille ei tehdä mitään." (TYKL/spa/148/s:6.) Museolautakunta oli ehdottanut työryhmää suunnittelemaan Kuralan Kylämäen tulevaisuutta jo vuonna 1978. Se uusi ehdotuksensa vuonna 1981. (Hyvönen & al 1984, 1.) Kaupungin keskushallinto ei ensin kiinnostunut asiasta. (Drake 1995, 135.) Vuonna 1981 kaupunginhallitus antoi kiinteistöviraston ja maakuntamuseon tehtäväksi suunnitella alueen käyttöä ja yhteistoiminta alkoi kokouksella vuonna 1982 (Hyvönen & al. 1984, 1). Kaupunki ei myöntänyt suunnittelutyöhön lainkaan rahoitusta, mutta sitä saatiin Museovirastolta (TYKL/spa/148/s:6). Suunnittelutyön tuloksena tehtävään asetettu työryhmä sai aikaiseksi *Elävän historian kylä – Kuralan kylän käyttö- ja kunnostussuunnitelma* -nimisen kirjasen (Hyvönen & al. 1984). Suunnittelutyöryhmä ja Knut Drake kävivät henkilökohtaisesti esittäytymässä ja kertomassa asiastaan valtuuston poliittisten ryhmien kokouksissa. Jokainen valtuuston jäsen sai kappaleen kirjaa. Valtuusto hyväksyi esityksen, että Kuralan Kylämäki suojellaan ja siitä tehdään elävän historian kylä. (TYL/spa/148/s:6.) Kaupunginhallitus teki 1.6.1987 päätöksen hyväksyä Kuralan Kylämäkeen perustettavan elävän historian kylän (TYKL/spa/148/s:8).

Kylän käyttösuunnitelma

Knut Drake kertoi tekemässani haastattelussa, että Kylämäen suojelun hyväksyi sama valtuusto, joka oli ollut yksimielisesti sitä mieltä, että se pitää purkaa ja hävittää. Drake painotikin, miten tärkeätä on antaa konkreettinen esitys päätösten pohjaksi pelkän puheen sijasta. Paperi, kaavat ja kartat ovat jotain konkreettista. Vaikkei lukija niistä aivan kaikkea ymmärtäisikään, asia selkiintyy. Vaikkei suunnitelma toteutunutkaan sellaisenaan, pääasia oli, että suunnitelma oli tehty. (TYKL/spa/148/s:6.)

Knut Draken mukaan työryhmän jäsenet valittiin sattumalta. He olivat kansatieteilijä Arja Hyvönen, arkeologi Markku Ikäheimo ja arkkitehtiylloppilas Ulla Reunanen. Näistä vain

Markku Ikäheimo on edelleen töissä Kylämässä ja on näin päässyt toteuttamaan omia suunnitelmiaan. Arkkitehti Ulla Reunanen ei jatkanut Kylämässä ja Arja Hyvösen paikalle Knut Drake sijoitti aiemmin aluemuseotutkijana toimineen kansatieteilijä Anneli Sorvojan, jota Drake kuvaili sanoilla räiskyvä ja aikaansaava. (TYKL/spa/148/s:6.)

Markku Ikäheimon mukaan työryhmä teki ehdotuksensa muutaman kuukauden työrupeamassa. Se valmistui keväällä 1984. Ensin työryhmä kävi lävitse jo tuohon mennessä tehdyt suunnitelmat ja ideat. Ikäheimon mukaan ajatus elävästä maatilasta oli jo Museoviraston arkeologi Anna-Liisa Hirviluodolta lähtöisin. (TYL/spa/148/s:7.) Hirviluoto ehdottikin artikkelissaan vuodelta 1976, että "museoihmisen kannalta olisi toivottavaa, että Kylämäkeen suunniteltaisiin ulkomuseo, jossa ehkä osittain vielä asuttaisiin". Hirviluoto ehdotti myös pihatarhoja ja peltoja viljeltäviksi ja kotieläintarhaa kävijöiden iloksi. Toisaalta hän ehdotti, että vanhoja rakennuksia voitaisiin käyttää alueen asukkaiden hyödyksi mm. kirjastona tai lastentarhana "missä kiireen ja melun rasittamille ihmisille annettaisiin mahdollisuus rentoutua vanhan kylämiljöön ympäristössä". (Hirviluoto 1976, 21.)

Nuoret työryhmän jäsenet keskustelivat Knut Draken kanssa, mitkä olivat hänen odotuksensa suunnitelmalle. Arkkitehtiyltioppilas Reunanen suunnitteli rakennusten kunnostusta ja Ikäheimo ja Hyvönen niille soveltuvia käyttötarkoituksia. (TYKL/spa/148/s:7.) Käyttösuunnitelman esipuheesta käy ilmi, että suunnitelman laadintaa olivat edeltäneet maakuntamuseon tekemä rakennusinventointi vuonna 1981 ja syksyllä 1983 tehty dokumentointi. Dokumentointiin kuuluivat alueen ilmakehu, karttoihin perehtyminen, mittapiirustusten teko, yksityiskohtien kuvaaminen ja tilojen aikaisempien omistajien haastattelu. (Hyvönen & al. 1984, 2.)

Kysyin sekä Knut Drakelta että Markku Ikäheimolta, miten paljon työryhmä teki itsenäistä työtä ja miten paljon Drake ohjaili suunnitelmia. Vastaukset olivat yhteneväisiä siinä, että kummatkin kokivat työryhmän saaneen ideoida vapaasti. Työryhmä ja museonjohtaja koontuivat määrävälein ja suunnittelijat raportoivat suunnitelmistaan suullisesti johtajalle. (TYKL/spa148/s:6, s:7.) Ikäheimo mainitsikin, että oli ideaalinen tilanne päästä niin nuorena suunnittelemaan vapaasti ja esittämään lennokkaitakin ideoita (TYKL/spa/148/s:7). Kunnostus- ja käyttösuunnitelmassa mainitaan Tanskan Roskildessa sijaitseva Lejreniminen kokeellisen arkeologian keskus (Hyvönen & al. 1984, 15). Tekemistäni haastatte- luista käy ilmi, että Knut Drake oli käynyt keskuksessa 1960-luvulla. Hän mainitsi innostu-

neensa siitä ja saaneensa siitä virikkeitä. Myöhemmin Eurooppaan on tullut useitakin erilaisia esihistorian kyliä ja keskuksia, mutta Lejre oli ensimmäinen laatuaan. (TYKL/spa/148/s:6.) Markku Ikäheimo ei vielä tuossa vaiheessa ollut käynyt siellä, vaan tunsu keskuksen sen raporttien kautta. Hän kuitenkin sanoi, että oli lukijoiden kannalta merkityksellistä mainita esikuvia tekstissä. Näin saataisiin parempi käsitys, mitä arkeologisella toiminnalla haettiin. (TYKL/spa/148/s:7.)

Knut Draken mukaan Kylämässä alettiin maakuntamuseon kohteista ensimmäistä kertaa soveltaa uutta suhtautumista vanhoihin rakennuksiin. Kun ennen oli pyritty löytämään jokin aikataso, joka koettiin ideaaliseksi, ja palauttamaan rakennukset siihen, nyt pidettiin tärkeänä, että rakennuksesta näkyy koko sen historia. Tämä tarkoitti sitä, että rakennuksiin myöhemmin aikoina tehdyt muutokset saivat jäädä pääsääntöisesti paikoilleen, kun niitä kunnostettiin museokäyttöön. (Drake 1995, 131.) Kuralan kylän käyttö- ja kunnostussuunnitelmasta kuitenkin käy ilmi, että taloja on palautettu vanhempaan asuun. Nehän olivat jonkin aikaa toimineet kaupungin vuokrataloina, joissa asui perheitä. Suunnitelmassa puhutaan säilyttävästä ja entisöivästä korjauksesta. Säilyttävä korjaustapa on tekstin mukaan ”edullinen sekä antikvaaristen arvojen säilymisen kannalta että kustannuksiltaan”. Hitaasti korjattaessa oli mahdollista ottaa talteen rakennushistoriallista tietoa ja tarvittaessa entisöidä aiempaan aikatasoon osia rakennuksista. 1950-luvun loppupuoliskon hengessä korjauksia ei kuitenkaan haluttu tehdä, koska sen ajan rakennustapa oli perinteitä kunnioittamaton. Niinpä pyrittiin tätä edeltävään aikatasoon. (Hyvönen & al. 1984, 83; TYKL/spa/148/s:8.) Yksi esimerkki aiempaan aikatasoon palautuksesta on Ison-Kohmon leivinuuni. Taloon oli rakennettu pannuhuone uunin paikalle jo 1950-luvulla, mutta se purettiin, koska uunin ajateltiin paremmin palvelevan rakennukselle suunniteltua käyttötarkoitusta. (Kaskinen 2005, 47.)

Käyttösuunnitelma on jaettu kahteen osioon toiminnan osalta, arkeologiseen ja kansatieteelliseen. Ensinnä esitellään arkeologinen toiminta. Tämä osuus on hyvin käytännönläheinen. Kuralassa aiottiin keskittyä kokeelliseen arkeologiaan, joka tässä tapauksessa käsitti kuusi erilaista näkökulmaa esineelliseen kulttuuriin. Nämä olivat raudan valmistus ja metallin käsittely, saven valanta, esihistoriallinen tekniikka, pyyntivälineistökokeilu, viljely sekä aseet ja sodankäynti. Lisäksi aikomuksena oli toteuttaa yliopiston arkeologian kenttätöharjoitteluja alueella. Niiden piti olla yleisölle avoimia. Sekä koulu- että esikouluikäisille oli tarkoitus perustaa lasten muinaisverstas, jossa esihistoria tulisi tutuksi puuhaamalla. Tähän

tarkoitukseen ajateltiin Ison-Rasin navettaa. Lisäksi oli tarkoitus järjestää vuosittainen pukukavalkadi, jossa osa puvuista olisi esihistoriallisia. Tarkoitus oli nivoa arkeologinen toiminta tiiviisti Turun yliopiston arkeologian opetukseen. Kesäisin opiskelijat saattoivat tehdä kokeita ja toimia työnesittelijöinä yleisölle. Saatujen tulosten perusteella olisi mahdollista kirjoittaa opinnäytetöitä seuraavan lukukauden aikana. Yhteydenpitokanavaksi museon ja arkeologian laitoksen välillä tuli opiskelijoiden aineyhdistys Vare ry. (Hyvönen & al. 1984, 19–27.)

Kuralan Kylämäen aluekartta. Vasemmalta ylhäältä oikealle alas: Vähä-Kohmo, Iso-Kohmo, Vähä-Rasi, Iso-Rasi, Iso-Rasin navetta (kokeiluverstas) ja jahtiniitty. Kuva: Hanneleena Hieta 2009.

Kansatieteellinen toiminta on esitelty laajasti suunnitelmassa. Kansatieteelliseen toimintaan katsottiin kuuluvaksi viljely niin pellolla kuin puutarhoissa, karjanhoito, pitoruokatoiminta sekä perinteiset käsityöt. Kylämäen kansatieteellisen toiminnan päämääräksi määriteltiin suunnitelmassa Ilmar Talven (1990, 5) Suomen kansankulttuurin alkulauseen mukaisesti: "opettamaan lapset ja aikuiset tuntemaan kaikki ne tiedot ja taidot, menetelmät ja välineet,

jotka ovat tehneet kansan toimeentulon ja elämän tässä maassa eri aikoina mahdolliseksi, ja arkisen aherruksen lisäksi elämän juhlapuolen, hovit, ilonpidon, leikin ja soiton". (Hyvönen & al. 1984, 28.)

Peltoviljelyssä oli tarkoitus viljellä Hämeentien puoleisia peltoja 1920–1950 -lukujen tyyliin. Sen sijaan mäen toisella puolella ajateltiin esiteltävän sarkajaon aikaista maataloutta. Huomiota piti kiinnittää myös oikeantyyppisiin viljalajikkeisiin ja niiden mukana leviäviin perinteisiin rikkakasveihin. Työvoimaksi näiden vanhojen koepeltojen hoitoon ajateltiin opiskelijoita ja perinneyhdistyksiä. Viljaa oli tarkoitus jalostaa alueelle hankittavalla tuulimyllyllä. Historiallisista lähteistä tiedettiin, että Kylämäellä oli ollut useampikin mylly. Kylämäen pihat ja puutarhat päätettiin kunnostaa. Isosta-Rasista oli tallella vuosisadan alun puutarhasuunnitelma, jota oli tarkoitus noudattaa osittain. Pihoille oli suunnitteilla myös muuta toimintaa, esimerkiksi perinneleikkejä ja musiikkiesityksiä. Pihoille haluttiin myös erityyppisiä keinoja yleisön iloksi. Karjanhoidosta mainitaan alkuperäisrotujen säilytys. Kotieläinten geenitoimikunta oli jättänyt mietintönsä tammikuussa 1984. Ähtärin eläinpuisto ja Korkeasaaren eläintarha olivat siinä yhteydessä ilmaisseet halukkuutensa säilyttää suomalaisia rotuja. Toimintasuunnitelmassa ehdotettiin samanlaista toimintaa myös Kuralaan. Tarkoituksena oli käyttää Ison-Kohmon ja Vähän-Kohmon navettoja. Tarkoituksena oli karjan lisäksi pitää Kuralassa hevosia ja härkiä vanhempaan peltoviljelyyn. Erikoisen mielenkiintoisina aktiviteetteina mainittakoon, että Isoon-Kohmoon oli tarkoitus luoda pitoruokala, jossa olisi tarjolla mm. perinteisiä vuotuisruokia ja itse tehtyä olutta. Vähään-Kohmoon suunniteltiin perinneyötupaa. Siellä olisi kudottu kankaita ja räsymattoja, värjätty kankaita ja lanvoja ja käsitelty villaa ja pellavaa alusta loppuun saakka. Tämä toiminta olisi ollut halukkaalle yleisölle avointa. (Hyvönen & al. 1984, 29–39.)

Kuralan Kylämäkeen oli suunnitelmissa elävän toiminnan lisäksi luoda useampiakin sitä tukevia näyttelyitä. Yhtäältä kaikki toiminta ei ollut käynnissä koko vuoden, mutta kävijät kuitenkin olisivat saaneet siitä käsityksen näyttelyiden kautta. Toisaalta Kylämäen oma historia ansaitsi näyttelynsä. Näyttelyiden teemat olivat seuraavat: Kylämäen tuotteet ja niiden valmistus, maatalo ekologisenä ympäristönä, karjanhoito ennen ja nyt sekä Kylämäen historia kartta-, valokuva- ja asiakirjamateriaalin valossa. (Hyvönen & al. 1984, 39–40.)

Hyvinkin museotoiminnasta poikkeavia käyttötarkoituksia Kylämälle olivat vielä Ison-Rasin suureen navettaan suunniteltu lemmikkieläinnavetta. Sinne oli ajateltu poneja, kaneja

ja jyrksijöitä. Se olisi ollut ekologianäyttelyn yhteydessä, mutta puhtaasti viihteellinen. Kesäisin lapsille olisi ollut luvassa poniratsastusta. Tämä idea tuli esiin tavallaan jo Hirviluodon esityksessä, joskin hän saattoi ajatella hyötyeläimiä kirjoittaessaan kotieläintarhasta. Toinen käyttötarkoitus olisi ollut ratsupoliisien sijoittuminen Kuralaan. (Hyvönen & al. 1984, 40–41.) Turun ratsupoliisi etsi pitkään uusia tiloja, kun sen vanhat tallit siirtyivät pois käytöstä uuden poliisiaseman rakentamisen myötä 1980-luvulla. Lopulta ratsut olivat useampia vuosia Hirvensalon Friskalassa ja siirtyivät Mälikkälän Metsäkylän tallille joulukuussa 1997 (Eskola 1997; von Essen 2003, 115–116). Tätä nykyä poliisiratsut, joita on kaksi, majailevat Turun Artukaisissa.

Käyttösuunnitelmassa otettiin kantaa myös henkilökunnan määrään ja laatuun, vaikka ehdotettiin sen palkkaamista portaittain. Ajatuksena oli, että Kylämäki olisi museoammatillisesti ollut yksi Turun maakuntamuseon osasto, kokeellisen toiminnan osasto. Toisena vaihtoehtona ehdotettiin, että Kuralan Kylämäen ylläpitoa ja kehittämistä varten olisi perustettu kaupungin hallinnosta erillinen säätiö. Säätiön toimintaa ja työntekijöitä ei ole suunnitelmassa eritelty lainkaan, joten on melko todennäköistä, ettei ehdotusta ole pidetty alkuaankaan kovin varteenotettavana. Museoammatilliseksi henkilökunnaksi ehdotettiin kahta tutkijaa, joista toinen olisi amanuenssi ja kylän esimies. Tälle kuuluivat hallinnolliset tehtävät. Toinen tutkija sai tehtäväkseen näyttelysuunnittelun, asiantuntijaopastukset ja kylätutkimuksen. Tilojen ylläpitoon ehdotettiin kolmea vakinaista työntekijää: tilanhoitajaa, kotieläinten hoitajaa ja lemmikkieläintenhoitajaa. Näiden lisäksi kesäkauteen ajateltiin tilapäishenkilökuntaa: työnesittelijöitä, oppaita, lipunmyyjää ja leikinohjaajaa. Tilapäishenkilökunnan enimmäismääräksi arvioitiin kymmenen henkeä. Lisäksi suunnitelmassa huomautettiin, että toimintaan saatetaan tarvita myös vierailuvia asiantuntijoita, joille maksetaan luentopalkkioita sekä matka- ja päivärahoja normaalisti. (Hyvönen & al. 1984, 110–112.)

Kylän oletettiin tuottavan myös tuloja. Eniten niitä ajateltiin tulevan pääsymaksuista. Vuosittaiseksi kävijämääräksi arvioitiin sama kuin Käsityöläismuseossa, eli vuoden 1983 tasolla 125 000 henkeä. Kylän pääsymaksuksi ajateltiin samaa tasoa kuin samanlaisissa kohteissa muualla Pohjoismaissa. Tuolloin se oli 6–7 markkaa hengeltä (vastaa 1,77–2,06 vuoden 2006 euroa). Lisäksi Kylämäen ajateltiin saavan jonkin verran matkamunistojen ja muiden tuotteiden myyntituloja, tilojen käyttökorkvauksia ja vuokratuloja. (Hyvönen & al. 1984, 112–113.) On vaikea arvioida, miten realistisesti tulot oli laskettu pääsylippujen varaan. Meno- ja tuloarviossa on päädytty siihen, että Kylämäki tuottaa täydellisen nollatuloksen

vuodessa. Tämä on todennäköisesti ollut erittäin tärkeää, kun ajatellaan, mikä oli suunnitelman keskeisin kohderyhmä. Suunnitelma luotiin saattamaan kunnallispoliitikot myönteisiksi hankkeelle.

Hankkeen toteutumisaikataulu arvioitiin kaksivaiheiseksi. Ensimmäinen vaihe oli 1984–1987. Tuona aikana oli ennen kaikkea tarkoitus kunnostaa rakennuksia ja ympäristöä käytettävään kuntoon. Toimintaakin oli tarkoitus aloittaa. Siihen kuuluivat seminaari- ja kokoustoiminta, lemmikkieläinnavetta ja lasten muinaisverstas ja pitoruokala. Samaan aikaan palkattu vakinainen museoammatillinen henkilökunta suunnittelisi seuraavan vaiheen. Toisen toteutusvaiheen oli tarkoitus jatkaa vuoteen 1990. Tuolloin rakennuskunnostus oli tarkoitus viimeistellä ja puutarhat ja pellot ottaa käyttöön. Nyt oli aika myös palkata tilapäishenkilökunta ja aloittaa kokeileva tutkimus ja havainnollistaminen. Myös näyttelyt ja järjestelmällinen opastus alkoivat tuossa vaiheessa samoin kuin tutkimusraporttien ja tiedotteiden julkaisutoiminta. (Hyvönen & al. 1984, 114–115.)

Kuten kävi ilmi, kaupunginvaltuusto hyväksyi suunnitelman yksimielisesti jatkosuunnittelun lähtökohdaksi. Kun *Käyttö- ja kunnostussuunnitelma* oli saatu valmiiksi, Turun maakuntamuseo asetti väliaikaisen Kurala-työryhmän. Siihen kuuluivat maakuntamuseon tutkijat Anneli Sorvoja (puheenjohtajana) sekä Arja Hyvönen, Markku Ikäheimo ja Eija Suna. Kesäkuussa 1987 saatiin kaupungin hallinnolta päätös henkilökunnan palkkaamisesta. (Sorvoja 1998, 9.) Kylämäki avattiin yleisölle 13.7.1988. Se avattiin sillä oletuksella, että sen toiminta kehittyä edelleen. (Drake 1995, 135.)

Kylämäkeen palkattiin vakituisesti kolme tutkijaa, Anneli Sorvoja, Markku Ikäheimo ja Annmaj Rönning (tuolloin Forsman) (TYKL/spa/148/s:7). Ensimmäisenä vuotena Kylämässä toimi rakennuskonservaattori Maarit Mannila (TYKL/spa/148/s:8). Hänen jälkeensä mukaan tuli Johanna Viitaharju, muttei vakituisesti palkattuna. Sorvoja ja Viitaharju olivat kansatieteilijöitä, Ikäheimo arkeologi ja Rönning biologi. Henkilökunnassa ei ole juuri tapahtunut muutoksia vuosien varrella. Vuonna 2000 mukaan tuli viides tutkija Matias Aho. Kulttuurihistorioitsija Johanna Kaskisen tekemässä haastattelussa Johanna Viitaharju kertoi, että tutkijoille muotoutuivat nopeasti omat työsarjat ja toiminta-alueet. Sorvoja toimi vastaavana tutkijana, Ikäheimo kokeellisen arkeologian verstaan vastuuhenkilönä, Viitaharju vastasi rakennustutkimuksesta ja kokoelmien kartuttamisesta ja Rönning ympäristöstä, johon sisältyvät niin kasvit kuin eläimet. (Kaskinen 2005, 8.) Anneli Sorvoja siirtyi sairauden

tähden omasta pyynnöstään pois Kuralan vastaavan tutkijan tehtävästä Turun maakuntamuseon dokumentointi- ja tutkimusyksikköön keväällä 2004 (TYKL/spa/148/s:8).

Toimittajien tentissä 13.7.1988 museonjohtaja Knut Drake (oikealla), tutkijat Anneli Sorvoja ja Markku Ikäheimo (kolmas ja ensimmäinen vasemmalta). Turun museokeskus/Pekka Välimäki.

Toiminnan periaatteista

Keskeinen asia Kuralan Kylämäen toteutuksessa oli sen palauttaminen 1950-luvulle. Sekä haastattelemani Knut Drake että Johanna Kaskisen haastattelema Johanna Viitaharju perustelivat vuosikymmenen valintaa sillä, että se oli perinteisen maanviljelyn murroksen vuosikymmen. (TYKL/spa/148/s:6; Kaskinen 2005, 11.) Sen lisäksi Annmaj Rönning mainitsee eräässä artikkelissaan, että 1950-luku valittiin kasvatuksellisista syistä: taannoisesta aikatasosta oli helpompaa kurkottaa kauemmas menneisyyteen. Lisäksi juuri Kuralan Kylämäessä oli mahdollista saada tarkkaa tietoa 1950-luvun toiminnasta säilyneiden päiväkirjamerkintöjen, valokuvien ja haastattelujen kautta. (Rönning 1997, 48.)

On mielenkiintoista, miten 1980-luvun museon kansatieteellinen hanke keskittyi siihen vuosikymmeneen, jonka kuluessa varsinainen akateeminen kansatiede mielsi murroksen tehneen lopun kansankulttuurista ja tutkimukselle merkityksellisen kansankulttuurin olleen jo kerättyinä museoon. Toisaalta 1950-luvulla kannettiin huolta katoavista kylistä, joista vii-

meisiä alettiin tallentaa jälkipolville. Akateemisessa kansatieteessä siis kylien käsitettiin vetävän viimeisiä henkäyksiään 1950-luvulla. Kylätutkimuksen perinteeseen Kylämäen museomishanke nivoutuukin loogisesti. Kylämäen suunnitelmassa mainitaan suoraan, että yhtenä tarkoituksena on tehdä kylätutkimusta (Hyvönen & al 1984, 111). Aiemmin mainitsemani Seurasaarisäätiön kylätutkimushankkeen lisäksi Turun yliopistolla oli mittava monitieteinen kylätutkimushanke 1960–1970 -luvuilla (Tommila & Heervä 1980). Lisäksi vielä eläviä kyliä pyrittiin pitämään elävinä aluepoliittisin toimin. Yksi yliopistollisista hankkeista oli Kylätutkimus 1976 -hanke. Mukana olivat Suomen kunnallisiitto ja Helsingin, Joensuun, Jyväskylän, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistot. Ajatus oli kartoittaa kylien silloista tilannetta ja sen pohjalta luoda yksilöllisiä toimintasuunnitelmia, jotka estäisivät kylien kuihtumisen vahvistamalla hyviä puolia ja ratkomalla ongelmakohtia. Kylätutkimuksesta oli tarkoitus edetä kaupunginosatutkimukseen, jonka tavoitteena oli organisoida yhteiskuntaa pieniksi itseohjautuviksi alueellisiksi yksiköiksi. (Hautamäki 1980, 126–131, 133.) Ajatus kylätutkimuksesta Kuralan toiminnan taustalla heijasteli täten 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun akateemisen tutkimuksen henkeä. Museotoiminnassa maailmalla aluekehitys ja holistinen näkemys kiteytyivät ekomuseoajattelussa, joka yhdisti akateemisia ja hallinnollisia toimenpiteitä yhteisöjen voimallistamiseen (*empowerment*) oman historiatietoisuuden ja yksilöllisen identiteetin kautta. Olen käsitellyt tätä asiaa aiemmassa luvussa.

Kuralan Kylämäen visioksi alkoi vähitellen nousta ekomuseo-ajattelu. Tavoitteena oli nousta ympäröivän kaupungin ja koko Aurajokilaakson ekomuseoksi, jonka tallennuskeskus itse Kylämäki olisi. Ajatus oli, että alueen väestö saisi Kylämäeltä tietoa alueen kulttuurihistoriasta, sekä siitä, miten maatalous on muokannut maisemaa ja millaista talous oli ennen kaupungistumista. Ajatus oli myös, että yleisö itse aktiivisesti osallistuu tiedon keräämiseen ja välittämiseen. Tällä tavalla toimivassa museossa esinekokoelmien kartuttaminen on sivuroolissa ja pääpaino on tutkimukselle perustuvassa tiedon välittämisessä ja opetuksessa. (Viitaharju 2000, 107.)

Anneli Sorvoja on monessakin yhteydessä puhunut Kuralasta kehittymässä kohti ekomuseota. Mielenkiintoista olisikin tietää, oliko ekomuseo alun alkaen Kylämäen suunnitelmissa taustalla. Ekomuseoajatteluhan oli lähtenyt kehittymään 1970-luvulla ja varsinkin 1980-luvulla oli jo tunnettua. Tämä mielessäni en maininnut lainkaan sanaa ekomuseo haastatelllessani Knut Drakea. Hän ei kertaakaan omaehtoisesti tuonut tuota käsitettä esiin vaan puhui ainoastaan elävän historian kylästä. (TYKLSpa/148/s:6.) Myös Markku Ikäheimo oli

sitä mieltä, että Drake ei aluksi ajatellut ekomuseota. (TYKL/spa/148/s:7.) Näin ollen ekomuseoajatus on alkanut kehittyä vasta Kuralan toiminnan jo käynnistyttyä. Nähdäkseni se liittyy erityisesti Kuralan pitkäaikaisen vastaavan tutkijan Anneli Sorvojan museonäkemykseen. Anneli Sorvojan mukaan Knut Drake oli 1980-luvun lopulla, juuri kun Kylämäki oli avattu, puhunut paljon ekomuseokäsitteestä. Knut Drake toimi ICR:ssä (International Committee for Regional Museums) eli ICOM:in aluemuseokomiteassa ja oli patistanut Anneli Sorvojankin komiteaan mukaan jo 1970-luvulla. ICR:ssä toimi myös John Aage Gjestrum, joka oli Norjan johtava ekomuseotutkija. Hän oli yhtä aikaa Knut Draken kanssa ICR-komitean hallituksessa. Gjestrum vieraili Turussa vuonna 1989, jolloin hän esiintyi Varsinais-Suomen museopäivillä aiheenaan ekomuseot. (TYKL/spa/148/s:8.) Samassa yhteydessä hän oli tutustunut Kuralaan ja museon varsinainen sitoutuminen ekomuseoatteeseen mitä todennäköisimmin alkoi tästä.

Kuralan vastaava tutkija Anneli Sorvoja on kirjoittanut, että mahdollisesti ekomuseorintamalla tapahtuu Suomessa jotain tulevaisuudessa, mutta toistaiseksi ainoa, mitä on esitellä, on Kuralan Kylämäki. (Sorvoja 1997, 26.) (Suomessa on todellisuudessa myös yksi ekomuseonimellä toimiva museo, Liehtalanniemi [Melkin 1986; Savolainen 2001].) Hän arvioi Kuralan sijoittuvan ulko- ja ekomuseon välimaastoon, kuitenkin siten, että se muistuttaa enemmän ekomuseota. Sen enemmän ekomuseoajatus toteutuisi, mitä enemmän paikalliset asukkaat olisivat mukana sen toiminnassa. (Sorvoja 1998, 28–29.)

Tekemässäni haastattelussa Sorvojan kanssa kävi ilmi useampiakin osa-alueita, joiden kautta Kuralan Kylämäki olisi voinut kehittyä lähemmäs ekomuseota. Ensimmäinen oli pääsymaksuttomuus. Olisi ollut tärkeätä ylläpitää rajattomuuden ja aidattomuuden tuntua Kylämäessä. Tuohon aikaan pääsymaksusta oli alettu juuri puhua. Museoalueen olisi pitänyt voida toimia kulttuuriympäristön ja asukkaiden ehdoilla. Lisäksi asukkaiden tulisi voida vaikuttaa museon kehittämiseen ja toteuttamiseen. Vastavuoroisesti museon pitäisi voida hyödyntää alueen asukkaiden tietoa ja osaamista. (TYKL/spa/148/s:1; Savolainen 2001, 89.)

Yksi erikoisuus Kuralassa on sen suhde esineisiin. Esineiden oletetaan olevan parhaassa käytössä, kun niiden avulla opitaan käytännössä. Toisin kuin museoissa, joissa esineisiin ei saa koskea, koska niitä pitää varjella jälkipolville, Kuralassa kaikki on kosketeltavissa ja koekeltavissa. Oletettavasti esineet kuluvat ja joskus myös tuhoutuvat. Tässä yhteydessä kuitenkin opetuksellisuus on nähty tärkeämmäksi kuin säilyvyys. Johanna Viitaharju korostaa

sitä, että vaikka kansatieteessä onkin pitkään painotettu esineen käyttökontekstin dokumentointia, se on kuitenkin pintapuolista. Esinettä kuvataan tai videoidaan käytössään. Vielä syvällisemmin siitä voisi silti oppia, jos sitä saisi käyttää. Siten uudet sukupolvet tietäisivät omakohtaisesti, miten esinettä käytetään. Käytännössä vasta opitun taidon myötä perinne oikeasti on siirtynyt eteenpäin. Kuralan toiminnan ollessa vasta lähtökuopissaan vuonna 1989 Anneli Sorvoja ja Knut Drake olivat tutustuneet ICOMin matkalla Alankomaissa käyttökokoelman käsitteeseen. Tämä tarkoitti numeroituja esineitä, jotka kuitenkin oli säilyttämisen sijaan tarkoitettu oikeaan käyttöön, joten oli mahdollista, että ne myös tuhoutuisivat aikanaan. Näin syntyivät Kuralan opetuskokoelmat. (Viitaharju 2000, 104, 107.)

Nimenomaan omalle paikalleen suojeltuna kokonaisuutena Kylämäen keskeinen tarkoitus on ollut välittää kuvaa siitä, miten ihmisen luoma ekosysteemi toimii. Siksi on nähty tärkeäksi rekonstruoida halutun aikataason maatalo, sitä ympäröivä kylämiljö ja viljelymaisema. Kylämäen aloittaessa toimintaansa sen kasvisto ja eläimistö inventoitiin ja tarkoituksena on ollut jatkaa luonnon muutosten tarkkailua säännöllisin väliajoin. Myös vanhojen viljely-, rikka- ja joutomaakasvien säilytys on osa Kylämäen luonnontieteellistä toimintaa. Koska viljelytoiminta ei kuitenkaan ollut päässyt käyntiin suunnitellussa mittakaavassa, peltoviljelykasvien ja -rikkaruohojen tarkkailu ei ole ollut mahdollista. Laidunnuksen vaikutuksista kasveihin on ollut mahdollista saada tietoa. Kylämäki toimii pienenä harvinaisten rotujen geenipankkina, koska siellä pidetään kotieläinten maatiaiskantoja. (Rönning 1997, 47–50, passim.) Vuoden 2000 kehittämissuunnitelmassa pidettiin erityisen tärkeänä, että maataloiminta saataisiin 2000-luvulla käyntiin suunnitellussa mittakaavassa. Tähän sisältyisivät sekä peltojen vuoroviljely että entistä laajempi laidunnus. Lisäksi puutarhat tulisi kunnostaa asiantuntevasti, mikä lisäisi Kylämäen vetovoimaa puutarhaharrastajien näkökulmasta. Toimintasuunnitelmassa Kylämäki aikoi aktivoida ympäristökasvatuksen osalta lähistön päiväkotia ja kouluja hyödyntämään aluetta opetuksessaan. (Liuska 2000, 56–57 < Kuralan Kylämäki – elävän historian kylä. Kehittämissuunnitelma. Turun itäisten kaupunginosien tavoite 2 -ohjelma 2000–2006. Julkaisematon moniste. Turku: Turun maakuntamuseo.)

Kuralan Kylämäki ja suhteet

Vuonna 2001 tehdyssä selvityksessä Kuralan Kylämäen keskeisiksi yhteistyötahoiksi katsottiin Varsinais-Suomen Marttapiiriliitto, 4H ja Turun ja Oulun yliopistojen arkeologian laitokset. Muita yhteistyökumppaneita olivat ammattikorkeakoulut, maa- ja kotitalousnaiset,

maaseutuoppilaitokset sekä maatalousyrittäjät. Lisäksi tutkijoilla oli omia kansainvälisiä kontakteja. Vuonna 2001 Kylämäki oli myös toiminut yhteistyössä Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen kanssa kenttätutkimuskurssin yhteydessä. (Qvick et al. 2002, 9–10.) Seuraavassa tarkastelen Kylämäen suhteita yliopistoihin, marttoihin ja kouluihin sekä kävijöistä lapsiperheisiin ja lähiseudun asukkaisiin.

*Kaarinan muinaispuvun valmistamista 1993. Käsinkeh-
rätyn rihman kertausta värttinällä langaksi. Taustalla
näkyvät esihistoriallisen puvun kankaan kudonnassa
käytetyt pystykangaspuut. Kuva: Turun museokeskus
/Timo Kuokkanen.*

Arkeologi Markku Ikäheimo muisteli haastattelussaan ensimmäisiä toimintavuosia: ”kyl tää nyt lähinnä oli semmoinen paikka, mihin ihmiset sai kävellä vapaasti ja tulla kattoon maalaismaisemaa ja siinä sivussa sit jotain pientä maustetta, et se toiminta sit pikkuhiljaa lisäänty vuosien myötä” (TYKL/spa/148/s:7). Arkeologisen toiminnan yhteydet yliopistoon olivat alkuunsa hyvinkin vilkkaat. Kokeellinen toiminta ei kuulunut suoranaisesti yliopiston tutkintovaatimuksiin, mutta esimerkiksi keramiikkaan liittyviä kursseja pidettiin Kuralassa lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisäsen johdolla. Yhteyksiä hoiti suunnitelmien mukaan aineyhdistys

Vare ry. (TYKL/spa/148/s:5.) Maakuntamuseo julkaisi jo vuonna 1991 monistesarjassaan kokeellisen arkeologian tutkielmia. Kuralassa oli ehditty tehdä jousen ja muinaisreen re-

konstruktio, kokeilla kampakeraamisten astioiden valmistusta, tutkia raudan valmistusta ja rautakautisen sepän työtä. Nämä kaikki olivat yliopiston arkeologian opiskelijoiden ja tutkijoiden projekteja. (Ikäheimo & Kostet [toim.] 1991.) Sitten innostus kokeelliseen arkeologiaan hiipui. Korkeakoski-Väisäsen mukaan verstaan kehittyminen jäi odotuksista

huolimatta puolitiehen. Samoihin aikoihin Turun yliopiston arkeologia suuntautui professori Jussi-Pekka Taavitsaisen johdolla keskiajan arkeologiaan, jolloin opinnäytteitä kokeellisen arkeologian alalta ei enää sallittu. (K. Korkeakoski-Väisänen sähköposti H. Hiedalle 26.3.2009.) Merkittävä kokeellisen arkeologian tulos oli myös Åbo Hemslöjdläraryhdistyksen kanssa toteutettu Kaarinan naisen muinaispuvun rekonstruktio, joka valmistettiin esihistoriallisin menetelmin, mm. pystykangaspuilla kutoen. Valitettavasti tästä ei ole tehty laajempaa julkaisua. (Sorvoja 1998, 16; TYKL/spa/148/s:8.)

Turun Kaarinan Marttayhdistys oli pyytänyt saada viettää vuosikokoustaan 1989 Kylämäessä, koska sen yksi perustajajäsenistä vuodelta 1916 oli ollut kotoisin Iso-Rasista. Samassa yhteydessä martat tarjoutuivat talkooavuksi, mikäli Kylämäessä olisi sellaiseen joskus tarvetta. Anneli Sorvoja ottikin melko pian yhteyttä Varsinais-Suomen Marttapiiriliittoon. Kylämäki ja martat alkoivat tehdä kesästä 1990 alkaen yhteistyötä, joka oli hedelmällistä molemmille osapuolille. Kylämäkeen tarvittiin perinteensiirtäjiä ja martat saivat itselleen tilat, joissa esitellä taitojaan. Ensimmäisinä toimintavuosina ohjelmaan kuului mm. reikäleivän, perunajauhon, perunapuuron ja kehäjuustojen valmistusta, silakoiden halstraamista ja vihannesten ja marjojen säilöntää. Kylämäellä oli ollut todellisuudessakin yhteyksiä Kaarinan marttoihin, koska osa Kylämäen naisista oli ollut innokkaita marttoja. Toimintaa saatettiin perustaa jopa olemassa oleviin asiakirjoihin, Kaarinan marttayhdistyksen pöytäkirjoihin. Martat olivat vastuussa Kylämäen kesän teemapäivistä, jotka suunniteltiin yhteistyössä Anneli Sorvojan kanssa. Ensimmäisenä vuotena työnäytöksiä oli keskiviikkoisin ja lauantaisin, mutta sitten käytännön syistä siirryttiin pitämään niitä vain keskiviikkoisin. Yhteistyö marttojen kanssa oli Johanna Kaskisen haastatteleman Johanna Viitaharjun mukaan Kylämäen toiminnassa ensisijaista. Se sujui loistavasti 1990-luvun loppuun asti. Tuossa vaiheessa marttojen toiminnanjohtaja vaihtui. Uusi toiminnanjohtaja suhtautui kielteisesti menneisyyteen suuntautuneeseen toimintaan ja halusi luotsata marttoja nykyhetken kiinnittyneeksi naisjärjestöksi. Museon vapaaehtoisten joukoista löytyy edelleenkin marttoja, mutta virallista yhteistyötä ei enää ole. (Hartola 1993, 16; Kaskinen 2005, 13–14; Sorvoja *painossa*.)

Johanna Kaskinen on pro gradu -työssään kritisoinut marttojen ratkaisua. Kuitenkin jo vuonna 1999 Anneli Sorvojan kanssa tekemästani haastattelusta kävi ilmi, että martat alkoivat yksinkertaisesti väsyä. Teemapäivien ruoanlaittoon oli ollut helppoa edelleen saada vapaaehtoisia, mutta kaikkeen muuhun toimintaan, kuten tekstiilitöihin, oli vaikea saada teki-
jaita. Vaikka vielä löytyi taitajia, he eivät yksinkertaisesti jaksaneet tulla paikalle työnäytök-

siin. Sorvoja ajattelikin, että olisi ollut tärkeätä, että vanhat martat olisivat voineet siirtää nuoremmalle marttasukupolvelle taitonsa, jota olisi edelleen voitu opettaa eteenpäin yleisölle Kuralassa. (TYKL/spa/148/s:1.) Näin ei siis käynyt. Sorvoja on kuitenkin korostanut, että vaikka martat eivät siirtäneet taitojaan seuraavalle marttasukupolvelle, he onnistuivat siirtämään valtavan määrän tietoa museon työntekijöille, joka sekin oli seuraavaa sukupolvea. Marttatoimintaan liittyi myös sellainen piirre, että Kuralan Kylämäki sai siihen pieni-muotoista yrityssponsorointia: jauhoja ja ryynejä sekä makkara-aineksia useampana vuotena. Lisäksi erityisen laihana vuonna 1991 marttojen saama apuraha Opintotoiminnan Keskusliitolta ja Varsinais-Suomen Marttapiiriiliiton tuki auttoivat laajentamaan aukioloaikaa huomattavasti (kesäkuun puolestavälistä toukokuulle) siitä, mitä se pelkästään maakuntamuseon budjetin avulla olisi ollut. (TYKL/spa/148/s:8; Sorvoja *painossa*.)

Keskiviikon tapahtumapäivä, makkaran valmistus, 8.9.1993. Martat esittelevät onnistuneita makkaroita Iso-Kohmon leivinuunin edessä. Makkara-ainekset oli saatu ensimmäistä kertaa sponsorointina paikalliselta osuusteurastamolta. Kuva: Turun museokeskus /Anneli Sorvoja.

Jo silloin, kun Kylämäkeä oltiin avaamassa kesäksi 1988, tehtiin esitys Hämeen valtatiehen toisella puolella sijaitsevan Ristimäen entisen koulun liittämistä Kuralan Kylämäen museokouluksi. Ajatus oli, että se olisi voinut toimia leirikouluksena, josta oppilaat olisivat voineet käydä Kuralan Kylämäen puolella opintokäynneillä. (Sorvoja 1998, 13, 25.) Ristimäen koulu kuitenkin lopulta myytiin yksityiselle vuonna 1998. Ennen kuin koulutoimi vei

irtaimiston kaatopaikalle, tavaraa sai käydä hakemassa Kylämäen käyttöön ja niin saatiin kalusteet myöhemmin Kuralan Kylämäkeen sisustetulle 1950-luvun koululuokalle. Kuralan Kylämäki on toiminut jo 1990-luvulta yhteistyössä alueen koulujen ja päiväkotien kanssa. Läheisen Hannunniityn koulun kanssa pidettiin mm. ympäristöpäiviä. (TYKL/spa/148/s:8; Sorvoja 1998, 25–28.) Myös arkeologiseen toimintaan tutustumassa kävi tietyistä Turun kouluista vakiintuneesti vuosittain luokkia, ennen kaikkea touko- ja syyskuussa (TYKL/spa/148/s:7).

Vuonna 1998 kirjoitetussa sanomalehtiartikkelissa oli itsestäänselvyys, että Kurala panosti lapsiperheisiin. Kesän ohjelmaa oli suunniteltu juuri lapset mielessä. (Hannula 1998.) Teija Liuska teki maantieteen tutkielmaansa varten kesän 2000 kuluessa kävijäkyselyn, jolle hän sai 212 hyväksyttyä vastauslomaketta. Niiden perusteella kävi ilmi, että Kuralan Kylämäki oli selvästi lapsien ja lapsiperheiden kohde. Toiseksi näkyi, että sen kävijäkunta oli ennen kaikkea paikallista väestöä. (Liuska 2000.) Myös Kylämäessä vuonna 1996 tehty kävijätutkimus ja oman museologian proseminaaritutkielmani yhteydessä kesäkaudella 1999 toteutamani pienimuotoinen kävijäkysely viittasivat siihen, että kävijät olivat ennen kaikkea lapsiperheitä sekä muistojaan verestämään tulleita eläkeläisiä. He olivat myös pääsääntöisesti turkulaisia. (Savolainen 2001, 89.)

Teija Liuskan tutkielmasta käy ilmi, että Kuralan Kylämäen koululaisryhmistä suurin osa oli Turusta ja lähikunnista. Sen lisäksi ryhmiä tuli eniten Lounais-Suomesta ja vain satunnaisia muualta maasta. Muutoin kuin tilausryhmissä Kylämäellä vierailleet olivat aivan voittopuolisesti Turusta, seuraavina tulivat lähikunnat Kaarina, Raisio ja Lieto. Liuskan tutkimustulosten mukaan Kylämäkeen tultiinkin 84 % tapauksissa 20 kilometrin säteellä Kylämäestä. Seurueina vierailleiden 25–44 -vuotiaiden vastaajien joukosta peräti 85 % oli Kylämäessä alle 18-vuotiaiden lasten kanssa. Lapset olivat esiopetus- tai alakouluikäisiä. Toisaalta myös aikuisista koostuneiden seurueiden määrä oli Liuskan mukaan sen verran huomattava, että Kurala ei profiloidu *pelkästään* lapsiperhekohteeksi. Liuskan tekemien tutkimusten mukaan suurin osa kävijöistä oli käynyt Kuralassa aiemminkin, hänen mukaansa Kylämäki on useille kävijöille vakituinen kesän vapaa-ajanviettokohde. (Liuska 2000, 59–69.)

Kylämäkeen saapumisen ensisijaisena tarkoituksena pidettiin kaikkien kävijöiden mielestä ennen kaikkea eläimiä. Ensimmäistä kertaa vierailleilla tarkoituksena saattoi olla myös kokonaisuuteen tutustuminen. Kaupungin omilla asukkailla ja muilla kuin ensimmäistä kertaa

Kylämäkeen tulleilla ulkoilu ja teemapäiviin osallistuminen esiintyi usein vastauksissa. (Liuska 2000, 70.) Omassa kyselyssäni keskeisiksi vierailun syiksi nousivat samoin eläimet, teemapäivät ja kiinnostus 1950-lukuun (Savolainen 2001, 89). Liuskan vastaajat saivat myös merkittävästi reittinsä ja mielenkiinnon kohteensa. Matkailulliset ydinelementit näyttivät niiden valossa muodostuneen eläimistä, Ison-Kohmon päärakennuksesta ja navetasta, Vähän-Rasin kahvilasta ja puodista, kokeiluverstaasta sekä leikkivästä. Liuskan mukaan ydinelementit olivat sisällöllisesti hyvinkin poikkeavia, mikä kertoi kohteen monipuolisuudesta ja erilaisin motiivein liikkeellä olleista kävijöistä. Liuskan mukaan yksi lisäelementti ovat kohteen aikatasot, jotka vielä korostuvat aluetta ympäröivän rakennetun maiseman antaessa sille kontrastin. (Liuska 2000, 74.)

Kylämäkeen oli tarkoitus avata 1990-luvun lopulla paikallisen väestön hyödyksi nk. arkistohuone, jossa olisi ollut esillä Kylämäen historiaa esitteleviä dokumentteja, esimerkiksi asiakirjoja ja valokuvia. Niiden kautta kävijät olisivat saaneet syvällisemmän käsityksen maiseman muutoksesta ja alueen historiasta. Huone oli suunnitteilla toimistona käytettävään Iso-Rasin päärakennukseen ja siitä oli jo kunnostussuunnitelmat valmiina. Museon johtaja kuitenkin henkilökohtaisesti pysäytti suunnitelmien etenemisen. (TYKL/spa/148/s:8.)

Lähiseudun asukkaat ottivat Kuralan omakseen hyvinkin nopeasti. Alueesta tuli paikallisten asukkaiden suosima ulkoilupaikka. Säröjä tähän yleisösuhteeseen tuli, kun museo alkoi kerätä pääsymaksua. Tuolloin paikalliset ihmiset kyselivät huolestuneina, voiko alueelle enää tulla edes kävelemään. (TYKL/spa/148/s:7.) Pääsymaksu Kuralaan aloitettiin vuonna 2000. Tuolloin se oli vapaaehtoinen. Pakolliseksi pääsymaksu tuli vuonna 2002. (Kaskinen 2005, 38; Sorvoja 2003, 130.) Vapaaehtoisen pääsymaksun aikaan oli merkkejä siitä, että ne, jotka olivat maksaneet sen, kokivat ilmaiseksi tulleet asiakkaat kiusallisina. Toisaalta osa kävijöistä vaati maksun poistamista. (Quick et al 2002, 40.) Pääsymaksua vastaan painoi vaakakupissa se, että ekomuseot ovat tyypillisesti kaikille avoimia (Savolainen 2001, 89). Toisaalta 2000-luvun alussa Kylämäki nimenomaan kärsi asiakaspalveluun suuntautuneen vakituisen henkilökunnan puutteesta. Lisääntyneillä tuloilla olisi ollut mahdollista perustella myös lisätyövoiman palkkaaminen (Quick et al. 2002, 45–46). Tulot ovat Kylämällä selvästi kasvaneet pääsymaksun tultua voimaan, samalla kuitenkin kävijämäärät alenivat (Sorvoja 2003, 130). Ratkaisun myötä tietenkin Kylämäki on myös menettänyt monta pitkäaikaista ystävää: esimerkiksi Turun Sanomissa haastateltiin vuonna 2004 kaksilapsista perhettä, jotka olivat aiemmin usein käyneet Kuralassa. He kuvasivat sitä mainioksi henkireiäksi kaupunki-

laislapsille. Pääsymaksun takia Kuralassa käynnit eivät enää perheelle "tulleet mieleenkään". (Lilja 2004.) Taloudellisiin syihin perustuen voisi kuvitella lapsiperheiden lisäksi turkulaisia eläkeläisiä käyneen entistä vähemmän. Iäkkäämpien ihmisten antamat palautteet museon suuntaan vähentyivätkin (Sorvoja 2003, 131). Kuralan sisäänpääsymaksut olivat jo alkupe- räisessä käyttösuunnitelmassa. Ne ovat nykyisellään paljon edullisemmat kuin alueen kau- pallisissa lapsiperhekohteissa, esimerkiksi Liedon ja Naantalin teemapuistoissa, ja suunnil- leen samaa tasoa kuin alueen maatilamatkailussa. Kaupunkilaisille ilmaisesta virkistysalues- ta se kuitenkin muuttui selkeästi käyntikohteeksi, jonne ei voi tulla aivan spontaanisti ja monta kertaa kesässä. Sorvoja onkin huomauttanut, että aiempi vuorovaikutteisuus ja kävi- jöiden spontaani toiminta perinteen siirtämiseksi on muutoksen myötä vähentynyt (Sorvoja 2003, 131).

Resurssien rajallisuudesta

Niukkuutta on ollut tasaisesti kaikki vuodet, ehkä viel sillä tavalla, et se on mennä aina huo- nompaan ja huonompaan suuntaan nää meidän taloudelliset resurssit (TYKL/spa/148/s:7).

Taloudellisen laman vallitessa museo- ja kulttuuriala tuntuvat olevan ensimmäisten karsitta- vien joukossa. Määrärahat riittävät juuri ja juuri siihen, että rakennukset eivät luhistu kasaan. (Hartola 1993, 16.)

Anneli Sorvoja totesi vuonna 2003 yhteenvedonomaisesti, että "hankkeen käynnistyessä valtakunnan ja siten myös Turun taloudellinen tilanne oli varsin hyvä. Perusedellytykset toiminnan käynnistymiselle olivat erinomaiset, mutta edellytykset toiminnan kehittämiseksi ovat vuosikymmenen kuluessa supistumistaan supistuneet." (Sorvoja 2003, 127.) Kuten aiemmista luvuista käy ilmi, julkisen museoalan kituminen on laaja kansainvälinen ilmiö. Lisäksi tähän vaikutti Suomen 1990-luvun alun erityisen syvä lama, joka jatkui edelleen jul- kisella sektorilla vielä vuoden 1996 jälkeenkin.

2000-luvun alussa maakuntamuseon menoista Kylämäen osuus oli noin 2 miljoonaa mark- kaa, mikä oli alle 10 % kokonaismenoista. 90 % budjetista muodostui Kylämäen kiinteistä kuluista. Näihin kuuluivat vuokra-, lämmitys-, sähkö-, vedenkulutus-, henkilöstö-, tietoko- ne-, kopiointi- ja puhelinmenot. Näistä vastasi maakuntamuseo. Tuloja Kylämäki sai pää- symaksuista ja tuotteiden sekä palvelujen myynnistä. Sen muita rahoituskanavia olivat pro- jektirahoitus (EU:n ja kansalliset projektiohjelmat) ja maataloustuet. Projektirahoitusta ei

voida käyttää pysyviin menoihin. Mahdollisia rahoituslähteitä olivat apurahat ja sponsorointi. (Quick et al. 2002, 12.)

Johanna Kaskisen mukaan museon toimintaan liittyy kaksi rajoittavaa tekijää. Ensimmäinen on museon työntekijöiden yksilölliset kokemukset, mieltymykset ja taidot, jotka luonnollisesti vaikuttavat, mihin suuntaan museota kehitetään, vaikka pyrkimyksenä olisikin täysin objektiivinen historian esittely. Toinen ovat taloudelliset resurssit. Ideaalitulanteessa toteutettaisiin erilaisia suunnitelmia, kuin mihin on ollut tyytyminen. Kaskisen pro gradu-tutkielmasta käy ilmi, että museo on jatkuvasti törmännyt taloudellisiin ongelmiin. Kylämäen toiminta vaatisi henkilöresursseja, jotta sen koko potentiaali saataisiin esiin. Se voisi olla auki huomattavasti pidempään vuosittain. Se voisi myös esitellä maatilan toimintaa paljon laajemmin kuin nyt on mahdollista. Tällä hetkellä pellot ovat heinällä ja maatilatoimintaa on vain Isossa-Kohmossa esiteltävät kotityöt ja sen navetassa olevat kotieläimet. Turun kaupungin rahatilanne estää työvoiman palkkaamisen. (Kaskinen 2005, 10.) Lehmät ovat yksityisen omistuksessa, minkä lisäksi alueella on lampaita, kanoja ja kesäisin sikoja. (Kaskinen 2005, 24.) Kylämässä on ollut alusta asti myös seppä. Vuonna 2007 haastatellessani Ikäheimoa hän mainitsi, että meneillään oli jo kolmas yrittäjä. Seppä toimi alkuaan palkallisena työn esittelijänä, sen lisäksi, että hänellä oli oma verstaas. Vuonna 2007 sepälle ei enää maksettu korvausta työnäytöksistä kesäajalta, minkä lisäksi seppä joutui maksamaan kaupungin tilalaitokselle vuokraa toimitiloista. (TYKL/spa/148/s:7.) Tämä tilanne oli omiaan näivettämään elävää toimintaa Kylämässä.

Johanna Kaskinen (2005, 32 js.) on löytänyt useitakin kohtia, joissa Kylämäen historiakuva vääristyy: siellä esitellään vain emännän toimia, palvelusväen ja isännän roolit loistavat pois-aolollaan. Näin Kylämäki ei esittele totuudenmukaista 1950-luvun maaseudun yhteisöä. Kaskisen mukaan "kyse ei kuitenkaan ole siitä, ettei Kylämässä ymmärrettäisi paikan tarjoamia mahdollisuuksia, vaan siitä, että sen toteutumista ei ole saatu vietyä läpi. Ylemmät tahot eivät ole tuntuneet ymmärtävän Kylämäen tärkeyttä." (Kaskinen 2005, 38.) On erityisen yllättävää, että talo elää "ilman isäntää", kun alun perin pidettiin erityisenä etuna, että Kosti Kohmon tarkat päiväkirjamerkinnot talon töistä vuosilta 1945–1955 ovat tallessa (Rönning 1997, 48). Tilanhoitajan työtehtävissä ei kuitenkaan ole spesifisti mainittu alueen isäntänä toimimisesta vaan alueen kunnossapito ja hoito (Hyvönen et al. 1984, 111).

”Ylempi taho” on vaikea tässä yhteydessä määritellä. Sillä saatetaan tarkoittaa museon johtoa tai sitten kaupunginvaltuustoa, kaupunginhallitusta ja sen alaisena toimivaa kulttuurilautakuntaa (Quick et al. 2002, 5, Kuva 1; ks. myös Hartola 1993, 16). Julkisuudessa museotoimenjohtaja on esiintynyt museon puolella ”päättäjä” vastaan. Vuoden 1998 kesäkauden avajaisissa museotoimenjohtaja Juhani Kostet totesi: ”On harmi, että tämä museo on avattava joka vuosi uudestaan”. Hän oli sitä mieltä, että Turun elävän historian kylän pitäisi olla auki ympäri vuoden. Museon budjetti ei kuitenkaan riittänyt siihen. Samassa yhteydessä haastateltu Anneli Sorvoja ei kannattanut ympärivuotista aukioloa, vaan hänelle olisi riittänyt viisikin kuukautta. Sekin oli mahdotonta, koska se olisi edellyttänyt lisää vakituista henkilökuntaa museon palkkalistoille. (Hannula 1998.)

On vaikea arvioida, onko Turun maakuntamuseo (nyk. museokeskus) itse aina ottamassa uhrin roolia tiedotusvälineissä, vai annetaanko huonoille uutisille museotoimenjohtajan kasvot. Turun Sanomat otti huolekseen Kuralan toiminnan jatkumisen jo vuonna 1999, jolloin kaupungin museoissa esiteltiin laajasti ja ansiokkaasti kuolemaa eri näkökulmista. Toimittaja Jamie Nieminen kirjoitti:

Kaikkein lähemmäksi todellista kuolemista on kuitenkin joutumassa Kuralan Kylämäki, jossa jo valmiiksi sijaitsee museon ainoa hautapaikka, esihistoriallinen kalmisto. Ensi kesänä Kylämäessä on tarkoitus liittyä kuolema-temaan mm. valmistamalla ja asettamalla tarjolle vanhan ajan hautajaisruokia. Koska Kylämäen museon aukipitämiseen ei ole toistaiseksi osoitettu riittävästi varoja, saattaa käydä niin, että tämä ainutlaatuinen kohde suljetaan ja Kylämäki saa kattaa pöydän pelkästään omiin hautajaisiinsa. (Nieminen 1999.)

Turun Sanomat uutisoi museotoimen vuosien 2003–2005 toimintasuunnitelman esittelyn kaupungin kulttuurilautakunnalle näin:

Turun maakuntamuseon – valtakunnallisesti tärkeimmän maakunnallisen keskusmuseon – tilanne on rahan puutteen takia täysin kuralla. Esimerkiksi kokoelmien hankintaan käytetyt menot ovat koko maan pienimmät. – – Taloudellisten raamien ahtaudessa myös museoyksiköitten nykyisiä toimintoja joudutaan supistamaan. Museotoimella ei enää ole riittäviä taloudellisia resursseja aukioloaikojen turvaamiseen vaan jo tulevalla kesäkaudella joudutaan kesätyöntekijöiden määrää karsimaan.

– Tämä supistaa käsityöläismuseon ja Kuralan Kylämäen toimintaa entisestään ja vaikuttaa suoraan myös pääsymaksutulojen karttumiseen, sanoi Kostet – – (TS 13.2.2003.)

Syksyllä 2005 nousi suuri kohu Kuralan lehmien saamasta häädöstä. Yleisö kirjoitteli Turun Sanomien yleisönosastoon uudelleen alkaneesta Turun taudista (TS 17.10.2005) ja kannusti karjaa hoitavaa Johanna Penttistä jatkamaan tärkeää työtä alkuperäisrotujen kanssa (TS 4.10.2005). Lopulta kuitenkin lehmät saivat jäädä ja tässä yhteydessä haastateltu museotoi-

menjohtaja toivoi *päättäjien ymmärtävän*, että Kylämäen kaltainen ainutlaatuinen elävä museo vaati myös riittävästi taloudellista tukea pystyäkseen kehittymään. (Nieminen 2005, kurssiivi minun.)

Oli julkisuuskuvassa sitten missä määrin toimittajien dramatisoinnin tarvetta, on melko selvästi nähtävissä, että koko museotoimi, Kuralan Kylämäki sen mukana, oli 2000-luvun alkupuolella joutunut tilanteeseen, jossa sillä ei ollut taloudellisesti liikkumavaraa, eikä liioin keinoja radikaaliin tilanteen muuttamiseen. Museo oli riippuvainen poliittisesta rahanjaosta ja sillä ei ollut "päättäjiin" nähden vaikutusvaltaa. Sanomalehden haastattelussa asioiden valittelu tuskin on oikea kanava "päättäjiin" vaikuttamiseksi. Johanna Kaskisen mukaan Kylämäki on pakotettu tilanteeseen, jossa kaikki on jäänyt puolitiehen (Kaskinen 2005, 85).

Toisaalta kysyin Knut Drakelta hänen käsitystään Kylämäen nykytilanteesta vuonna 2002. Hänen mielestään Kurala oli lunastanut toiveet. Se oli onnistunut seuraamaan alkuperäistä suunnitelmaansa ja lisäksi Draken mukaan uudistukset alkuperäiseen toiminta-ajatukseen olivat olleet ennen kaikkea parempaan päin. Draken johtajuusaikana rahat ja voimavarat olivat kuluneet rakennusten kunnostamiseen ja toiminnan aloittamiseen. Sen sijaan 2000-luvulla museon varsinainen toiminta-aika oli viimein päässyt käyntiin. (TYKL/spa/148/s:6.)

Kurala astuu projektimaailmaan vuonna 2000

Yksi mahdollisuus museoiden ja kulttuuriperinnön edistämiseen, joka on avautunut Suomen EU-jäsenyyden myötä, ovat EU:n tuella toteutettavat hankkeet (Savolainen 2004b, 726, 731). Vuonna 1999 Kuralan Kylämäen tulevaisuuden visiot, strategia ja talousarvio sisällytettiin Itä-Turun tavoite 2 -kehittämissuunnitelmaan, joka oli osa Etelä-Suomen tavoite 2 -ohjelmaa. (ABOA 1999–2000, 147.) Anneli Sorvoja muisteli, että aloite Kuralan liittämiseksi tavoite 2 -ohjelmaan tuli Turun kaupungin yhteiskuntasuhteiden päällikkö Esa Tuomistolta, joka oli käynyt tutustumassa Kuralaan kesällä 1999. Samanaikaisesti maakuntamuseolla oli toiminut työryhmä, joka oli suunnitellut Kuralan Kylämäen kehittämistä. Nämä kaksi tahoa olivat "löytäneet" toisensa. (TYKL/spa/148/s:8.) Turun alueella käynnistettiin Euroopan rakennerahaston Itä-Turun tavoite 2 -ohjelmat vuoden 2000 alussa. Kuralan Kylämäki oli muutaman muun itäturkulaisen vapaa-ajankohteen kanssa yhdessä mukana Elämysten maa -hankkeessa. Sen tavoitteena oli tehostetulla markkinoinnilla saada

kohteisiin lisää kävijöitä ja omaa tulorahoitusta. Perusteena oli alueen oman paikallistalouden, työllisyyden ja sosiaalisten olojen vahvistaminen. Turun kaupungin lisäksi hankkeiden kustannuksiin osallistuivat Varsinais-Suomen Liitto ja EU, kumpikin kolmanneksella kokonaiskustannuksista. (TS 21.12.1999.) Hanketta hallinnoi Turku TouRing ja muina osapuolina olivat mukana Turun kaupungin nuorisoasiankeskus, maakuntamuseo, liikuntavirasto ja kiinteistölaitos sekä Kahvila Pyörremyrsky Ky ja Stadionmarkkinointi Turku Oy. (www 22.) Erityisesti Kuralan Kylämäen osalta hankkeen tavoitteina olivat kävijä- ja käyttäjämäärien lisääminen, tulorahoituksen vahvistaminen, ympäristön ja kulttuurimaiseman entistä parempi suojeleminen, työpaikkojen lisääminen, koululaistoiminnan kehittäminen ja infrastruktuurin parantaminen. Lisäksi haluttiin terävöittää Kylämäen roolia kokeilevan maatalous- ja tutkimustoiminnan keskuksena. (Qvick et al. 2002, 6.)

Elämysten maa -perhematkailuhanke tuotti vuoden 2000 kuluessa kohentamissuunnitelmat Kuralan Kylämäkeä ja Turun Kupittaaanpuistoa varten vuosille 2001–2003. Kylämäen investointisuunnitelma oli käynnissä huhtikuusta 2001 marraskuuhun 2003. (www 23.) Vuoden 2000 lopulla arvioitiin, että Kuralan Kylämäkeä kohennettaisiin seuraavien kolmen vuoden aikana noin kolmen miljoonan markan edestä. Turun kaupungin osuudeksi arvioitiin 60–70 prosentin rahoitusosuutta. Kesäksi 2001 kunnostettiin Vähän-Kohmon päärakennus ja pihapiiri. Taloon sisustettiin koululuokka. Alueen käyttöä tuoteistettiin myös ohjelmien avulla. Lapsille aloitettiin pikkurengin ja -piian kierrokset, joilla tutustuttiin ohjatusti maatalan puuhiin ja eläimiin. Aikuiset saattoivat pestautua heinäkuussa päiväksi Kylämäen töihin, esimerkiksi tekemään heinää. Esihistorialliselle puolelle valmistui metsästysrata, jossa lapset yhdessä aikuisten kanssa voivat kokeilla karhunkaatoa jousipyssyllä. Suunnitteilla oli myös virtuaalinen tietopankki alueen asukkaiden ja koulujen käyttöön. (Lampinen 2000.)

Vuonna 2002 Elämysten maa -hankkeen yhteydessä kunnostettiin Kylämäen opasteet. Tuona vuonna suunniteltiin kävijöille ohjattuja tai itseohjautuvia kierroksia. Elämysten maa -hanke oli tilannut Turun täydennyskoulutuskeskuksen Projektiosaaja-kurssilta Kylämäelle tapahtumamallin, jota testattiin käytännössä. Kurssilaiset testasivat kehittelemänsä tapahtumamallin osallistumalla Isoäidin aikainen joulu -tapahtumaan Kylämäellä. (Ervasti 2002.) Testissä asiakkaita ohjattiin Tuovi-tontun tarkastuskierros -tarinan ja kartan avulla (Qvick et al. 2002, 28). Kesäksi 2002 oli tarjolla myös teemallisia retkipaketteja kuten Päivä mummosta, Kylämäen ABC, Muinaiset metsästäjät ja Portti muistoihin. Retket oli suunnattu niin päiväkotikäisten kuin senioreidenkin tarpeisiin. (Ervasti 2002.) Elämysten maa -hankkeen

yhteydessä valmisteltuja syntymäpäiväpaketteja Kylämäki alkoi markkinoida vuodesta 2004 alkaen. Vuonna 2005 pidettiin 51 kertaa 1950-luvun henkiset maatilasynttärät, joille osallistui 650 lasta. Kesäkauteen rajoittuvia pojille suunnattuja metsästyssynttäreitä pidettiin 20 kertaa, ja niillä osallistujia oli 200. Aikuisille oli koottu vastaavasti polttaripaketteja. (Setälä 2006.)

Kuralan viitat talvella 2009. Kuva: Hanneleena Hieta.

Johanna Kaskisen haastatteleman Johanna Viitaharjun mukaan koululaisille suunnattu ABC-kierros ja alle kouluikäisille tarkoitettu Päivä mummolassa -kierros ovat olleet erittäin suosittuja. Aikuiset kuitenkin mieluummin kiertävät alueella omatoimisesti. Ohjelmien tultua mukaan Kylämäen tarjontaan ajatuksena on ollut eriyttää yleisöpalvelu ulkopuolelta hankitaksi ja samalla Kylämäen museotutkijat vapautuisivat enemmän itse tutkimustyöhön. Johanna Kaskinen pelkää, että Kylämäestä uhkaa kuitenkin tulla näyteltyjen elämyspakettien kulissi. Siksi hän suosittaa Kylämäkeen sellaisia tapahtumia, missä yleisö itse saa vapaasti yhdessä muistella ja keskustella 1950-luvusta passiivisen vastaanottamisen sijaan. (Kaskinen 2005, 30–32.) Kirsi Hänninen on väitöskirjassaan todennut Kuralan ohjelmapaketit itse

asiassa hyvinkin tasapuolisiksi siinä, että niitä on kohdennettu eri ikäryhmille ja siten mahdollisimman laajoille kävijäryhmille. Hänen mukaansa kyseessä on demokratisoitumisen sosiokulttuurinen prosessi, joka tukee museon harjoittamaa ympäristökasvatusta. (Hänninen 2006, 158.) Anneli Sorvoja on arvioinut ohjelmapakettien saaman hyvän vastaanoton johtuneen siitä, että niiden vetäjät ovat osanneet roolinsa oikein. Roolin sisäistämiseen on tarvittu myös tietoa, ei vain pintasilausta. (Sorvoja 2003, 132.)

Elämysten maa -hankkeesta kokonaisuudessaan verkostoanalyysin Turun kauppakorkeakoululle tehnyt Johanna Serén huomauttaa, että hankkeen aikana saatiin molemmissa kohteissa, niin Kuralassa kuin Kupittaaanpuistossakin, rakennukset ja muu infrastruktuuri hyvään kuntoon. Kun hanke loppui, ongelmaksi jäi, riittääkö tulorahoitus ylläpitämään suunniteltua toimintaa. Kehittämisen arvoiseksi asiaksi hän katsoi keskittymisen punaiseen lankaan: perhematkailuun. Tämä säästäisi verkoston voimavaroja. Verkostossa oli huomattavissa jatkuvasti parempaa yhteistyötä, kun suhteet olivat muuttuneet toimijoiden välillä henkilökohtaisiksi. Serénin mukaan sekä Kupittaaanpuisto että Kuralan Kylämäki voivat antaa paljon viihtyisyydellään ja houkuttelevuudellaan, vaikkeivät ne ole Turun alueen varsinaisia vetonauloja. Niillä on oma merkityksensä alueen lapsiperheiden hengähdyspaikkoina ja niitä tulisi kehittää ennen kaikkea siitä näkökulmasta, että ne tuovat jatkuvaa ja luotettavaa palvelua perheille, ei niinkään tiukan markkinataloudellisen voitonpyrkimyksen nimissä. (Serén 2005, 80, 84, 103–105.) Myös osaprojektina toteutetun Tuovi-projektin (2001–2002) tulokset viittasivat siihen suuntaan, että Kuralan Kylämäen markkinoinnissa liittoutuminen muiden vastaavien lapsiperheitä kiinnostavien kohteiden kanssa on parempi ratkaisu kuin sen markkinointi yksinään tai yhdessä toisten museoiden kanssa. (Ovick et al. 2002, 46.)

Kuralan Kylämäen alkuperäisessä toimintasuunnitelmassa suunta oli periaatteessa hyvinkin viihteellinen. Tuolloin ei vielä tunnettu termiä *edutainment*, mutta ajatukset olivat paljolti sen mukaisia. Ajatus oli tuoda alueelle pitoruokala, joka esittelisi perinteistä varsinaissuomalaista ruokaa ja olutta (Hyvönen & al 1984, 38). Voisi kuvitella, että ruokala olisi tuottanut hyvät tulot. Museossa kuitenkin valittiin ruoan näytösluonteinen tekeminen. Isossa-Kohmossa siis tuoksuu aito 1950-luvun kotiruoka, mutta sitä ei ole ajateltu suurten kävijävirtojen syötäväksi. Alueen kahvilatoiminta on ulkoistettu kahvilayrittäjälle. Tässä kohden on menetetty yksi kiinnostava tulonhankintamuoto. Pitoruokalasta jouduttiin luopumaan siksi, että elintarvikelainsäädännön takia ruokalarakennukseen olisi pitänyt tehdä mittavat korjaukset

(TYKL/spa/148/s:8). Samoin alkuperäisessä toimintasuunnitelmassa mainittiin lemmikkieläintarha (Hyvönen & al. 1984, 40), eli paikka, jossa lapset pääsevät läheltä tutustumaan pieniin eläimiin. Tämäkään yleisölle varmaankin mieluinen toiminta ei toteutunut. Koska päämääräksi otettiin 1950-luvun maatilatoiminta, alueelle haluttiin loppujen lopuksi vain maatilatoimintaan kuuluvia eläimiä (TYKL/spa/148/s:8). Kuralassa on "aitoja" 1950-luvun kotieläimiä, jotka ovat suurempia ja vaikeammin lähestyttäviä, vaikka varmaankin aivan yhtä jännittäviä lapsikävijöiden kannalta. Voisikin sanoa, että käyttö- ja kunnostussuunnitelma sisältää monia elementtejä, jotka olisivat olleet potentiaalisesti kohdeyleisöä erityisen viihdyttäviä. Museo kuitenkin päätyi kulkeutumaan astetta "vakavampaan" suuntaan. Alkuperäisessä suunnitelmassa museoon kuului myös sisäänpääsymaksu. Voisi kuvitella, että pieneläintarhan ja pitoruokalan ja monenlaisten yleisötapahtumien, kuten pihaleikkien (Hyvönen & al. 1984, 32, 34, 112) ja muinaispukukavalkadien (ibid., 27), ja näyttelyiden vastineeksi pääsymaksu olisi ollut hyvin ymmärrettävä. Samasta syystä oli mitä ymmärrettävintä, että vielä keskeneräisestä ja rakenteilla olleesta museosta ei voinut pyytää pääsymaksua.

Kurala muodostaa mielenkiintoisen tapauksen, koska sen alkuperäisessä suunnitelmassa on aineksia sellaiseen "markkinahenkisyyteen", joka tuli vasta 1990-luvun kunnallisen rahoituskriisin myötä ajankohtaiseksi museoalalla. Kuitenkin Kuralassa päädyttiin tulkitsemaan "elävän historian kylän" olevan museotoimintaa ja elävöittämiseen ja hauskuutukseen ei varsinaisesti tartuttu ennen kuin astuttaessa 2000-luvulla hankemaailmaan. Tuolloin se tuli ikään kuin uutuuksena ja ulkopuolisten tuottamana. Kuralan vahvuus on kuitenkin ollut koko ajan sama: "kynnys kokea historiallinen elämys on ollut matala – on helppoa assosioitua 1950-luvun tunnelmaan" (Sorvoja 2003, 132).

AJASTA, SUKUPOLVISTA JA AJAN HENGESTÄ

Nostin toisessa luvussa esiin joitain näkökulmia museoihin instituutiona, joita hyödynnän kutakin vuoron perään tapaustutkimuksiini tässä luvussa. Ensimmäiseksi kiinnitin huomiota siihen, että museo on olemassa "teoreettisena käsitteenä", mikä tulee esiin siinä, että kun jossain perustetaan uusi museo, se perustetaan jo olemassa olevan ajatuksellisen mallin mukaisesti ja sitä suunnittelemaan ja toteuttamaan pyritään hankkimaan alan asiantuntijoita. Kyseessä on Bergeriä ja Luckmannia myötäillen ilmiö, jonka mukaan instituutioihin liittyvät teoriat, jotka edellyttävät erikoistunutta tietämistä ja se puolestaan edellyttää asiantuntijoita.

Toiseksi kiinnitin huomiota yksilön mahdollisuuksiin järjestelmässä. Tähän voidaan pureutua moneltakin suunnalta. Tämän tutkimuksen kannalta kuitenkin nostin esiin yksilön toiminnan ajallisen luonteen. Esittelin kaksi erilaista aikaa, kairos ja kronos -ajan. Kairosta määrittää sattuma ja kronosta toistuvuus. Esitin oletuksen, että yksittäiset museoorganisaatiot ja museoinstituutio kulkevat erilaisten kairos- ja kronosaikojen lävitse. Se, minkä tyyppinen toiminta on hedelmällistä, riippuu siitä, onko järjestelmä avoin vai suljettu eli elääkö se kairos- vai kronosaikaa.

Organisaation tai instituution näkökulmasta ajat vaihtelevat järjestelmän avoimuuden tai sulkeutuneisuuden suhteen. Sen sijaan ihmisten näkökulmasta ajassa voidaan puhua sukupolvista. Yhtäältä voidaan ajatella avainkokemuksen mobilisoimia sukupolvia ja niiden valtapyrkimyksiä, jotka saavat aikaiseksi niin kutsutun ajan hengen. Toisaalta voidaan ajatella instituution sisäpuolisia sukupolvia, joista erityisesti otin esiin Sjöberg-Pietarisen museosukupolvet.

Ajan henki ei ole tyhjä sana, kun puhutaan museoista, niiden perustamisesta ja vakiintumisesta. Olen toisessa luvussa kuvaillut kahta ajan henkeä. 1970-lukua leimasi ns. demokratisoitumiskehitys ja pyrkimys poliittiseen aktiivisuuteen. 1990-lukua puolestaan hallitsi markkinataloudellistuminen, julkisen sektorin alasajo ja *managerese*-puhe. Käsittelen tätä asiaa luvun lopussa. Museoinstituution tulevaisuutta voidaan myös tutkia. Kun ajan henki muuttuu, on museonkin muututtava. Ilmeinen kehityksen suunta on ainakin se, että museoammatillaiset tekevät enemmän projektitöitä ja erikoistuvat yleisösuhteisiin ja markkinointiin.

Kun museota perustetaan – instituutioon liittyvät teoriat ja asiantuntijuus

Bergerin ja Luckmannin mukaan sosiaalinen järjestelmä näyttäytyy kahdella tasolla: yhtäältä jatkuvassa interaktiossa mutta toisaalta myös jähmettyneessä, konkreettisessa muodossa. Kivettyntä toimintaa ovat museoiden kohdalla muun muassa sellaiset materiaaliset struktuurit kuin museorakennukset, esinekokoelmat ja esineluettelot. Institutionaalista toimintaa ovat niin ikään museoihin liittyvät roolityypit, esimerkiksi museoiden virat tai työnkuvat. Kun museota perustetaan, syntyy kumpaakin. Seuraavassa erittelen sitä, miten tämän tutkimuksen esimerkkimuseot syntyivät.

Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museon syntymisessä on selkeät viitteet siitä, että museo on kansainvälinen instituutio. Ioánna Papantoníu etsi mielessään jotain toimintamuotoa, joka olisi hyvä väline siihen, mitä hän tovereineen teki. Ensin oli ollut toiveena, että Likion-yhdistys olisi kehkeytynyt tutkimuskeskukseksi, mutta niin ei käynyt. Papantoníun sanoin:

I realized I had to have, it wasn't easy to just have archives or dancing group something like Likeion, I realized, *maybe it ought to be a museum*, and I started having a look at the museums all over the world. I saw the Musée des Arts et Traditions Populaires in Paris, and I thought, that's it, it must be something like that, but it must be more in the field I know very well, which is costume, because my interest has always been costume. (TYKL/spa/148/k:1. Kursiivi minun.)

Papantoníu perusti museon, melkoisen byrokraattisen taistelun jälkeen, kotitaloonsa Náflioon. Hyvin pian ilmeni, että hänellä ei kuitenkaan ollut tarvittavaa asiantuntemusta ylläpitää museota ammattimaisesti:

– – as I visited London, I realized what conservation and protection from light and heat means. I didn't have any idea about it, my prototype was whatever Popi Zora did at the Greek Museum in Plaka – – So we had spotlights of 250 W, which was like the sunlight, you know. So I went to Victoria and Albert Museum, I had my coffee and I had bought some pamphlets from the museum shop and the one said the Danger from Light on Museum Objects and the Danger of Heat on Them. And I telephoned immediately to the museum and I said, turn off the lights and close the museum! And as I came back *I realized I couldn't do it, I had to have a director*. And so we got Stelios Papadopoulos. (TYKL/spa/148/k:1. Kursiivi minun.)

Näin museo sai ammattimaisen johtajan. Museon toiminta-ajatus ammennettiin suoraan ulkomailta, eikä turvauduttu provinsiaaliseen Ateenan kansantaiteen museoon:

And he [Papadopoulos] was the one who really started the thing going properly, *professionally*. He went for some months to Paris, with his wife, he worked with ICOM a lot, getting

guidelines what we should do. So we were again pioneers, in everything that had to do with protection and conservation. (TYKL/spa/148/k:1. Kursiivi minun.)

Yllä olevan perusteella voidaan suoraan todeta, että Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museon ensimmäiset vaiheet toteuttavat Bergerin ja Luckmannin käsitystä siitä, että instituutioon liittyy selkeästi julkituotuja "teorioita", jotka edellyttävät erikoistunutta tietämistä. Tietäminen puolestaan vaatii asiantuntijoita. Tiedon vaaliminen puolestaan antaa aihetta uusille alkuperäistä instituutiota tukeville instituutioille, kuten ICOM. Ioánna Papantoníu halusi nimenomaan ammattimaisen museon, vaikka Kreikassa tuohon asti olisi riittänyt vähäisempikin asiantuntijuus. Mielenkiintoista on, että juuri esineiden konservointinäkökohdat olivat se asiantuntijuuden haara, joka oli niin vieras, että se vakuutti Papantoníun ammattilaisuuden tarpeesta. Esimerkiksi laografisen tietämyksen puute ei häntä enää vuosien kenttätöiden jälkeen vaivannut.

1970-luvulla, jolloin myös Michael Hertzfeldillä oli paljon kriittistä sanottavaa ateenalaisesta yliopistollisesta laografiasta, laografia näyttää olleen yhtäältä perifeerinen toisaalta oikeistokonservatiivinen yliopistoaine, joka ei ollut onnistunut vahvistamaan institutionaalista asemaansa. Akateemisen laografian heikkoudesta kielii se, että Stélios Papadópusin ajatuksissa museon tuli olla kansanelämän tutkimuksen keskus. Hän ruoti kovin sanoin yliopistollista tutkimusta väittäen sitä maaseudun elämää ja materiaalisia prosesseja tuntemattomaksi. Hän ei edes käyttänyt sanaa laografia vaan etnografia puhuessaan materiaalsen kulttuurin tutkimuksesta. Papadópusin ajatukset heijastelivat uutta museologiaa ja ekomuseoajattelua siinä, että museo toimisi paikalliset voimavarat ja akateemisen osaamisen yhdistävänä laboratoriona. Kenttätöiden tulokset piti Papadópusin mukaan nimenomaan tuoda museoon. Tämä ei sinänsä ole yllätys – hän oli tutustunut museologiaan juuri 1970-luvun lopun Ranskassa. Olen edellä kertonut uuden museologian liikkeen synnystä Ranskassa. Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museo ei siis edes alkutaipaleellaan juurikaan kumarrellut yliopistoinstituution ja perinteisen laografian suuntaan.

Ópusztaszerin kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston kansatieteellisen ulkomuseon perustamisen voidaan katsoa seuranneen paljon selvemmin omia kotoisia konventioita. Yhtäältä taustalla oli jo vahvaksi muodostunut lääninmuseolaitos, toisaalta jo aiemmin toteutetut unkarilaiset kansatieteelliset ulkomuseot ja kolmanneksi työssä vaikutti sen tekijöiden akateeminen kansatieteellinen pohjakoulutus. Lisäksi ulkomuseon suunnittelija Antal

Juhász pystyi myös vetoamaan ulkomaisiin esikuviinsa. Koko hanke oli siis sangen tiiviisti asiantuntijoiden käsissä.

Antal Juhász oli opiskellut paikallisessa Szegedin yliopistossa. Szegedin Móra Ferenc -museon kansatieteellisen kokoelman hoitajaksi hän tuli vuonna 1957. Hänen tohtorinväitöskirjansa, joka käsitteli Tisza-joen tarjoamia veteen liittyviä elinkeinoja, valmistui vuonna 1961. Lääninmuseouudistuksen jälkeen hän laati museolle kansatieteellisen keruusuunnitelman. Vuonna 1970 päätettiin poliittisesti, että Ópusztaszeriin perustetaan kansallishistoriallinen muistomerkkipuisto. Hyvin pian sen jälkeen Juhász sai virallisia kanavia myöden tehtäväkseen suunnitella sinne kansatieteellisen, alueen agraariväestön elämäntapaa esittelevän ulkomuseon. Juhászia auttoivat tehtävässä lääninmuseo-organisaation muut kansatieteilijät. Tieteenalojen välinen tehtäväjako oli myös selvä. Ulkoilmamuseokokonaisuuteen kuuluneiden yhteisöllisten rakennusten maalauskoulun ja kunnantalon sisustuksen suunnittelivat lääninmuseon historioitsijat.

Koska Ópusztaszerin kansatieteellinen osa oli alueellisista ulkoilmamuseoista nuorin, Juhász pystyi käymään muissa unkarilaisissa ulkoilmamuseoissa useampaankin otteeseen ja konsultoimaan niiden suunnittelijoita. Vaikka ensimmäisiä kansanrakennuksia olikin Unkarissa museoitu melko spontaanisti, jo 1960-luvulla Kansatieteellinen museo (Budapestissa), Unkarin tiedeakatemia ja sosialistinen työväenpuolue alkoivat keskitetysti valmistella kansallista keskusulkomuseota Budapestin lähelle Szentendreen. Sen myötä kaikkien ulkomuseoiden päämääräksi asetettiin rakennusten esittelyn lisäksi elämäntavan (*életmód*) esittely. Ópusztaszer synnytettiin siis hyvin hallitusti ja vahvojen institutionaalisten rakenteiden sisällä. Luonteenomaista sille, kuten muillekin ulkomuseoille oli, että akateeminen *néprajz* ja museotoiminta toimivat käsi kädessä. Se ei ole yllättävää, koska unkarilaisia museoita luonnehti sosialismin ajalla se, että ne katsottiin sosialistisessa tieteen kolmijaossa juuri soveltavan tutkimuksen laitoksiksi. Tutkimus oli luonnollinen osa museoiden toimenkuvaa.

Kuralan Kylämäen elävän historian kylän perustaminen sijoittuu muodollisuudessa Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museon ja Ópusztaszerin kansatieteellisen ulkomuseon välimaastoon. Sen syntyminen liittyi siinä mielessä sattumaan, että alueeseen kohdistui 1970-luvun alussa kiinteistöspekulaatiota. Ilman sitä alue olisi jäänyt huomiotta ja kenties sitä ei olisi alettu kehittää museoksi. Toiminta kuitenkin ohjautui hyvin nopeasti institutionaaliin kanaviin: Turun kaupungin historiallinen museo/Turun maakuntamuseo ja Mu-

seovirasto toimivat yhdessä alueen suojelemiseksi muinaismuistolakiin vedoten. Prosessissa näkyy, että museoinstituutio ja poliittinen instituutio olivat kilpailutilanteessa, jonka museo-instituutio lakiin vedoten voitti. Poliittisen instituution sisällä museolautakunta kannatti jo vuonna 1978 Kuralan Kylämäen tulevaisuuden suunnittelua, mutta keskushallinto suhtautui asiaan jäyhästi.

Kuralan suojelemisen prosessi alkoi välittömästi tuottaa materiaalisia "muistomerkkejä", jotka voitaisiin lukea Bergerin ja Luckmannin mukaan kivettyneeksi toiminnaksi. Jo ensimmäinen Kuralan Kylämäen suojelua käsitellyt Fibula ry:n järjestämä seminaari tuotti kirjasen (Erämetsä & al. 1976). Perustamisajankohtana museon johtajana toiminut Knut Drake painotti haastattelussaan, miten erityisen tärkeätä oli luoda konkreettinen kunnostus- ja käyttösuunnitelma (Hyvönen & al. 1984) suunnitellun hankkeen tueksi. Sillä oli keskeinen rooli poliittisten päättäjien saattamiseksi hankkeen kannalle.

Et se oli ton kirjan ansiota. Eli kun ihmisille vain puhuu, niin niillä ei ole minkäänlaista kuvaa, mutta kun ne saavat jotain paperia käteen ja karttoja, joista ne ei ehkä ymmärrä niin paljon, mutta kuitenkin se on jotain, niin sit se oli asia selvä. Että se kirja sinänsä, sitä ei toteutettu sellaisenaan, eikä ne samat ihmiset ole saaneet sitä toteuttaa, mutta se että tehtiin jonkunlainen suunnitelma, se oli se pääasia. (TYKL/spa/148/s:6.)

Vaikka Kuralan Kylämäki olikin jo vakiintuneen museon virkamiehistön tuotosta ja kotoisen esikuva löytyi Luostarinmäen käsityöläismuseosta, sillä oli esikuvansa myös ulkomailla. Arkeologisen toiminnan suhteen esikuvana oli Tanskassa sijainnut Lejren arkeologinen keskus, elävän historian toiminnan suhteen taas puolestaan Den Gamle By Århusissa ja Gamla Linköping. (TYKL/spa/148/s:6.) Kylämäen toiminnan ollessa vielä alkuvaiheissaan Anneli Sorvoja ja Knut Drake tutustuivat Alankomaissa käyttökokoelman käsitteeseen, jota alettiin soveltaa Kuralassa. Samoihin aikoihin elävän historian kylä ja sen toiminta kiinnittyi kansainväliseen ekomuseoliikkeeseen John Aage Gjestrumin Turun-vierailun myötä vuonna 1989. John Aage Gjestrum oli Norjan johtava ekomuseotutkija ja hän oli yhtä aikaa Knut Draken kanssa ICOM:in ICR (International Committee for Regional Museums) -komitean hallituksessa. Liittyessään ekomuseoliikkeen ideologiaan Kuralan Kylämäki alkoi ammentaa osittain samasta lähteestä kuin Peloponnesoksen Laografisen Säätiön museo.

Kuralan Kylämäellä oli alkuaan tarkoitus sitoutua yliopistoinstituutioon tutkimuksellisen yhteistyön kautta. Tämä toteutui erityisesti kokeellisen arkeologian saralla, jossa jo alkuvuosina saatiin useita tuloksia. Yliopistolliseen kansatieteeseen tutkimukselliset yhteydet eivät

ole olleet yhtä näkyviä. Useat akateemiset oppinnäytteet ovat kuitenkin osoittaneet Kuralan avoimuutta itseensä kohdistuvaan tutkimukseen.

Yksilö ja järjestelmä – kairos ja kronos

Peloponnesoksen Laografisen Säätiön syntyvaiheita voidaan tulkita Ioánna Papantoníun taisteluna kahta vahvaa instituutiota vastaan. Ensinnäkin hän elämänvalinnoillaan haastoi perinteisen ateenalaisen hienostonaisen oletetun elämänsä. Hän oli halunnut opiskelemaan ulkomaille, mutta hänen vanhempansa lähettivät hänet Englantiin käytännössä hienostorouvia valmistavaan sisäoppilaitokseen. Sieltä tultuaan hän siirtyi nopeasti aviosäätyyn, kuten häneltä oletettiin. Hän kuitenkin aktiivisesti muutti elämänsä suuntaa noin kolmekymmenvuotiaana hankkimalla sekä avioeron että opiskelemalla ammatin. Tähän samaan yhteyteen liittyi Peloponnesoksen Laografisen Säätiön perustaminen. Sen sijaan, että olisi elänyt perimällään varallisuudella, hän säätiöi sen ja hankki eläntonsa työllään. Ioánna Papantoníun elämä on esimerkki yksilön mahdollisuudesta haastaa oletetut roolinsa. On ilmeistä, että yksilön ominaisuudet vaikuttavat siihen, voiko hän näin tehdä.

Vaikka Ioánna Papantoníu pystyi hyödyntämään tilaisuuden aukeamista, kairosta, perustaessaan museonsa, ei tila ollut joka suuntaan täysin avoin. Häntä rajoitti tuolloin vallassa ollut sotilasdiktatuurihallitus. Hän ei pystynyt antamaan säätiölleen juuri sellaista nimeä, minkä oli ajatellut, eikä kiinnittämään sen johtokuntaan juuri niitä henkilöitä, erityisesti vasemmistolaisista Fívos Anojanákista, joita oli ajatellut. Anojanákis oli kuitenkin kannustanut Papantoníuta toimimaan juuri tuona hetkenä odottelematta parempia aikoja.

Stélios Papadópuolosin avulla museo alkoi nopeasti muotoutua järjestellyksi organisaatioksi. Se kohtasi vakaan kehityksen kauden, kun sille rakennettiin kokoelmien hallintajärjestelmä, käsikirjasto, kokoelmien säilytystilat, pysyvä näyttely ja aloitettiin säännöllisesti julkaistu aikakauskirja. Peloponnesoksen Laografisen Säätiö myös liittyi ICOM:iin ja loi suhteet Musée de l'Hommeen ja Musée des Arts et Traditions Populairesiin. Säätiö viritteli useita kansanelämän ja -musiikin tutkimushankkeita. Vaikka Papadópuolos siirtyi pois museon palveluksesta, toiminta oli jo niin vakiintunutta, että Ioánna Papantoníu koki voivansa uudelleen alkaa johtaa museota. Myös kulttuuriministeriö tuli mukaan museon rahoitukseen antamalla noin kymmenen prosenttia museon budjetista. Museon laajeneminen jatkui, ja

vuonna 1986 perustettiin lapsuusajan museo Stathmós. 1980-luvun vakiintumiseen kuuluivat museon pedagogiset ohjelmat.

Museon vakaan kehittymisen kausi sai äkillisen käänteen, kun eri tapahtumaketjut yhdistyivät luoden negatiivisen kairos-hetken. Museon laajennusrakennus ja Stathmós söivät suurimman osan budjetista samanaikaisesti, kun kokoelmien varastointitilojen tekniikka alkoi pettää. Museolla ei yllättäen ollut varaa uusia hälyttimiä ja ilmastointilaitteita. Rahat riittivät vain henkilökunnan palkkoihin, jotka olivat minimitasoa. Osa museon varoista oli korva-merkitty EU:n rahoittamaan kokoelmien tietokoneistamisohjelmaan sen omarahoitusosuu-tena. Juuri samanaikaisesti kulttuuriministeriö päätti lakata rahoittamasta säätiötä. Säätiö velkaantui ja toimenpiteet olivat lähinnä epätoivoisia. Papantoníun äiti kuoli noihin aikoihin ja tämä pystyi sijoittamaan kaikki perimänsä varat velkojen kattamiseen. Hän oli valmis luovuttamaan ja antamaan museon avaimet kulttuuriministeriölle. Koska ministeriössä oli jälleen vaihtunut valta, Papantoníu pääsi tekemisiin henkilökohtaisen tuttavansa Thános Mikrútsikosin kanssa, joka kieltäytyi ottamasta museota ministeriön haltuun, mutta myönsi museolle siihenastiset velat ja tarpeet kattaneen avustuksen. Museo ei oikeastaan kuitenkaan pelastunut vielä näillä toimilla. Itse asiassa ulkopuolisten henkilöiden tarttuminen tilanteeseen museon pelastamiseksi ratkaisi asian. Yhtäältä museon tilaan puuttui eurooppalaisen museoinstituution suuri nimi Kenneth Hudson, joka puhui museon puolesta Lázaros Efrémoglulle, joka on yksi Kreikan vaikutusvaltaisimmista kulttuuripersoonista. Tämän arvovalta ja ennen kaikkea varallisuus nosti museon kurimuksesta. Efrémoglu ja Papantoníu toki tunsivat toisensa entuudestaan. Näin ollen, vaikkei Papantoníu pystynyt omassa kapasiteetissaan pelastamaan museota, hänen verkostonsa pystyi.

Positiiviseen tulokseen päätyneen murroksen jälkeen museon organisaatio oli jälleen uudelleenjärjestelyjen tarpeessa. Sen toimintatapoja piti mukauttaa uuteen historialliseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Erityisesti uudelleenorientoituminen on koskenut rahoitusta ja sen myötä rahoituksen takaavaa toimintaa. Ioánna Papantoníu teki ratkaisun sen suhteen, että nosti yhden museon työntekijöistä, Kanéllos Kanellópulosin johtajaksi. Sen sijaan museon toiminnan uudelleen suuntaamisesta vastasi uusi johtaja. Kanellópulos korosti kahta asiaa: museon roolia yhteisössään ja museon omien varojen hankintaa avustusten sijaan. Uudelleenorientoitunut PLS:n museo ei ole enää sellainen akateeminen etnografinen tutkimuslaitos, mitä Papadópulos suunnitteli, mutta se on omavarainen ja arvostettu toimija yhteisössään. Sillä on myös edelleen vahvat yhteydet ulkomaisiin museokumppaneihin ja

ICOM:iin. Vaikkei museo enää tavoittele tutkimuksellista profiilia, sen osallisuus yhteisönsä tulevaisuuden kehitykseen osoittaa, että se on yhä sitoutunut yhteisömuseoaatteeseen, joka seurasi ekomuseoideologiaa. Lisäksi se on ollut edelläkävijä museonhoidollisissa innovaatioissa Kreikassa, kuten kokoelmien sähköinen hallintaohjelma.

Kuten jo edellä tuli todettua, Ópusztaszerin kansallis-historiallinen muistomerkkipuisto ja siihen osana kuuluva kansatieteellinen ulkomuseo syntyi vahvasti institutionaalisissa puitteissa. Puiston taustoista on kuitenkin tärkeä tietää se, että sen synty ajoittui eräänlaiseen kairos-hetkeen, joka liittyi Unkarin sosialistisen puolueen politiikan lientymiseen. Puiston alue oli ollut merkittävä jo ennen sosialismin aikaa, ja sinne oli suunniteltu muistomerkkejä aiemminkin. Koska sosialismin ensimmäisen puoliskon Unkarissa ei kuitenkaan ollut suotavaa juhlia nationalistisiksi katsottuja perinteitä eikä muistella maan yksityisomistustakaan, alue ei ollut saanut mitään huomiota yli vuosikymmeneen. Vuonna 1957 alueella sallittiin vuotuiset "talonpoikais-työläistapaamiset". Yllättäen vuonna 1970 kuitenkin merkittävä poliittinen ja tieteellinen hahmo Ferenc Erdei pystyi julkisesti ehdottamaan, että paikalle perustettaisiin muistomerkkipuisto valtion perustamisen ja vuoden 1945 maanjaon muistoksi.

Koska Ópusztaszerin kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston suunnittelu tapahtui lääninmuseon puitteissa, siihen oleellisesti liittyi kronos-aika. Kronos-ajassa organisaatiossa korostuvat Hedaan ja Törnroosin mukaan rutiinit, toimijat ja autonomia. Koska järjestelmä on stabiili, organisaatio toimii autonomisesti, siis huolimatta ulkomaailman vaatimuksista, mutta samanaikaisesti yksittäiset toimijat seuraavat rutiineja ja samaistuvat rooleihinsa. Tällaisessa tilanteessa oleellinen kysymys on, salliiko rutiininomainen kronos-aika luovuutta. Kuten jo edellisessä luvussa kirjoitin, ulkomuseon rakentaminen seurasi jo koeteltuja tieteellisiä käytäntöjä. Yksittäisten kansatieteilijöiden rooli kuitenkin näkyi mieltymyksenä tiettyihin rakennusyksilöihin, jotka saatettiin hankkia museoon tarvittaessa vaikka kopioina. Myös rakennusten sisustuksessa lopulta seurattiin enemmän kansatieteilijän mieltymystä ja intuitiota kuin vain kuivaa esineinventaria. Kansatieteilijä on siis ottanut kansanrakentajaa ylemmän roolin siinä, että hän on käyttänyt valtaa valitessaan juuri jonkin tietyn talon edustamaan kokonaista kansanryhmää.

Myös Ópusztaszerissa vakaan kehityksen kausi sai yllättävän käänteen, kun tapahtumaketju, jota lääninmuseo ei mitenkään hallinnut, kulminoitui poliittiseen epäluottamukseen vuosina

1994–1995. Läänimuseo oli kunnostanut koko muistomerkkipuistoa vuoden 1996 Unkarin 1100-vuotisjuhlallisuuksia silmälläpitäen. Rahoitus sen suurimpaan hankkeeseen, Árpád Fesztyn panoraamamaalauksen näytteillepanoon omaan näyttelyhalliin, oli saatu osittain sitä varten perustetulta säätiöltä ja osittain lääninhallinnolta. Kävi ilmi, että Unkarin hallitus ei sisällyttänyt Ópusztaszeria juhlavuoden taloudellisesti tuettavien historiallisten kohteiden joukkoon. Näin ollen lääninhallinto oli vastuussa puiston kunnostamissuunnitelmien taloudesta. Koska ei päästy ratkaisuun siitä, miten puiston talous taataan, läänintason poliittiset päättäjät äänestivät lääninkokouksessa sen puolesta, että puisto irrotetaan läänimuseon yhteydestä. Tuolloinen museonjohtaja Ottó Trogmayer oli kuultavana läänin edustajainkokouksessa. Hän yritti vedota edustajiin, jotta nämä hidastaisivat suunnitelmiaan. Trogmayer uskoi, että panoraamamaalauksen, joka oli saanut paljon julkisuutta, lipputulot olisivat enemmän kuin tarpeeksi kattaneet puiston ylläpitokustannukset. Poliittiset päättäjät eivät kuitenkaan kuunnelleet museonjohtajaa ja muistomerkkipuistosta muodostettiin itsenäinen yleishyödyllinen yhteisö. Rakennuksissa olevat näyttelyt kuitenkin pysyivät edelleen läänimuseon omistuksessa ja hoidossa. Nähdäkseni tämä on hyvä esimerkki siitä, miten kronos-aikaan sopeutunut organisaatio voi olla täysin voimaton kairos-ajan koittaessa. Museonjohtaja ei pystynyt omassa kapasiteetissaan vastustamaan liikkeelle lähtenyt tapahtumaketjua.

Äkillinen kehitys johti siihen, että muistomerkkipuistossa näkyvät materiaaliset todistuskappaleet museotoiminnasta – näyttelyrakennukset ja kansatieteellinen ulkomuseo – ovat tykänään toisen organisaation hallinnoimia, kuin mikä ne alkuaan synnytti. Ensi alkuun kaikki henkilöt vaihdettiin ja yleishyödyllisen yhteisön palveluksessa ei ollut lainkaan museoammattilaisia. Kuten puiston PR-johtaja László G. Szabón – joka ei hänkään ollut museoammattilainen – haastattelusta kävi ilmi, hänet oli palkattu takaisin puistoon jonkin aikaa vallanvaihdoksen jälkeen, koska hänellä oli aiempina vuosina kertynyt kokemusta puiston taustoista, joka puuttui puiston uusilta, nuorilta johtajilta. Äkillinen muutos aikaansai katkeruutta ja vastarintaa niissä museoammattilaisissa, jotka olivat kuluttaneet aikaa ja vaivaa puiston näyttelyiden suunnitteluun. Suhteet normalisoituivat myöhemmin, kun museoammattilaisista ja yliopiston professoreista koottu työryhmä sai sananvaltaa puiston sisällöllisiin asioihin.

Ópusztaszerin kansallis-historiallinen muistomerkkipuisto ei ole enää ulkomuseo sanan varsinaisessa merkityksessä vaan kulttuuri- ja historiasisältöinen vapaa-ajankohde. Sitä eivät sido samanlaiset eettiset vaatimukset historiakuvan realistisuudesta tai akateemisuudesta kuin ammatillisesti hoidettuja museoita. Niinpä sen toiminnassa, jonka oleellinen osa on

kävijämäärien ylläpito, on enemmän viihteellisiä elementtejä kuin museoissa. Kansatieteellisen ulkomuseon rakennuksia hoitavat edelleen samat kansannaiset kuin lääninmuseon aikoina. Rakennusten sisustusta ja kansatieteellistä esineistöä huoltavat edelleen lääninmuseon kansatieteilijät ja konservaatit. Moni asia vaikuttaa kävijän näkökulmasta täysin muuttumattomalta. Todellisuudessa kuitenkin ulkomuseo on materiaallinen todiste aiemmasta toiminnasta, jonka synnyttänyt organisaatio on siirtynyt taka-alalle ja poliitikkojen tahdosta korvattu uudella ja eri päämääriin pyrkivällä organisaatiolla.

Kuten jo edellä kirjoitin, Kuralan Kylämäen museoimiseen liittyi kairos-hetki, jota ilman Kylämäki olisi saattanut jäädä ilman huomiota. Hyvin nopeasti Kylämäki otettiin kahden organisaation: Turun kaupunginmuseon ja Museoviraston huomaan. Juuri tässä kohden voidaan huomata, että vaikka asiaan puuttuminen oli institutionaalista eli virasto- ja lainsäädäntölähtöistä, toimijoina olivat vahvat yksilöt omissa asemissaan. Erityisesti voidaan mainita arkeologi Anna-Liisa Hirviluoto, joka yhtä aikaa henkilökohtaisesta kiinnostuksestaan Kuralan Kylämäkeen että Museoviraston tutkijan ominaisuudessa onnistui laittamaan liikkeelle niin arkeologian opiskelijoiden ainejärjestö Fibulan, joka järjesti kylän tulevaisuudesta seminaarin, kuin kylän alueen suojeluprosessinkin. Samoin tästä eteenpäin vuonna 1973 Turun kaupunginmuseon johtajaksi tulleella Knut Drakella oli vahva rooli Kuralan Kylämäen tulevaisuuden suunnittelussa.

Koska Kuralan Kylämäkeä pääosin toteutettiin suljetussa organisaatiossa, sitä luonnehtii ennen kaikkea kronos-aika. Voidaan havaita, että kronos-ajassa yksittäisten museoammattilaisten käyttämä valta ja vapaudet ovat hyvin samantyyppisiä kuin Ópusztaszerin ulkomuseota rakennettaessa. Alkuperäisen suunnittelutyöryhmän henkilökohtaisten ratkaisujen lisäksi museoaluetta on rakennettu ja kehitetty toisaalta omien mieltymysten ja toisaalta materiaalien resurssien puitteissa. Kaikkea toivottua ei ole voitu toteuttaa – toisaalta, kuten Johanna Kaskisen pro gradu -tutkimuksesta kävi ilmi, museon työntekijöiden omat mieltymykset, kokemukset ja taidot ovat vaikuttaneet lopputulokseen. On myös mielenkiintoista havaita, että vaikka pääsääntöisesti kronos-aikaan liittyy organisaation pyrkimys kasvattaa ja vakiinnuttaa itseään, Iso-Rasin toimistorakennukseen suunnitellun, alueen väestöä palvelemaan tarkoitetun arkistohuoneen toteuttamisen pysäytti maakuntamuseon johtaja omatoimisesti. Organisaatio voi siis säädellä itseään kasvun kannalta myös negatiiviseen suuntaan. Olen pääasiassa kiinnittänyt huomiota yksilöihin, jotka ovat kehittäneet ja rakentaneet museoita, mutta yksilöillä on myös valtaa pysäyttää kehitys.

Kuralan Kylämäen elävän historian kylän kehitystä luonnehtii hyvin vahvasti tämä yllä mainittu organisaation sisäinen taipumus jarruttaa kasvua. Olen aiemmin tässä tutkimuksessa selvittänyt niitä syitä, miksi museoala eli taloudellisessa niukkuudessa koko 1990-luvun, vaikka lama olikin jo vuosikymmenen puolivälissä teoreettisesti ohitse. On oleellista huomata, että kronos-ajassa kehittynyt organisaatio ja sen sisällä toimivat yksilöt ovat kohtalaisen hampaattomia kehittämään minkäänlaisia ratkaisuja ulkopuolisten paineiden puristuksessa, kuten esimerkiksi kuntatalouden niukkuus ja uudenlainen tulosajattelu. Siksi onkin positiivista, että Kurala saattoi rohkeasti astua hankemaailmaan 2000-luvun alussa, koska se oli kairos-aikaan sitoutunut teko.

Kairos-organisaatiota luonnehtivat ulkopuolisista toimijoista riippuvuus ja verkostot. Kairos-ajassa kaikki on liikkeessä. Kairos-organisaation hyvä ja onnistunut johtaja näkee yhtäältä mahdollisuuksia ja ottaa niistä vaarin ja toisaalta on silkan onnekas eli osaa toimia ajoitukseksi oikein, kun tapahtumaketjut kohtaavat optimaalisesti. Kuralan liittyminen Elämysten maa -hankkeeseen tuli elävän historian kylän henkilökunnan näkökulmasta juuri oikeaan aikaan. Hankkeen avulla pystyttiin viimein toteuttamaan niitä suunnitelmia, joita oli jo aiempina vuosina tehty, mutta joihin ei yllä mainitsemani jarruttelevan toimintatavan takia ollut saatu organisaation sisältä lainkaan resursseja. Koska Kylämäen alkuperäinen toiminta-ajatuskin oli verkostoitunut – tarkoituksena oli saada laajasti mukaan alueen oppilaitoksia, kouluja, lastentarhoja, asukkaita ja harrastusjärjestöjä – ja muoto jatkuvasti kehittyvä, voidaan kysyä, olisiko sille sopivin johtamistapa alkuaankin kuulunut avoimeen kairos-aikaan. Oliko Kuralalle mahdollisesti erityisen haitallista tulla sitoutetuksi kronos-aikaa toteuttavaan suljettuun ja stabiiliin organisaatioon? Tämä kysymys jäänee ilman vastausta.

Elämysten maa -hankkeen avulla Kuralan Kylämäki sai toteutetuksi useita jo aiemmin toivottuja parannuksia erityisesti yleisöpalvelun saralla. Rakennuksia ja yleisöopasteita kunnostettiin, erilaisia yleisökierroksia suunniteltiin ja niiden toiminta aloitettiin, yhteen rakennukseen valmistui koululuokka koululaisryhmiä palvelemaan. Kylämäki aloitti myös syntymäpäiväpakettien tarjoamisen. Hankkeen toteutumista arvioinut Johanna Serén arvioi, että vaikka Kurala ei ole mikään Turun alueen varsinainen vetonaula, sillä on merkityksensä lapsiperheiden hengähdyspaikkana ja sitä tulisi kehittää jatkuvana ja luotettavana palveluna perheille. Tiukka voitontavoittelu ei tulisi olla sen päätavoite. Tulevaisuuden ongelma saattaa olla, riittääkö tulo-rahoitus ylläpitämään suunnitellun toiminnan. Kuralan Kylämässä

näky aivan sama kehitys kuin Peloponnesoksen Laografisen Säätiön ja Ópusztaszerin tapauksissa. Mukautunut museo painottaa yleisöpalvelua ja kävijöiden viihtyvyyttä. Julkisen rahoituksen sijaan turva saadaan kumppanuuksista, sponsoroinnista ja omasta tuloksellisuudesta. Esimerkeistä voidaan nähdä, että tämä voidaan toteuttaa hyvin eri tavoin ja erilaisista organisatorisista lähtökohdista. Jos organisaation ainoaksi päämääräksi nousee tulojen ylläpito kuten Ópusztaszerissa, sisältö ei enää vastaa sellaista laatua, mitä museoilta on totuttu odottamaan. Peloponnesoksen Laografinen Säätiö ja Kuralan Kylämäki ovat tässä suhteessa onnistuneet paljon paremmin museoammattillisina organisaatioina.

Sukupolvet

Esittelin tutkimukseni toisessa luvussa Sjöberg-Pietarisen kolme museosukupolvea: keräilijät, hallinnoitsijat ja välittäjät. Keräilijät ovat museoita perustaneita näkyviä persoonallisuuksia, hallinnoitsijat heidän työnsä jatkajia ja välittäjät ajallisesti ja ajatuksellisesti heistä etäämmällä olevia museoammattilaisia. Toisaalta Drake on luonnostellut neljä yhteiskunnallista museosukupolvea: arvokkaat herrat, sivistyneistöön kuuluneet museotyöntekijät, yhteiskunnalliselta taustaltaan vaihtelevat museoalan ammattilaiset ja kansainväliset tiedonvälittäjät.

Peloponnesoksen Laografisen Säätiön tilanne on siitä erikoinen, että museon perustaja Ioánna Papantoníu on edelleen ollut aktiivisesti mukana museon toiminnassa, vaikka museolla onkin ammattijohtaja ja ammatilliset työntekijät. PLS:ssä onkin tilanne, jossa keräilijä ja hallinnoitsijat toimivat yhdessä museon hyväksi. Se, että hallinnoitsijat arvostavat keräilijää ja odottavat hänen panostaan näkyy heidän kommenteissaan. Kanéllós Kanellópulos sanoi, että museon työntekijöitä motivoi hyvin läheinen Ioánna Papantoníun alkuperäisen haaveen tuntemus. Pópi Kalkúnu puolestaan arveli, että koska Papantoníu tulee teatterimaailmasta, hänen ideansa pystyivät jatkuvasti uudistamaan museota. Vastavuoroisesti Papantoníun suhtautuminen museon työntekijöihin oli huolehtivaa, hän katsoi olevansa vastuussa museosta ja siellä työskentelevistä, koska hän loi museon omasta vapaasta tahdostaan.

Ópusztaszerin kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston kansatieteellinen ulkomuseo syntyi puolestaan hyvin selkeästi välittäjä-sukupolven käsissä. Ópusztaszeriin liittyvä näkyvä perustajapersoonallisuus on kuitenkin olemassa, Ferenc Erdei. Hän ei ollut kansatieteilijä

vaan sosiologi, eikä hänen ensisijainen tavoitteensa ollut luoda kansatieteellistä ulkomuseota vaan paikka Unkarin valtion historian juhlistamiselle. Kuten Solveig Sjöberg-Pietarinen on todennut, välittäjä-sukupolven viesti perustuu teoreettiseen tietoon ja se korostaa tietoa ja museon yleisösuhdetta. Juuri näin Ópusztaszerin kansatieteellinen ulkomuseo rakennettiin, kuten edellisestä luvusta kävi ilmi. Ulkomuseo on edelleen välittäjien käsissä, mitä tulee sen vuotuisen esinehuoltoon ja kokoelmien hallintaan, jotka tehdään museologisella ammattitaidolla.

Samoin kuin Ópusztaszer, Kuralan Kylämäki on synnytetty "emämuseon" ollessa jo välittäjä-sukupolven käsissä. Siihen liittyvät näkyvät perustajapersoonallisuudet olivat kuitenkin arkeologi Hirviluoto ja museonjohtaja Drake. He tekivät taktisesti juuri oikeita asioita vakuuttaakseen ympäröivän yhteisön, erityisesti poliittiset päättäjät, siitä, että alueelle on perustettava museo. Oli myös Draken ulkomaisten vaikutteiden ansiota, että museota alettiin kehittää tavanomaisesta suomalaisesta ulkomuseosta poikkeavaan ja toiminnalliseen suuntaan. Kuralan Kylämässä välitetty tieto on ollut kahdenlaista. Yhtäältä laajojen harrastajapiirien kautta saatiin ensikäden tietoa vanhoista menetelmistä niin tutkijoille kuin kävijöillekin, toisaalta tieto ja suhtautuminen sen välittämiseen ovat olleet välittäjä-sukupolvelle tyypillisesti teoreettisesti painottunutta.

On vielä syytä luoda katse mannheimilaisiin mobilisointineisiin sukupolviin, eli sukupolviin, jotka ovat avainkokemuksen innoittamina organisoituneet edistämään hyväksi koettua tavoitetta ja elämäntapaa. Sukupolvissa on fraktioita, jotka kiinnittyvät jo olemassa oleviin aatevirtauksiin. Ajan hengen vaihtuminen tarkoittaa sitä, että syvät yhteiskunnalliset rakennemuutokset heijastuvat poliittisia traditioita kantavien fraktioiden voimasuhteisiin – ajan henki on tietyn fraktion hegemoniaa.

On helppoa nähdä uuden museologian ja ekomuseoliikkeen liittyminen ajan henkeen. Ne olivat nuoremman museologisukupolven taistelua konservatiivisen museolaitoksen demokratisoimiseksi. Nuori museologisukupolvi ranskankielisessä Kanadassa ja Ranskassa liittyi siten vasemmistolaiseen aatevirtaukseen ja loi siitä oman versionsa. Liikkeeseen kuului olennaisena osana myös solidaarisuus kehittyviä maita kohtaan. Ei ole kummallista, että liike sai vastakaikua sosiaalidemokraattisessa Pohjolassa. Ruotsissa ekomuseoliikkeen taustalla oli yhtäältä työväen historialiike ja toisaalta museolaitoksen omaehtoinen demokratisoituspyrkimys, joka ilmeni Riksställningar-toiminnassa. Uuden museologian ja ekomu-

seoliikkeen voisikin katsoa yleisesti ottaen olleen vasemmistolaiseen aatesuuntaukseen liittynyttä museoteoriaa ja -käytäntöä. Erityisen luonteenomaista sille niin Ranskassa kuin Pohjoismaissakin oli se, että se oli yhtä aikaa julkisesti resurssoitua mutta sen tavoitteena oli aktivoida yksittäisiä kansalaisia ja yhteisöjä toimimaan itse.

On mielenkiintoista, että Liehtalanniemen tilaa ja Kuralan Kylämäkeä lukuun ottamatta ekomuseoliike ei ehtinyt saada vastakaikua Suomessa. Mahdollisesti tämä kielii suomalaisen museolaitoksen itseriittoisuudesta tai siitä, ettei Suomessa ole ollut museotalalla vasemmistolaista hegemoniaa toisin kuin läntisessä naapurissamme. Peloponnesoksen Laografisen Säätiön sitoutuminen yhteismuseoliikkeeseen on erikoista siinä mielessä, että mukaan ei aluksi tullut julkista rahoittajaa. Toisaalta on aivan itsestään selvää, että PLS:n museota oli toteuttamassa ja Ioánna Papantoníun lähipiiriin kuului vasemmistolaisia kuten Fivos Anojanákis ja radikaaleja uudistajia kuten Stélios Papadópuos. Ópusztaszerin kansallis-historiallinen muistomerkkipuisto luotiin sosialismin aikana. Varsinaisesta eri fraktioiden voimasuhteiden taistelusta ei oikeastaan voida puhua, kun sosialismi oli virallisessa keskustelussa tukahduttanut oppositionsa. Sosialismin toisen puoliskon, eli ns. Kádárin kauden museoteoriassa kuitenkin toistuivat monet ekomuseoliikkeelle luonteenomaiset piirteet, ei kaikkein vähiten se, että viranomainen antaa rahoituksen ja resurssit kansalaisten vapaa-ajan toiminnalle.

On aivan itsestään selvää, että elämme nyt suuren murroksen jälkeistä aikaa. Kaikkiällä länsimaissa hyvinvointivaltioista on tullut kilpailukyky-yhteiskuntia. Kilpailua korostanut ajattelu- ja puhetapa eli jo 1980-luvulla ns. suunnittelutaloudellisen diskurssin marginaalissa (Heiskala 2006a, 24.) 1990-luvulla toteutettuja muutoksia kuvataan yleensä "sosiaalisiksi innovaatioiksi". Risto Heiskalan mukaan kuitenkin pelkistä innovaatioista puhuminen estää sen näkemistä, että muutosten seurauksena on häviäjiä ja voittajia. Jos ajatellaan vallan ja hyvinvoinnin jakautumista, 1990-luvun kuluessa Suomessa yrityksiä meni turhaan konkurssiin, alueelliset erot jyrkkeneivät ja n. 10 % työvoimasta oli edelleen työttöminä vuonna 2000. Myös rikkaat rikastuvat nopeammin, koska omaisuustulot ovat kasvaneet voimakkaasti, sosiaaliturvan ja verotuksen uudelleenjakava vaikutus on pienentynyt ja verotus on kevennyt. Heiskalan mukaan 1990-luvun murros muutti hegemonista mallia. Ne, joilla on pääomaa, ovat voittaneet, mutta köyhät kunnat ja pitkäaikaistyöttömät ovat auttamatta hävinneet. (Heiskala 2006b, 209–212.) Kysymys kuuluu: mukautuuko museoinstituutio nyt hegemonisessa asemassa olevaan kilpailukyky-puheeseen ja uuteen julkishallintoon vai liittyykö museoinstituution sisältä ryhmiä, jotka haluavat muuttaa nykyistä ajan henkeä?

Mitä sitten?

Julkinen sektori kehittyi kaikissa OECD-maissa toisen maailmansodan jälkeisen hyvän kehän aikana hyvinvointivaltioksi. Julkinen kuluttaminen lisäsi bruttokansantuotetta, joten se oli hyvä asia. Taloudellinen kasvu hidastui vuosien 1973 ja 1979 öljykriisien myötä. Kyse ei kuitenkaan ollut pelkästään energian hinnasta. Julkista kulutusta ei ollut mahdollista loputtomasti paisuttaa taloudellisen kasvun aikaansaamiseksi. Näin eri OECD-maissa tehtiin 1980-luvulla ratkaisuja, joilla vähennettiin valtion kuluja. Ratkaisut liittyivät valtion harjoittamaan pääomien säätelyn vähentämiseen ja talouden globalisoitumiseen. Kansallisen säätelyn ja hyvinvoinnin sijaan valtio alkoi keskittyä taloudelliseen kilpailukykyyn, jota tietenkin edelleen pystyttiin aikaansaamaan esimerkiksi edistämällä väestön koulutusta ja hyvinvointia. (Heiskala 2006a, 17–23.) Tämän valossa on tärkeää ymmärtää, että pelkästään neoliberalismia tms. kritisoimalla ei saada vanhaa hyvinvointivaltion aikaa takaisin. Tehdyt poliittiset ratkaisut ja niihin liittyvät muutokset ovat peruuttamattomia. Mikäli museo muiden instituutioiden ohella haluaa menestyä *edelleen julkisesti rahoitettuna*, sen pitäisi painottaa sellaisia asioita, joita sillä on tarjota oman valtionsa kilpailukykyyn vahvistamiseksi. Tällaisia asioita voisivat olla väestön koulutustasoa tukevat toimet ja sellaiset palvelut, joilla tuetaan jonkin alueen houkuttelevuutta sijoituskohteena. Viihtyisyys on yksi paikkakunnan vetovoimaisuutta lisäävä houkutin, jolla voidaan kilpailla yritysten sijoittumisessa juuri tietyille paikkakunnalle toisen sijaan. Mikäli museo löytää *muita rahoitustapoja* kuin julkinen raha, se voi tietenkin halutessaan kehittyä millaiseksi hyvänsä.

Esimerkkimuseoistani Kuralan Kylämaellä on mahdollisuudet antaa panoksensa niin väestön koulutustason korottamiseen oppilaitosyhteistyön kautta kuin alueen viihtyisyyteen lapsiperheiden ja koulujen tukemisen kautta. Siinä mielessä sen julkinen tukeminen pitäisi nähdä koko alueen etuna eikä jonkinlaisena museokeskuksen hoiviin pudonneena riippakivenä. Pelkkä aukioloaikojen lyhyden julkisuudessa ääneen valittelu ei tee oikeutta museon potentiaalille. Peloponnesoksen Laografinen Säätiö ja sen museo ovat altruistisista syistä myös valinneet toimintalinjakseen oman paikkakunnan viihtyisyyden lisäämisen ja kestäväen kehityksen. PLS ei ole tässä toiminut niinkään pakon sanelemana, mutta samalla se on saanut paikallisviranomaisista hyvän yhteistyökumppanin, koska myös kunnan ja prefektuurin intresseissä on lisätä paikallista houkuttelevuutta ja sitä kautta kilpailukykyä. Ópusztaszerin kansallis-historiallinen muistomerkkipuisto ei ole julkisesta rahoituksesta riippuvainen. Sen toimintamallin takia se kuitenkin keskittyy lähes pelkästään rahoituksensa ja toimintansa

säilyttämiseen. Kysymys kuuluu, pystyykö se jatkuvasti hankkimaan uusia rahoittajia ja uusia muistomerkkejä vetonauloikseen. Kuten kävi ilmi, puiston rahoittajat ovat edelleen julkisyhteisöjä enemmän kuin yksityisen sektorin yrityksiä. Mikäli toiminta ei ole kestäväällä pohjalla, saattaa olla, että tulevaisuudessa yleishyödyllinen yhteisö täytyy purkaa ja harkita jotain muuta toimintamallia. Koska, toisin kuin Kurala ja PLS, Ópusztaszer ei ole kaupunkialueella, se ei luontevasti löydä kumppanikseen paikallisviranomaista.

Tällä hetkellä näyttää siltä, että hyvinvointivaltion marginaalissa odotellut uusliberalistinen puhetapa on valloittanut koko yhteiskunnan. Pärjätäkseen museoiden ja erityisesti niiden johtajien tulisi oppia puhumaan uuden julkishallinnon manageresea. Sitä ei kuitenkaan kannata puhua miten sattuu. *Museot vaikuttajina, tarve- ja tavoitekartoitus* (Karvonen & al. 2007) erittelee hyödylliset avaimet museon merkittävyyden arviointiin ja sen kommunikointiin poliittisille päättäjille. Se, että museoiden täytyy perustella merkittävyyttään, ei ole kuitenkaan uusi ilmiö. Solveig Sjöberg-Pietarisen museoiden ensimmäinen sukupolvi teki aivan samaa. Voitaisiinkin sanoa, että hyvinvointivaltion aikaan toisen maailmansodan lopusta 1980-luvulle on ajoittunut jakso, jolloin poikkeuksellisesti museoiden enemmistön *ei* tarvinnut perustella merkittävyyttään. Samalla kun institutionaalinen stabiliteetti on horjunut, museoiden organisaatioissa menestyvä johtajuus on myös muuttunut. Museoiden tulee etsiä sopivat liittolaisensa ja verkostoitua. Bergeriä ja Luckmannia mukaillen, museoinstituutio – sen ”teoria” ja ammattilaisuus – on sen haasteen edessä, että sen pitää perustella ja legitimoida olemassaolonsa yhtäältä uudelle sukupolvelle ja toisaalta uudelle valtaa käyttävälle luokalle.

Kalle Kallio (2007, 117) on kirjoittanut, että poliittiset murrokset voivat viedä jatkuvuutta korostavan museoinstituution historian tuomiolle. Tässä kohden onkin vielä syytä kiinnittää huomiota siihen, miten liian paljon ajan hengen kanssa sopusoinnussa oleva tapa kirjoittaa ja perustella omaa olemassaoloa voi olla vaarallista. Juuri tällaiseen on myöhemmin kiinnitetty huomiota: Derek Fewster on voinut kritisoida esihistorian sotaisaa ihannointia ja William Wilson Kalevalan todellisen luonteen pimittämistä Suomessa, Michael Sozan kansatieteilijöiden unkarilaistamispolitiikkapuheita Unkarissa ja Michael Herzfeld Nikólaos Politisin *megáli idéaa* tukevia tutkimuksia Kreikassa. Myös uuden museologian joissain kirjoituksissa maistuu vahva sosialistinen jargon. Juuri eniten yleisöä koskiskelevat ja omana aikanaan ”napakymppiin” osuneet kirjoitukset ovat niitä, jotka mahdollisesti vahingoittavat niin tieteenalaa kuin museoinstituutiota jälkipolvien silmissä. Tämä johtuu siitä, että hegemoniset suh-

teet vaihtuvat historiassa. Siksi museota ei kannata suin päin uhrata kilpailukyky-yhteiskunnan alttarille. Kuten Eileann Hooper-Greenhill on kirjoittanut: museot, kuten muutkin julkiset laitokset, joutuvat palvelemaan monia isäntiä, ja soittamaan monien nuotien mukaan, ja ehkäpä onnistuminen määritellään sillä, onko tuotettu sävel enää kuulemisen arvoinen.

SUMMARY

Hanneleena Hieta

The Adaptable Museum – Stories of Change from Three European Folk-Life Museums 1970–2000

What do folk-life museums do and why? Who works in them? Do museums reflect their time, their owners, their staff or their audiences? Do they always remain the same or do they change? If they change, how do they change and why?

The purpose of this academic dissertation is to investigate how ethnographic museums as organizations and reflections of the museum institution adapt to changing societal and cultural environments. The museum institution is a larger concept than just one single museum. It is one of the ways modern societies arrange their idea of past and present. The aim in this research is to follow the development of three museum cases in Finland, Hungary and Greece. I have chosen museums which have folk-life as their topic and are created by ethnologists (*kansatieteilijä – néprajzkutató – laografos*). In addition to this, I found it important to study museums which are situated on the semi-periphery. It means that the museums are not in the centre – neither in the centre of the European museum world, nor in the center of their own countries. The museums I selected are Kuralan Kylämäki Village of Living History in Turku, Finland, the Open-air Ethnographic Collection of the Ópusztaszer Historical-Memorial Park in southeastern Hungary, and the museum of the Peloponnesian Folklore Foundation in Nafplion, Greece. All of these museums have their starting point in the 1970s and I follow their development until the beginning of the 2000s.

The research is based on interviews with museum professionals. I interviewed six professionals in Hungary (some of them more than once), seven professionals in Greece, and four professionals in Finland. In addition to this, for the Finnish case, I have made use of three disparate master's theses which have other interviews as their source material. I did the interviews either with the help of an interpreter (in the case of Hungarian) or in Finnish, English or French. I have been able to use Hungarian transcriptions of the interviews, which means that I have been able to check facts beyond what the interpreter told me. The purpose of the interviews has not been to look for "deeper" linguistic or unconscious cultural meanings and, therefore, the medium of a foreign language should not be considered problematic. The interviews were deposited in the Archives of Cultural Research at the University of Turku, and are accessible only for academic research.

The main theoretical concepts which I have utilized in this research include the concept of *institution*, as developed by Peter Berger and Thomas Luckmann, the concepts of *kairos* and *chronos*, as used by the economists Laurids Hedaa and Jan-Åke Törnroos, and the concept of *generation*, as used by the social psychologist Matti Virtanen on one hand and, on the other hand, in case of museums, by the ethnologist Solveig Sjöberg-Pietarinen. The overall theoretical stance in this study is phenomenological.

All three museums were created in an atmosphere of the democratization of the museum as an institution. Within the museum world, the 1970s witnessed a growth in ecomuseums and community museums linked with New Museology. These reflected both civic activism and increased environmental consciousness. In Finland and Hungary, museums were a part of the universalist welfare ideology; they were seen as a service provided by the public sector, which citizens were entitled to make use of, in the name of free general education. In

Greece, generally speaking, only the Archeological and Byzantine monuments and museums are state supported; however, as a reflection of a renewed sense of community, the dissolution of the military junta in 1974 gave rise to a number of local history museums. The state took steps to support these at the end of the 1970s. In the 1980s the government strove to create a modern Greek welfare state.

It is not an overstatement to say that the 1990s came as a shock to all three museums in particular and the museum institution more in general. Finland faced an unforeseen depression which hurt local governments' economies. Hungary went through a change in its political system and had to face the fact that the public spending of the 1980s had been carried out with foreign loans. Greece got a new conservative government which made the reduction of public spending a principal aim. The trend of making cuts in the public sector is a global phenomenon. After the Second World War, there was a time when public spending generated a strong economic cycle. Unfortunately, this cycle could not go on for ever. All OECD countries have been forced to find ways of maintaining some structures of the welfare states while letting go of some perceived "luxuries". Defining what a necessity is and what a luxury is, is no doubt a political issue. In current political thought, the welfare state has given way to a competitive state. The value of welfare is no longer seen as something the citizens are entitled to as such; instead, welfare – such as education, healthcare, environment – is a tool for the state to keep itself competitive when struggling for investment and, hence, economic growth. The museum institution, which had allied itself with the universalist ideology, has struggled to find a new way of justifying its existence.

In the 1990s Kuralan Kylämäki could not expand its activity the way it had originally planned; instead, it reduced its months of operation and the number of temporary staff, and, in addition, introduced an entrance fee at the beginning of the 2000s. Some relief came in the form of an EU-funded project which helped the village of living history create visitor-friendly packages to attract more users and more revenue. In Hungary, the county parliament voted for separating the Ópusztaszer National-Historical Memorial Park from the publicly funded county museum system in 1995. It did this out of fear of the memorial park creating even more expenses. Now the memorial park is run as a non-profit, market-economy-based entity. To attract visitors, it has resorted to a strategy of commodification: "we turn the culture here into sellable cultural commodities" is one of the slogans of the directors of the park. In Greece, due to unfortunate timing, the Peloponnesian Folklore Foundation faced increased operational expenses at the same time that state support was discontinued. This nearly caused the museum to shut down. It was only with the help of both the Ministry of Culture and a substantial donation from the private sector that the museum could resume its operation. Ever since, it has developed close-knit partnerships with the local government and local businesses, in addition to which it has developed its museum shop to such an extent that it now provides 25% of the revenue. The rationale is that the museum should plan its budget as if there was no state subsidy, in which case it would not be hurt if the state were to discontinue its subsidy at any time.

To return to the theoretical concepts, the general findings of the research are as follows:

1) Institution and Expertise

According to Berger and Luckmann, the social system is visible on two levels: on the one hand, it is in a constant state of interaction, but, on the other, it is in its frozen, concrete form. Such material structures as museum buildings, collections and catalogues represent this kind of petrified action in museums. In addition, particular types of roles, such as museum jobs and work descriptions, represent institutionalized action. When a museum is founded, both types of action are born.

The nature of the museum as an international institution is evident in the museum created by the Peloponnesian Folklore Foundation. Ioanna Papantoniou was searching for a suitable form of action to support what she and her associates were already doing. She saw the Musée des Arts et Traditions Populaires in Paris and thought she had found her aim. Papantoniou was able to found a museum in her family's house in Nafplion. It very soon became evident that she did not possess the expertise to maintain a museum in a professional manner. This was triggered by her encounter with a pamphlet on how to conserve and protect objects from light and heat, which she found at the Victoria & Albert Museum in London. And, thus, the museum got its first professional director Stelios Papadopoulos. The idea of the museum was inspired directly from abroad; the Museum of Folk Art in Athens was bypassed. We can observe that the first steps in creating the Peloponnesian Folklore Foundation proceed according to Berger and Luckmann's idea that there are explicit "theories" which require a specialized knowledge that is tied to institutions. The knowledge, in its turn, requires experts. To safeguard the knowledge, there is a demand for supporting expert institutions such as ICOM. Ioanna Papantoniou wanted a professional museum, even though less professionalism had been the norm in Greece thus far. The new museum director Papadopoulos' thoughts reflected both New Museology and ecomuseum ideology. This is not surprising – he had learned about museology in the France of the 1970s, the hotbed of New Museology. There was a certain intellectual distance from traditional, academic laographia in the first years of the Peloponnesian Folklore Foundation and its museum.

The open-air museum in the Ópusztaszer National-Historical Memorial Park followed domestic conventions to a much greater degree. There were three factors contributing to this: first, a well-established county-museum system, second, earlier open-air museums in Hungary, and third, the academic training of those involved in the process. In addition to this, Antal Juhász, the designer of the museum, was able to find examples from abroad. The whole enterprise was very strongly held in expert hands. In 1970 the political organs of the country decided that there will be a national-historical memorial park in Ópusztaszer, near Szeged. Very soon after that, Juhász was delegated, through official channels, to plan an ethnographical open-air museum which would represent the historical, agrarian form of life of the region. Juhász could rely upon assistance from his colleagues in the other divisions of the county museum. There was also a clear division of labour: the historians of the county museum designed the communal buildings such as the country elementary school and village council house. Thus, Ópusztaszer was heavily regulated from the start and evolved within a strong institutional structure. It was typical of Ópusztaszer, along with all of the open-air museums, that the academic néprajz and museums worked hand in hand. This is not a surprise, as museums were classified as institutions of applied research in the threefold structure of Socialist science. Research was a natural part of museum work.

In its degree of formality, Kuralan Kylämäki falls between the above two cases. The birth of the museum was coincidental in the sense that the area was a target for land speculation and development in the early 1970s. Without this, the area might not have been noticed at all and would never have become a museum. The action, however, found its institutionalized forms very early on: the Turku Provincial Museum and the National Board of Antiquities worked together to protect the area by invoking the Antiquity Law. In the process, the museum institution and the political institution came into conflict. The museum institution won the conflict, thanks to the law. The process of protecting the Kurala area began early on to create material "remains" which could be interpreted as petrified action: a booklet on the future of the area was published already in 1976 and a hefty restoration and usage plan

was published in 1984. The latter became crucial in convincing the political groups within the city council to support the museum plan. Even though the museum was the product of a well-established museum staff, it did gain some of its ideals abroad: for archeology, Lejre in Denmark, and for living history Den Gamle By in Århus and Gamla Linköping in Sweden. In addition, the idea of a usable educational collection came from the Netherlands. Very early after its opening Kuralan Kylämäki became involved in the ecomuseum movement thanks to a visit by a notable Norwegian ecomuseum thinker, John Aage Gjestrum, who was a colleague of the museum director Knut Drake in the International Committee for Regional Museums of ICOM. In getting involved with the ecomuseum movement, Kuralan Kylämäki became indirectly connected to the same ideological sources as the Peloponnesian Folklore Foundation.

2) Kairos and Chronos

Hedaa and Törnroos define kairos as an open system which is involved in a dynamic network and unpredictable in its development. They define chronos, on the other hand, as a closed system, the development of which can be foreseen. In this study, I have presumed that museums as organizations go through various phases of kairos and chronos regarding the stability of the organization and the roles of individuals within them.

Ioanna Papantoniou was able to seize upon a kairos moment when she established her museum. The space was not, however, open to all directions. The right wing dictatorship limited her choices regarding the museum's name and the constitution of the board of the foundation. Under the directorship of Stelios Papadopoulos, the museum became a stabilized organization. The stability brought forth steady growth, which can be described as chronos time. The above-mentioned ill timing threw the museum into a negative kairos phase. The museum could only be saved through the personal network of its founder Papantoniou. After the initial shock, the museum has been reorganized and has reached a new stability. It is no longer a strong academic ethnographic research institute, as was envisioned by Papadopoulos, but it has established its place within the local community. It also still fosters strong ties with its counterparts abroad and with ICOM. Its activities demonstrate a continued commitment to community museum ideology, and, through innovations regarding collections management, it is helping spearhead change in the Greek museum world.

As mentioned above, the Ópusztaszer National-Historical Memorial Park, and the ethnographic open-air museum which forms a part of it, was created within a strongly institutionalized framework. It is, however, important to note that there was a certain kairos moment regarding the stance the Socialist Party took to the area in which the park was situated, which had a long, pre-Socialist history as a shrine for national sentiment. In 1970 an important figure in Hungarian science and politics, Ferenc Erdei, was able to publicly suggest the (re-)creation of the park. The park was created as part of the well-stabilized county museum. The question here is, whether the stabilized chronos time, with strong role types and hierarchy, can allow any kind of creativity. It turns out this is quite possible. The folk buildings chosen for the museum indicated the personal choices of the professionals. Ópusztaszer and the county museum faced a negative kairos moment in 1994–1995 when the political groups in the county council decided against further funding for the memorial park. The director of the county museum, Ottó Trogmayer, tried to persuade the politicians to have patience, but in vain. In my opinion, this is a good example of an organization which has adapted so well to chronos time that it has absolutely no power when thrown into a kairos moment. The memorial park is no longer an open-air museum in the conventional sense. It is not tied to professional ethical standards when it comes to por-

traying a realistic image of history or academic precision. Therefore it has been free to utilize entertaining elements to attract visitors. From the visitor's point of view many things remain the same as they were during the time of the county museum management, but, in reality, the organization has been completely replaced by the will of the politicians.

There was a *kairos* moment when Kurala Kylämäki first became the focus of public and professional attention. Very soon thereafter, it came under the umbrella of two strong organizations. Even though their involvement was institutionalized and formal, we can observe two strong individuals: the archaeologist Anna-Liisa Hirviluoto from the National Board of Antiquities and the museum director, Knut Drake, from the Turku Provincial Museum. Since the museum was developed within a closed organization, it can be characterized by *chronos* time. The power exercised by a singular museum professional as well as their freedoms were quite similar to those in Ópusztaszer. It is also interesting that, because of the economic restrictions in the 1990s, the *chronos* organization in fact was slowing down the development of the museum instead of striving for its growth. The closed organization seems particularly helpless in developing wider networks for growth. It is, therefore, very positive that Kurala Kylämäki in its own capacity was able to network and find partnerships in the early 2000s through the EU-funded program. It remains a good question whether a museum based on the ideology of the community museum should ever have been tied to a closed *chronos* organization.

3) Generations

Solveig Sjöberg-Pietarinen has detected three consecutive generations of museum professionals, which all demonstrate how an individual can have different relations to power and institutional structures. The first generation consists of the museum founders, which she terms the collectors. For this generation of individuals it is vital to be seen and heard. When a collection has grown large enough it needs to be systematized. This second generation she calls the trustees. In this case one can already speak about *bona fide* professionals if the museums in question are able to hire curators. The third generation of museum professionals is already more distant from the two earlier generations, both temporally as well as mentally. For these people the museum is a workplace and their work is based on theoretical knowledge. These people Sjöberg-Pietarinen calls the mediators.

The Peloponnesian Folklore Foundation is special in the way that the founder of the museum, Ioanna Papantoniou, has remained actively involved with the museum, even though the museum has a professional director and staff. In this museum the collector and trustees work together. The fact that the trustees value the collector was seen on many occasions in their interviews. Reciprocally, Papantoniou considered the museum and its staff as something she was responsible for – after all, she had created the museum of her own free will. The Ópusztaszer museum was created by the hands of the mediators. There is, however, a founding personality: Frenc Erdei. Erdei, however, was not an ethnographer and it was not his intention to create an ethnographic open-air museum. Similarly to Ópusztaszer, Kuralan Kylämäki was borne of an organization populated by mediators. It, too, has two strong founder personalities: Hirviluoto and Drake.

The social psychologist Matti Virtanen has noted that generations attach themselves to existing political ideologies to pursue their goals. The “*Zeitgeist*” is a change in hegemony of the political factions which reflects larger and deeper changes in societal structures. All three museums in their own way reflected the striving for democratization in the museum institution. A topical question at the moment is whether the museum institution and its present generation allies itself with the neo-liberal speech of competitiveness and New

Public Management or whether there will be factions within the institution who are willing to challenge the "Zeitgeist".

In Eileann Hooper-Greenhill's words:

Museums have always had to modify how they worked, and what they did, according to the context, the plays of power, and the social, economic, and political imperatives that surrounded them. Museums, in common with all other social institutions, serve many masters, and must play many tunes accordingly. Perhaps success can be defined by the ability to balance all the tunes that must be played and still make a sound worth listening to. (Hooper-Greenhill 1992,1.)

LÄHTEET

Arkistolähteet

TYKL

(Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistot, kansatieteen kokoelma)

TYKL/spa/148

Kansio K (=Kreikka)

- TYKL/spa/148/k:1 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/k:2 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/k:3 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/k:4 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/k:5 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/k:6 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/k:7 keskustelumuistiinpanot
- TYKL/spa/148/k:8 Peloponnesian Folklore Foundation: Stathmos (moniste)
- TYKL/spa/148/k:10 Educational programmes aimed at schools (moniste)
- TYKL/spa/148/k:12 Educational programmes of the Peloponnesian Folklore Foundation (moniste)
- TYKL/spa/148/k:13 Kanellos Kanellopoulos: The “decentralised” museum and its contribution to the improvement of the quality of life and to the cultural development of today (käsikirjoitus)
- TYKL/spa/148/k:14 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ με τον Στέλιο Παπαδόπουλο (moniste Benáki-museon tiedotuslehdessä olleesta haastattelusta)
- TYKL/spa/148/k:15 Kanellos Kanellopoulos: Peloponnesian Folklore Foundation. 25 years offering to the civilization (moniste)

Kansio S (=Suomi)

- TYKL/spa/148/s:1 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/s:5 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/s:6 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/s:7 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/s:8 Anneli Sorvojan kommentit Hanneleena Hiedan tekstiin ja s-postit 27.8.2009, 10.2.2010 ja 9.3.2010

Kansio U (=Unkari)

- TYKL/spa/148/u:1 nauhapöytäkirja
- TYKL spa/148/u:2 nauhapöytäkirja
- TYKL/spa/148/u:3:1 nauhapöytäkirja
- TYKL/spa/148/u:3:2 haastattelulitteraatio
- TYKL spa/148/u:5 haastattelulitteraatio
- TYKL spa/148/u:7 nauhapöytäkirja
- TYKL spa/148/u:8:1 nauhapöytäkirja
- TYKL/spa/148/u:8:2 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/u:9:2 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/u:10:1 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/u:10:2 tulkin muistiinpanot
- TYKL spa/148/u:11:1 haastattelulitteraatio
- TYKL/spa/148/u:11:2 tulkin muistiinpanot
- TYKL/spa/148/u:12 Hanneleena Savolainen: Kenttä- ja haastattelumuistiinpanoja Unkarista 1997–98 ja 2000
- u:12:2: muistiinpanot keskustelusta

u:12:5: muistiinpanot haastattelusta
u:12:6: muistiinpanot haastattelusta
u:12:7: muistiinpanot keskustelusta
TYKL/spa/148/u:13 nauhapöytäkirja

Felföldi Edit 2000: Az Ópusztaszeri Szabadtéri Gyűjtemény makói háza. Építészeti kultúra szeminárium 1999–2000 II. félév. (TYKL/spa/148/u:14)

Rautavuoma, Veera 2001: Museotyön kansansivistykselliset tavoitteet sosialis-
tisessa Unkarissa 1950–1970-luvuilla. Esitelmä Janne Vilkkunan ohjaamassa
museologian proseminaarissa Jyväskylän yliopistossa 13.9.2001.
(TYKL/spa/148/u:15)

TYKL/aud/125 Haastattelunauha

Savolainen, Hanneleena 2005. *Museo pustalla. Tapaustutkimus kansatieteellisestä museotoiminnasta Unkarissa*. Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, kansatiede. Lisensiaatintutkimus. TYKL 2489.

MUSE

(Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistot, museologian kokoelma)
Savolainen, Hanneleena 2000. *Ekomuseo ja Kuralan Kylämäki*. Museologian proseminaa-
riesitelmä 23.3.2000. MUSE/kk/12

Turun yliopisto, historian laitos

Kaskinen, Johanna 2005. *Aika mennyt tuo palaa. 1950-luvun jälleenrakennus ja vastaanotto maa-
seutunostalgisessa Kuralan Kylämaässä*. Pro gradu. Kulttuurihistoria. Turun yliopisto, Historian
laitos/Humanistinen tiedekunta.

Turun yliopisto, maantieteen laitos

Liuska, Teija 2000. *Matkailu kulttuurihistoriallisessa ympäristössä – tapaustutkimuksena Kuralan
Kylämäki*. Tutkielma. Maantiede, joulukuu 2000. Turun yliopisto, maantieteen lai-
tos/matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta.

University of Rochester. Rochester, New York.

Landers, Michelle H. 1996. *Cultural Tourism and the Invocation of Identity: Elites and Non-Elites in
Post-Socialist Hungary*. University of Rochester. Rochester, New York.

Julkaistut lähteet

Internetsivut

www 1

<http://www.webcom.com/quantera/llpine.html>, luettu 30.8.2002

www 2

<http://alex.eled.duth.gr/EthM/Thrakika/1995/18.htm>, luettu 18.5.2010

www 3

http://www.aegean.gr/social-anthropology/default_en.htm, luettu 18.5.2010

www 4

<http://www.ha.uth.gr/gr/about.asp>, luettu 18.5.2010

www 5

<http://www.he.duth.gr/en/>, luettu 18.5.2010

www 6

<http://www.hist-arch.uoi.gr/department.htm>, luettu 18.5.2010

www 7

http://odysseus.culture.gr/h/1/eh152.jsp?obj_id=3249, luettu 19.1.2010

www 8

http://odysseus.culture.gr/h/3/eh351.jsp?obj_id=2384, luettu 19.1.2010

www 9

http://www.noesis.edu.gr/index_en.php?action=noesis&noesisPage=tmth, luettu 14.1.2010

www 10

http://www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_id=117, luettu 27.1.2009

www 11

<http://www.lyceumclub.org/en/history.htm>, luettu 27.1.2009

www 12

<http://www.lykeionellinidon.gr/lyceumportal/Aboutcontinue/tabid/135/language/en-US/Default.aspx>, luettu 27.1.2009

www 13

<http://www.benaki.gr>, luettu 15.1.2010

www 14

http://folklore-museum.uoi.gr/_en/history.htm, luettu 2.12.2009

www 15

http://www.hnm.hu/en/magun/mag_eptort.html, luettu 20.1.2010

www 16

http://www.nba.fi/fi/seurasaari_historia, luettu 29.6.2010

www 17

http://www.pli.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=111&Itemid=124, luettu 21.1.2010

www 18

http://www.pli.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=113&Itemid=129, luettu 21.1.2010

www 19

<http://www.fhw.gr/fhw/index.php?lg=2&state=pages&id=81&sid=194>, luettu 21.1.2010

www 20

http://www.pli.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=117&Itemid=128,
luettu 21.1.2010

www 21

<http://www.opusztaszer.hu/index.php/page/vince2010.html>, luettu 26.1.2010

www 22

<http://www.elamystenmaa.fi/hanketiedot.php?lang=fi>, luettu 31.3.2009

www 23

http://194.157.193.89/elamystenmaa/images/hankekortti00_03.pdf, luettu 30.3.2009

Painetut ja sähköiset julkaisut

(Aakkosjärjestyksessä II on P:n jälkeen)

ABOA 1999–2000. Turku: Turun maakuntamuseo.

Ailio, Julius 1923. Esihistoriallisia tutkimustehtäviä. – *Ensimmäiset museopäivät Helsingissä v. 1923*, 20–26. [Helsinki: Suomen museoliitto.]

Ailio, Julius 1927. Turunmaan varhaisin asutus ja kulttuuri. – *Toiset museopäivät Turussa 1926*, 57 – 69. Helsinki: Museoliitto.

Ailio, Julius 1931. Tampereen seudun muinaiset vaiheet. – *Kolmannet museopäivät Tampereella 1930*, 35 – 49. Helsinki: Suomen Museoliitto.

Andrén, Anders 1997. I Platon's skugga – intryck av den efterantika arkeologin i Grekland. *META* 3/1997, 3–36.

Anttila, Veikko 1969. *Kansankulttuurin keruun ja tutkimuksen vaiheita Suomessa*, 2. painos. Monisteita 2. Turku: Turun yliopiston kansatieteen laitos.

Anttila, Veikko 1988. Kansatieteestä kulttuuriantropologiaan – tie kansallisesta tieteestä kulttuurin yleisselittäjäksi. – Kari Immonen (toim.) *Tieteen historia, tieteen kritiikki*. Turun yliopiston historian laitos julkaisuja 19, 108–118. Turku: Turun yliopisto.

Antzoulidou-Retsila, Evridiki 2005. *Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα. Miscellanea*. Athens: Papazisis.

Appelgren, Kari 2009. Julius Finnberg – innostava opettaja, humanisti ja museoihminen. – *ABOA* 2006, 176–188.

Aurasmaa, Anne 2002. *Salomonin talo. Museon idea renessanssiajattelun valossa*. Helsinki: Anne Aurasmaa.

- Bácskai, Tamás 1999. The Economics of Culture and the Culture of Economics. – *The Hungarian Quarterly* 155, 18–28.
- Baghli, Sid Ahmed, Patrick Boylan & Yani Herreman 1998. *History of ICOM (1946–1996)*. Paris: International Council of Museums.
- Balassa Iván 1974. Bátky Zsigmond – Györffy István – Viski Károly munkássága a magyar néprajzban. – *Ethnographia* 1974, 187–192.
- Balassa Iván 1987. Regionális múzeumok. Bevezető. – Kurucz Albert, Balassa M. Iván & Kecskés Péter (szerk.) *Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon*, 106. Budapest: Corvina.
- Balassa Iván 1997. A Néprajzi Múzeum történetéből (1944–1946). – *Magyar Múzeumok* 3/1997, 25–28.
- Barna Gábor, Juhász Antal & Pusztai Bertalan 2004. *A Néprajz szegedi műhelye*. Szeged:[SZTE Néprajzi Tanszéke].
- Barth, Fredrik 1989. The Analysis of Cultures in Complex Societies – *Ethnos* 54:2–3, 120–142.
- Bátky Zsigmond 1992 [1906]. *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Series Historica Ethnographiae 5. Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Beaton Roderick 1986. The Oral Traditions of Modern Greece: A Survey. – *Oral Tradition* 1/1 (1986), 110–133.
- Bellaigue-Scalbert, Mathilde 1985. Actors in the real world. – *Museum* 148, 194–197.
- Bennett, Tony 1995. *The Birth of the Museum. History, Theory, Politics*. Routledge, London.
- Bergdahl, Ewa 1997. En nordisk exposé.– *Ekomuseum Bergslagen* 2, 3.
- Berger, Peter & Thomas Luckmann 1991 [1966]. *The Social Construction of Knowledge. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Bodó Sándor 1997. A múzeumok világa az ezredfordulón. – Baán László (szerk.) *Magyarország kultúrája az ezredfordulón. Műhelytanulmányok.*, 22–40. Budapest: Media+Print.
- Bohman, Stefan 1997. Historia, museer och nationalism. – *Papers till workshop om museivetenskaplig forskning, del 1, Stockholm 25–26 januari 1997*.
- Bonsdorff von, Carl 1927. När spiran togs från Åbo. – *Toiset museopäivät Turussa 1926*, 33 – 44. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Boylan Patrick J. 1992. Museums 2000 and the future of museums. – Patrick Boylan (ed.) *Museums 2000. Politics, People, Professionals and Profit*. 1–21. London: Routledge.
- Broady, Donald 1986. *Piilo-opetussuunnitelma. Mihin koulussa opitaan*. Tampere:Vastapaino.
- Burr, Vivien 2003. *Social Constructionism*. Second edition. London & New York: Routledge.

- Calotychos, Vangelis 2003. *Modern Greece. A Cultural Poetics*. Oxford & New York: Berg.
- Carter, Rand 1979. Carl Friedrich Schinkel's Project for a Royal Palace on the Acropolis. – *The Journal of the Society of Architectural Historians*, vol. 38:1, 34–46.
- Catalogue, Folk Art Museum – Nafplion*. 1988. Nafplion: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Chlepas, N.-K. 1999. Local self government. – Smerlas, Pericles & George Ntouskas (eds.) *About Greece*, 96–106. [Athens]: Ministry of Press and Mass Media.
- Chouliaras, Yiorgos 1986. Modern Greek Culture: Some Critical Questions of Pedagogy and Research. – *Journal of Modern Hellenism* Vol. 3, 1986, 127–145.
- Clifford, James 1991. Four Northwest Coast Museums: Travel Reflections. – Ivan Karp & Steven D. Lavine (eds.) *Exhibiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display*, 212–254. Smithsonian Institution Press, Washington and London.
- Clogg, Richard 2002. *A Concise History of Greece*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cronström Christofer & Briitta Koskiaho 1995. Aika luonnontieteellisenä ja ihmistieteellisenä kysymyksenä – *Futura* 4/95, 42–52.
- Cseri, Miklós & Endre Füzes (eds.) 1997. *Hungarian Open Air Museum Szentendre*. Szentendre: Hungarian Open Air Museum.
- Davis, Peter 1999. *Ecomuseums. A Sense of Place*. London: Leicester University Press.
- Defiggou, Margarita & Panayiotis Labropoulos 1999. Education in Greece. – Pericles Smerlas & George Ntouskas (eds.) *About Greece*, 254–276. [Athens]: Ministry of Press and Mass Media.
- Douglas, Mary 1987. *How Institutions Think*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Drake, Knut 1994. Muumiosta mediatyöntekijäksi. Museotyöntekijöiden ammattikuvan muuttuminen. – *Museo* 4/1994, 6–8.
- Drake, Knut 1995. *Menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus. Turun kaupungin historiallinen museo 1881–1981*. Turku: Turun maakuntamuseo.
- Duncan, Carol 1991. Art Museums and the Ritual of Citizenship. – Ivan Karp & Steven D. Lavine (eds.) *Exhibiting Cultures. The poetics and Politics of Museum Display*, 88–103. Washington and London: Smithsonian Institution Press.
- Economou, Andromachi 1995. The E.T.B.A. Cultural Foundation and its practice in the museum field. – Judy Giannakopoulou (ed.) *The Role of Ethnographical Museums within a United Europe. Proceedings*, 147 – 154. Athens: Greek Society of Ethnographical Museology.
- Edwards, Thornton B. 2004. Dimitris S. Loukatos, 1908–2003. – *Folklore* 115 (2004), 117–119.

- Erdei Ferenc 1971. *Város és vidéke*. Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó.
- Éri, István 1977. *What do you know of the Hungarian Museums? – Žnajte li vyj Vengerskije Muzej?* [Budapest]
- Eriksen, Thomas Hylland 2001. *Small Places, Large Issues*. An Introduction to Social and Cultural Anthropology. London: Pluto.
- Ervasti, Mikko 2002. Elämysten etsintää Kylämäessä – *Turun Sanomat* 24.1.2002.
- Erämetsä, Pekka, Markus Hiekkänen, Tapio Seger & Renja Suominen (toim.) 1976. *Turun Kurala. Kylämäki vai kerrostaloalue*. Helsinki: Fibula ry.
- Eräsaari, Leena 2002. *Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari, Leena 2006. New Public Management on julkisen sektorin vääryyksien isä. – Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*, 87–101. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Eskola, Sinikka 1997. Ratsupoliisi näkyy nyt Turun katukuvassa. – *Turun Sanomat* 17.12.1997.
- Essen von, Charlotta 2003. *Yksi hevosvoima. Ratsupoliisi Suomessa*. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 23. Espoo: Poliisiammattikoulu.
- Europaeus, Aarne 1923. Museoesineiden luettelemisesta. – *Ensimmäiset museopäivät Helsingissä v. 1923*, 79 – 89. [Helsinki: Suomen museoliitto.]
- Ethnographικά 1*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Ethnographικά 2*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Ethnographικά 4–5*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Ethnographικά 6*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Ethnographικά 7*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Ethnographικά 8*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Ethnographικά 10*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Ethnographικά 11*. Náfplio: Peloponnesian Folklore Foundation.
- Fardon, Richard 1999. *Mary Douglas. An Intellectual Biography*. London & New York: Routledge.
- Fári Irén 1999. Aki álmát maga valósította meg: a szegedi museum megszervezője, Reizner János (1847 – 1904). – *Magyar múzeumok* 1/1999, 12–13.

Fejős, Zoltán 2001. Museum of Ethnography. – Mihály Hoppál & Eszter Csonka-Takács (eds.), *Ethnology in Hungary. Institutional Background*, 21–33. European Folklore Institute, Budapest.

Fewster, Derek 2006. *Visions of Past Glory. Nationalism and the construction of early Finnish history*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Gell, Alfred 1992. *The Anthropology of Time*. Oxford: Berg.

Gergen, Kenneth J. 1999. *An Invitation to Social Construction*. London: Sage.

Gorgus, Nina 1999. *Der Zauberer der Vitrinen. Zur Museologie Georges Henri Rivières*. Münster: Waxmann.

Gráfik Imre 1997. A Néprajzi Múzeumi magyarországi gyűjteményeinek kezdetei. – *Néprajzi értesítő* 1997, 19–45.

Gráfik Imre 2002. A Néprajzi Múzeum első állandó kiállítása és tervezett vezetője. – Jankó János. *Kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kiállításához 1898*. Budapest: Néprajzi Múzeum.

Haartman, Axel 1927. Konstnärer och konstförhållanden i Åbo på 1800-talet. – *Toiset museopäivät Turussa 1926*, 74–89.

Hacking, Ian 1999. *The Social Construction of What?*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Hannerz, Ulf 1992. *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.

Hannula, Eila 1998. Kuralan Kylämäki satsaa lapsiperheisiin.– *Turun Sanomat* 2.6.1998.

Harrison, Julia D. 2005. Ideas of museums in the 1990s. – Gerard Corsane (ed.), *Heritage, museums and galleries: an introductory reader*, 38–53. Abingdon: Routledge.

Hartola, Marja 1993. Kuralan Kylämäessä elvytetään varsinaissuomalaista ruokataloutta. – *Kotiseutu* 1/1993, 15–16.

Hautamäki, Lauri 1980. Toimintatutkimuksen mahdollisuudet vaikuttaa alueelliseen kehitykseen – esimerkkinä kylätutkimus 1976. *Suomen antropologi* 3/80, 126–134.

Hedaa, Laurids & Jan-Åke Törnroos 2002. Towards a Theory of Timing: Kaiology in Business Networks. – Richard Whipp, Barbara Adam & Ida Sabelis (eds.): *Making Time. Time and Management in Modern Organizations*, 31–47. Oxford: Oxford University Press.

Hein, Hilde S. 2000. *The Museum in Transition. A Philosophical Perspective*. Washington: Smithsonian Books.

Heinonen, Jorma & Markku Lahti 1988. *Museologian perusteet*. Suomen museoliiton julkaisuja 34. Helsinki: Suomen museoliitto.

Heinonen, Jorma & Markku Lahti 1996. *Museologian perusteet*. 2. uudistettu painos. Suomen museoliiton julkaisuja 42. Helsinki: Suomen museoliitto.

Heiskala, Risto 2006a. Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. – Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.). *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?*, 14–42. Helsinki:Gaudeamus.

Heiskala, Risto 2006b. Sosiaaliset innovaatiot ja hegemonisten mallien muutokset: kuinka tulkita Suomen 1990-luvun murrosta? – Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.). *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?*, 202–217. Helsinki:Gaudeamus.

Helavuori, Hanna-Leena 1992. Kulttuuripolitiikan 1980-luku, hyvinvointivaltion rakenteita rakentamassa. – *Museo* 1/92, 2–5

Hellberg-Hirn, Elena 1991. Tidens mönster– Anna-Maria Åström och Ivar Nordlund (red.) *Kring tiden. Etnologiska och folkloristiska uppsatser*, 10–15. Helsingfors : Svenska litteratursällskapet i Finland.

Helne, Tuula & Markku Laatu 2006. Johdanto: "Hyvinvointipolitiikka" ja sen vääryydet. – Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*, 9–40. Helsinki:Kelan tutkimusosasto.

Helsingin Sanomat 11.12.2006

Henkilötietolaki 22.4.1999/523. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>

Herzfeld, Michael 1982. *Ours Once More. Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*. Austin: University of Texas Press.

Herzfeld, Michael 1987. *Anthropology through the Looking-Glass. Critical Ethnography in the Margins of Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hieta, Hanneleena 2007. On the Survival of Rare Plants. Hungarian Museums in the Decade of Changeover. – *Journal of Ethnology and Folkloristics* 1(1), 39–47.

Hieta, Hanneleena 2008. Ethnographers and three realities – how agency and institutional tradition intertwine in the museum setting. – *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve Néprajzi tanulmányok*, *Studia ethnographica* 6: 47–57.

Hirviluoto, Anna-Liisa 1964: Yhteiskuntasuunnittelu ja maamme esihistoriallisten muinaisjäännösten hoito. – *Kotiseutu* 1/1964, 30–37.

Hirviluoto, Anna-Liisa 1976. Kurala esihistoriallisella ajalla. – Pekka Erämetsä, Markus Hiekkänen, Tapio Seger & Renja Suominen (toim.) *Turun Kurala. Kylämäki vai kerrostaloalue*, 6–21. Helsinki: Fibula ry.

Hofer, Tamás 1980. The Creation of Ethnic Symbols from the Elements of the Peasant Culture. – P.F. Sugar (ed.) *Ethnic Diversity and Conflict in Eastern Europe*, 101–146. Oxford: ABC Clio.

Hofer Tamás 1980b. Sozan Michael: The History of Hungarian Ethnography. University Press of America, Washington D. C.1977. 438 I. – *Ethnographia* 1:1980, 121–123.

Hofer, Tamás 1991. Construction of the 'Folk Cultural Heritage' in Hungary and Rival Versions of National Identity. – *Ethnologia Europaea* 21, 145–170.

Hofer, Tamás 1995. East and West in self-image of the Hungarians. – Teppo Korhonen (ed.) *Encountering Ethnicities*. *Studia Fennica Ethnologica* 3, 215–238. Helsinki: Finnish Literature Society

Hofer, Tamás 1996. Ethnography and Hungarian Prehistory. – *Budapest Review of Books* 1996:3, 117–120.

Honko, Lauri 1992. Dialogisesta kenttämätodista. – *Sananjalka* 34, 123–137.

Hooper-Greenhill, Eilean 1992. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London: Routledge.

Hooper-Greenhill, Eilean 1995. Museums and communication: an introductory essay. – Eilean Hooper-Greenhill (ed.) *Museum, Media, Message*. London: Routledge.

Hooper-Greenhill, Eilean 2007. Education, Postmodernity and the Museum. – Simon J. Knell, Suzanne MacLeod & Sheila Watson (eds.) *Museum Revolutions. How Museums Change and are Changed*, 367–377. London:Routledge.

Hubert, Francois 1985. Ecomuseums in France: contradictions and distortions. – *Museum* 148, 186–190.

Hudson, Kenneth 1987. *Museums of Influence*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hudson, Kenneth 1996. Ecomuseums become more realistic. – *Nordisk Museologi* 1996:2, 11–19.

Huopainen, Raili 1997. *Tulevaisuuden museossa*. Helsinki:Museovirasto.

Huovinen, Anja-Tuulikki 1990a. Joka niemeen, notkohon, saarelmaan – *Museo* 3/90, 1.

Huovinen, Anja-Tuulikki 1990b. Have a cheerful attitude and willingness to work – *Museo* 4/90, 1.

Huovinen, Anja-Tuulikki 1990c. Sponsorointi laman kourissa? – *Museo* 5/90, 1.

Huovinen, Anja-Tuulikki 1992. Raha ja traditio. – *Museo* 4/92, 1.

Huovinen, Anja-Tuulikki 1993. Perinnönjakoa. – *Museo* 2/93, 1.

Huovinen, Anja-Tuulikki 1994. Ota ja pidä yleisösi. – *Museo* 1/94, 1.

Huovinen, Anja-Tuulikki 1999. Museoiden perustehtävää ei saa unohtaa. – *Museo* 1/1999, 3.

Huovinen, Anja-Tuulikki 2007. Lukijalle. – Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57, 1. Helsinki: Suomen Museoliitto.

Huurre, Matti 2001. Hirviluoto, Anna-Liisa (1929–2000). Biografiakeskus, verkkojulkaisu. Helsinki:SKS <http://www.kansallisbiografia.fi> luettu 16.3.2009

Hyvönen, Arja, Markku Ikäheimo & Ulla Reunanen 1984. *Elävän historian kylä. Kuralan käyttö- ja kunnostussuunnitelma*. Turku: Turun maakuntamuseo.

Hällström af, Jaana 1995. Toisenlainen tapa tehdä työtä. – *Museo* 1/95, 24–25.

Hänninen, Kirsi 2006. *Visiosta toimintaan. Museoiden ympäristökasvatus sosiokulttuurisena jatkumona, säätelymekanismina ja innovatiivisena viestintänä*. Jyväskylä Studies in Humanities 57. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Härö, Elias 1976. Historiallinen Kurala suojelukohteena. – Pekka Erämetsä, Markus Hiekanen, Tapio Seger & Renja Suominen (toim.) *Turun Kurala. Kylämäki vai kerrostaloalue*, 52–64. Helsinki: Fibula ry.

Högbacka, Riitta 2003. *Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla*. Helsinki: SKS.

Ikvai, Nándor 1983. Decentralized museum organization: the counties. – *Museum* 140, 224–227.

Ikäheimo, Markku & Juhani Kostet (toim.) 1991. *Kokeellinen tutkimus*. Turun maakuntamuseon monisteita 1. Turku: Turun maakuntamuseo.

Jaakkola, K. 1931. Tampereen ympäristön lappalaisasutuksesta. – *Kolmannet museopäivät Tampereella 1930*, 75–76. Helsinki: Suomen Museoliitto.

Jankó János 1989. *A Millenniumi falu*. Series Historica Ethnographiae 1. Budapest: Néprajzi Múzeum.

Jankó János 2000. *Utazás Osztyákföldre*. Series Historica Ethnographiae 2. Budapest: Néprajzi Múzeum.

Julkunen, Raija 2006. Universalismista köyhyyspolitiikkaan? – Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*, 43–59. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Juhász Antal 1987. Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Szabadtéri Néprajzi Gyűjteménye, Pusztaszer – Kurucz Albert, Balassa M. Iván & Kecskés Péter (szerk.) *Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon*, 123–128. Budapest: Corvina.

Juhász Antal 1988. A szabadtéri néprajzi gyűjtemény. – Koncz János & Sz. Simon István (össz.) *Ópusztaszer*, 165–193. s.l.: Kossuth könyvkiadó.

Juhász Antal 1989. A Csongrád megyei múzeumok néprajzi gyűjteményei és tudományos munkája. – Selmeczi Kovács Attila & Szabó László (szerk.) *Néprajz a magyar múzeumokban*. Budapest/Szolnok: Néprajzi múzeum/Szolnok megyei múzeumi igazgatóság.

Juhász Antal 1993. A szegedi tanyától a vásárhelyi olvasóköriig. A szabadtéri néprajzi gyűjtemény. – *Szeged* 1993:8, 22–25.

Juhász Antal 1999. Móra Ferenc a szegedi néprajzi gyűjtemény egyik megteremtője. – *Magyar múzeumok* 1/1999, 19.

Juhász, Robert 1984. Unkarin Isänmaallinen Kansanrintama ja ystävyyskaupunkitoiminta – János Nagy, Jaakko Numminen, Sára Karig & Päivi Heikkilä (toim.) *Ystävät, sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984*, 230–238. Helsinki: SKS.

Jusdanis, Gregory 1991. *Belated modernity and aesthetic culture. Inventing national literature*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Jönsson, Bodil 2002. *Tio tankar om tid*. Pocketupplaga. Stockholm: Brombergs Bokförlag.

Kaftantzoglou, Roxanne 1999. Museums – Pericles Smerlas & George Ntouskas (eds.) *About Greece*, 468–482. [Athens]: Ministry of Press and Mass Media.

Kaliambou, Maria 2004. "Nikolaos Politis und das Forschungszentrum für griechische Volkskunde" Internationale Tagung, 4.–7. Dezember 2003, Athen. – *Ethnologia Balkanica*, Vol 8 (2004), 257–258.

Kallio, Kalle 2007. Museon yhteiskunnalliset tavoitteet. – Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57, 105–131. Helsinki: Suomen museoliitto.

Kampman, M. 1923. Museoesineiden säilytysmenetelmistä. – *Ensimmäiset museopäivät Helsingissä v. 1923*, 90–96. [Helsinki: Suomen museoliitto.]

Karvonen, Minna, Ulla Teräs, Mirva Mattila & Eeva Kukko 2007. *Museot vaikuttajina. Tarveja tavoitekartoitus*. [Helsinki]: Museovirasto.

Kasmas, Georgios 1997. [Ei otsikkoa] - Rania Oikonomou (ed.) *The Open-Air Water Power Museum*, 3. Athens: ETBA Cultural Foundation.

Keesing, Roger M. 1981. *Cultural Anthropology. A Contemporary Perspective*. 2nd edition. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Kinanen, Pauliina 2007. Museo tutkii. – Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja, 239–244. Helsinki: Suomen museoliitto.

Kinard, John R. 1985. The neighbourhood museum as a catalyst for social change. – *Museum* 148, 217–221.

Kirschenblatt-Gimblett, Barbara 1991. Objects of Ethnography. – Ivan Karp & Steven D. Lavine (eds.) *Exhibiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display*, 386–443. Washington & London: Smithsonian Institution Press.

Kirveenummi, Anna ja Riitta Räsänen 2001. *Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kitromilides, Paschalis M. 1998. On the intellectual content of Greek nationalism: Pappasopoulos, Byzantium and the Great Idea. – D. Ricks & P. Magdalino (eds.) *Byzantium and the Modern Greek Identity*. Centre for Hellenic Studies, King's College, London Publications 4, 25–33. Aldershot: Ashgate.

Klaniczay, Tibor (toim.) 1986. *Unkarin kirjallisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 438. Helsinki: SKS.

Kodolányi, János 1984. Suomalainen kansatiede Unkarissa. – János Nagy, Jaakko Numminen, Sára Karig & Päivi Heikkilä (toim.) *Ystävät, sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984*, 88–100. Helsinki: SKS.

Kolmannet museopäivät Tampereella 1931. Suomen museoliiton julkaisuja 3. Helsinki: Suomen museoliitto.

Konow von, Walter 1923. Huonekalutyyleistä. – *Ensimmäiset museopäivät Helsingissä v. 1923*, 54–69. [Helsinki: Suomen museoliitto.]

Kontler, László 2002. *A History of Hungary. Millennium in Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Korhonen, Teppo 1989. Museoitu Suomi. – T. Korhonen & M. Räsänen (toim.), *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*, 101–134. Helsinki:SKS.

Korhonen, Teppo & Matti Räsänen 1992. Niilo Valonen 1913–1983. Matti Räsänen (ed.) *Pioneers. The History of Finnish Ethnology*, 144–168. Helsinki: Finnish Literature Society.

Kósa László 1989. *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889 – 1989)*. Budapest: A Magyar Néprajzi Társaság.

Kósa László 1991. Óstörténet és magyar néprajzi kutatás a két világháború között. – Kincses Nagy Éva (szerk.), *Óstörténet és nemzettudat 1919–1931*. Magyar óstörténeti könyvtár. Szeged:Magyar Óstörténeti Kutatócsoport.

Kósa László 2001. *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest: Osiris kiadó.

Koskiaho, Briitta 1990. *Ohi, läpi ja reunojen yli. Tutkimuksenteon peruskysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus.

Koskiaho, Briitta 2003. Aikakompleksisuus ja sen hallinta ajassa. Metodologisia perusongelmia tulevaisuudentutkimuksessa – Matti Vapaavuori & Santtu von Bruun (toim.) *Miten tutkimme tulevaisuutta?*, 289–298. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura.

Kovács Ákos 1997. *Két körkép*. Budapest: Sík.

Kurucz Albert 1987. Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon. – Kurucz Albert, Balassa M. Iván & Kecskés Péter (szerk.) *Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon*, 7–14. Budapest: Corvina.

Kürti Béla 1999. A régész Móra. – *Magyar múzeumok* 1/1999, 16–18.

Kyriakidou-Nestoros, Alki 1986. Introduction to Modern Greek Ideology and Folklore. – *Journal of Modern Hellenism* 3, 35–46.

Laakso, Veikko 1990. Uudelle vuosikymmenelle. – *Museo* 1/90, 1.

Lada-Minotou, Maria 1995. Brief history of the foundation of the first Ethnological Museum in Greece and its contribution to preserving artifacts from our traditional culture. – Judy Giannakopoulou (ed.) *The Role of Ethnographical Museums within a United Europe. Proceedings*, 161 – 166. Athens: Greek Society of Ethnographical Museology.

Lahti, Markku 1990. Kuinka unelma toteutui. – *Museo* 3/90, 17

Lahtinen, Rauno 2009. *Turun puretut talot*. Turku: k&h.

Lahtonen, Hannu 1993. Esko Aaltosen aatteellinen toiminta. – Matti Aaltonen, Hannu Lahtonen, Heikki Nieminen (toim.) *Esko Aaltosen neljä elämäntyötä 1893–1966*, 97–134. Forssa: Forssan Kirjapaino Oy.

Lampinen, Elina 2000. Kuralan Kylämäen kehittämisessä väistellään puuhamaiden sudenkuoppia – *Turun Sanomat* 13.12.2000.

Lavine, Steven D. 1991. Art Museums, National Identity, and the Status of Minority Cultures: The Case of Hispanic Art in the United States. – Ivan Karp & Steven D. Lavine (eds.) *Exhibiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display*, 79–87. Washington and London: Smithsonian Institution Press.

Law, John (ed.) 1986. *Power, Action and Belief. A New Sociology of Knowledge?* London: Routledge & Kegan Paul.

Lehtinen, Ildikó 1996. "Kirjoittamaton päiväkirja" Ilmari Mannisen Unkarin-matka syksyllä 1934. – *Suomen museo* 1996, 119–166.

Lehtinen, Ildikó 2009. Marilainen kylä lähikuvassa. – Ildikó Lehtinen (toim.) *Valkoisen jumalan tyttäret. Marilainen nainen ja modernisaatio*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran kansatieteellisiä julkaisuja 19, 10–43. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Lehtonen, Juhani U. E. 1972. *U. T. Sirelius ja kansatiede*. Kansatieteellinen arkisto 23. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Lehtonen, Juhani U. E. 1992. Kustaa Vilkuna. – Matti Räsänen (ed.) *Pioneers. The History of Finnish Ethnology*, 126–134. Helsinki: Finnish Literature Society.

Lehtonen, Juhani U. E. 2005. Kansatieteen tutkimushistoria. – Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos toimitte 11, 11–24. Helsinki: Ethnos ry.

Leimu, Pekka 2005. Kyselyt. – Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos toimitte 11, 77–88. Helsinki: Ethnos ry.

Leimu, Pekka 2009. Kansatiede – *Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran vuosikirja 51, 181–184.

Lengyel András 1999. "Szeged kultúrpalotának legnagyobb raritása" – *Magyar Múzeumok* 1/1999, 14–15.

- Levinson, Meredith 1999. Interview: B. Joseph Pine II. Experience Required. – CIO Magazine, November 15, 1999. [http:// www.cio.com/archive/111599/pine.html](http://www.cio.com/archive/111599/pine.html) luettu 30.8.2002
- Levä, Kimmo 1999. 2000-luvun museot eivät tarvitse avustuksia. – *Museo* 4/1999, 26–27.
- Liavas, Lambros 1995. Museum of Greek Popular Musical Instruments, the Fivos Anoyanakis Collection, Center of Ethnomusicology. – Judy Giannakopoulou (ed.) *The Role of Ethnographical Museums within a United Europe. Proceedings*, 201–209. Athens:Greek Society of Ethnographical Museology.
- Lilja, Kimmo 2004. Pääsylippujen hinnat tuntuvat nelihenksen perheen kukkarossa. – *Turun Sanomat* 15.10.2004.
- Linko, Maria 1994. Museoissa kävijät, elämykset ja kuluttaminen. – *Museo* 1/94, 6-11
- Lippincott, Kristen 1999. *The Story of Time*. London: Merrell Holberton.
- Lopéz, José & Garry Potter (eds.) 2001. *After Postmodernism. An Introduction to Critical Realism*. London & New York: The Athlone Press.
- Loutzaki, Irene 1992. Greek Dances. A critical review of books relating to the traditional dances.– *Εθνογραφικά* 8, 159–172.
- Louvi, Aspasia 1997. Introduction. – Rania Oikonomou (ed.) *The Open-Air Water Power Museum*, 5–9. Athens: ETBA Cultural Foundation.
- Lundberg, Bengt 1996. Museet och bilden av dess omvärld. – Sven Lundström (red.), *Var skall kunskapen hålla hus? Rapport från ett seminarium i Gränna den 24–25 januari 1996*, 77–90. Stiftelsen Grännamuseernas skriftserie 5. [Gränna: Stiftelsen Grännamuseerna.]
- Luotonen, Edvin 1927. Uudenkaupungin kulttuurihistoriallinen museo. Toiset museopäivät Turussa 1926, 93–104. Helsinki:Suomen museoliitto.
- Löfgren, Orvar 1989. The Nationalization of Culture – *Ethnologia Europea* XIX, 5–23.
- Löfgren, Orvar 1993. The Cultural Grammar of Nation-Building. The Nationalization of Nationalism. – Pertti J. Anttonen & Reimund Kvideland (eds.) *Nordic Frontiers. Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*. NIF Publications 27, 217–238. Turku: Nordic Institute of Folklore.
- Macdonald, Sharon 1996. Introduction. – Sharon Macdonald & Gordon Fyfe (eds.), *Theorizing Museums. Representing identity and diversity in a changing world*. Oxford: Blackwell/ Sociological Review.
- Mackridge, Peter 1998. Byzantium and the Greek Language Question in the Nineteenth Century. – D. Ricks & P. Magdalino (eds.) *Byzantium and the Modern Greek Identity*. Centre for Hellenic Studies, King's College, London Publications 4, 49–61. Aldershot: Ashgate.
- Mackridge Peter 2009. *Why was there a language controversy in Greece?* Lecture at the British School at Athens, 14 September 2009 to launch his book *Language and National Identity*

in Greece, 1766–1976 (Oxford 2009) http://www.bsa.ac.uk/doc_store/FrontOffice/FRO2009_45.pdf luettu 24.11.2009

Matsingos, Antonis 1997. [Ei otsikkoa] – Rania Oikonomou (ed.) *The Open-Air Water Power Museum*, 2. Athens:ETBA Cultural Foundation.

Mayrand, Pierre 1985. The new museology proclaimed. – *Museum* 148, 200–201.

Meinander, K.K. 1923. Tyylikehityksestä Suomessa historiallisella ajalla. – *Ensimmäiset museopäivät Helsingissä v. 1923*, 27–38. [Helsinki:Suomen museoliitto.]

Melkin, Elina 1986. Mikä on ekomuseo? – *Museo* 2/1986, 16–17.

Michaelidou, Mary 1995. A statutory framework for museums. Judy Giannakopoulou (ed.) *The Role of Ethnographical Museums within a United Europe. Proceedings*, 103–108. Athens: Greek Society of Ethnographical Museology.

Müller Róbert 1996. A Magyar múzeumok esélyei és lehetőségei. – *Magyar Múzeumok* 1/1996, 43–46.

Nagy László 1995. Közhasznú gondolatok. – *Magyar Múzeumok* 2/1995, 13.

Nagy Vera 1999. A Hódmezővásárhely-Kopáncsi Tanyamúzeum. – *Magyar Múzeumok* 1/1999, 47.

Nieminen, Jamie 1999. Maakuntamuseo kuoleman kierteessä. – *Turun Sanomat* 18.2.1999.

Nieminen, Jamie 2005. Kauaskantoinen kehittämissuunnitelma tarpeen. Lehmät eivät lennä Kuralasta - ainakaan vielä ensi tiistaina. – *Turun Sanomat* 29.10.2005

Nikander, G. 1927. Stadsplan och byggnadsskick i Åbo under 1700-talet. – *Toiset museopäivät Turussa 1926*, 70–73. Helsinki: Suomen museoliitto.

Nora, Pierre 1989. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. – *Representations* 26, 7–24.

Nordman, C.A. 1931. Hämeen keskiaikaiset kuvanveistokset. – *Kolmannet museopäivät Tampereella 1930*, 90 – 92. Helsinki: Suomen Museoliitto.

Olsson, Pia 2005. Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, 281–290. Helsinki:Ethnos ry.

Opetusministeriö 2009. *Museoiden, teattereiden ja orkestereiden valtiosuusuudistus 2008–2010. Loppuraportti*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:19. Helsinki:Opetusministeriö.

Opetusministeriö 2010. *Museoiden, teattereiden ja orkestereiden valtiosuusuudistus 2008–2010. Osa II*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:2. Helsinki:Opetusministeriö.

- Οικονομάκη-Παπαδοπούλου, Γ. 1978. Καταγραφή εθνογραφικών συλλογών [tiivistelmä: Enregisterement des collections ethnographiques]. – *Εθνογραφικά* 1, 169–174.
- Paládi-Kovács Attila 1990. *Néprajzi kutatás Magyarországon az 1970–80-as években. Felmérések, vélemények, dokumentumok*. MTA Néprajzi kutatócsoport, Budapest.
- Pálffy Katalin 1995. "Minden magyar jöjjön el Ópusztaszerre – életében legalább egyszer...". Összefoglaló a Nemzeti Történeti Emlékpark Országos Emlékbizottsága és a Feszty-körkép Alapítvány Kuratóriuma üléseiről. – *Szeged* 3/1995, 25–28.
- Palviainen, Ritva 2010. Museotyön ammatillistuminen. – Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen (toim.) *Suomen museohistoria*, 315–331. Helsinki: SKS.
- Papadopoulos, Stelios 1982. Coppercraft in Greece (1900–1975) according to the oral tradition of coppersmiths, (contribution to ethnographic technology). Nafplion: PFF.
- Papadopoulos, Stelios 1983. The museological 'discovery' of the peasant in Greece. – *Museum* 139, 164–167.
- Papantoniou, Ioanna 1983. The Peloponnesian Folklore Foundation. – *Museum* 139, 168–172.
- Papaspyrou-Karadimitriou, Efthymia 1994. Collections. – Maria Ladas-Minotos (ed.) *The National Historical Museum*, 107–125. Athens: The Historical and Ethnological Society of Greece.
- Pelttari, Matti 1992. Puristusta. – *Museo* 3/92, 1.
- Pelttari, Matti 1993. Kertomisen tahto. – *Museo* 3/93, 1.
- Pelttari, Matti 1995. Odotukset. – *Museo* 2/95, 1.
- Petercsák Tivadar 2000. Az észak-magyarországi megyei múzeumi szervezetek működési feltételei. – *Magyar múzeumok* 4/2000, 38–39.
- Pine, Joseph B. II & James H. Gilmore 1999. *The Experience Economy. Work is Theatre and Every Business a Stage*. Boston (MA): Harvard Business School Press
- Pohjanvirta, Marja-Liisa 1990. Vapaaherrana linnassa – *Museo* 5/90, 19–20.
- Politis, Alexis 1998. From Christian Roman Emperors to the Glorious Greek Ancestors. – D. Ricks & P. Magdalino (eds.) *Byzantium and the Modern Greek Identity*, 1–14. Centre for Hellenic Studies, King's College, London Publications 4. Aldershot: Ashgate.
- Provatakis, Theoharis M. 1995. Folk Museums and Collections in Greece. Prerequisites and prospects for their organisation, promotion and operation, – Judy Giannakopoulou (ed.) *The Role of Ethnographical Museums within a United Europe. Proceedings*, 39–44. Athens: Greek Society of Ethnographical Museology.

Παπαδόπουλος Στ. [Papadópulos, St.] 1978a. Οργάνωση και λειτουργία ενός συγχρονου εθνογραφικού μουσείου [tiivistelmä: Organisation et fonctionnement d'un musée ethnographique. Étude muséologique]. – *Εθνογραφικά* 1, 131–158.

Παπαδόπουλος Στ. [Papadópulos, St.] 1978 b. Βασική μουσειολογική βιβλιογραφία – *Εθνογραφικά* 1, 159–168.

Παπαδόπουλος Στ. [Papadópulos, St.] 1978 c. Απο τις τοπικές συλλογές στα συγχρονα μουσεια. Αθηνά: Εκδοσεις Α. Καραβία.

Παπαδόπουλος Στ. Α. - Ευθυμίου Μ. [Papadópulos, St. A. & Efthimíu, M.] 1978. Η βιβλιοθήκη του εθνογραφικού μουσείου [tiivistelmä: La bibliothèque du musée ethnographique]. – *Εθνογραφικά* 1, 175–180.

Qvick, Sanna et al. [2002]. *Tuovi-projekti. Tapahtumamalli Kuralan Kylämäkeen*. Turku: Turun yliopisto, täydennyskoulutuskeskus.

Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöönottama suomennos. Helsinki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

Rahkala, Mari-Johanna 2010. *Pilgrimage as a Lifestyle : A Contemporary Greek Nunnery as a Pilgrimage Site*. Helsinki: University of Helsinki.

Ramirez, Mari Carmen 1996. Brokering Identities. Art curators and the politics of cultural representation. – Reesa Greenberg, Bruce W. Ferguson & Sandy Nairne (eds.), *Thinking about Exhibitions*. Routledge, London.

Rasku, Minna 2007. *On the Border of East and West. Greek Geopolitical Narratives*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 307. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rinne, J. 1923. Kulttuurimuistojen suojelusta. *Ensimmäiset museopäivät Helsingissä v. 1923*, 70–78. [Helsinki: Suomen museoliitto.]

Rinne, Juhani 1931. Hämeen keskiaikaiset kirkkorakennukset. *Kolmannet museopäivät Tampereella 1930*, 50–53. Helsinki: Suomen Museoliitto.

Rivière, Georges Henri 1985. The ecomuseum – an evolutive definition. – *Museum* 148, 182–183.

Romaiou-Karastamati, Eleni 1995. The Museum of Greek Folk Art and its role in the organisation of Greek folk museums. – Judy Giannakopoulou (ed.) *The Role of Ethnographical Museums within a United Europe. Proceedings*, 155–160. Athens: Greek Society of Ethnographical Museology.

Romsics, Ignác 1999. *Hungary in the Twentieth Century*. Budapest: Corvina Books & Osiris Kiadó.

Räsänen, Matti 1985. Museo ja yliopisto kansatieteilijän silmin. – *Museo* 6/1985, 6–7.

Räsänen, Matti 1989. Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna. – T. Korhonen & M. Räsänen (toim.) *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*, 11–28. Helsinki: SKS.

- Räsänen, Riitta 1989. Kotiseutuaste ja kotiseutu suomalais-kansallisessa prosessissa. – T. Korhonen & M. Räsänen (toim.) *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*, 144–161. Helsinki: SKS.
- Räsänen, Riitta 1992. Albert Hämäläinen – champion of Finno-Ugrian ethnology. – Matti Räsänen (ed.) *Pioneers. The History of Finnish Ethnology*, 103–125. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Räsänen, Riitta 1993. Kylä, yhteisö ja miljöö kansatieteen tutkimuskohteina – katsaus lähestymistapojen historiaan. – *Maaseudun uusi aika* 1993, 11–28.
- Rönkkö, Marja-Liisa 1999. *Louvren ja Louisianan perilliset. Suomalainen taidemuseo*. Dimensio 2 Valtion taidemuseon tieteellinen sarja. Helsinki: Valtion taidemuseo.
- Rönning, Annmaj 1997. Kuralan Kylämäki – kulttuurihistoriaa ja luonnontiedettä. – Juhani Kostet ja Ilpo Haahtela (toim.) *Kohti kokonaisvaltaista museota. Luonnontieteelliset museopäivät Turussa 8.–9.10.1992.*, 47–50. Monisteita 10. Turku: Turun maakuntamuseo.
- Saloniemi, Marjo-Riitta 1995. Tiedemies vai kymmenottelija, amanuenssin työ järjestyksen kourissa. – *Museo* 3/95, 11–13.
- Sárkány, Mihály 2001. Institute of Ethnology, Hungarian Academy of Sciences. – Mihály Hoppál & Eszter Csonka-Takács (eds.), *Ethnology in Hungary. Institutional Background*, 53–67. Budapest: European Folklore Institute.
- Savolainen [Hieta], Hanneleena 1997a. Kaksi kansatieteellistä museota Kreikassa. – *Informaatio* 1/1997, 15–18.
- Savolainen [Hieta], Hanneleena 1997b. Kansanelämän tutkimusta kreikkalaisittain. – *Informaatio* 2/1997, 21–24.
- Savolainen [Hieta], Hanneleena 1998. Museologiaa Kreikassakin. – *Museo* 2/1998, 26–27.
- Savolainen [Hieta], Hanneleena 1999. Who are the people as represented in museums. – János Kodolányi Jr. (ed.). *Ethnic Communities - Ethnic Studies - Ethnic Costumes Today*, 61–68. Budapest: Hungarian Ethnographical Society.
- Savolainen [Hieta], Hanneleena 2001. Yhteisön peilistä identiteettimarkkinoille – Ekomuseon käsitteen kehityksestä ja sovelluksista. *ABOA* 1999–2000, 84–92.
- Savolainen [Hieta], Hanneleena 2002. In the Pursuit of a Desirable Past. Some Thoughts on the Hungarian National-Historical Memorial Park. – Johanna Perheentupa & Kristina Karppi (eds.) *Cross-cultural Encounters. Perspectives on Multicultural Europe*, 77–102. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulun julkaisuja 7., Turku: Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulu.
- Savolainen [Hieta], Hanneleena 2003. Esi-isiä etsimässä idän ja lännen välisessä Euroopassa. Näkökulmia kansatieteen kansallisiin lähtökohtiin Kreikassa ja Unkarissa. – Helena Ruotsala (toim.) *Meiltä ja maailmalta. Omistettu professori Pekka Leimulle hänen täyttäänsä 60 vuotta 5.12. 2003*, 163–174. Turku: Turun yliopisto, Kansatiede.

Savolainen [Hieta], Hanneleena 2004a. The Definition of Power and the Power of Definition. Views on the Development of Hungarian Museum Ethnography – Kimi Kärki (toim.) *Ethnicity and Power*. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulun julkaisuja 8, 71–91. Turku: Turun yliopisto, Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulu.

Savolainen [Hieta], Hanneleena 2004b. The Heritage makers – how regionalism is utilised in small museums of South-West Finland. – A. Paládi-Kovács (ed.) *Times, Places, Passages. Ethnological Approaches in the New Millennium. 7th SIEF Conference, Selected Papers*, 724–732. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Schweizer, Thomas 1998. Epistemology: The Nature and Validation of Anthropological Knowledge. – H. Russell Bernard (ed.) *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*, 39–87. Walnut Creek: AltaMira Press.

Selmececi, László 1983. Museums and national identity. – *Museum* 140, 204–208.

Selmececi Kovács Attila 1992. Bátky Zsigmond útmutatója. Utószó. – Bátky Zsigmond, *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Series historica ethnographiae 5. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Selmececi Kovács Attila 1997. Fejezetek a Néprajzi Múzeum történetéből. – *Magyar múzeumok* 3/1997, 13–20.

Serén, Johanna 2005. *Matkailuverkoston toiminta-analyysi. Kupittaaanpuisto ja Kuralan Kylämäki*. Talousmaantieteen pro gradu -tutkielma 22.4.2005. Turun kauppakorkeakoulu. <http://194.157.193.89/elamystenmaa/images/Matkailuverkoston%20toiminta-analyysi.pdf>

Setälä, Ritva 2006. Perheille myydään historiaa, herkuttelua, liikuntaa ja extreme-elämyksiä. Synttäripakettien suosio ja kirjo kasvanut. – *Turun Sanomat* 16.1.2006.

Siikaluoma, Esa 1996. *Julkisen hallinnon tasaavat järjestelmät*. Kuntaosaston julkaisu 7/1996. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Sinkó Katalin 1996. Pusstaszer ürügyén: emlékhely, kiállítás és idegenforgalom. – *Új művészet* 8/1996, 4–17, 71–75.

Sirelius, U.T. 1923. Suuntaviivoja kansantieteelliselle kehitys- ja tutkimustyölle. – *Ensimmäiset museopäivät Helsingissä v. 1923*, 39–53. [Helsinki: Suomen museoliitto.]

Sirelius, U.T. 1927. Suomen ryijyt. – *Toiset museopäivät Turussa 1926*, 45–56. Helsinki: Suomen museoliitto.

Sjöberg-Pietarinen, Solveig 1990. "Neitihän tekee pian koko kaupungista museon". – Tom Bergroth & Salme Kotivuori (toim.) *Suutarista se allkoi, Luostarinmäen käsityöläismuseo 50 vuotta*, 9–39. Turku: Turun Maakuntamuseo.

Sjöberg-Pietarinen, Solveig 1997. *Kvinna i musevärlden. En studie i Irja Sahlbergs museisyn*. Åbo: Åbo Akademi.

- Sjöberg-Pietarinen, Solveig 2004. *Museer ger mening. Friluftsmuseerna Klosterbacken och Amuri som representationer*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Sjöberg-Pietarinen, Solveig 2009. Walter von Konowin elämäntyö. – *ABOA* 2006, 138–151.
- Skouteri-Didaskalou, Eleonora 1992. Everyday Culture in 19th–20th Century Northern Greece, Social Practices and Historical Discourses (Towards a Meta-Folklore?) – Klaus Roth (ed.) *Southeast European Folk Culture in the Modern Era.*, 29–58. München: Südosteuropa-Gesellschaft.
- Smerlas, Pericles & George Ntouskas (eds.) 1999. *About Greece*. Athens: Ministry of Press and Mass Media.
- Šola, Tomislav 1997. *Essays on Museums and their Theory. Towards the Cybernetic Museum*. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Sorvoja, Anneli 1997. Kurala bybacke – ett ekomuseum i Finland. – *Ekomuseum Bergslagen* 2, 26–28.
- Sorvoja, Anneli 1998. Elävän historian kylä – ideoista muutosten kautta toteutukseen. – *ABOA* 1993–94, 8–30.
- Sorvoja, Anneli 2003. Kuralan kylämäki – toisenlainen yleisökohta Suomen museomaailmassa. – *Osmo. Suomen museoliiton juhlakirja 2003*, 127–132. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Sorvoja, Anneli *painossa*. Martat ja muut vapaaehtoiset Kuralan Kylämäen maatilatoiminnan ystävinä. – *ABOA* 2009/2010
- Sozan, Michael 1977. *The History of Hungarian Ethnography*. Washington DC: University Press of America.
- Stocklund, Bjarne 2001. Idéen om ett friluftsmuseum – *Kulturen* 2001, 10–27.
- Strömmer, B. 1931. Tampereen kaupunkikuvan kehityksestä. – *Kolmannet museopäivät Tampereella 1930*, 83–89. Helsinki: Suomen Museoliitto.
- Sykäri, Venla 2009. Dialogues in Rhyme: the Performative Context of Cretan Mantinades. – *Oral Tradition* 24/1 (2009), 89–123.
- Szabadfalvi József 1991. A néprajzi kutatás szervezetei és fórumai Magyarországon. – Balázs Géza (szerk.) *Magyar néphagyomány – európai néphagyomány*. Budapest/Debrecen: Magyar néprajzi társaság/Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke.
- Szabó Mátyás 1999. Az északi néprajz és muzeológia szolgálatában. – *Magyar múzeumok* 1/1999, 23–26.
- Szegedy-Maszák, Mihály 2000. The Age of Bourgeois Society, 1920 to 1948. II Intellectual Life. – László Kósa (ed.) *A Cultural History of Hungary in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, 211–248. Budapest: Corvina/Osiris.

Szemkeő Endre 1989. Bevezetés.– Jankó János. *A Millenniumi Falu*. Series Historica Ethnographiae 1. Budapest: Néprajzi múzeum.

Szemkeő Endre 1997. Törekvések az önálló Néprajzi Múzeum megteremtésére. – *Néprajzi értesítő* 1997, 57–83.

Szilágyi Miklós 1990. Szándékok és eredmények a vidéki múzeumok néprajzi gyűjteményeinek megalapozásában (1920 előtt). – *Ethnographia* 1990:1,1–50.

Sääskilahti, Nina 1997. *Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*. Etnologian laitos. Tutkimuksia 31. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Talás László 1996. Öt esztendő Jász-Nagykun-Szolnok megye múzeumainak életében (1990–1995) – *Magyar múzeumok* 1/1996, 47–48.

Talve, Ilmar 1990. *Suomen kansankulttuuri*. Kolmas, tarkistettu ja täydennetty painos. SKS:n toimituksia 514. Helsinki: SKS

Tapio, Olavi 1991. Mihin miljoonat katosivat? – *Museo* 3/91, 8–9.

Teinonen, Riitta & Teinonen, Seppo A. 2003. *Ajasta ylösousemukseen. Sata sanaa teologiaa*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kirjapaja.

Tillich, Paul 1967. *Die Religiöse Substanz der Kultur*. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk.

Tommila, Päiviö & Ismo Heervä 1980. *Muuttuva kylä. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti*. Tietolipas 84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Trogmayer Ottó 1999. Múzeumtörténet 1945–1956. – *Magyar múzeumok* 1/1999, 21–23.

Turun Sanomat 21.12.1999

Turun Sanomat 13.2.2003

Turun Sanomat 4.10.2005

Turun Sanomat 17.10.2005

Työsopimuslaki 26.1.2001/55. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055>

Urry, John 1996. How societies remember the past. – Sharon Macdonald & Gordon Fyfe (eds.), *Theorizing Museums. Representing identity and diversity in a changing world*. Oxford: Blackwell/Sociological Review.

Vallisaari, Hilikka 1991. Museot ja valtion budjetti. – *Museo* 5/91, 10–11.

Vallisaari, Hilikka 2000. Museo 2000. – *Museo* 1/2000, 24–26.

Valtioneuvoston asetus museoista 1192/2005. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20051192>

- Vanegas, Angela 2002. Representing lesbians and gay men in British social history museums. – Richard Sandell (ed.), *Museums, Society, Inequality*. London:Routledge.
- Varine, de Hugues 1988. New museology and the renewal of the museum institution. – John Aage Gjestrum & Marc Maure (red.) *Økomuseumsboka. Identitet, økologi, deltakelse*, 41–46. Tromsø: Norsk Icom & Tromsø museum.
- Varine, de Hugues 1996. Ecomuseum or community museum? – *Nordisk Museologi* 1996:2, 21–26.
- Velioti-Georgopoulou, Maria 1995. The ideology of education in Greek folk museums. – Judy Giannakopoulou (ed.) *The Role of Ethnographical Museums within a United Europe. Proceedings*, 301 – 312. Athens: Greek Society of Ethnographical Museology.
- Veres László 1997. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumi szervezet tevékenysége az 1991 – 1996 közötti időszakban. – *Magyar múzeumok* 2/1997, 39–42.
- Vesterinen, Marjaana 2008. *Kreikka–Ellinikí dimokratía*. Suomi:Unipress.
- Vesuri, A. 1931. Tammerkosken voimakoneiden kehityksestä keskiajan lopulta nykyaikaan asti. *Kolmannet museopäivät Tampereella 1930*, 61 – 68. Helsinki: Suomen Museoliitto.
- Viitaharju, Johanna 2000. Opetuskokoelmat Turun maakuntamuseossa – miksi ja miten. – *ABOA* 1999–2000, 103–114.
- Vilkuna, Janne 1993. Jyväskylän yliopiston museologia 1983–1993.– *Museo* 4/93, 8–11.
- Vilkuna, Janne 1998. *75 vuotta museoiden hyväksi. Suomen museoliitto 1923–1998*. Suomen museoliiton julkaisuja 45. Helsinki: Suomen museoliitto
- Vilkuna, Janne 2000. Puheenvuoro. – *Museo* 1/2000, 30–31.
- Vilkuna, Janne 2010a. Suomen museoalan organisoituminen 1945–2009. – Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen (toim.) *Suomen museohistoria*, 27–46. Helsinki: SKS.
- Vilkuna, Janne 2010b. Museologia ja Suomen museot. – Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen (toim.) *Suomen museohistoria*, 332–346. Helsinki: SKS
- Virtanen, Matti 2001. *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 831. Helsinki: SKS.
- Voigt, Vilmos 2001. Ethnography and folklore in Hungarian higher education. – Mihály Hoppál & Eszter Csonka-Takács (eds.), *Ethnology in Hungary. Institutional Background*, 11–19 Budapest: European Folklore Institute.
- Voionmaa, Väinö 1931. Tampereen historian tutkimustehtäviä. – *Kolmannet museopäivät Tampereella 1930*, 54–60. Helsinki: Suomen Museoliitto.
- Vörös Gabiella 1999. Csallány Dezső a szegedi múzeum élén. – *Magyar múzeumok* 1/1999, 20–21

Wilson, William A. 1985. *Kalevala ja kansallisuusaate*. Helsinki: Työväen sivistysliitto.

Wollák Katalin 1996. A Holland Múzeumi Szövetség és a Pulszky Társaság együttműködési megállapodása. – *Magyar múzeumok* 1/1996, 55.

Åström, Anna-Maria 2005. Den etnologiska forskningsprocessen – en djupdykning i mentala och materiella sfärer. – Pirjo Korhakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos toimitte 11, 25–42. Helsinki: Ethnos ry.